

GONGALAŠ OĐASMAHTTIN-,
HÁLDDAHUS- JA GIRKODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 48

(2012–2013)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámedikki doaimma birra 2012

GONGALAŠ OĐASMAHTTIN-,
HÁLDDAHUS- JA GIRKODEPARTEMEANTA

Dieđ St. 48

(2012–2013)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámedikki doaimma birra 2012

Sisdoallu

1	Álggahus	5	2.5	Ráddádallamat	9
2	Ráddehusa bargu sámepolitihkalaš áššiiguin ja Sámedikki jahkedieđáhusa čuoovoleapmi	6	2.5.1	Geavahit ráddádallanprosedeyraid departemeanttaid barggus Stuoradiggedieđáhusaiguin	9
2.1	Buorit vásáhusat almmolaš bálvalusaiguin sámi álbmoga várás	6	2.5.2	Dálá ja čadahuvvon ráddádallamat Sámedikkiin	9
2.2	Sámegielat	7	2.5.3	Čadahuvvon ráddádallamat ja fásta čoahkkimat Sámedikkiin	11
2.3	Resursaávkástallan ja árvoháhkkan sámi guovlluin	7	Mielddus		
2.4	Sámi kulturpolitihkka	8	1	Sámedikki 2012 jahkedieđáhus	15
			2	Sámedikki 2012 rehketoallu	84

GONGALAŠ OĐASMAHTTIN-,
HÁLDDAHUS- JA GIRKODEPARTEMEANTA

Diedđ St. 48

(2012–2013)

Diedđáhus Stuorradiggái

Sámedikki doaimma birra 2012

*Ođasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeantta ráva golggotmánu 4. b. 2013,
dohkkehuvvon stáhtarádis seamma beaivvi.
(Stoltenberg II-ráddehus)*

1 Álggahus

Sámediggi ásahuvvui geassemánus 12. beaivvi 1987 lága nr.56 vuodul, mii lea Sámedikki ja eará sámi riektegažaldagaid birra (sámeláhka). Sámediggi ásahuvvui vuosttažettiin ovddasteaddji álbmotválljen ásahussan sápmelaččaid bokte sápmelaččaid várás, ja dađistaga leat Sámediggái sirdon eambo doaimmat ja váldi lágaid ja/dahje láhkaásahusaid vuodul mángga suorggis. Sámediggái lea addon eambo ovddasvástádus ja iešheanalašvuohta bušeahttaoktavuođas dan bokte ahte Sámediggi oažžu juolludemiidis 50-poasttaid bokte, ja leat ásahuvvon vuogit das movt Sámediggi ja stáhta eiseválddit galget čadahit ráddádallamiid.

Sámedikki 2012 jahkediedđáhus mearriduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis guovvamánu 28. beaivvi 2013. Jahkediedđáhusas čielggada Sámediggi iežas politihkalaš barggu, daid doaimmaid maid Sámediggi hálldaša ja iešguđetlágan ekonomalaš ja hálldahuslaš hástalusaid. Jahkediedđáhus čuovvu 1. mielddusin. Sámedikki 2012 rehketdoallu čuovvu 2. mielddusin.

Dán stuoradiggediedđáhusas leat muhtun áššit Sámedikki jahkediedđáhusas gessojuvvon ovdan, ja departemeanta kommentere muhtun dain áššiin. Čilgejuvvo maiddái makkár ráddádallamat leat čadahuvvon Sámedikkiin 2012:s ja 2013 vuosttaš jahkebealis.

2 Ráđđehusa bargu sámepolitihkalaš áššiiguin ja Sámedikki jahkedieđáhusa čuovvoleapmi

Doaimmi demokratiijas galget maiddái unnitlogu beroštumit gullot ja sihkkarastojuvvot. Dáinnalágiin sáhttit hukset servodaga mii lea dásseárvvu ja doahhtaleami nala huksejuvvon.

Sámepolitihkas ferite leat mihttomearrin fuolahit ahte bajásšaddi buolvvas lea duohta vejolašvuolta doaimmahit kultuvrraset ja gielaset almmá balu haga ahte galget vealahuvvot. Ulbmillaš sámepolitihkalaš ángiruššan, mángga stuoradiggeáigodaga ja molsašuvvi ráđđehusa badjel, lea leamaš hui mávssolaš dasa movt ovttas olbmot vásihit iežaset identitehta.

Riekteovdánahttin, ásahushuksen ja eiseválddiid ja sápmelaččaid dialoga formaliseren lea leamaš guovddázis sámepolitihkalaš gitta dásásii. Leat ásahuvvon lágat, njuolggadusat ja ortnegat mat galget nannet sámi giela, kultuvrra ja ealahusa servodateallima. Dat ásahuslaš ja rievttalaš rámmat mat juo leat ásahuvvon, leat dehálaš vuolggasadjin ráđđehusa viidáset sámepolitihkas.

Politihkkahábmemis ovddasguvlui lea dárbu dárkileappot geahčadit movt sámepolitihkalaš mihttomearit ja ásahuvvon vuoigatvuodát bohtet geavatlaččat oidnosii min almmolaš čálgoortnegiin ja almmolaš bálvalusain.

Sámi gielat leat sámi kultuvrra cakkit. Ráđđehus bargá dakkár mihttomeari vuodul ahte sámi gielat galget leat ealli gielat mat leat geavahusas buot servodatsurggiin.

Guovllu- ja regionálapolitihka bokte háliida ráđđehus láchit dili ássamii ja árvoháhkamii sámi guovlluin.

Ráđđehusa višuvdna lea ahte Norga galgá deattuhit kulturdimenšuvnna buot osiin servodateallimis. Kulturloktema bokte leat juolluduvvon eambo ruđat buot osiide kultursuorggis. Dát guoská maiddái sámi kultuvrii ja gillii.

2.1 Buorit vásáhusat almmolaš bálvalusaiguin sámi álbmoga várás

Sámediggi ja ráđđehus barget seamma mihttomeari ektui ahte álbmogis galgá leat dásseárvosaš

dearvvašvuoda- ja sosiálafálaldat beroškeahhtá gielalaš ja kultuvrralaš duogázis.

Oahpahusdirektoráhta lea jorgalan bagadusaid *Barns trivsel – voksnes ansvar* ja *Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat* sámegillii: *Mánáid loaktin – Ollesolbmuid ovddasvástádus* ja *Giella mánáidgárddis – ii leat dušše hupman*. Maiddái nuoraiddási strategiija jorgaluvvo sámegillii. Direktoráhta galgá čuovvolit diehtujuohkin ja jorgalanbarggu ovttrasáid Sámedikkiin.

2012:s leat fylkkamánit čadahán iešguđetlágan doaimbajuid gealboloktema olis sámi mánáidgárddiin ja mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Olu dain doaimbajui leat čadahuvvon ovttrasáid Sámedikkiin. Fylkkamánit diedihit ahte váilot bargit geain lea sámegiel gelbbolašvuolta ja ahte dat lea hástalussan barggus. Ángiruššama nannema dihte earret eará ásahuvvon regionála ovttasbargofoorum gos Sámediggi ja njealji davimus fylkka fylkkamánit oassálastet.

Mánáidgárdesuorggi doaimbajuid lassin ovttasbarget Sámediggi ja Máhtdepartemeanta dárkilit vuoddoahpahusa ja alitoahpu iešguđetge doaimmaid olis. Doaimmat sisttisdoallet ee. Strategiijaid ovdánahttima ja čuovvoleami, ja oahpahusa heiveheami ja sisdoalu. Muđui čadahuvvojit ráđđádallamat diedáhusaid, lágaid, njuolggadusaid je. birra.

Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ja Sámedikki formaliserejuvvon ovttasbarggu bokte háliida ráđđehus sihkkarastit ahte sámi perspektiiva váldojuvvo mielde dearvvašvuoda- ja sosiála-bálvalusaid ovdánahttinbarggus sámi álbmoga várás.

Dearvvašvuodadirektoráhta lea mánga jagi bargan demeansaprográmmain olbmuid várás geain lea sámi gielalaš ja kultuvrralaš identitehta.

Sámi allaskuvla lea ovttrasáid Nordlándda universitehtain, Davvi-Trøndelága allaskuvllain ja Oslo allaskuvllain guorahallan dálá dulkaohpahušfálaldaga ja evttohan movt sámegiel dulkaohppu sáhtta nannejuvvot. Oslo allaskuvla fállá dulkaohpu. Sámegiella vuoruhuvvo jahkásaččat, muhto oahpu álggaheapmi lea studeantalogu duo-

hken. Dieđáhusas *Dieđ. St. 6 (2012–2013) Ollislaš integrerenpolitihkka. Girjáivuohta ja oktasašvuohta* lea ráđdehus dieđihan ahte dulkonbálvalusa organiseren galgá guorahallojuvvot. Lea lunddolaš ahte maiddá dulkon sámegiela ja sámegillii váldojuvvo mielde dán bargui.

KS, Sámediggi, Gieldda- ja guovlludepartemeanta ja Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttat leat ásahan ovttasbarggu man ulbmil lea earret eará kártet gielddasektora hástalusaid addit dásseárvosaš bálvalusaid sámi álbmogii. Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta gohččuma olis ráhkadii Norut Áltá 2012 giđa raportta *Sámi perspektiivva kárten gielddasektoris*. Raportta mielde leat oassi suohkaniin earret eará čilgen čuovvovaš hástalusaid: Guovttegielat suohkaniid golut, váilot bargit geain lea máhttu sámi giela ja kultuvrras, ruhtadanovddasvástádus lea eahpečielggas, negatiiva guottut ja unnán máhttu ja váilot rutiinnat mat fuolahit sámi beroštumiid. Raportta gávdnosat čájehit ahte sáhtta leat vuogas dárkileappot guorahallat suohkaniid duohta goluid guovttegielalašvuođa oktavuodas.

Nordlándda fylkkamánni lea mángga jagis háhkan hájáneami iežas bagadallirollas suohkaniid dáfus gos leat sámi geavaheadjit. Nordlándda fylkkamánni čadaha pilohtaprošeavtta man ulbmil lea ee. oččodit eambo máhtu sámi áššiid birra suohkaniin gos orrot sápmelaččat. Pilohtaprošeakta lea dál álggos ráddjejuvvon mánáid ja nuoraid bajásšaddaneavttuide, sámegillii, dearvvašvuođa- ja sosiálfálaldagaide ja boazodollui ja areálapolitihkkii. Prošeakta lea ruhtaduvon Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta bušeahta olis.

Bargo- ja čálgoetáhta galgá fuolahit sámi ja sámegiela geavahedjiid beroštumiid sihke sámegiela hálddašanguovllus ja dan olggobealde. Lea earret eará ásahuvvon sierra sámegiela fállolistu nav.no:s. Sámegielat váldosiiddus leat liŋkkat buot sámegiela dieđuide.

Dieđ. St. 6:s (2012–2013) *Ollislaš integrerenpolitihkka. Mánngabealatvuohta ja oktavuoha* dieđiha Ráđdehus ahte dulkonbálvalusa organiseren galgá guorahallojuvvot. Ráđdehus lea nammadan almolaš lávdegotti mii galgá guorahallat dulkageavaheami almmolaš sektoris. Dulkon sámegillii ja sámegiela ja našuvnnaš minoritehtaid gielaide lea oassin lávdegotti mandáhtas. Lávdegoddi galgá geiget iežas čielggadusa Mánáid-, dásseárvo- ja searváidahttindepartementii 2014 čavčča.

2.2 Sámegielat

Sámegielaid doaibmaaplánas biddjo vuoddu viiddis ja guhkesáiggi ángiruššamii, sektoriid ja hálddašandásiid rastá. Doaibmaaplána ovdanbiddjui 2009:s. Sámediggi ja Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta ovttasbargaba doaibmaaplána čuovvolanbargguin. Plána doaibmanáigi lea vihtta jagi. Nubbi raporta doaibmaaplána doaibmajuid čadaheami birra ovddiduvvui čakčamánu 2013:s.

Sámelága giellanjuolggadusaid evaluerema vuodul 2007:s, ja go sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovlu lea viiddiduvvon fáttmastiit julevsámi ja lullisámi giellaguovllu, de lea departemeanta guorahallan sámelága giellanjuolggadusaid. Departemeanta lea geahčadan našuvnnaš ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid sámegiela hárrái. Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta lea sádden raportta Sámediggái man vuodul galget čadahuvvot digaštallamat ja ráddádallamat čuolmmaid dáfus mat gusket giellanjuolggadusaide.

Departemeanta lea oaidnán ahte Sámediggi iežas gielladieđáhusas lea mángga ládje evttohan rievdatit dálá sámegiela barggu modeallaid. Sámediggi evttoha earret eará ahte sámi álbmot Norggas galgá oazžut vuoigatvuođa geavahit ja oazžut oahpu sámegiela ja sámegillii beroškeahhtá gos orrot. Sámedikki mielas ii berre dákkár vuoigatvuohta ráddjejuvvot sámegiela hálddašanguovllu suohkaniidda. Departemeanta áigu árvoštallat Sámedikki evttohusaid plánejuvvon ráddádallamiid olis das ahte lea go dárbu ođasmahttit sámelága giellanjuolggadusaid.

2.3 Resursaávkástallan ja árvoháhkan sámi guovlluin

Dieđáhusas Dieđ. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk*, maid ráđdehus ovddidii njukčamánu 1. b. 2013, celkojuvvo ahte guovllu- ja regionálapolitihka mihttu lea bisuhit ássanminstara váldobealliid. Ovttasráđiid Sámedikkiin leat regionála ovdandandomearkkat ja sámi guovddášguovlluin hástalusat čilgejuvvon dieđáhusas. Dieđáhusas namuhuvvo Sámediggi dasa lassin ovdamearkan gealbobargobáikkiid desentraliserejuvvon organiserema dáfus smávva bargomárkaniin.

Iežas váikkuhanortnegiid bokte ealáhussuorgis ovddida Sámediggi šattu ja ovdáneami Davvi-Norggas. Ráđdehus lea oaidnán ahte Sámediggi 2012:s viiddidii ealáhuvovddidandoarjagiid doaibmasuorggi viđa ođđa suohkaniin. 2012:s dahke

Sámedikki ealáhusovddidandoarjagat 37,6 mill. ruvno. Sámedikki váikkuhangaskaoamit galget veahkkin buoridit vuoddoealáhusaid rámmaeavttuid, hábmet geasuheaddji báikkálašservodagaid, ovddidit mánggabealat ealáhuseallima ja ovddidit barggaheami sámi kulturealáhusaid siskobealde.

Vuoddoealáhusat leat ain dat deháleamos ealáhusat barggaheami dáfus sámi guovlluin. Bargiid oassi dán ealáhusain lea njiedjan mañemus logi jagis, seammás go bálvalusealáhusaid bargiid doassi lea lassánan. Lassáneapmi bálvalusealáhusain (oktan kulturealáhusaiguin) dattetge ii vástit ollásit vuoddoealáhusaid, industriija ja fievrridan-suorggi njiedjama. Sámi kultuvrii lea dát ovdáneapmi erenoamáš hástaleaddji, juste dan dihte go giella ja árbevierru leat lagas oktavuodas vuoddoealáhusaide. Sámediggi lea gulahaladettiin áigejuovdilis departemeanttaiguin deattuhan ovddidit kulturealáhusa dehálaš ángirusšansuorgin. Sámedikki doaimaplána sámi kulturealáhusaide ovddiduvvui miessemánu 23. b. 2013.

Ráddehusa doaimaplána kulturealáhusaide ovddiduvvui miessemánu 29. beaivvi 2013. Plána ulbmil lea oččodit buoret árvoháhkama, eksportta kulturealáhusain ja ahte eanebut galget sáhttit birget iežaset doaimmain ja ráhkadit geasuheaddji báikkálašservodagaid ássiide ja ealáhusdoaimmaide miehtá riikka. Guovddáš doaimma plánas lea odđa kulturealáhusángirusšán Innovašuvdna Norgga ja Norgga Kulturráđi bokte. Ángirusšamis leat earret eará doaimmabijut gealboovddideapmái, kulturvuoddueddjiid mentorbálvalussii, kommersiála fitnodatfierpmádagaide ja doaimmaide mat galget nannet oktiifárreheamiid ja fierpmádagaide. Oassin doaimmabijuid vuoruheamis nannet oktiifárreheamiid ja fierpmádagaide leat sámi kulturealáhusaide 2013:s várrejuvvon 300.000 ruvno. Lea maiddái áshuvvon fitnodat-suorggiráđdi kulturealáhusaide. Sámediggi lea ovddastuvvon rádis.

Ráddehus lea oaidnán ahte Sámediggi háliida bisuhit ja ovddidit guollesurssaid árbevirolaš geavaheami ja ávkkástallama vuonain ja guovlluin mat leat rittuid lahka. Dán vuodul juolludii Sámediggi oktiibuot 7,785 mill. ruvno mariidna ealáhusaid doaimmabijuid 2012:s. Doarjagat leat vuostazettiin juolluduvvon dábálaš riddo- ja vuotafatnasiidda vuollel 11 mehtera, viidasit ovddidit ja odasmahttit vuostáiváldinrusttegiid ja ovddidit ja viidasit nálástuhttit odđa buktagiid mariidna doaimma siskobealde.

Riddoguolástanlávdegotti čielggadeami (NOU 2008: 5) čuovvoleapmin lea Guolástus- ja riddodepartemeanta álggahan mánggaid doaimmabijuid.

Lea earret eará addon lágas nannejuvvon vuogatvuolta guolásteapmái – dihto eavttuid vuodul – buohkaide geat orrot Finnmárkkus, Davvi-Romsas ja eará suohkaniin sihke Romssas ja Nordlánddas gos gávdnojit mearrasámi guovllut. Ortnega bokte ahte addit lassieari rabas jovkui doaimmaguovllus jagiin 2011, 2012 ja 2013, háliida ráddehus veahkkin nannet fatnasiid dienasvejolašvuodaid. Lea áshuvvon oppalaš guolástangielddus fatnasiidda badjel 15 mehtera dihto mearriduvvon vuotnarájiid siskobealde, ja rahpat dan ahte gáibádušat guollesajiid vuogatvuoda dohkkeheapmái galget sáhttet ovddiduvvot ja árvoštallojuvot Finnmárkkokommišuvnna bealis. Mearreresursalágas lea mearráduš ahte sámi kultuvrra vuhtiváldin galgá deattuhuvvot sakka buot guolástanreguleremiid ja -hálddašeami oktavuodas. Odđa mearráduš oasseváldilágas nanne maiddái ahte lánka galgá geavahuvvot álbmotrievtti njuolggadusaid mielde eamiálbmogiid ja minoritehtadi birra. Sámediggi ja departemeanta ovttasbarget dál áshahit vuotnaguolástanlávdegotti Finnmárkkui, Romsii ja Nordlándii ja ráhkadit njuolggadusaid Sámedikki ja Guolástus- ja riddodepartemeantta ráddádallamiidda.

Sámediggi deattuha jahkeraporttastis ahte ekologalaččat, ekonomalaččat ja kultuvrralaččat guoddilis boazodoallu dárbbasa buriid ekonomalaš rámmaeavttuid ja ahte dát feritejit buoriduvvot. Dát guoská maiddái arealadili, boraspire, boazologu heiveheami, rekrutterema ja márkabarggu áššiide. Diedáhusas St. Died. nr. 9 (2011–2012) *Eanandoallo- ja borramušpolitihkka* ja boazodoallošiehtadusa jahkásaš proposišuvnnain, mañemustá Prop. 104 S (2012–2013) šiehtadusjagi 2013/2014 olis leat boazodoalu guovddáš hástalusat čielggaduvvon. Erenoamáš deaddu bidđo 2007 boazodoallolága čuovvoleapmái ja boazologu heiveheapmái guohtumiid ektui.

2.4 Sámi kulturpolitihkka

Norgga eiseváldiin lea bajimus ovddasvástáduš bargat bisuhit ja viidasit ovddidit sámi kultuvrra dialoga ja ovttasbarggu bokte Sámedikkiin. Ráddehus lea oaidnán ahte Sámediggi vuoruhá kulturulbmila bajás, ja atná Sámedikki buoremus áshuvvon hálddašit sámi kultuvrra. 2013:s oážžu Sámediggi 72,7 mill. ruvno juolludusa sámi kulturulbmiliidda Kulturdepartemeantta bokte, gč. kap. 320 Oppalaš kulturulbmilat, poasta 53 Sámediggi. Ráddehus lea 2005 rájes lasihan juolludemiid Sámediggái Kulturdepartemeantta bušehta bokte sullii 40 milliuvnna ruvnnuin.

Dasa lassin leat ráđdehus evttohan várret 50 milliovnna ruvdnosaš rámma sámi kultur- ja gielladoaimmaide viđa jagi áigodagas 2013 rájes. 2013:s juolluduvvui 10 mill. ruvnno dán ánggiruššamii. Maiddái dát ruđat hálddašuvvojit Sámedikki bokte. Dáiddárat ja kulturbargit mat ohcet doarjaga Sámedikki hálddašeami ortnegiid bokte, sáhttet maiddái ohcat doarjaga Norgga kulturráđi ortnegiin.

Ráđdehus lea oaidnán ahte Sámediggi juogada doarjagiid olu dáidda- ja kulturdoaimmaide, earret eará sámi kulturviesso ja kulturgaskkustanasahusaide, sámi festiválaide, sámi falástallanorganisašuvnnaide, sámi teáhteriidda, sámi almmuhemiide, girjebussiide ja sámi museaide.

Ráđdehus evttohii dieđáhusas St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) *Samepolitikken (Sámepolitihkka)* ahte odđa sámi kulturvistit maid Sámediggi vuorua, galget ruhtaduvvot stáhta viessoláigoortnega bokte. Sámedikkis lea ovddasvástádus vuoruhit iešgudetge visttiid gaskka. Sámediggi ja Kulturdepartemeanta leat ráhkadan sierra bargovuogi sámi huksenprošeavttaid áššemannolaga dáfus. Visttit mat gáibidit lassi rámmaid Sámediggái jus galget sáhttit ruhtadit goluid gokči viessoláiggu, fertejit seamma ládje go eará dábalaš huksenprošeavttat ovddiduvvot Stuoradiggái.

Huksenprošeavttat maid Sámediggi namuha iežas 2012 jahkedieđáhusas leat iešgudetge dásis áššemannolagas.

Odđa visti lullisámi museai Saemien Sijte lea ollen guhkkelepmosii dálá sámi kulturvisteprošeavttain. Dál lea gárvvus evttohus ovdaprošektii. Sámediggi ja Snoasa suohkan leat čuoovolan plánaid nu go leat ovdaprošektorejuvvon, ja Sámediggi lea dorjon musea latnjaplánaid dainna eavttuin ahte boahá viessoláigobuhtadus.

Odđa visti Beaivváš Sámi Našunálateáhterii lea prográmmadásis, gos Statsbygg lea ráhkadan huksenplána Sámedikki gohččuma vuodul. Kulturdepartemeanta buktá mearkkašumiid huksenprográmmii nu jođánit go lea loahpalaččat meanuduvvon Sámedikkis. Dán vuodul sáhtta árvvostallat addit Statsbygg barggu vistti ovdaprošektoremi.

Sámi dáiddamusea lea progámmerendásis, gos Statsbygg lea ráhkadan huksenprográmma Sámedikki gohččuma vuodul. Go Sámediggi lea čielggadan boahktevaš odđa visti eaggátvuoda, de sáhttet Sámediggi ja Kulturdepartemeanta joatkit dialogain ášši birra.

Nuortasámi museavisti Njávdamis lea huksehuvvon Kulturdepartemeantta bušehta bokte. Prošeakta ii leat gárvvistuvvon ii ge leat rahppuvvon álbmogii. 2013 reviderejuvvon našunál-

abušehta oktavuodas čielggaduvvui ahte visti galgá váldot mielde viessoláigoortnegii, almmá dan haga ahte rehkenastojuvvo viessoláigu investerejuvvon kapitálas mii lea addon doarjjan Kulturdepartemeanttas.

2.5 Ráđđádallamat

Ráđđádallamiid prosedyrat stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskka leat deháleamos rámmaid searvvus sihkkarastit sápmelaččaide álbmotrievttalaš vuoigatvuoda oassálastit áššiin mat guset sidjiide.

Vásáhusat ráđđádallanprosedyraiguin leat čájehan ahte lea olahuvvon ovtamielalášvuohta sámi beroštumiid dáfus mángga áššis. Eará áššiin leat bealálaččat lahkonaddan nubbi nuppi, muhto eai leat boahán ovttaoavili. Muhtun mearridanproseassat leat váldán guhkit áiggi go dan mii álgoálggus lei plánejuvvon. Ráđdehus oaidná seammás ahte ráđđádallamat leat mielde ovddideame guovttebealat ipmárdusa ja máhtu dan nuppi beali vuolggasaji ja oainnu birra iešgudetge áššiin.

2.5.1 Geavahit ráđđádallanprosedyraid departemeantaid barggus Stuoradiggiedieđáhusaiguin

Stuoradiggiedieđáhus ii leat iešladdis doaibmabidju ráđđádallanprosedyraid olis, ja dábalaččat eai čadahuvvo ráđđádallamat dieđáhusaid birra. Dieđáhus sáhtta dattetge sisttisdoallat ovtta dahje mánga odđa doaibmabiju mat guoskkahit sámi beroštumiid njuolggá, ja sáhtta leat geatnegasvuohta ráđđádallat dákkár doaibmabijuid birra. Stuoradiggiedieđáhusat sáhttet leat hui iešgudetge hámis, ja muhtun oktavuodain lea lunddolaš ahte departemeanta ovtasbargá Sámedikkiin hábmet olles dahje osiid dákkár dieđáhusas.

2.5.2 Dálá ja čadahuvvon ráđđádallamat Sámedikkiin

Ráđdehus bargá dál Sámi vuoigatvuodalávdegotti čielggadeami (NOU 2007:13 *Den nye sameretten / Odđa sámarietti*) čuoovolemiin. Lávdegotti evttohusat guoskkahit mángga departemeantta fágasurggiid, ja danne lea áshuvvon bargajoavku mas leat mielde ovddasteaddjit dain departemeanttain mat leat eanemusat guoskkahuvvon. Joavkku jođihit Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta ja Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeantta ovtas. Lávdegotti evttohus áššemeannu-

dan- ja ráddádallanlága ja kárten- ja dohkkehanlága hárrái čuovvoluvvo ovddemus. Oassin áššemeannudan- ja ráddádallanláhkaevttohusa čuovvoleamis, geigii odasmahttin-, hálddahus- ja girkoministtar ráddádallanvuodu Sámediggái geassemánu 25. beaivvi 2012:s. Leat dollojuvvon guokte ráddádallančoahkkima Odasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta ja Sámedikki gaska dán fáttás, skábmamánu 30. beaivvi 2012 ja miessemánu 8. beaivvi 2013. Ráddádallanproseassa jotkojuvvo 2013 čavčča.

Sámi vuogiatvuodálávdegoddi lea maid evttohan rievdadusaid minerálahálgas ja mángga eará sektorlágas. Oassin čielggadeami čuovvoleamis áigu ráddehus árvoštallat galget go minerálahálgas áhahuvvot sierra njuolggadusat fuolahat dihte sámi beroštumiid minerálahálgas olis olggobealde Finnmárkkku. Ealahus- ja gávpedepartemeanttas galgá leat válodoovdasvástádus minerálahálgas rievdadusevttohusaid čuovvoleamis.

Ráddehusa strategiija minerálahálgas dáfus ovddiduvvui njukčamánu 13. beaivvi 2013. Strategiija guoskkaha erenoamážit minerálahálgas guovlluin gos leat sámi beroštumit. Ealahus- ja gávpedepartemeanta ja Sámediggi leat ráddádallamiin soahpan konkreetta doaibmajiid sámi beroštumiid hárrái. Nannen dihte sámi aktevrraid kapasitehta ja gelbbolašvuoda, galgá Ealahus- ja gávpedepartemeanta digaštallat vejolašvuoda addit ekonomalaš doarjaga Vuodđudussii Protect Sápmi álggahanáigodagas. Vuodđudus galgá veahkehit sámi aktevrraid areálaássiin. Nubbi doaibmajidju lea nannet máhttovuodu minerálahálgas dáfus guovlluin gos leat sámi beroštumit. Ealahus- ja gávpedepartemeanta addá Minerálahálgas direktoráhtii ovtta Sámi dutkamiid guovddážiin Romssa universitehtas bargun ráhkadit dohkálaš máhttovuodu minerálahálgas váikkohusaid birra boazodollui ja eará sámi beroštumiide.

2012 luossabivddu reguleren Davvi-Romssas ja Finnmárkkus ráddádallojuvui Sámedikkiin almmá boadikeahtta ovttaoavilvuhtii. Regulereamiid vuodđun lei luossamáddodaga guorahallan ja sámi kulturdoaimmaheami ja riddokultuvrra vuhtiiváldin. Biddjui maiddái deaddu ávžžuhusaide maid bohte bargolávdegottis mii lei namaduvvon rámmašiehtadusa olis gaskal Birasgáhttendepartemeantta ja Sámedikki, vaikko lávdegotti ávžžuhusat eai čuvvojuvvon ollislaččat. Odđa guolleseastindoaimmaid ásaheapmi Deanučázadagas deattuhuvvui maiddái.

Sámediggi lea mielde delegašuvnnas mii šiehtadallá Suomain odđa šiehtadusa luossa-

bivddu hárrái je. Deanučázadagas. Šiehtadallamiid válodolbmil lea unnidit bivddu guoddilis dásái. Áigumuš lea ahte odđa guolástanreguleremat galget leat sajis 2015 guollebivdináigodaga rájes.

Lea jođus bargu ráhkadit odđa lága Deanučázadaga guolástanvuogiatvuoda birra. Ráddádallamat dollojuvvojit 2013:s.

Čadahuvvojede ráddádallamat villa atlánttaluossamáddodagaid kvalitehtanorpmma birra miessemánu/geassemánu 2013.

Lágas b. geassemánu 14. beaivvi 2013 boazodoallolága rievdadusaid birra je (guovllustivrraid heaittiheami birra). Lea mearriduvvon ahte guovllustivrrat galget heaittihuvvot ja guovllustivrraid barggut galget sirdojuvvojit fylkkamánniide. Guovllustivrraid válldi sirdin fylkkamánniide eaktuduvvo dahkkojuvvojit seammás go Boazodoallohálddahusa guovllukantuvrrat hálddahuslaččat sirdojuvvojit fylkkamánniide. Nu oážžu Fylkkamánni stáhtalaš regionálaš fágaválldi boazodoalu almmolaš hálddašeamis.

Oljo- ja energiijadepartemeanta lea doallan mánggaid čoahkkimiid Sámedikkiin sihke hálddahuslaš ja politihkalaš dásis, mañemus jagis. Čoahkkimat leat leamaš Ofuohta-Báhccavuona-Hámmárfeasta elfápmojohtasa váiddagiedahallama birra, áššemeannudanrutiinnaid birra ja energiapolitihka ja oppalaš sámi beroštumiid oktavuoda birra. Departemeanttas leat leamaš mánggat stura elfápmoáššit giedahallamii, ja leat dollojuvvon ráddádallamat Sámedikkiin dáid áššiid birra oassin váiddagiedahallamis.

Máhttodepartemeanta oavvilda ahte lea leamaš buorre ja konstruktiiivlaš ovttasbargu Sámedikkiin 2012:s. Leat dollojuvvon sierra ráddádallančoahkkimat earret eará diedáhusaid hárrái Died. St. 24 (2012–2013) *Framtidens barnehage (Boahhteáiggi mánáidgárdi)* ja Died. St. 20 (2012–2013) *På rett vei (Rievttes geainnu nalde)*, mat goappašagat ovddiduvvojedje 2013 gida. Dasa lassin leat dollojuvvon sihke hálddahuslaš ja politihkalaš čoahkkimat sámi mánáidgárdefáldaga, vuodđooahpahusa ja alitoahpahusa birra.

Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta lea 2012:s ráddádallan Sámedikkiin earret eará regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid jahkásaš bargodokumeantaid birra. Dasa lassin čadahuvvojede sierra ráddádallamat diedáhusa olis Died. St. 30 (2011–2012) *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitik alkohol – narkotika – doping (Oainne mu! Ollislaš gárrenávnnaspolitihkka alkohola – narkotihkka – dohpen)*.

2.5.3 Čadahuvvon ráđđádallamat ja fásta čeahkkimat Sámedikkiin

Vuolábealde lea listu ráđđádallamiin mat leat leamaš Sámedikki ja departemeantaid ja direktoráhtaid gaskka 2012:s ja gitta miessemánu 2013. Čadahuvvojit maidái fásta dialoga-čeahkkimat, ja dialoga ovttaskas áššiid birra,

gaskal departemeantaid/direktoráhtaid ja Sámedikki. Leat maidái čadahuvvon ráđđádallamat orohagaiguin, báikkálaš servviiguin ja earáiguin. Dát ráđđádallamat eai leat váldon mielde listui. Ovttaskas áššiid dáfus lea čilgejuvnon leat go ráđđádallamat loahpahuuvon ja leat go ovttajiena-lačat vai eai.

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Áigi	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamielalaš/ ii ovttamielalaš
MDD	Njuolggadus máná ságadoalli birra	23.08.2012	Ii válmmas	Ii ovttamielalaš
MDD	Njuolggadus máná ságadoalli birra	27.11.2012	Válmmas	Ii ovttamielalaš
OHD	Jahkebeallásaš politihkalaš čeahkkin Sámedikki ja Ođasmahttin-, hálddahu- ja girkodepartemeantta gaskka	25.06.2012	Fásta čeahkkin	Fásta čeahkkin
OHD	Jahkebeallásaš politihkalaš čeahkkin Sámedikki ja Ođasmahttin-, hálddahu- ja girkodepartemeantta gaskka	10.12.2012	Fásta čeahkkin	Fásta čeahkkin
OHD	Sámi vuoigatvuodálávdegotti čuovvoleapmi – lávdegotti áššemeannudan- ja ráđđádallanlaga evttohus	30.11. 2012 ja 08.05.2013	Ii válmmas	
GRD	Doaibmabijut stuoradiggedieđáhusas <i>Verdens fremste sjømatnasjon (Máilmmi njunuš mearabiebmonašuvdna)</i>	21.2.2013	Válmmas	Ovttamielalaš
GRD	Riddoguolástanlávdegotti čuovvoleapmi/ Prop. 70 L	18.9.2012	Ii válmmas	
GRD	Jahkebeallásaš ráđđádallančeahkkimat	10.12.2012	Fásta čeahkkimat	Fásta čeahkkimat
GRD	2013 guolásteami reguleren	03.12.2012	Válmmas	Ovttamielalaš
Guolástandi- rektoráhta	Jahkebeallásaš regulerenčeahkkimiid oktavuodas	Miessemánu 2012, 2012 čavčča ja 2013 giđa	Válmmas	Ovttamielalaš
DFD	Njuolggadus álbmotdearvvašvuodáláhkii	2012 giđa	Válmmas	Ovttamielalaš
DFD	Álbmotdearvvašvuodadieđáhus	2013 giđa	Válmmas	Ovttamielalaš
JD/Kriminála- fuolahus	Doaibmaplána movt čadahit buori ja dássearvosaš ránggásteami sámi fánggaid ja ránggáštusvulogiid dáfus	19.10.2012	Válmmas	Ovttamielalaš
JD	Bargovuohki Finnmárkku Meahcce- duopmostuolu nammadeami olis	Njukčamánu 2013	Válmmas	Ovttamielalaš
JD	Kártet veahkaválddáláshvuoda lagas oktavuodain	19.02.2013	Válmmas	Ovttamielalaš
MD	Doaibmabijut stuoradiggedieđáhusas oahpu birra čálgobálvalusaid olis	30.01.2012	Válmmas	Ovttamielalaš
MD	Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu mandáhta	02.02.2012	Válmmas	Ovttamielalaš
MD	Rievdadit njuolggadusa odđa doavttirgrá- dastudeanttaid akkreditereneavttuid hárrái	07.02.2012 ja 16.02.2012	Válmmas	Ovttamielalaš

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Áigi	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamielalaš/ ii ovttamielalaš
MD	Odda njuolggadus rámmaplána birra mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu hárrái	16.05.2012	Válmmas	Ovttamielalaš
MD	Evttohus rievdadit oahpahušlága ja priváhtaskuvlálága (erenomášoahpahuš ja psykososiála biras)	16.01.2013	Beavdegirji vuolláičállimi i	Ovttamielalaš
MD	Oahpaheaddjioahpu njuolggadusat 8–13 dássái	07.02.2013	Válmmas	Ovttamielalaš
MD	Doaibmabijut stuoradiggediedáhusas vuoddoahpahuš birra	25.02.2013	Beavdegirji vuolláičállimii	Vuostálaga ovttachuoggás
MD	Fága- ja diibmojuohkin ohppiide geain lea sámegieloahpahuš	15.04.2013	Válmmas	Ovttamielalaš
KUD	Jahkebeallásaš gulahallančoahkkin	13.02.2012	Fásta čoahkkin	Fásta čoahkkin
KUD	Jahkebeallásaš gulahallančoahkkin	19.06.2012	Fásta čoahkkin	Fásta čoahkkin
KUD	Jahkebeallásaš gulahallančoahkkin	21.02.2013	Fásta čoahkkin	Fásta čoahkkin
EBD	Rievdadusat boazodoallolágas	30.03.12, 01.06.12, 02.10.12, ja 21.01.13	Válmmas	Ii ovttamielalaš
EBD	Rievdadusat eananjuohkinlágas	3 čoahkkima gaskal 15.06.12 ja 30.10.12	Válmmas	Ovttamielalaš
BD	Riikkaidgaskasaš dálkkádatšiehtadallamat	Juovlamánu 2012	Jahkásaš	Ovttamielalaš
BD	Doaibmabijut Died. St. 33 (2012–2013) Dálkkádatheiveheapmi Norggas	Miessemánu 2013	Válmmas	Ovttamielalaš
BD	Davvi-Romssa ja Finnmárkku luossabivddu reguleren	21.03.2012 ja 26.04.2012	Válmmas	Ii ovttamielalaš
BD	Raporta boraspire-boazodoalu riidodási unnideami bargojoavkkus Davvi-Trøndelágas	2010 –	Ii válmmas	
BD	Álbmotmeahcit/ eanadatsuddjenguovllut: 1. Návvetvuomi/Njemenjáikku eanadatsuddjenguovlu 2. Møysalen/Svellingsflaket álbmotmeahcci/ eanadatsuddjenguovlu 3. Byrkije álbmotmeahcci 4. Skarvan/Roltdalen álbmotmeahcci/Sylan eanadatsuddjenguovlu 5. Skardsfjella-Hyllingsdalen eanadatsuddjenguovlu 6. Femundsmarka/Gutulia álbmotmeahcci 7. Dieváidvuovddi álbmotmeahcci	2012	Válmmas (loahpahunvon 2013 giđa)	Ovttamielalaš
Nordlándda fylkkamánni	Holmvassdalen luonddureserváhta bargolávdegotti mandáhta ja čoahkkádus	18.01.2012	Ii válmmas, jotkojuvvo BD:in	

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Áigi	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamielalaš/ ii ovttamielalaš
Nordlándda fylkkamánni	Ráddádallan Sáltoduoddara-Svartisen álbmotmeahci birra	18.01.2012	Ii válmmas, jotkojuvvo BD:in	
Nordlándda fylkkamánni	Sáltoduoddara-Svartisen álbmotmeahcci	18.01.2012	Ii válmmas, jotkojuvvo BD:in	
Luondduháldd ašemi direk- toráhta	Guolástannjuolggadusaid birra	24.02.2012 ja 02.03. 2012	Ii válmmas, jotkojuvvo BD:in	
OED	420 k V elfápmojođas Ofuohta – Báhccavuotna	21.08.2013*	Válmmas	Ovttamielalaš
OED	Bieggafápmu ja elfápmojohtasat Fosenis	21.08. 2013	Válmmas	Ovttamielalaš
NČE	420 kV elfápmojođas Báhccavuotna- Hámmárfeasta	15.03.2012	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Čieža čáhcefápmorusttega Moskavuonas	22.02.2012	Válmmas	Ovttamielalaš-vuohta das ahte ráddádallan- geatnegasvuohta lea dollojuvvo
NČE	420 kV elfápmojođas Storheia Trollheim	15.05.2012	Válmmas	Belohakkii ovttamielalaš / ovttaoai- vilvuohta giddet ráddádallamiid
NČE	Kalvatn bieggafápmorusttet ja 132 kV čatnasanođas	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	132 kV elfápmojođas Steinnes – Skarmunken	04.12.2012	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Jotind 1 ja 2 čáhcefápmorusttet I Tjeldsund	04.12.2012	Válmmas	Ovttaoaivilvuohta das ahte ráddádallan-geat- negasvuohta lea dollo- juvvo (eaktuduvvo ahte jotkojuvvo OED:in go mearrádus galgá giedáhallojuvvo)
NČE	Sørfjord bieggafápmorusttet	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Skogvatnet bieggafápmorusttet	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Mosjøen bieggafápmorusttet	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Hámmárfeastta bieggafápmorusttet	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Fálesnuori bieggafápmorusttet	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
NČE	Fálesrášša bieggafápmorusttet	05.12.2012*	Válmmas	Ii ovttamielalaš
EGD	Minerálaealáhusa strategiija	22.10.2012	Válmmas	Ovttamielalaš
OD	Jahkebeallášaš politihkalaš čoahkkimat áššiid birra mat gusket eamiálbmogiidda davvin, Baretnsovttasbargui, Árktalaš ráddái ja ON eamiálbmotáššiide.	08.02.2012, 22.06.2012 ja 13.12.2012	Fásta čoahkkimat	Fásta čoahkkimat

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Áigi	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamielalaš/ ii ovttamielalaš
JOD	Konseaptaválljenčielggadeapmi (KVU) E10/Rv 85 Evenes – Sortland	Skábmamánu ja juovlamánu 2012	Válmmas departeme- antta bealis. Sámediggi soaitá dat- tetge bivdit ráddádallami id Stáhta geaidno- doaimmaha- gain go ášši galgá pláne- juvvot viida- seappot plána- ja huk- senlága mielde.	

* Maŋemus čoahkkin/áigi go ráddádallanproseassa giddejuvvui, áššiin gos leat dollojuvvon mánggat ráddádallančoahkkimat.

Odasmahttin-, hálddahuš- ja girkodeparteme-
anta

r á v v e :

Odasmahttin-, hálddahuš- ja girkodeparteme-
anttas ráva golggoimánu 4. b. 2013 mii guoská
Sámedikki 2012 doaimmaide sáddejuvvo Stuora-
diggái.

Miiddus 1

Sámedikki 2012 jahkedieđáhus

1 Álggahus

Sámediggi lea sámiid álbmotválljen orgána Norggas. Juohke njealját jagi välljejit sámít 39 áirasa sámiid gaskkas 7 válgabiirres. Sámediggi galgá nannet sámiid politihkalaš dili ja ovddidit sámiid beroštumiid Norggas, váikkuhit dasa ahte sámi álbmot oázžu dásseárvosaš ja rievttalaš meannudeami ja bargat lámčit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima.

Sámediggi meannuda áššiid buot servodat-surggiin mat erenoamážit gusket sápmelaččaide, dasa lassin buktet sii cealkámušaid ja doibmet gulaskuddanáshussan almmolaš eiseválddiiguin. Sámediggi hálddaša oasi ruđain mat stáhtabušehta bokte juolluduvvojit sámi áššiide, ja Sámedikki bokte leat Norgga sápmelaččat ožžon muhtin muddui eiseválddi iežaset kultuvra-, giella-, oahpahuš-, kulturmuutosuodjalus- ja ealahusáššiid meannudit.

Sámedikki jahkedieđáhus fáttmmasta Sámedikki politihkalaš ja hálddahuslaš aktivitehta 2012:s. Jahkedieđáhus raportere váldomihttomeriid ja oassemihttomeriid čuovvoleami iešguhtetge fágasuorggis ja 2012 bušehta váikkuhangaskaomiid geavaheami birra.

Sámediggi lea 2012:s ovdanbidjan ollu diedáhusaid ja čielggademiid. Diedáhusaid ja čielggademiid bokte ovddiduvvo Sámedikki politihkka iešguhtetge suorggis. Sámi servodagas lea leamaš vejolašvuohta buktit cealkámušaid ja ovddidit iežaset oainnuid Sámediggái go lea bargojuvvon diedáhusaiguin ja čielggademiiguin. Olbmuid cealkámušat leat boahtán sihke njálmmálaččat ja čálalaččat, čoahkkimiin iešguđet lágan áshusai-guin ja álbmotčoahkkimiin maid Sámediggi lea lágidan. Diedáhusbargu lea danin leamaš hui mávssolaš Sámediggái, ja dat boahtá bidjat láidestemiid Sámedikki boahtteáiggi politihkkii suorggis.

Sámedikki oahpahušdiedáhus lea mearriduvvon 2012:s. Sámediggeráđdi lea ovdanbuktán diedáhusa mánáidgárddiid birra ja giella-

diedáhusa. Dat galget mearriduvvot 2013:s. Dasa lassin leat regionálapolitihka, dásseárvvu ja boar-rásiidpolitihka čielggadeamit ovdanbuktojuvvon.

Sámedikki 2012 rehketdoallu lea biddjon miiddusin jahkedieđáhussii. Sametingets regn-skap for 2012 er vedlagt årsmeldingen.

1.1 Sámediggeválgga dutkan

Sámediggi lea almmuhan rabas fáldatgilvvo dutkanprošektii 2013 sámediggeválgga birra, mas ekonomalaš rámma lea 3 miljovvna ruvvnno, golmma bušehttajagi badjel. Dutkanprošeakta ruhtaduvvo Odasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta bokte. Álggahanjagis lea Sámediggi mielde lassiruhtademiin. Dutkanprošeavtta miht-tomearri lea analyseret Sámedikki eavttuid, funkšuvvna ja hástalusaid, ja hukset sámi válgadutkangelbbolašvuoda mii deattuha kultuvrralaš ja gielalaš beliid.

1.2 Guossit 2012:s

Sámediggi lea áshus mii oázžu beroštumi viidát Norgga rájiid olggobealde. Sámedikki guossástal-let ollu iešguđet stáhtaid ja riikkaidgaskasaš organisašuvvnaid ovddasteaddjit. 2012:s fitne Sámedikkis Panchayati Ray ja čearda-gažaldatáššiid indialaš ministtar ja Kishore Chan-dra Deo ja ON Bistevaš foruma ovddasteaddji (UNPFII) Eva Biaudet Suomas. Chile áššečuoččaldahttinváldi lea leamaš oahppomát-kkis Davviriikkain ja lea maiddái fitnan Sámedik-kis.

Mánnga ambassáda, main lea erenoamáš beroštupmi álgoálbmogiidda ja ártkalaš politihk-kii, leat 2012: s sádden iežaset ambassadevrraid Sámediggái. Dat leat Italia ja Lulli- Korea Norgga ambassadevrrat ja EO ambassadevrrat. Dasa las-sin lea Argentina ambassáda ovddasteaddji fitnan Sámedikkis 2012:s ja duiskka olgoriikaáššiid par-lameantalávdegotti miellahttu, Toralf Pilz.

Eará guossit 2012:s leat leamaš ILO- koordine-rejuvvon Bangladesh delegašuvdna, Japána

minoritehtagazaldagaid ekspeartajoavku ja RAI-PON áirasat, fárrrolaga ruošša sámiiid áirasiguin ja Nunavut nuoraidorganisašuvnna áirasat Kanadas.

2012:s guossástalle vuollelaš golbma duháha olbmo Sámedikki, oallugat sis ledje turisttat. Geassemánuin leat Sámedikkis sierra ofelaččat. Juohke beavvi diibmu 13.00 birra jagi fállá Sámediggi ofelastima sámediggevisttis.

1.3 Ođđa neahttsiiddut

2012 álggus almmuhii Sámediggi ođđa neahttsiidduid. Doppe leat dieđut dárogillii, lulli, – julev- ja davvisámegillii. Olbmot leat bures vuostáiváldán siidduid. Siidu lea ráhkaduvvon ovttasbarggus Making Waves:in.

2 Giella

Sámi álbmogis galgá leat vejolašvuohta ja riekti geavahit iežaset giela. Giela seailuheapmi ja ovdideapmi lea guovddáš oassi sámi kultuvrra boahpteáiggis. Danne lea Sámedikkis váldoulbmilin ahte sámegeiella lea lunddolaš giella buot arenain.

2.1 Sámegeiella geavahuvvo árjjalaččat ja lea oidnosis almmolašvuođas

Jus sámegeiella galgá leat lunddolaš giella buot arenain, de mearkkaša dat ahte sámegeiella maid ferte geavahuvvot árjjalaččat ja leat oidnosis almmolašvuođas. Sámedikki stuorámuš váikkuhangaskaoapmi giellasuorggis lea guovttegielatvuodadoarjja maid Sámediggi juolluda suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda sámegeiella hálddašanguovllus. Dán doarjaga mihttu lea ahte dáid suohkaniid álbmot galgá oazžut bálvalusaid sámegeillii, sihke čálalaččat ja njálmmálaččat. Nubbi ulbmil doarjagiin lea ahte leat aktiiva suohkanat mat leat mielde sámegeiella ovdideame. Ledje ovcci suohkana ja njealje fylkkasuohkana mat ožžo guovttegielatvuodadoarjaga Sámedikkis 2012:s.

Raporttat maid suohkanat sáddejit Sámediggi čájehit ahte suohkanat barget olahan dihte Sámelága giellanjuolggadusaid gáibádusaid. Raporttat čájehit maid dan ahte sámegeielaid dilli lea hui iešguđetlágan sámegeiella hálddašanguovllu suohkaniin. Dain suohkaniin gos sámegeiella unnán gullo ja gos leat unnán bargit geat hálldašit sámegeiella, dat suohkanat leat hui aktiiva leamaš bargat giellaovddidemiin. Sámediggi dáhttu ahte suohkanat galget aktiivvalaččat ovddidit sáme-

geiella. Dan dihte lea Sámediggi ráhkadan ovttaskas ovttasbargošiehtadusa juohke suohkaniin das, mo suohkanat galget ovddidit, nannet ja ovdánahttit sámegeiella. Ovttasbargošiehtadusaid vuodđun leat Sámelága giellanjuolggadusat, mat galget sihkkarastit dan, ahte sámegeiella hálddašanguovllu suohkana ássiin lea vuoigatvuohta geavahit, seailuhit, ovdánahttit ja nannet sámegeielaid geavaheami almmolaš oktavuodain. Dasa lassin lea šiehtadusas maid ovdánahttinoassi mas suohkanat ieža leat bidjan sisa strategijaid movt sii háliidit ovddidit sámegeiella sin suohkanis. Ovttasbargošiehtadusat leatge ásahuvvon dan dihte vai mii oazžut eambo aktiiva suohkaniid mat barget vai jokset lága geatnegasvuodaid ja mat barget giellaovddidemiin.

Ovttaskas ovttasbargošiehtadusat guovttegielalašvuodadoarjaga geavaheamis gaskal Sámedikki ja suohkaniid ja fylkkasuohkaniid áigodahkii 2012–2014 vuolláičállojuvvo guovvamánus 2012. Šiehtadusat galget čuovvoluvvot jahkásaččat, sihke politihkalaš ja hálldahus dási čoahkimiiguin.

Vai joksat dan ulbmila ahte sámegeiella galgá leat lunddolašgiella buot arenain, oaidná Sámediggi dehálažžan buori ovttasbarggu suohkaniiguin olggobealde giellalága hálddašanguovllu. Ollu sámegeielagat orrot suohkaniin olggobealde hálddašanguovllu, ja dan dihte háliidit maid dat suohkanat bargat árjjalaččat giellan. Sámedikkis lea gulahallan mánggain suohkaniin olggobealde hálddašanguovllu guorahallan dihte lea go vejolaš hábmet ovttasbargošiehtadusa mas leat doaimbábijut sápmelaččaide ávkin. Sámediggi oaidná ahte dat bargu váikkuha dasa ahte sámegeiella geavaheapmi lassána ja ahte sámegeiella sáhtta šaddat lunddolaš giellan buot arenain.

Romssa suohkan lea sávvan gulahallama Sámedikkiin nannendihti fáldalaga sámiiide suohkanis. Sámediggeráđdi ja Romssa suohkan leat ráhkadan ovttasbargošiehtadusa mii galgá váikkuhit dasa ahte sámi álbmot Romssas galgá sáhttit doalahit ja ovdánahttit sin giela ja kultuvrra. Ulbmil šiehtadusain lea oazžut bistevas ja geatnegahton ovttasbarggu Sámedikki ja Romssa suohkana gaskka dain áššiin mat gusket sápmelaččaide ja sámi áššiide Romssas. Sámediggeráđdi lea dohkehan šiehtadusa ja mii vuordit dál ahte Romssa suohkan meannuda šiehtadusa politihkalaččat. Sii galget dan meannudit suohkanis álgoeahčen 2013. Dát ovttasbargu lea oassi Sámedikki barggus nannendihti sámegeiella rolla buotlágan arenain

2012:s leat leamaš čoahkkimat Áltta suohkaniin main lea leamaš ulbmil álggahit ovttasbarggu

suohkana ja Sámedikki gaskka. Áltá suohkan háliida buoridit sámi mánáidgárdefálaldaga ja skuvlafálaldaga Áltá suohkanis. 2013:s biddjo johtui bargu ráhkadit ovttasbargošiehtadusa Sámedikki ja Áltá suohkana gaskka, mas erenoamážit deattuhuvvo skuvla ja mánáidgárdi.

2.2 Arenat gos oahppá ja geavaha sámegiela

Okta Sámedikki oassemihttuin lea ahte mis leat ceavzilis ja árijalaš arenat sámegiela várás. Dan dihte atti Sámediggi 2012:s njuolggodoarjaga 11 sámi giellaguovddáži. Gišem nastedh Snoasas lea 2012 rájes oažžugoahtán njuolggodoarjaga Sámedikkis. Doarjjaortnega mihtomearri lea ahte sámegiella galgá oidnot ja gullot giellaguovddáža doaibmaguovllus. Sámediggi oaidná ahte giellaguovddážat lihkestuvvet bures bargguin čalmustahttit sámegiela iežasat doaibmaguovllus. Sii leat mielde ásaheame arenaid gos beassá oahppat ja sámastit. Dát lea maid juoga mii duodaštuvvo Sámi giellaiskkadeamis mii gárvvistuvvui 2012. Giellaguovddážat ohcet viššalit Sámedikkis giellaprošeaktadoarjagiid, earret eará lágidity sii arenaid gos sámegiella gullo. Giellaguovddážat leat hui aktiivvalaččat, ja bures lihkestuvvon prošeavttaid sii lágidity jagis jahkái. Sii leat duodaid mielde doalaheame sámegiela oidnosis ja ovddideame sámegiela ealli giellan, erenoamážit dain guovlluin gos giella muđui unnán gullo ja oidno. Sámedikki oainnu mielde lea giellaguovddážiid vuodđodoarjja mielde ásaheame ja doalaheame ceavzilis ja árijalaš arenaid sámegiela várás.

Sámediggi lea bidjan barggu Norut Alta Áltái mii 2012:s lea árvvoštallan logi sámi giellaguovddáža mat ásaheame áigodagas 1995 – 2009, ja mat leat ožžon vuodđodoarjaga Sámedikkis áigodagas 2006 – 2010. Dáinna árvvoštallamiin háliida Sámediggi oažžut gova moht giellaguovddážat geavahit vuodđodoarjaga maid ožžot Sámedikkis, dagaha go doarjja dasa ahte jokset ulbmiliid, ja maid oažžut evttohusaid moht rievdat ja buoridit Sámedikki hálddašeami dan doarjgis.

Sierra raporta ráhkaduvvui árvvoštallama vuodul: 2012:6 Sámi giellaguovddážiid árvvoštallan. Árvvoštallan čájeha ahte giellaguovddážat leat váikkuhan dasa ahte Sámedikki ulbmil doarjagiin lea ollašuvvan, namalassii ahte sámegiella gullo ja oidno giellaguovddážiid doaibmaguovllus. Dasa lassin leat giellaguovddážat deháleamos ásaheame sámegiela oahpaheames ja ovdánahttimis, ja danne leat dehálaš giellaarenat.

Árvvoštallan čájeha ahte giellaguovddážiid doaibmaguovlu lea hui mánggalágán. Muhtumat barget dušše báikkálaš dásis ja earát fas viidábut. Sámediggi sávvá ahte guovddážat galggaše bargat eambo regionála dásis maid, muhto fertejit čilget doaibmaguovlu vai báikkálaš bargomokta sihkkarastojuvvo. Regionála deattuheapmi mielldisbuktá ekonomalaš hástalusaid. Árvvoštallan lohka ahte regionála doaibma sáhtta nannet dálá giellaguovddážit ja nanusmahttit daid, ja livččii buoret go dan ahte cegget ođđa giellaguovddážiid.

Sámediggi lea dehálaš premissaguoddi giellaguovddážiidda, maid dan dihte go giellaguovddážat leat huksejuvvon Sámedikki ruhtadeama bokte. Dan dihte háliida Sámediggi buori ovttasbarggu ja buori oktavuoda giellaguovddážiiguin. Seammás oavvilda Sámediggi ahte maiddái suohkanat ja fylkkasuohkanat ja stáda berrejit váldit mihá eambo ovddasvástadusa giellaguovddážiid ekonomiijas.

Giellaguovddážiid doaimmat ja prošeavttat ruhtaduvvojit eanas ohcanvuodot doarjagiiguin ja hui ollu Sámedikki ohcanvuodot doarjagiiguin. Giellaguovddážat vásihit ahte doaimmaid ruhtadeapmi lea eahpesihkar ja ii leat seammalágán jagis jahkái. Orru leame nu ahte ruhtadeaddjit mearridit maid guovddážat galget vuoruhit. Sámediggi oavvilda ahte giellaguovddážat ain ovddasguvlui galget leat dehálaš giellaoahpahanásahusat, ja báikkat gos sámegiella hubmojuvvo, gullo ja boahatá oidnosii. Lea dehálaš ahte giellaguovddážiin lea ekonomiija maid dovdet. Dan árvvoštallama vuodul lea Sámediggi 2013 bušehtas bidjan giellaguovddážiidda 3 mill ru ovdánahttindoarjaga. Sámediggerádis lea vuoigatvuohta ráhkadit šiehtadusaid giellaguovddážiiguin mas ovdánahttindoarjaga čilge lagabui. Sámediggi áigu 2013 čuovvolit árvvoštallama, ja jus galgá rievdat rámmain maidege, de dat dahkko 2014.

Doarjaga vuolggasadji ferte leat guovddážiid doaibma, ja ferte lámhččit dili vai sáhtta leat doaibma mii bistá. Dáinna lea sávaldat ahte sáhtta lámhččit dili buorebut vai giellaguovddážat buorebut sáhttet oainnusindahkat giela ja fállat kursaid, doaimmaid ja čadahit prošeavttaid mat váikkuhit bastevas ja doaibmi arenaid sámi gillii.

2.3 Sámegiella lunddolaš árgabeaivvegiella – maiddái boahhteáiggis

2.3.1 Davviriikkalaš ovttasbargu

Davviriikkalaš giellaovttasbargu lea dehálaš, dan dihte go dat lea mielde nanneme sámegiela sajá-

daga servodagas. Mii dárbbasit maid Davviriikkalaš ovttasbarggu vai sámegeiella ovdána seamma guvlui iešguđet riikkain. Sámi parlamentáralaš ráđi stivra (SPR-S) lea mearridan álggahit Davviriikkalaš sámegeiella fága- ja resursaguovddáža ásahanprošeavtta. Ođđa áshusa namma lea Sámi giellagáldu. Sámi Giellagáldu ii šatta álggos fysalaš áshussan, muhto áshusa bargiid doaimmahagat leat iešguhtege sámedikkiid sierra doaimmahagain. Dát bargu lea dehálaš vai sámegeiella galgá leat ollesárvosaš geavahangiellan árgabeaivvis.

Sámi giellagáldus lea stuorámus ovddasvástáduš sámi giellaovttasbarggus, giellaámmátlaš barggus ja sámegeiella giellabálvalusaid addimis giellageavaheddjiide Suomas, Ruotas ja Norggas. Áshusa ovddasvástádussan lea ovttas sámedikkiiguin nannet ja ovddidit davviriikkalaš giellaovttasbarggu, nannet ja ovddidit sámegeiella nu, ahte guhtege giellajoavkku sierranas dárbbut, hástalusat ja resurssat váldojit vuhtii, ja riggudahttit sámegeiella ja sihkkarastit dan boahteáiggi. Sámi giellagáldu bargun lea gozihit buot sámi giellasuorggi gažaldagaid ja koordineret daid ovttasbarggus sámedikkiiguin ja eará sámi giellasuorggi institušuvnnaiguin. Áshusa bargun lea earret eará giellagáhtten, giella ovddideapmi, terminologijabargu, giella normeren, nammabálvalus, báikenammabargu ja diehtujuohkin sámi giellaámmátlaš gažaldagain. Sámi giellagáldu barggut ja ovddasvástádusat leat dynámalaččat. Dát mearkkaša dan, ahte áshusa doaimmaid lea vejolaš ovdánahttit ja heivehit guhtege áigodaga sámegeiella giellaámmátlaš diliid ja dárbbuid ektui.

Sámi giellagáldu čállingotti bargoveahkan leat hálddahušvirggit ja giellafágalaš virggit davvisámegeiella, anárašgiella, lullisámegeiella, julevsámegeiella ja nuortalašgiella várás.

Norgga Sámediggi lea ožžon Sámi giellagáldu-prošeaktii stáhtalaš Interreg ruhtadeami lassinn doarjaga Romssa fylkkasuohkanis ja Nordlándda fylkkasuohkanis. Sámediggi lea maiddá iežas bušehtas várren ruđa prošeaktii. Davviriikkalaš sámegeiella fága- ja resursaguovddáža ásahanprošeavtta jodiha Suoma Sámediggi.

Okta dain prošeavttain maid Sámediggi lea vuolggahan, julevsámi giellakonferánssa, lágideuvvui Johkamohkis, ja Samij áhpadusguovdásj lei lágideaddji. Duogáš dása lei oččodit buoret ovttasbarggu julevsámi áshusaiguin ruota bealde. Konferánssa váldofáddá lei giella ealáskahttin, oahpahus ja dutkan. Konferánssa ulbmiljoavku lei giellabargit ja eará giellaberošteaddjit geat barget dan nala ahte julevsámegeiella galgá gullot, oidnot ja ovdánit.

Giellakonferánssas bođi stuora sávaldat ovttasbargui dihto giellaprošeavttaide rastá rájiid. Julevsámi giellakonferánssa referánsajoavku ceggii dasto julevsámi fierpmádatjoavkku. Fierpmádatjoavkkus leat 9 áirasa Samij áhpadusguovdásjis, Árran julevsámi guovddázis, Norlándda fylkkasuohkanis, Divttasvuona suohkanis, Johkamohki suohkanis, Julevsámege, DSJ ja áirasat Norgga ja Ruota sámedikkiin.

Dát joavku galgá ráhkadit guhkesáigge plána riikkaidrasttildeaddji bargui mii guoská julevsámi gillii ja mas leat dihto prošeavttat. Earret eará evttohuvvui jahkásaš giellakonferánssa, vuoruid mielde Divttasvuonas ja Johkamohkis. Evttohuvvui maid praktihkalaš fáddákurssat árbevirolaš máhtus ja mas lea tearbmabargu mielde, giellaleairrat mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide main vuorasolbmot leat oahpaheaddit, oahpponeavvoráhkadeapmi, ja julevsámi gielladutkan.

Ohcanvuđot giellaprošeaktaruđaid árvvoštallan

Sámedikkis lea ohcanvuđot doarjjaortnet sámegeielprošeavttaide. Ohcanvuđot doarjagiid mihttu lea nannet sámegeiella ja lasihit sámegeiella geavaheami. Sámedikkis lei dan jagi 8 810 000 ruvdno ohcanvuđot sámegeielprošeavttaide. Dát leat jurddahuvvon giellaprošeavttaide sihke siskkobeaalde ja olggobealde sámegeielaid hálddašanguovllu. Dáin ruđain lei 1 200 000 ruvnno váldon sámeálbmotfoanddas.

Dán jagi addui doarjja earret eará sámegeielgurrssaide, báikenamaid čohkkemii, lullisámegeiella servodatfága tearpmaid ovddideapmái, lullisámegeilli mánáide sátnespealu ráhkadeapmái. Julevsámegeilli lea addon e.e doarjja lágideat rávisolbmuide kurssa ja nuoraid tv prográmma rahkadit.

Lea maid addon doarjja lágideat giellaarenaid gos giella gullo ja geavahuvvo, mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide, erenoamážit dain guovlluin gos giella unnán gullo almmolaččat. Raporttat maid mii oázžut maññil prošeavttaid čájehit ahte ollu prošeavttat lihkestuvvet bures ásahan dihte arenaid gos giella oahpahuvvo ja gullo. Erenoamážit giellaguovddážit leat ángiris ohccit, ja sii leat giellaprošeaktaruđaiguin ásahan ollu giellaarenaid. Dát lea maid mielde ovddideame sámegeiella nu ahte dat geavahuvvo ja lea oidnosis dain guovlluin gos giella lea áitojuvvo. Tearbmaprošeavttat leat mielde ovddideame sámegeiella vai dat sáhtta šaddat ollesárvosaš geavahangiellan ođđaáigasaš árgabeaivvis.

Vai sámegeiella galgá šaddat ollesárvosaš geavahangiellan árgabeaivvis, de lea Sámediggi dán jagi vuohččan dorjon sámegeiel «appaid»,

applikašuvnnaid, ovdánahttima, mat adnojit mobil-telefovunnaide ja neahttabreahtaide. Sámediggi lea addán doarjaga buot guolmma sámegillii ráhkadit applikašuvnnaid mobiltelefovunnaid väste.

Vai oázžu vel buoret hálddašeami ohcanvuđot gielladoarjagiin, lea Sámediggi 2012:s bidjan joh-tui árvvoštallama dain váikkuhangaskaomiin. Manjel bargogilvvu, de lea dahkkon šiehtadus Norut Alta-Áltáin ja árvvoštallan galgá gárvvvis ovdal guovvamánu 2013.

Árvvoštallan galgá čájehit leago doarjja váikkuhan dasa ahte ulbmiliid joksán ja jus ii mii dan hehte, makkár vásáhusat / oainnut doarjjaoázžuin leat dan ortnegii, ja juolludaneavttuide ja raporterengáibádusaide mat gustojit dán ortnegii. Galgá maid árvvoštallat galgá go dát ortnet heivehuvvot Sámedikki eará giellaovdánahttindoaimmaide, o.m.d. giellaguovddážiid vuodđodoarjagii. Sámediggi lea maid bivdán njuolga evttohusaid moht sáhtá rievdadit ja buoridit dán, vai olahivččii buoret ja eambo ulmillaš bohtosa doarjagis.

Árvvoštallan dahkko sin gaskas geat leat ožžon Sámedikkis doarjaga áigodagas 2007 – 2011.

2.3.2 Sámegiela iskkadeapmi 2012

Gozihan dihte guđe guvlui sámegiela dilli ovdána, de lea dehálaš kártet gielladili. Dárbbasuvvo eanet systematiserejuvvon diehtu iešguhtege sámegiela geavaheami birra. Dan dihte lea Sámediggi ovttas Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttain ja Máhttodepartemeanttain čadahan riika-viidosas iskkadeami sámegiela geavaheami birra. Sámi giellaiskkadeami 2012 raporta gárvvásmuvai miessemánu loahpas.

Giellaiskkadeami ulbmilin lei gávnnahit man ollugat máhttet iešguhtege Norggas hállon sámegiela njálmmálaččat ja čálalaččat. Ulbmilin lei maid čielggadit makkár oktavuodáin sámegiella geavahuvvo ja guđe dásis sámegiella geavahuvvo omd. mánáidgárddis, skuvllas, barggus, jna. Dasa lassin iskkadeapmi ulbmilin lei gávnnahit, guđe giela váhnemat válljejit mánáidasaset ja makkár giellaoahpahus- ja ovddidandárbbut iešguhtege sámegielas leat.

Iskkadeamis geavahuvvui sihke kvalitatiivalaš ja kvantitatiivalaš dutkanmetoda. Kvalitatiivalaš oasi vuodđun geavahuvvui Sámedikki jienastuslohku, mii lea áidna almmolaš registtar sámiiin Norggas. Gažaldatskovvi sáddejuvvui oktiibuot 5.000 olbmui. Dáin olbmuiin lagabui 40 % västidedje iskkadeapmái. Kvalitatiivalaš oasis guorahallamis čadahuvojedje kasusjearahallamat 12 gielddas: Unjárggas, Guovdageainnus, Gáivuonas,

Fálesnuoris, Romssas, Skániin, Divttasvuonas, Bådádjos, Snoasas, Árbordes, Plassjes ja Oslos.

Sámi Giellaiskkadeapmi 2012 raporttas ii boade ovdan man ollugat geavahit iešguhtege sámegiela. Iskkadeapmi čájeha ahte lagabui bealli sis geat gullet davvisámegiela jovkui máhttet davvisámegiela oalle mihá bures, ja goalmmát oassi julev- ja lullisámi guovllus máhttet daid gielaid. Davvisámegiela dáfus leat stuorra geográfalaš erohusat. Guovdageaidnu ja Kárášjohka leat sakka earaláganat, go muđui eará guovllut Norggas. Dáin guovlluin buohkat áddejit ja hállet sámegiela ja sámegiella geavahuvvo eanaš báikkiin ja juohkelágan dilálašvuodáin, vaikko vel iešguđet dásis. Bohtosiid birra čujuhit mii iskkadeami raporttii.

2.3.3 Sámedikki gielladieđáhus

Sámedikki váldoulmil sámegiela ovdánahttimii lea lasihit logu sis geat geavahit sámegiela, ja maid lasihit giellageavaheami. Jus galgá joksat daid ulbmiliid, lea dárbbaslaš bajit dási giellapoliti-hkkii mii čájeha geainnu ovddosguvlui ja mii čielggada prinsihpalaš gažaldagaid giela geavaheames ja ovdáneames, ja lea maid dárbbaslaš čielggadit válddi ja ovddasvástádusa Sámedikki ja ráđdehusa gaskka. Sámedikki gielladieđáhus bidjui ovdan dievasčoahkkimii 2012 skábmamánu. Gielladieđáhus čilge ja suokkarda daid bajit dási hástalusaid mat sámegielas leat, ja makkár rolla ja politihkalaš váldi Sámedikkis galgá leat boah-teáiggis. Dieđáhusa lea juhkon 4 váldovuoruhansurggiide; Ovddasvástádus sámegielas, sámegiela rámmaeavttut, giellageavaheaddjit, ja giella-geavaheapmi.

Sámedikki gielladieđáhusas bohttet ovdan ollu stuorit rievdadusat otná ortnegiin ja njuolggadusain. Sámediggi gáibida bajimus ovddasvástádusa sámegiela ovddideames, ođasmahttit sámelága giellanjuolggadusaid, heaittihit otná hálddašanhámi, ja ovttalágán rivttiid buot sámegielagiidda gos dal de ihkinassii orrot.

Sámelága giellanjuolggadusat gustojit otné dušše daidda suohkaniidda mat leat hálddašanguovllus, ja dan láhkái eai atte sámegielagiidda seamma rievtti atnit ja oahppat sámegiela, go muđui álbmogis lea. Diet čuolmmat giedahallojuvvot dieđáhusas ja das čuočuhuvvo ahte almmolaš hálddahus lea stáhta ovddasvástádus ja sámegielagiin lea riekti oázžut bálvalusaid sámii gillii gos ihkenas de orrot min riikkas. Dát miel-disbukta ahte sámelága giellanjuolggadusat galget gustot olle riikii.

Gielladieđáhus hilgu otná málle mas leat hálddašanguovllut. Dan sadjái oaidná ahte dat suo-

hkanat mat dál leat hálddašanguovllus leat ovttasbargoguimmit giela nannemis ja ovdánahttimis. Dát mearkkaša ahte šaddá dego guovtjejuohku, mas stáhtas lea ovddasvástádus almmolaš hálddahussii. Dát fas mearkkaša ekonomalaš ja hálddahuslaš ovddasvástádusa suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja almmolaš ásausaide addit sámi álbmogii bálvalusaid sámegillii. Sámedikkis lea ovddasvástádus sámegiela ovddideames, ja oaidná dárbbu ovttasbargui ja resurssaide bargat dan nala ahte giella ovdána buot dásiin servodagas. Jus galgá rievdatit, de ferte álggos lávdegotti ásahtit mas lea mandáhtta čielggadit ja buktit evttohusa lága rievdadeapmái, ja moht rievdatit válddi ja ovddasvástádusa giellaáššiin.

2.3.4 Sámi terminologija

Sámediggeráđđi almmuhii julevsámi – dárú / dárú – julevsámi digitála sátnegirji julevsámi giellakonferánsas Johkamohkis. Neahttasátnegirji, mii lea gávdnamis giellatekno.uit.no ruovttusiiddus lea gaskaboddosaš veršuvdna masa giellageavaheaddjit sáhttet buktit cealkámušaid ja lasáhusaid. Go ovttá áiggi lea geahčadan ja sihkkarastan kvalitehta, de lea jurdda ráhkadit dan digitála hámis man lea vuogas geavahit. Jurdda lea maid olggosaddit dan girjehámis. Sátnegirji lea dehálaš giellaresursa mii álkida giellageavaheddjiid árgabeaivvi.

Sámedikki tearbmabargu ja tearbmalisttuid dárkkisteapmi lea ávkin buot sámegielat olbmuide, vai buorebut sáhttet geavahit sámegiela iešgudet arenain, sihke čállimii ja hupmamii. Tearbmabargu ja tearbmalisttut leat dárbbášlaččat iešgudetge fágain, vai sámegillii sáhtta leat oahpahus ja ságastallan ja čállin. Dulkkaid ja jorgaleddjiid bargui lea tearbmabargu áibbas vealtameahtun, go lea álo dárbu odđá tearpmaide sin bargus. Sámi mediai lea maid vealtameahtun dadistaga oázžut odđá tearpmaid, vai sin bargu galgá sáhttit doaimmahuvvot sámegillii. Fágagirječállit ja eará čállit maiddá dárbbášit oázžut sámegillii fágatearpmmaid iežaset čállimii. Tearbmabargu lea maid iešalddis ávkkálaš dainna lágiin ahte sámegiella ovdána ja seailu, go ráhkaduvvojit odđá tearpmat. Dat addá vejolašvuoda geavahit sámegiela viidábut ja giella boahtá maid oidnosii eanet arenain servodagas. Sámedikki tearbmabargu ja tearbmalisttuid dárkkisteapmi addá maid suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda vejolašvuoda fállat buoret bálvalusa olbmuide sámegillii. Sámedikki beaivválaš giellabargui geavahuvvojit maiddá sosiála mediat. Soames ovdamearkan leat dát ságastallanjoavkkut mat leat

Facebook:s, gos ságastallo sihke terminologija ja báikenamaid birra: Ártegis ságat, Mijá bágo ja Numhtie naemhtie soptsesstibie. Dát čájeha ahte sámegielat adnojit aktiivvalaččat ja leat oidnosis almmolašvuodas ja odđá arenain. Sámedikki terminologijabargu lea dainna lágiin dehálaš oassin maiddá dan giellaovddidanbarggus, mii digaštallo sosiála mediain.

Tearbma- ja báikenammajuogus lea guorahallan ja dárkkistan stuorit loddenamahuslisttu sihke lulli,- julev – ja davvisámegillii. Dasa lassin leat maid guorahallan ja dárkkistan ovdalaš davvisámegiel eanadoallotearpmmaid, muhtun julevsámetearpmmaid, ja maid lullisámi tearbmalisttuid main leat servodatfága- ja geografijatearpmat ja riikkaid namat. Go Sámi giellalávdegoddi heaittihuvvui loahpageahčen 2011 de ii leat 2012:s leamaš sierra dohkkehanorgána sámegieltearpmaide. Vurdojuvvo ahte davvirikkalaš ovttasbargu Sámi Giellagáldu mii álggahuvvo 01.01.2013, váikkuha dasa ahte tearbmabargu ovdána dás ovddosguvlui.

Jorgaluvvon teavsttat dahket oalle stuora oasi dan teakstamearis mii beaivválaččat buvttaduvvo. Dat gokčet sámegielat olbmuid dárbbu oázžut dieduid iežaset gillii. Seammás jorgaluvvon teavsttat maiddá leat mángii áidna čállosat mat ovdanbuktet dihto áššesurggiid sisdoalu sámegillii ja leat ná deatalaš oassi sámegiela ovddidanbarggus. Sámedikki jorgaluvvon áššeteavsttat dahket stuora oasi servodaga sámegiel áššeteavsttain. Dát teavsttat leat maiddá mielde cieggadeamen áššemeannudangiela. Sámedikki buvttadan sámegiel teavsttat adnojuvvojit diehtogáldun sámi mediain ja leat maiddá dan láhkai mielde váikkuheamen almmolaš giellageavaheami. Sámediggi jorgala beaivválaččat teavsttaid sihke julev-, lulli- ja davvisámegillii.

2.3.5 Sámi báikenamat

Miehtá sámi leat báikenamat ožžon dohkkehuvvot sámegiel nama virggálaččat 2012:s. Dát mearkkaša ahte báikenamat leat mannan báikenamaid dohkkehanáššemeannudeami čađa. Dákkár dohkkeheami oktavuodas leat Sámedikki báikenammakonsuleanttat buktán rávvagiid báikenamaid čállinvuohká, ja soames háve buktán cealkámušaid nammaválljemii, go oaidnit ahte odđá namat evttohuvojit báikkiide main ovdalaččas leat sámegiel namat, muhto mat eai lean registrerejuvvon virggálaččat ovdal. Sámedikki davvi-, julev- ja lullisámegielaid báikenammakonsuleanttat buktet maid rávvagiid earret eará odđá suodjalanguovlluide, suodjemehciide, odđá šalddiide, tuneallaide ja odđá luottaide jna.

miehtá Sámi. Dát čájeha ahte dáža servodat oaidná mávssolašvuoda das ahte namat odđa ádaide registrerejuvvojit maiddá sámegillii seammas go dárogillii guovlluin gos dat lea lunddolaš, ja mat leat sámi guovllut gos sámit orrot, ja nu bohtet eanet oidnosii. Sámegiel báikenamat bohtet maid eanet oidnosii go eanet ja eanet lea Stáhta geaidnodoaimmahat álgán šiltet báikkiid miehtá sámi. Dát lea mielde seailuheame sámi báikenamaid ja dáikko bokte maid lassána sámegielat namaid geavaheapmi. Sámedikki mielas lea maid hui váidalahhti go media bokte oaidnit ahte muhtin báikkiin billistit báikenammašilttaid luoddaguoras, čájehan dihtii iežaset vuostehágu sámi báikenamaide, sámi guovlluin.

Sámedikki mielas lea maid mávssolaš oassálastit čoahkkimiin main báikenammaáššit leat guovddázis, vai beassat čilget ja čalmmustahttit hástalusaid mat leat báikenammaáššiiguin. Danin lea Sámediggi oassálastán oktasaš jahkasaš oktasaščoahkkimii Stáhta kártadoaimmahagain ja eará báikenammakonsuleantaiguin Norggas, ja maiddá UNGEGN konferánsas Kopenhámmis gos digaštallojuvvo báikenammaáššit miehtá Davvirikkaid. Dákkár čoahkkimiin digaštalat maid movt buoremusat sáhtta čoavdit váttisvuodaid báikenammabargguin iešgudet guovlluin, maiddá movt njuovžilepmosit sáhtta čoavdit bárttiid ja dan bokte ovdána sihke kvalitehta ja kvantitehta báikenamaid geavaheamis servodagas.

Muhtin sámi giellaguovddázat besse ge 2012:s ovdanbuktit iežaset báikenammaproševttaid maiguin leat bargan, ja maid Sámediggi lea ruđalaččat dorjon. Dát čalmmustahtta báikenammaáššiid bargiid, sihke Norgga giellarádi bargiid, ja kártadoaimmahaga bargiid, ahte makkár proševttat leat čadahuovon, movt sii leat lihkestuvván proševttaiguin ja makkár hástalusat ja rahčamušat leat go čohkke ja galgá registreret sámi báikenamaid.

Čujuhus- ja matrikkelláhka lea nu ráddjejuvvon ahte ovttá čujuhusas dahje geainnus sáhtta dušše okta namma leat registrerejuvvon, ja dat mielddisbukta ahte eai šat sáhte dohkkehuvvot parallealla báikenamat čujuhussan. Dát mielddisbukta ahte ollu suohkanat bohtet välljet dušše dárogiel nama, go mii diehtit ahte majoritehta giella vuoitá eanaš suohkaniin, ja dat lea ollu suohkaniin dárogiella. Sámediggi lea lokten dán váttisvuoda Birasgáhttentdepartementii, muhto sii eai sáhte dán lága rievdadit ovdal go lea leamaš gulaskuddamis lánkaásahusa odasteami oktavuodas. Sámediggi áigu ain bargat ánggirit dáinna áššiin, go midjiide lea dehálaš ahte sámi báikena-

mat eai jávkka, namat mat leat dohkkehuvvon Stáhta kártadoaimmahaga registaris. Báikenammaláhka ja Čujuhus- ja matrikkelláhka leaba ge dán áššis vuostálaga.

3 Kultuvra

Sámedikki váldomihttomeari sámi kultuvrrain lea oazzut ealli ja mánggabealat sámi dáidda- ja kulturreallima. Ceavzilis ja aktiivvalaš sámi deaivvadanbáikkid, kulturásahusat ja museat dagahit ealli báikegottiid gos olbmui lea miella orrut. Mii oaidnit man dehálaččat mánggabealat sámi dáiddalaš ja kultuvrralaš dáhpáhusat, falástallandoaimmat, mánáid- ja nuoraid kulturdoaimmat ja buorre girjerájusfálaldagat leat. Okta dain deháleamos váikkuhangaskaomiin min kulturpolitihkka mihtomeriid joksamis, leat ekonomalaš váikkuhangaskaoamit. Mii addit doarjaga sámi museaide, kulturorganisašuvnnaide, girjebussiide, govvasárggusráidduide, girjjálašvuhtii, musihkkii, mánáide ja nuoraide ja sámi dáiddáriidda. Mii maid ovttasbargat ollu aktevrraiguin nugo sámi organisašuvnnaiguin, ásašusaiguin, guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin, ja ovttaskas olbmuiguin.

3.1 Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásašahusat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga Sámedikki bušeahta bokte sámi kulturviesuide ja sámi kulturgaskkustanásašahusaide, sámi festiválaide, sámi falástallanorganisašuvnnaide, sámi teáhteriidda, sámi publikašuvnnaide, girjebussiide ja sámi museaide. Doarjaga addojuvvo bušeahta lagat eavttuid mielde. Vuodđun ealli ja mánggabealat sámi dáidda – ja kultureallimii leat ovttaskas kulturbargit ja sámi kulturásahusat ja – organisašuvnnaat.

Sámediggi lágida jámmat oktavuodačoahkkimiid kulturásahusaiguin ja – organisašuvnnaiguin mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte. Čoahkkimiin gulahallat nubbi nuppi doaimmaid birra ja fágalaččat ságastallat, ja maid fáddán lávejit leat bušeahta ja diehtujuohkin ja ságastallan áigeguovdilis áššiid birra.

Sámediggi doarju Kulturdepartementta oainnu ásašit viessoláigoruhtadeami odđa sámi kulturviesuide. Prosedyrii lea vuodđun stáhta viessoláigoortnet. Das govahallo cehkiid mielde prosedyra, mas ovddasvástádus evttohusaid, mearrádusaid ja bušeahta gullevaš váikkuhusaíd dáfus juohkása gaskal Sámedikki ja Kulturdepar-

temeannta, ođđa viessoláigoruhtaduvvon sámi kulturviesuid áсахemiid oktavuodas. Sámediggi nammada áirasiid sámi kulturviesuid stivrraide ja kulturgaskkustanásahusaide.

3.1.1 Čuovvoleapmi Sámediggeráđi dieđáhusas sámi áсахusovddideami birra

Sámedikki áigumuš áсахusaide mat ožžot eanas iežaset sisaboaduin Sámedikkis, lea ahte sis lea organisašuvdna- ja stivrenmálle mii lea heivehuvvon sámediggeráđi áсахusdieđáhussii. Sámediggi lea 2012:s joatkán čuovvolit sámediggeráđi dieđáhusa sámi áсахusaid birra. Das boahhtá ovdán ahte áсахusat fertejit čadahit organiserenproseassa mii buktá organisašuvdnamálle mii lea heivehuvvon dan almmolaš rollii mii sis lea go ožžot njuolggodoarjaga Sámedikkis, ja ahte dát dábaláččat galget leat organiserejuvvon vuodđudussan. Earenoamáš ákkaiguin sáhttet sii vejolaččat organiserejuvot oasusearvin.

Dán barggu stáhtus lea čuovvovaččat:

3.1.2 Duoddara Ráfe vuodđudus

Duoddara Ráfe vuodđudus lea 2012:s čadahan rievdadusaid vuodđudusa mearrádusain. Mearrádusaid lea Vuorbádan- ja vuodđudusbearráigeahčču dohkkehan ja dat leat Sámedikki stivranammadválddi gáibádusaid mielde. 2012–2016 áigodahkii lea Sámediggi nammadan Sven- Roald Nystø stivrajodiheaddjin ja Heidi Persdatter Greiner Håker stivralahtun Duoddara Ráfe/Bihtánsáme guovddázii. Trond Schølberg Gamnes lea nammaduvvon várrelahtun Sven- Roald Nystøi ja Heidi Persdatter Greiner Håkerii fas Elfrid Boine.

3.1.3 Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš

Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš Billávuonas lea bargan heiveheame mearrádusaid maŋnel go sámediggi lea váldán oktavuoda, vai dat heivejit Sámedikki stivranammadválddi gáibádusaide. Sii leat dieđihan Sámediggái ahte sii leat čadahan mearrádusrievdadusaid, nu ahte Sámediggi sáhtta nammadit ovttá stivramiellahttu.

3.1.4 Sámi Dáiddaguovddáš/Samisk senter for samtidskunst

Guovddáš lea 2012.s bargan ođđa organisašuvdna- ja stivrenmálliin mii lea heivehuvvon Sámedikki áigumuššii ja gávdno evttohus ahte miellahttoorganisašuvdna rievdaduvvo

vuodđudussan, Sámediggi boahhtá bovejuvot oassálastit dasa.

3.1.5 Várdobáiki

Oasusservviid ođđasis organiserema proseassa geažil leat čadahuvvon čeahkkimat gaskal sámedikki ja Várdobáikki. 2010 ođđasisorganiserema raportta vuodul, dagai Várdobáikki stivra mearrádusa bovdet Sámedikki ja Romssa ja Nordlándda fylkkagiielddaid áсахit Várdobáikki vuodđudusa. Sámediggi lea leamaš posiitiiva dasa, fylkkagiielddat leat prinsihpalaš ákkaid geažil čájehan ahte galgá gulul dan váldit.

Várdobáikki stivra ii leat, vuodđudusa ásaheami maŋnel joatkán organisašuvdna- ja stivrenmálle bargguin. Leat guokte vejolaš organisašuvdnamálle, vuodđudus dahje oasusearvi. Sii leat oaidnán ahte oasusearvi sáhtta leat buorre heivvolaš čoavddus. Dan vuodul lea Sámediggi bovejuvvon oassálastit áсахit oasusearvvi, Várdobáiki OS. Fitnodaga ulbmil lea viidáset fievrredit dán guovllu sámegiela, kultuvrra ja servodateallima. Erenoamáš bargu lea realiseret kulturviessoplánaid Várdobáikái. Sámediggi lea posiitiivva dasa. Sullasaš bovehus lea sáddejuvvon Nordlándda ja Romssa fylkkasuohkaniidda.

Sámediggi lea vuostáiváldán Várdobáikki kulturviesu huksenplánaid. Plána árvvoštallojuvvo stáhtalaš ruhtadanprosedyruid guovdu mat gustojit ođđa sámi kulturviesuide.

3.1.6 Áarjelsaemien Teatere

Áarjelsaemien Teatere lea mearridan ođđa stivren- ja organisašuvdnamálle mii váldá vuhtii sámediggeráđi dieđáhusa sámi áсахusovddideami birra. Searvi bovdii Sámedikki, Rana suohkana, Nordlándda, Davvi- ja Lulli Trøndelága ja Hedemárkku fylkkagiielddaid áсахit oasusearvvi. Sámediggi, Nordlándda fylkkagiielda ja Rana suohkan leat leamaš posiitiivvaláččat dasa ja leat ovttas ásahan oasusearvvi, Áarjelsaemien Teatere AS, mas oasuskapitála lea 100 000 ruvno. Sámediggi osttii 55 % ossosiin, Nordlándda fylkkagiielda 30 % ja Rana suohkan 15 %.

Oasusearvvi mihttomearri lea ahte teáhter galgá bargat ovddideame ja ovddidit lullisámi lávdedáidaga. Dán barggus galgá lullisámegiella ja kultuvrra leat guovddázis. Teáhter galgá joatkit ovttasbarggu ruotabeale lullisámi guovlluin ja leat teáhter lullisámi guvlui Norggas. Sámediggi lea ožžon ovttá stivrasaji. Fitnodat lea válljen Sámedikki Inga- Lill Sundseta stivrajodiheaddjin, su várrelahttu lea Per Fjellstrøm. Earát stivrras

leat Eirin Edvardsen, Nordlándda fylkkagiella ja Jarl Stian Johansson, Rana suohkan.

3.1.7 Oslo sámi viesu

Sámi viesu searvi lea 2012:s bovdén Sámedikki, Oslo suohkana ja Akershusa fylkkagiella leat Sámi viesu vuodđudusa ásaheaddjin. Sámediggi lei posiitiiva dasa, Oslo suohkan ja Akershusa fylkkagiella leat prinsihpalaš ákkaiguin dadjat ahte eai vuolgge fárrui.

Leat leamaš mánga čoahkkima gaskal Sámedikki ja searvvi, mas fáddán lea leamaš organisašuvdna- ja stivrenmálle ja deaivvadanbáiki oaivegávppoga sámi álbmogii. Searvi lea, maŋŋel go fárrejedje olggos iežaset lanjain Akersgatas, bargan gávdnat dohkálaš lanjaid iežaset doaimmaide, ja sii leat 2012:s fárren ođđa lanjaide mat lea gáhtadásis Trondheimsveienis. Sámediggi lea mearridan váldit ovddasvástádusa dasa ahte sii dáhkádusa addet KLP Eiendomii latnjalaiggu ovdas.

Sámediggi oassálasttii ođđa Sámi viesu rahpamis Oslos ja dovddahii iežas dearvuodasártnis ahte lea leamaš mihttomearri ásahtit bistevas gaskkustanguovddáža Oslo sámiide, gos lea vel eambo munnii vuoruhit dáidaga, kultuvrra, gelbbolašvuoda, ja árbevieruid. Dan dihte go Oslo suohkan ja Akershusa fylkkagiella eaba vuolgan vuodđudusa ásaheaddjin ja eaba vuolgan fárrui oasusearvvi eaiggátbeallái, lea Oslo Sámi viesu searvi stivra bargan viidáset ođđasis organiserenproseassain. Sii leat mearridan ásahtit oasusearvvi, ja Sámediggái lea boahán bovdemus searvat eaiggátbeallái. Sámediggeráđdi lea leamaš posiitiiva dasa ja čujuha dasa ahte iešgudetge guovlluid erenoamáš dilálašvuodaid geažil sáhtta leat lunddolaš válljet eará organisašuvdnamálliid go vuodđudusa, nugo ovdamearkka dihte oasusearvvi, gč. sámediggeráđi ásahtidiedáhusa.

3.2 Huksenproševttat

Statsbygg lea, Kulturdepartementta bargogohčuseivviid vuodul, ráhkadan huksenprográmma, čadahan viessosadjeanalysaid ja ožžon dahkkot ovdaproševtta ođđa Saemien Sijte vistái. Ovdaproševtta čájeha gelddolaš ja čalbmáičuoheccii ođđa vistti. Visttis lea arkitektuvra mii sáhtta dan ieš alddis juo dagahit dakkárin mii geasuha olbmuid. Proševtta lea bisson addojuvvon areálarámmaid siskkobealde ja energiijamearri lea ollu geahpeduvvon. Visttis galget leat konturálanjat Saemien Sijteii, Sámediggái, Boazodoalohálddahussii ja Snoasa suohkanii.

Proševttas leat čuovvovaš servodatmihttomearit:

- Saemien Sijte musea ja kulturguovddáš galget dokumenteret, suodjalit, ovddidit ja ovdánahttit lullisámi identitehta, giela ja kultuvrra.
- Guovddáš sáhtta šaddat arenan ja deaivvadanbáikin ja doaimmat sámi dutkan- ja gaskkustanasahussan.
- Guovddáža doaimma sáhtta leat mielde addimis iešgudet lágan ulbmiljoavkkuide eambo máhtu ja ipmárdusa lullisámi kultuvrra ja leahkima birra.

Sámediggi lea dohkkehan areálaid ja viessoláigogoluid ja áigu láigohit daid areálaid maid Saemien Sijte vuodđudus galgá hálddašit. Buot eará láigoheddjit leat dohkkehan areálaid ja viessoláigogoluid, earret Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta, areálaid mat galget Boazodoalohálddahussii. Sámedikki dohkkeheapmi eaktuda ahte Sámediggi sáhtta iežas bušeahta bokte oažžut gokčojuvvot buot viessoláigogoluid ja maŋit áiggis maid láigohattiid lassánemiid. Sámediggi lea deattuhan earret eará ahte visti boahá leat arkitektonalaš mihtilmasvuotta ja eahpitkeahá sáhtta leat geasuheaddji dán guovllus. Dat addá buori vejolašvuoda deattuhit, čájehit ja čalmmustahttit lullisámi kultuvrra gelbbolaš lági mielde, mii sihke obbalaččat nanne Snoasa ja dán guovllu.

Sámediggi registrere Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta oainnu das ahte ii dohkket areálaid ja viessoláigogoluid ja fuolastuvvá dainna mot proševtta ovdána.

3.2.1 Beaivváš – ođđa teáhtervisti

Sámi teáhterat leat dehálaš arenat kulturvásašusii ja kulturgaskkusteapmái, ja sámegeiela geavaheapmái ja čalmmustahttimii. Beaivváš Sámi Našunálateáhter lea guhká bargan oažžut sierra teáhtervistti Guovdageidnui. Teáhtera stivra lea mearridan ahte Statsbygg váldá badjelassas ovdasvástádusa teáhtervistti ceggemii. Sámediggi attii Statsbyggii bargun doaimmahit ođđa teáhtervistti plánema dainna ulbmiliin ahte teáhter galgá leat mielde ođasteame, bisuheame ja gaskkusteame sámi árbevieruid, gelbbolašvuoda, historjjá, kultuvrra ja dáidaga, čadat gaska gulahallamis sámi servodagain. Teáhter galgá leat olámuttos, rabas ja čáhkil ja das galgá leat gulahallan servodagain mii dan birra lea, ja dat galgá heivehanmuiniin ja ealassámuin čalmmustahttit sámi lávdedáidaga mánggabealatvuoda.

Statsbygg lea ráhkadan huksenprográmma-evttohusa. Kulturdepartemeanta lea dál árvvoštallame huksenprográmma viessoláigoruhtadeami prosedyra mielde sámi kulturviesuid váste. Prošeakta meannuduvvo dábálaš prošeaktan ja meannuduvvo leat oassin stáhtabušehtas.

Sámedikki áigumuš lea ahte galgá leat Statsbygg ovddasvástádus joatkit bargguin dássázi go odđa visti gárvána ja maŋjel maid jodihit odđa vistti. Dat lea dan duohken ahte Sámediggi ja Kulturdepartemeanta soabadeaba das ahte prošeakta lea oassin ja ruhtaduvvo sámi odđa kulturviesuid viessoláigoruhtadanortnega badjel.

Sámediggi lea ovttas Beaivváš Sámi Našunála-teáhteriin bidjan čuovvovaš servodatmihttomeriid teáhtervistái:

- Našunála sámi teáhtervisti galgá addit sámi servodahkii arena sámi lávdedáidaga vásiheapmái, čalmmustahttimii ja gaskkusteapmái. Teáhtervisti gos sámegeiella geavahuvvo dáidagiellan lokte sámegeiella stáhtusa ja nanne sámi identitehta.
- Teáhter galgá leat rabas, čáhkkil ja gulahallat servodagain mii dan birra lea ja sámi guovlluin ránnáriikkain. Teáhter bohtá oazžut riikkaidgaskasaš mearkašumi álgoálbmotoktavuodas.
- Teáhtervisti galgá leat vuoibmeguovddáš ja čoahkkananbáiki iešguđet lágan sámi ja eará dáiddalaš ja teáhterfágalaš fágajoavkkuide.

3.2.2 Nuortasámi musea

Sámediggi ja Deanu ja Várjjat Museasiida leat soabadan ahte barggut ja prošeavttat mat 31.12.2012 rájes leat biddjon Nuortasámi museai galget sir-dot Deanu Tana ja Várjjat Museasiidda vuodđudussii. Badjelasas váldin doaibmagoahtá 1.1.2013 rájes. Seamma dáhtonis loahpahuvvo gaskaboddosašstivrra doaibma.

3.2.3 Deanu ja Várjjat Museasiidda/Tana og Varanger Museumssiida vuodđudus

Vuodđudeaddjit leat Unjárgga gielda/Nesseby suohkan, Deanu gielda/Tana kommune, Máttá Várjjat gielda/ Sør- Varanger kommune ja Sámediggi/Sametinget. Deanu ja Várjjat Museasiida /Tana og Varanger Museumssiida lea organisterejuvvo vuodđudussan, ja galgá doaibmat museaásahusaide gávpevuodđudussan nu go vuolábealde namuhuvvo.

Deanu ja Várjjat Museasiida leat 1.1.2010 rájes doaibman oktasaš musean čuovvovaš museaásahusaide:

- Várjjat Sámi Musea
- Deanu Musea
- Saviomusea
- Ä'vv – Saa 'mi mu 'zei / Nuortalaččaid musea (Nuortasámi musea)

Lea dollon čoahkkin gaskal iešguđet oasálaččaid, Kulturdepartemeantta, FAD, Sámedikki, Statsbygg, Deanu- ja Várjjat Museasiidda ja Nuortasámi musea huksenprošeavtta oktavuodas mas prošeavtta stáhtus digaštallojuvui. Huksenprošeavtta gárváneapmi lea maŋjonan. Musea bealis leat biddjojuvvo bajás spiehkasteamit ja váilevašvuodat. Statsbygg lea ožžon bargun geahččat daid ja buktit ruovttoluotta dieđu earret eará Sámediggái.

Dat mii guoská eaiggátvuhtii, de lea Statsbygg ovdanbuktán guokte molssaevttolaš viessoláigošiehtadusmodealla. Prinsihpalaš erohus gaskal dan guovtti molssaeavttu lea ahte molssaeaktu 1 (vistit viessoláigoortnega vuolde) bidjá olles huksensupmi viessoláiggu meroštallamii vuodđun, molssaeaktu 2 (operamodealla) fas biddjo olles huksensupmi 0 ruvdnui. Sámediggi ja Deanu- ja Várjjat Museasiida leat dovddahan ahte háliidit molssaeavttu 2. Statsbygg bargá čielggadit dán dilálašvuoda.

Ollislaš huksenbušehtas lea 4 mill. biddjon čájáhusbargui. Álbmotmusea bealis leat biddjon garra dálkkádatgáibádusat. Dálkkádatrusttet ja dohkálaš láseskábet fertejit gárvásat, ja millosepmosit geahččalanduaimmas leamaš muhtun áiggi ovdal dávvirat sáhttet biddjot sisa. Statsbygg galgá guorahallat gáibádusaid maid Norgga Álbmotmusea lea bidjan.

Sámediggi lea čadahán čoahkkima Deanu- ja Várjjat Museasiiddain, gos digaštalle čájáhusplánaid. Oasálaččat sohpe ahte plánaid ferte ođastit dan geažil go huksenproseassa lea maŋjonan. Lea árvvoštallon ahte 2013 juovlamánu rádjái galgá plánejuvvo čájáhus leat rahppojuvvo. Bargojuvvo odđa stáhtusiin ja viidáset doaibmaplána vuoduin mii galgá mielddisbuktit ahte huksenprošeakta gárvvistuvvo.

3.2.4 Sámi dáiddamusea

Sámediggi bivddii Statsbygg 2009:s čadahit programmerenbarggu Sámi dáiddamusea váste. Dat galgái dáhpuhuvvat lagas ovttasbarggus Sámi Vuorkádáviriiguin mii eaiggáda rusttega.

Statsbygg lea čadahán barggu ja lea sádden Sámi dáiddamusea prošeavtta huksenprográmma. Huksenprográmma sisdoallu lea earret eará dilleanalysa ja prográmmameroštallan. Sámi dáidda-

musea plánejuvvo ásahuvvot Sámi Vuorkádávvi-riid dálá vistehivodahkii, ja galgá vel ođđa stuorá-
dus dasa gitta. Čielggadanbargu dálá rusttega
eaiggátvuoda, hálddašemi, doaimma ja divo-
deami birra ii leat vel loahpahuuvon. Statsbygg lea
dattege leamaš posiitiiva dasa ahte ollislaš rusttet
sáhtta gullat Statsbyggga vuollái manjel go
ođđavisti gárvána ja dálá vistti divoduvvo/
ođastuvvo. De lea dan duohken ahte vistehiv-
vodaga eaiggádat, leat mielas sirdit dálá vistehiv-
vodaga Statsbyggii.

Sámi vuorkádávviiriid eaiggádat, eaiggátstiv-
rra bokte, leat Sámediggái dieđihan ahte sii eai
hálit vistemássa eaiggátovddasvástádusa addit
Statsbyggii. Illá lea vejolaš realiseret dáiddamusea
nu ahte dat laktašuvvo Sámi Vuorkádávviiriidda
vistemássi, jus eaiggádat fal eai mieđa dasa.
Sámedikkis eai gávdno eará ruhtadanmodeallat
realiseret dáiddamusea, go viessoláigoruhtada-
nortnet ođđa sámi kulturviesuide. Prošeavtta ovd-
dideapmi lea bisánan. Sámediggi áigo árvvoštallat
berre go dáiddamusea realiseren dáhpáhuvvat
beroškeahtta das leat go čadnon Sámi vuorkádáv-
viiriid viessomássi.

3.3 Sámi museadoaimma

Dat guhtta oktiibiddjojuvvon sámi musea mat leat
Sámedikki hálddašemi vuolde doaimmahit
iežaset museadoaimmaid museafágalaš prinsih-
paid-, našunála mihttomeriid- ja sámedikki nju-
olggadusaid mielde. Sámi museadoaimma lea
dehálaš stoalpu sámi servodagas, mas museain
lea stuora rolla sámi demokratiijadoaimmamis,
vaikko stáhta bealis eai leat nu buorit rámmae-
avttut. Sámi museat ieža ja Sámediggi háliidit vel
eambo ovddidit sámi museaid, muhto leat
hástalusat resurssaid dáfus. Belohakkii lea sáhka
musealanjaid viiddideamis ja ođđa huksemiin, ja
museafágalaš ovdáneamis.

Sámediggi lea doallan čoačkkima Porsáŋggu
suohkaniin Rávttošnjárgga luonduviessu ja
musea viiddideami birra. Porsáŋggu suohkan,
Porsáŋggu musea (lea oassi RiddoDuottarMuseat
vuodđudusas) eaiggát, lea mearridan ahte
Porsáŋggu musea galgá biddjot Rávttošnjárgga
luonduvissui ja museai. Viiddideapmái gullet
maiddá kantuvrrat, magariinnat ja čájáhusareálat.
Sámedikkis dattege ii leat ruhta huksenulbmili-
idda, ja dán oktavuodas ferte ohat eará
vejolašvuodaid.

2012:s oáččui Sámediggi ráhkaduvvot *Båå-
stede – sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheami*
čielggadeami. Čielggadeamis evttohuvvui šiehta-
dus ahte sámi dávvirat galget máhcahuvvot

ruovttoluotta sámi museaide, Norgga Álbmotmu-
seas ja Kulturhistorijálaš museas. Norgga Álbmot-
musea direkttevrá Olav Aaraas, Kulturhistorijálaš
musea ossodatdirektevrá Øivind Fuglerud ja
Sámediggepresideanta vuolláicáalle šiehtadusa
20.6.2012:s. Seammás oáččui RiddoDuottarMu-
seat ruovttoluotta vuostáfoarpmá mii
symbolalaččat galgá čájehit ahte ruovttoluotta
máhcahanproseassa lea jođus. Čielggadeamis
čujuhuvvo ahte lea stáhtalaš eiseválddiid ovddas-
vástádus, geatnegasvuodaid vuodul mat sis
riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaiguin leat álgoálb-
mogiidda, ruhtadit ruovttoluottamáhcahan
prošeavtta. Sámediggi lea 2012 skábmamánus
bivdán Kulturdepartemeantta ruhtadit proseassa,
mii galgá bistit jagiid 2013 – 2016. Kulturdeparte-
meanta čujuhii dasa ahte sis eai leat ruđat dakkár
ulbmiliidda, ja bivddii Sámedikki ohat
prošeaktadoarjaga Norgga kulturrádis. Sámediggi
lea dán vuodul ohcan Norgga kulturrádis ruhtade-
ami prošeavtta vuosttaš jahkái, ja de báhcá vel
čoačdit ruhtadeami 2014 – 2016 jagiid ovddas.

Bååstede – raporta lea hábmejuvvon Sáme-
dikki Mihtto- ja dárboanalysis (2011) vuodul. Dat
guokte dokumeantta leat vuodđun ráhkadit ođđa
museapolitihkalaš čielggadeami ráhkadeapmái
mii galgá ovdanbuktojuvvon 2013:s. Das bohtet
earret eará ovdán fágalaš hástalusat.

Sámi Vuorkádávviiriid eaiggátvuodđudus lea
cealkán eret doaimmašiehtadusa RiddoDuottar-
Museat doaimmanvuodđudusain 1.1.2014 rájes.
Sámediggi lea bargame gávdnat čovdosa ovttas
eaiggádiiguin vai RiddoDuottarMuseat sáhttet
joatkit museadoaimmain.

Sámediggi oassálasttii EUNAMUS'a kon-
feránsas «Museum Politics in Europe» Oslos,
mas sii muitaledje sámi museapolitihka ja dan
gullelaš boahteáiggi hástalusaid birra.
Sámediggi oassálasttii maiddá Norgga musease-
arvvi jahkečoahkkimis ja museasemináras.
Seamma báikkis lei Sámi museasearvvis seminára
sámi kulturmuutosuodjaleami birra, gos Sámedik-
kis lei sátnevuorru.

3.4 Festiválat

Sámi festiválat čalmmustahttet, gaskkustit ja ovdá-
nahttet sámi- ja álgoálbmotdáidaga ja kultuvrra.
Leat jahkásaš doalut mat geasuhit gehččiid, artist-
taid, dáiddáriid ja kulturbargiid miehtá Sámis ja
eará álgoálbmotservodagain. Sámedikkis lea jám-
mat čoačkkimat festiválaid ovddasvástideddjiiguin
gulahallan dihte nubbi nuppi birra ja áigequovdilis
áššiid birra ságastallama dihte.

Sámi festiválat leat doallan seminára 2012:s, gos ságastalle festiválaid servodatrolla ja servodatovddasvástádusa, oktasaš hástalusaid ja ovttasbargovejolašvuođaid birra. Sámediggi álggahii seminára dainna mot Sámediggi ja mot sámi festiválat sáhttet buoridit ovttasbarggu, makkár rolla Sámedikkis lea sámi festiválaid ektui, ja makkár rolla sámi festiválain lea boahtteáiggi sámi servodagas.

Sámediggi mearridii 2013 bušeahtas, oassin das ahte ovddidit Márkomeanu, lasihit doarjaga festiválii. Sámediggi oaidná dehálažžan ahte lea joatkevašvuohta barggu ektui maid festivála doaimmaha, ja háliida veahkkin čoavdit dan hástalusaid ahte oažžut sadjái buvttadeaddjivirggi.

Sámediggediedáhusa oktavuodas sámi kultuvrra birra, lea Sámediggi lágidan golbma gulahallančoahkkima sámi festiválain oažžun dihte bargojurdagiid dasa. Čoahkkimat dollojuvvojedje Riddu Riđđu- festiválas, Hellemo- cupas Julevsáme vahkko oktavuodas ja Márkomeannu- festiválas.

Julevsáme vahkko/Lulesamisk uke leat doalut mat bistet vahkku Hellemo-cupas oktavuodas juohke jagi. Buot doalut leat alkohola haga doalut ja dat čalmmustahttet giela, kultuvrra ja falástallanmovtta. Prošeavtta mihttomearri lea viidáset fievrredit julevsámegiela, kultuvrra ja árbevieruid. Dan vahkkus dollojuvvojit iešguđet lágan kurssat (omd darfegoađekursa, duopmákkursa, giellakursa mánáide ja nuoraide, biebmokursa, duodjekursa ja bargobájit). Dasa lassan lágiduvvo mánáide spábbačiekčanskuvla, mitalusbottut ja árbevirolaš Hellemo-cup. Čájehuvvo ahte julevsámi vahkku doalut leat ceavzilat ja leat doalut mat ovdánit, mat 2012:s lágiduvvojedje goalmmát gearde, ja dan geažil leat 2013:s beassan Sámedikki bušeahta njuolggodoarjaga vuollái.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Plassjes Raasten Rastah – lullisámi kulturfestivála stivrain. Raasten Rastah lea álggaheami rájes 2002:s sturron ja lea šaddan ásaiduvvon doallu dan guovllus. Festivála ruhtaduvvo olggobealde rudaiguin mat bohtet suohkaniin, fylkkagieldain ja Sámedikkis. Festiválii ollugat servet iešguđet oasálaččat, ja dan dihte gáibiduvvo stuora ohcánhivodat vai ožžot doarvái doarjaga lágidit festivála. Festivála ulbmiljoavku lea vuosttažettiin sámi álbmot, muhto festivála galgá maiddái leat gaskkustanarena earáide sámi kultuvrra ektui. Festiválas deattuhuvvojit erenoamážit doaimmat mánáide ja nuoraide.

2013 bušeahtas lea festiválii juolluduvvon 80 000 ruvnno njuolggodoarjaga vai festivála

čadaheapmái oažžu organisatuvrralaš- ja ekonomalaš einnostahttivuohta.

Sámediggi lea oassálastán lullisámi gažaldagaid ráđdeaddi lávdegotti čoahkkimis Plassjes. Čoahkkimis mitaluvvui prošeavtta birra, Sámi Latnja – Troandin 2017, mii čalmmustahtta ávvudanjagi 2017. Bohte earret eará evttohusat ahte válđočalmmusteapmi ferte leat Troandimis, ja lea lunddolaš ahte Troanddima suohkan ja fylkkagielda servet ávvudanbargui, go sámi organisašuvnnain ii leat nu ollu kapasitehta, ja ahte ávvudeami ovddasvástádus ferte gullat suohkani dahje fylkkagildii. Viidáset válđui ovdan ahte Troanddima suohkan ja Sámediggi berreba dahkat ovttasbargošiehtadusa eará sullasaš siehtadusminstariid mielde. Vejolaččat sáhtta dahkkot čálalaš sierrašiehtadus ávvudeapmái mángga oasálaččain.

Čuovvoleapmin dán čoahkkimii válddii Troanddima suohkan álgaga viidát lágiduvvon seminárii oažžun dihte árvalusaid 2017 ávvudanjagi sisdollui. Seminára lágiduvvui skábmamánus, ja doppe digaštallojuvvojedje iešguđet lágan vejolaš čovdosat organiseremii ja makkár sisdoallu ávvudanjagis berre leat.

3.4.1 Girjjálašvuohta

Davviriikkalaš ráđi girjjálašvuođa sámi guovllu árvoštallanlávdegoddi lea evttohan ovtta sámi girječáli ja ovtta sámi buktosa 2013 girjjálašvuođabálkkašupmái. Nammaduvvon buvttus lea Sollaug Sárгона diktačoakkálmus *Savvon bálgáid luottastit*.

3.4.2 Sámi dáiddáršiehtadus

Sámediggi ja Sámi dáiddárráđdi sohpe 2004:s ovttasbargošiehtadusa mii mielddisbuktá ahte áššeasálaččat čadahit jahkásaš siehtadallamiid sámi dáiddáršiehtadusa rámmii. 2012 čakčamánuš áššeasálačča soabaiga ahte 2013 dáiddáršiehtadusa rámma galgá leat 6 520 000 ruvnno. 2012 siehtadusa ektui lea dat 200 000 ruvnno lassáneapmi.

Šiehtadus siskkilda čuovvovaš doaimmaid:

- doaibmadoarjaga sámi dáiddárorganisašuvnnaide ja Sámi dáiddárráđái 2 150 000 ruvnno.
- stipeanda sámi dáiddáriidda 2 450 000 ruvnno
- fágalaš bagadallan 500 000 ruvnno
- dáiddafoanda 700 000 ruvnno
- sisaoastinortnet čáppagirjjálašvuhtii, luđiide ja musihkkii 300 000 ruvnno
- sisaoastinortnet sámi govvaáidagii ja dáiddaduodjai 370 000 ruvnno

– buhtadus čájáhusaid ovddas 50 000 ruvno

Sámi dáiddárráđdi hálddaša daid ortnegiid maid šiehtadus siskkilda earret sámi govvaáidaga ja dáiddaduoji sisaoastinortnega maid RiddoDuottar-Museat hálddaša.

2012:s lei Sámediggi bivdán Norut Alta evaluateret ovttasbargošiehtadusa mii lea gaskal Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi. Evaluerenraporta ovdanbuktojuvvui 2012 juovlamánus, ja čájehii ahte dáiddáršiehtadus lea leamaš hui dehálaš bidjan dihte muhtun fásta ekonomalaš rámmaid ja ortnegiid sámi dáidagii, ja lea addán dáiddáriidda ja sin organisašuvnnaide einnostahttivuođa man bokte lea leamaš vejolaš plánat guhkit áiggi vuoruhemiid. Evaluerenraporta lea dehálaš vuodđun Sámedikki boahhtevaš kulturdieđáhussii, ja buorre vuodđun odđa válđošiehtadusa odđasit šiehtadeapmái mii doaibmagoahat 2014 rájes.

Sámedikki vuosttaš dáiddárkonferánsa dollui 2012:s Sámedikkis Kárásjogas. Konferánsa ulbmil lei ráhkadit arena fágalaš vásáhusaid lonohallamii, sámi dáidaga ja kultuvrra vásiheapmái ja kulturpolitihkka digaštallamii. Konferánsa lágiduvvui Sámedikki dálá kulturdieđáhusa barggu oktavuođas. Prográmma sisttisdoalai logaldallamiid ja dáiddalaš osiid dáiddašánjerna siskkobeaalde nugo lávdedáidaga, luodi, musihka, visuála dáidaga ja filmma. Konferánsa loahpahuvvui joavkobargguin ja evttohusaid ovdanbuktimiin boahhtevaš kulturpolitihkkii. Evttohusat fievrreduvvojit viidáset kulturdieđáhusa bargui. Okta evttohus mii dávjá bodii ovdan lei váilevaš integreren sámi dáidágis ja kultuvrras našunála kulturpolitihkkii ja jearru našunála sámi kulturpolitihkkii. Lei stuora beroštupmi konferánsii ja oassálastiid ángirvuohta čájeha ahte sámi dáiddáriin ja kulturbargiin lea stuora dárbu fágalaš arenaide. Konferánsa lágiduvvui ovttas Sámi dáiddárráđiin ja lea boadus dáiddáršiehtadusas.

3.4.3 Falástallan

Sámediggi lea 2012:s juolludan aktivitehta- ja doaibmadoarjaga golmma sámi falástallanorganisašuvdnii, Sámi valástallanlihttu – Norga (SVL-N), Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) ja Sámi heargevuodjinlihttu (SHL). Váilevaš aktivitehta- ja rehketdoaluraporterema geažil heaittihuvvojedje máksimat Sámi spábbačiekčanlihttui nuppi jahkebealis 2012:s, ja Sámediggi ii joatkke sidjiide juolludit njuolggodoarjaga 2013:s.

Sámediggái lea dehálaš ahte sámi falástallanorganisašuvnnat galget leat mielde láchime dili falástallamiidda sihke viidodat- ja njunušdásis, ja

earenoamáš deaddu galgá biddjot mánáid- ja nuoraid falástallanaktivitehtaide.

Sámi nuorat oassálastte viđat geardde Arctic Winter Games (AWG) doaluide mat lágiduvvojedje Whitehorse:s Kanadas 2012 njukčamánu. Sámi joavkkus ledje 35 aktiiva oassálasttii geat ledje eret sihke Norggas, Ruotas ja Suomas. Dasa lassin ledje mielde ovcci jodiheaddji ja hárbhalli. AWG:s gilvalit ollu iešguđet lágan falástallansurggiin, ja doppe deattuhuvvo maiddá ahte dáidda ja kultuvra dain iešguđet oassálastinguovlluin ovdanbuktojuvvo. Sápmi lea bovdejuvnon boahhtit guoseoassálastiin AWG:i čuoigangilvvuide, ja juniorni-eiddaid spábbačiekčamiidda. Lassin daidda ledje joavkkus maiddá fárus guokte kulturbargi geat guoimmuheigga iešguđet ge AWG kulturdoaluin.

Sámedikki mielas lea sámi oassálastiin AWG:s hui mávssolaš. Sámi nuorat iešguđet ge guovlluin sámis ožžot vejolašvuoda deaivvadit eará álgoálbmotnuoraiguin ja nuoraiguin eará ártkalaš guovlluin. Dat dagaha ahte nuorat ožžot odđa máhtu ja odđa impulssaid, seammás go sámi oassálastit leat mielde juohkime dieđuid sámiid birra ja sámi servodatdílalašvuodaid birra eará oassálasttiide AWG gilvvuid oktavuođas.

Sámediggi oaččui 2012:s maiddá spealloruđaid Kulturdepartemeanttas. Ruđat galget vuosttažettiin geavahuvvot láchit dili mánáid ja nuoraid aktivitehtaide mat leat siskkobeaalde sámi falástallanaktivitehtaide mat leat oassin sámi árbevirolaš kultuvrras. Sámediggi lea juolludan buot 2012 speallanruđaid Sámiid valástallanlihttui-Norga (SVL-N). SVL-N lea geavahan ruđaid ovddidit mánáid ja nuoraid falástallanaktivitehtaide, ja lea erenoamážit deattuhan heargevuodjima ja njoarostallama.

3.4.4 Sámi girkoáššit

Sámi girkoráđdi lea Norgga girku orgána mii ovdida sámi girkoeallima. Sámedikkis lea lagas gulahallan, ja lagas ovttasbargu Sámi girkoráđiin. Oasálaččat leat dahkan ovttasbargošiehtadusa mii mielddisbukta ahte dollojuvvojit bastevaš jahkásaš čoačkkimat, gos áigeguovdilis ja relevánta áššit digaštallojuvvojit, ja gos mii sáhttit čielggadit mot mii ovttas sáhttit gávdnat čovdosiid daidda.

Sámediggi nammada ovttá miellahtu ja ovttá värremiellahtu Sámi girkoráđđái. 2012 – 2016 áigodahkii lea Sámediggi nammadan Jovna Zacharias Dunfjella miellahtun ja Elin Sabbasena värremiellahtun Sámi girkoráđđái.

Girkočoačkkinn lea bajimus ovddasteaddji orgána Norgga girkus, ja čoačkkinn dollo jahkasaččat. Sámediggi oassálasttii Girkočoačkkimis

mii dollui Tønsbergas 2012 cuorjománus ja oaidná dehálašvuoda oassálastit dáidda čoahkkimiidda.

Sámediggi oaidná dárbbu gulahallat guovddáš ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin barggus bisuhit ja nannet sámi kultuvrra. Sámedikkis leat jahkebeali hálddahuslaš deaivvadančoahkkimat Kulturdepartemeanttain gos ságastallojuvvo áigequovdilis áššiid birra. Ovdamearkkat áššiide maid birra 2012:s lea ságastallojuvvon, leat nugo iešguđet lágan huksenáššiid stáhtusa, čoahkkin politihkalaš dásis, Bååstede prošeakta – sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheapmi, Giellajahki 2013 ja sierra sámi tv-kanála.

Sámediggi buvttii 2012:s evttohusa ráđdehusnammaduvvon lávdegoddái mii bargá «2014 Kulturčielggademiin». Evttohusas cuiggoduvvui earret eará ahte eanas oaidnobealit maid lávdegoddi galgá árvoštallat, gusket maiddái sámi kultuvrii ja sámi kulturpolitihkkii, ja berrejit dan dihte integrerejuvvot buot relevánta surggiide mat leat čielggadanbarggu siskkobealde. Deattuhuvvui ahte sámi kultuvrras lea seamma árvu go norgga kultuvrras, ja ahte sámi kultuvra lea oassi norgga kulturpolitihkas, masa eiseváldiin lea bajitdási ovddasvástáduš. Biddjui deaddu iešguđetlágan sámi ášahusaid, kulturaktevrraid ja kultursuorggi ovddideapmái, ja dillái mas dat leat. Muhtun evttohusat rievdadeapmái ja sámi kulturpolitihka boahpteáiggi dárbbut váldojuvvojedje ovdan. Addojuvvojedje maiddái evttohusat iešguđet lágan áššečuolmmaide ja gažaldagaide maiddái lávdegoddi lei bidjan erenoamáš deattu. Lávdegoddi barggu boadus galgá šaddat NÁČ:n mii vurdojuvvo ovdanbiddjojuvvot 2013 vuosttaš jahkebealis.

Sámediggi oassálasttii UNESCO- konvenšuvnna konferánssas mii lei vuoŋŋalaš kulturárbbi birra, maid Norgga kulturráđdi lágidii Troandimis. Sámediggi lea maŋnel konferánssa buktán cealkámuša evttohussii ja earret eará cuiggodan ahte fágálávdegottiin ferte leat gelbbolašvuhta sámi ja našunála minoritehtaid vuoŋŋalaš kulturárbbi birra.

Sámediggi lea vuosttaš geardde ožžon ráhkaduvvot sierra sámi kulturindeaksa, mas ja muhtun sámi suohkaniid bohtosat ja smávimus oasášdieđut ovdanbuktojuvvojit. Raportta lea Telemarksforskinga ráhkadan, ja dasa lea vuodđun jahkásaš Norgga kulturindeaksa.

Sámedikki barggaheami vuodul lea Norut Alta – Áltá lea ráhkadan raporta sámi guovlluid barggolašvuoda ja kulturealáhusaid fitnodatstruktuvra birra. Analysat čájehit ahte kulturealáhusat ovddastit 4,5 % ollislašbarggolašvuodas 24 välljejuvvon suohkanis. Dat lea veahá badjelis go Davvi-

Norggas muđui ja veahá unnit go riikadásis. Sámi guovlluid kulturealáhusain lea eanas smávva fitnodagat.

3.4.5 Sámi nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL) nammaduvvojedje miellahtut ja várrelahut 2012 – 2013 áigodahkii. SNPL:s leat leamaš 5 čoahkkima 2012:s, mas ledje 3 telefodnačoahkkima, ja muhtun bargočoahkkimat ja čoahkkimat iešguđet lágan olgguldas lávdegottiin main SNPL lea mielde.

Jahkásaš čoahkkimis mii lea gaskal SNPL ja Mánáidáittardeaddji lei earret eará fáddán beaivválašrasisma ja «Digitála ránnááhkuid» konferánssa, ja eará áigequovdilis gažaldagat mat gusket sámi mánáide ja nuoraide.

SNPL lea maid oassálastán iešguđet lágan konferánssain ja seminárain, moatte háve maiddái sátnevuorui ja paneladigaštallamiin. SNPL jodiheaddji oassálasttii earret eará International Forum for Young Politicians of North-West Russia and the Nordic Countries Stockholmas, son oassálastti maiddái konferánssa čoahkkáigeasu panelas. Foruma mearridii ovta resolušuvnna.

SNPL nubbijodiheaddji oassálasttii Álgóálbmot bastevas Forumas vuosttaš vahkku sešuvnnaš dán jagi. Son šattai doppe earret eará okta Arctic Focal Pointa jodiheaddjiin, mii lea oassin UN Indigenous Youth Caucusas. SNPL oassálasttii maid Sáminuora jahkečoahkkimis Bjørklidenis, gos Ruota, Norgga, Suoma ja Ruošša sámi nuorat oassálastte. Doppe dohkkehuvvui oktasaš deklarašuvdna. Leat maiddái dollon eahpeformála čoahkkimat gaskal dan golmma sámedikki nuoraidráđiid/lávdegottiid áirasiid.

SNPL fárrolaga Romssa Sámi studeantaseruviin ja Noereh! Nuoraidorganisašuvnnain, lágidedje Digitála ránnááhkuid konferánssa Romsas. Konferánssas čálmustahtii árgabeaivverasisma ja oačču ollu mediaberoštumi.

Inuihtta joatkkaskuvla Ottawas, Kanadas guosástalai Sámedikki ja SNPL miessemánus Kárášjogas, gos sihke sámediggerádis ja SNPL:s ledje sierra čoahkkimat studeanttaiguin. Mihtto-mearri lei oazžut buoret ipmárdusa álgoálbmogiid oktasaš áššečuolmmain. Identitehta, kultuvra ja giellaovddideapmi, ja mot nuorat sáhttet oazžut iežaset áššiid áššelistui ledje guovddáš fáttát.

SNPL oassálasttii visotsámi čoahkkimis Anáris Suomas, mii lei ON 2014 álgoálbmotkonferánssa birra, ja lei aktiivvalaččat váikkuheame sátnádemi-

ide nuoraid birra nu gohčoduvvon Anár-julggaštusa loahppadokumentii.

SNPL:s lei čakčamánuš čeahkkin ON álgoálbmot bastevaš foruma miellahtuin, Eva Biedeutain. Fáddán lei earret eará guorahallanbargu álgoálbmotnuoraid oassálastima ja váikkuhanvejolašvuodaid birra davviriikkain. SNPL lea maŋŋel čeahkkima veahkehan Eva Biadueta čállingotti hábmet gažaldagaid neahttavuđot jearahallaniskadeapmái sámi nuoraid gaskkas, mas fáddá lea nuoraid oassálastin. Iskan lea oassi Eva Biedeuta dutkamis álgoálbmotnuoraid vuoigatvuoda birra oassálastit mearrádusaide davviriikkain, mii galgá ovdanbuktojuvvot Álgoálbmot Bastevaš Forumis 2013 miessemánuš. SNPL lea dasa lassin ieža hábmen sierra árvalusa guorahallanbargui.

Sámediggeráđdi doalai fásta čeahkkima SNPL:in cuoŋománu 24.beaivvi. čeahkkima fáddán ledje earret eará 2013 sámediggebušeahtta, Sámedikki oahpahusdieđáhusa doaibmaplána ja guokte ovddeš ášši čuovvoleapmi, evttohus vuolidit ahkemeari 16 jahkái go beassá čálijuvvot jienastuslohkui, ja SNPL áirasiidda Sátnevuorra Sámedikki dievasčeahkkimis.

3.4.6 Čeahkkimat Kulturdepartemeanttain

Sámedikkis lea jahkebeallasaš hálldahuslaš deaivvadančeahkkimat Kulturdepartemeanttain. Danin 2012:s dollojuvvojedje 2 deaivvadančeahkkima. Čeahkkimiin ledje fáttát nugo earret eará Bååstede – sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheapmi, huksenáššit (museavisti), Giellajahki 2013, sierra sámi tv-kanála ja muhtun diehtoáššit proseassain mat leat jođus ja mat galget boahtit johtui.

Sámedikkis eai leat fásta čeahkkimat Kulturdepartemeantta politihkalaš jođiheddiiguin, seammá ládje go eará fásta čeahkkimat mat leat eará departemeanttaiguin, ja lea ovddiduvvon sávaldat dan birra ovtta čeahkkimis mii lei Kulturministariin Anniken Huitfeldain. Dán čeahkkimis muitalii maiddái Sámediggi makkár dárbbut sámi kultuvrras leat. Lea dárbu lasihit ekonomalaš rámmaid erenoamážit musea, sámi girjjálašvuoda ja sámi media surggiid siskkobealde. Sámediggi vásiha ahte ollugat ohcet doarjagiid sámi girjjálašvuhtii, doppe leat mihá stuorat dárbbut go dan maid Sámediggi ieš nákke gokčat. Nannen dihte sámegiela, ja erenoamážit sámi mánáid ja nuoraid ulbmiljoavkku, lea maiddái dárbu hukset bajás sámi media. Kulturdepartemeanta ii sáhtan lohpidit bušeahta lasihemiid daidda ulbmiliidda. Eai sohppojuvvon ge fásta čeahkkimat politihkalaš dásis ge Kulturministariin.

3.4.7 Čeahkkin Norgga kulturráđiin

Sámedikkis leat fásta čeahkkimat Norgga kulturráđiin, ja lea dollon okta čeahkkin 2012:s. Čeahkkimis ledje fáddán earret eará Bååstede-sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheapmi, huksenáššit (museavisti) ja Unesco vuoinjalaš kulturárbbi konvenšuvna atnuiváldin.

3.4.8 Ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit kultuvrii

Sámediggi hálldaša ohcanvuđot doarjagiid sámi girjjálašvuhtii, musihkkaovddideapmái, sámegielat govvaráidduide, sámi lágádusaide, mánáid ja nuoraid kulturdoaimmaide ja sámi deaivvadanbáikkiide.

3.4.9 Girjjálašvuohhta

Ortnega mihttomearri lea lasihit sámi girjjálašvuoda almmuhemiid logu. Oktiibuot ohcojuvvui doarjja 20 500 000 ru ovddas, juohkásan 85 ohcamii. Sámedikki bušeahta álgoálgosaš várrejuvvo lei 4 586 000 ru, muhto sámediggeráđdi eará ruđaid geavahii dán ortnegii, nu ahte dat oktiibuot dagai badjel 7 200 000 ruvno.

Sámediggi lea 2012:s juolludan earret eará doarjaga ovtta ABC Company AS pilohtaprošektii, mas sii ovddidit girjeappa mánáide, mii galgá almmuhuvvot sihke davvi-, julev- ja lullisámegillii. Dasa lassin lea juolluduvvon doarjja maŋemus Sámi skuvlahistorjá girjai maid Davvi Girji AS almmuha. Sámediggi lea maid dorjon Johan Turi ja Per Turi «Lappish Texts (1920)» girjii. Girji lea guovtti gillii, engelasgillii ja sámegillii. Girji gávdnui ovtta antikvariáhtas Københámmenis ja lea «noaidi-art» birra. Girjii almmuha Sjamax Ailo Gaup bokte.

3.4.10 Musihkkaovddideapmi

Ortnega mihttomearri lea sihkarastit sámi musihka oazzuma. Ohcanhivvodat lei 6 000 000 ru ovdas juohkásan 29 ohcamii. Stuora ohcanhivvodaga geažil lea sámediggeráđdi geavahan eará ruđain 800 000 ru eambobo dán ortnegii, nu ahte dat oktiibuot dahká badjelaš 2 700 000 ruvno.

3.4.11 Sámegielat sárggusgovvaráiddu

Mihttomearri ortnegiin lea almmuhit sámegielat sárggusgovvaráidduid. Sámediggi lea 2012:s dorjon 2 sárggusgovvaproševtta, Máilmmi Gievrramus Guovža, maid ABC Comapany AS almmuha,

ja Maren Uthauga «Mens vi venter på solen», mii lea čuovvoleapmi Ságeris Ságaide maid Čálliid-Lágádus almmuhii.

3.4.12 *Sámi girjelágádusat*

Sámediggi háliida doalahit sámegeigebbolašvuoda lágádusain ja ahte sii áimmahuššet servodatdílalašvuodaid. 2012 bušehtas lei biddjon 2 750 000 ru sámi lágádusaide. Olles submi juolluduvvui 5 lágádussii. Ruhta mii lea várrejuvvon sámi lágádusaide juogaduvvo lágádusaide vuoddooarjjan, aktivitehtadoarjjan ja doarjjan márkanfievrrereapmái ja distribušuvnadoarjjan. Sámediggi lea duhtavaš lágádusaid servodatovdasvástádusain sámegeiela siskkobealde, go sámegeielat almmuheamit leat unnimusat 75 % bruttogávpejođus, nugo gáibiduvvo juolludaneavttuid mielde.

3.4.13 *Kulturdoaimbajut mánáid ja nuoraid váste/ Eará kulturdoaimbajut:*

Ortnegiid mihttomearri leat kulturaktivitehtat mánáide ja nuoraide ja mánggalágan sámi kultuvrralaš aktivitehtat. Sámediggi vuostaiváldá prošeaktaohcamiid iešgudet lágan ulbmiliidda ja meannuda ohcamiid dađistaga go bohtet. 2012:s leat leamaš eambo sámi festiválat, muhto maiddái norgga festiválat, mat leat ohcan ruđaid prošeavttaide main lea sámi sisdoallu. Festiválat lea bidjan earenoamážit deattu dasa ahte ásaht prošeavttaid mánáide ja nuoraide. Sámediggi lea oktiibuot meannudan lagabui 200 ohcama main ulbmilat leat iešgudetláganat.

3.4.14 *Sámi deaivvadanbáikkit*

Sámedikki oainnu mielde lea dehálaš ahte leat deaivvadanbáikkit mat doibmet sámegeiela ja kultuvrra gaskkustan- ja ovddidanarenan. 2012:s lea Sámedikkis leamaš eambo deaddu biddjon addit doarjaga aktivitehtaide mat deaivvadanbáikkiin leat, ovdalii go doarjut doaimmagoluid nugo ovdal leat dahkan.

4 Oahpahus

Sámi servodaga ovdánahttima ja nannema vuodđun lea máhtolašvuolta ja gelbbolašvuolta. Sámedikki váldomihttomearri máhttosuorggi siskkobealde lea ahte sámi álbmogis lea máhtolašvuolta, gelbbolašvuolta ja gálggat mat dárbbášuvvojit sámi servodaga ovddideapmái ja

nannemii. Olahan dihte dán mihttomearri ferte sámi perspektiiva válđojuvvot vuhtii mánáidgárdiin, vuoddoohpahusas, alit oahpus ja dutkamis.

Sámi álbmogis lea diehttelas ja duohta vuoigatvuolta kvalitatiiva buori oahpahussii sámegeielas ja sámegeillii. Dát vuoigatvuolta lea hui dehálaš dasa ahte sámi mánát ja nuorat ovdánahttet nanu sámi identitehta ja čanastaga sámegeillii, sámi kultuvrii ja servodateallimii.

Sámediggi lea välljen iešgudet lágan strategijaid barggustis mot olahit dohkkehuvvon mihttomeriid. Ovttasbargu guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin lea vuoddostrategijain okta, vai sihkkarastá buriid rámmaeavttuid sámi mánáidgárddiide, vuoddoohpahussii, ollesolbmooahpahussii, alit ohppui ja dutkamii.

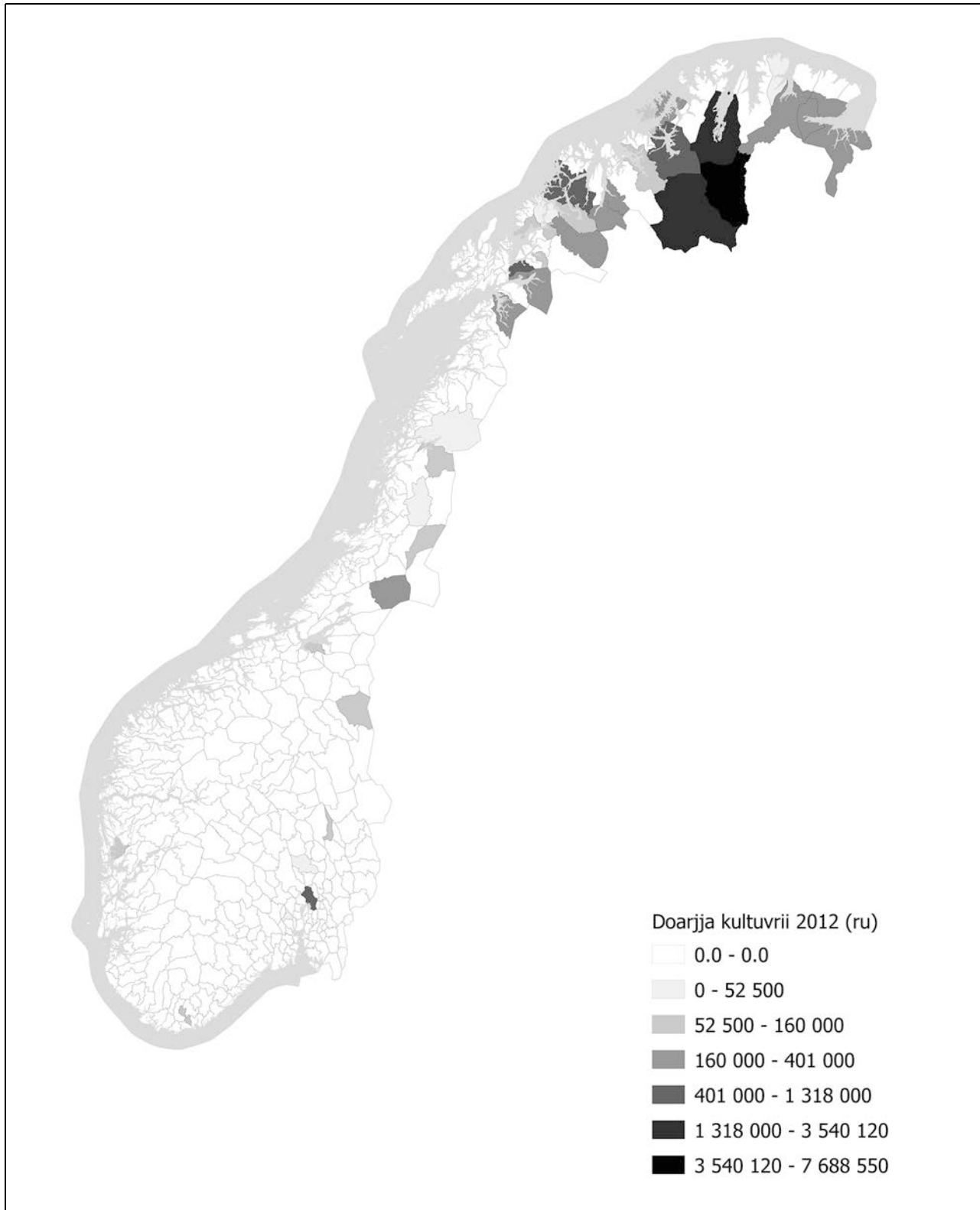
4.1 Mánáidgárdit

4.1.1 *Ovttasbargu Máhttodepartemeanttain ja Oahpahusdirektoráhtain*

Sámedikkis ledje 2012:s golbma ovttasbargočohkkima Máhttodepartemeanttain. Áššit mat giedahallojuvvojedje leat earret eará odđa stuoradiggedieđáhus boahhteáiggi mánáidgárddi birra, GLØD rekrutterenánnggirdeapmi, mánáidgárdesuorggi gelbbolašvuodaánngiruššan, sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra, našunála mánáidgárdegulleaš dokumeanttaid jorgaleapmi sámegeillii, bargguid sirdin Máhttodepartemeanttas Oahpahusdirektoráhtii, dárbu giellamovttiidahtinseminárij ja aitto oahppan ovdaskuvlaoahpaheddjiid bagadallan.

Departemeanta lea álgán bargat stuoradiggedieđáhusain boahhteáiggi mánáidgárddi birra, ja Sámediggi lea mielde dan proseassas. Departemeantta bealis lea hállu oázžut evttohusaid Sámedikkis sámi oaidnoguovllu ektui. Paralleallat bargujuvvo maiddái Sámediggedieđáhusain sámi mánáidgárdefálaldaga birra, mas departemeanta oázžu dieđuid proseassa birra. Departemeanta áigu maid geavahit sámediggedieđáhusa go bargá stuoradiggedieđáhusain. Jus galgá olahit mihttomeari ahte mánáidgárdefálaldaga bokte nannet sámegeiela ja sámi kultuvrra, de dasa lea áibbas mearrideaddjin ahte lea buorre ovttasbargu našunála eiseválddiiguin. Sámediggi lea maid mielde GLØD rekrutterenánnggirdeamis, gos mis lea okta Finnmárkku áirras mielde fierpmádagas.

Viidáset lea Sámediggi oassálastán Našunála mánáidgárdeforumis (NAMGFO) čakčamánu. Sámediggi lea mielde dán forumis vai beassá ovdidit sámi oaidnoguovllu mánáidgárdeáššiin. Čohkkima lágidii Máhttodepartemeanta máhtto-

Govus 1.1 Suohkaniid mielde ohcanvuodot Kulturdoarjagiid juogu 2012:s.

ministara Kristin Halvorsena bokte. Eará oasseváldit leat SG, Oahpahusdirektoráhta, Oahpahuslihttu ja Priváhta mánáidgárddiid riikasearvi. Čoahkkima fáttát ledje rámmaruhtadeapmi, stuoradiggedieđáhus boahhteáiggi mánáidgárddi birra ja rekrutteren ja gelbbolašvuohta (GLØD).

Ovttasbargočoahkkimiid bokte ja máhttodepartemeantta gulahallamiin oaidná Sámediggi ahte mii sáhttit sihkkarastet buriid rámmaevttuid sámi mánáidgárdefálaldahkii. Ođđajagimánu 1.b. 2012 rájes leat muhtun mánáidgárdeáššit sirdojuvon Oahpahusdirektoráhta vuollái. Dán jagi ii leat leamaš singuin ovttasbargočoahkkin, ja dan dihte leat muhtun áššit maidda Sámediggi ii leat ožžon vástádusa, earret eará dokumeanttaid jorgaleapmi. Ii leat olahuvvon dat mihttomearri ahte eambo dokumeanttat galge jorgaluvvot sámegealli. Oahpahusdirektoráhta lei maid oasseváldi mañemus čoahkkimis gos Sámediggi dovddahii ahte ii leat duhtavaš ovttasbargguin. Oahpahusdirektoráhta dattege boahdá váldit oktavuoda Sámedikkiin ja bovdet ovttasbargočoahkkimiid 2013:s.

4.1.2 *Ovttasbargu fylkkamánniiguin*

Sámediggi lea oassálastán čoahkkimis viđa davimus fylkkamánniin, nu gohčoduvvon Davvifylkačoahkkimat.

Čoahkkimat leat mánáidgárdeáššiid birra. Fáttát čoahkkimis ledje goabbatbealat dieđut ámmáhiin, mánáidgárddiid bearráigeahču, dáseárvu, rekrutteren, sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra, ja ovdaskuvlaoahpaheddjoahpu rámmaplána. Sámediggi ovdanbuvttii sámediggedieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra, ja fylkkamánit ožžot dieđuid viidáset proseassa birra.

Plánejuvvui dollot ođđa čoahkkin gos sággat tallojuvvo mánáidgárddiid bearráigeahču birra. Sámedikkis lei maiddá sátnevuorru Sámedikki ođđa organiserema birra ja mot mánáidgárdeossodat bargá. Viidáset leat Sámediggi oassálastán ja doallan sáhkavuoru sámedikki rolla birra mánáidgárddebargiid fágasemináras maid Nordlándda Fylkkamánni lágidii golggotmánus. Dollui maid sátnevuorru Bádádjos julev- ja lullisámi mánáidgárddebargiide ja Áltás mánáidgárddebargiide davvisámegeilat mánáidgárddiin Finnmárkkus. Nordlándda Fylkkamánni ja Finnmárkku fylkkamánni bivddiiga Sámedikki hálddaha doallat sáhkavuoru dan birra makkár rolla Sámedikkis lea mánáidgárdesuorggis. Čoaggane-

amit leat oassin našunála gelbbolašvuodalokten barggus mánáidgárdesuorggi vástte.

4.1.3 *Ovttasbargu suohkaniiguin*

Sámediggi lea bidjan fokusa kvalitehtasihkkarastit mánáidgárddiid main lea sámegeielfáldat. Jus galgat ollašuttit dan mihttomearri, de ferte mis leat buorre ovttasbargu suohkaniid mánáidgárddebargiiguin ja fágabirrasiguin. Dat guoská sihke davvisámegeilat, julevsámegeilat ja lullisámegeilat guovlluide. Sámediggi háliida ovttasbarggu daid iešguđet ge suohkaniiguin oahpahuspolitiikkalaš hástalusaid ja vejolašvuođaid birra. Dattege Sámediggi oaidná ahte livčče galgan leat eambo čoahkkimat suohkaniiguin, muhto vátna resursaid geažil ii leat dát bargu vuoruhuvvon nu mot livččii galgan.

4.1.4 *Mánáidgárdegalledeapmi*

Sámedikki várrepreseantta lea oassálastán sámiid našunála beaivvi čalmmustahttimis Cizáš sámi mánáidgárddis Oslos. Sámediggi lea oassálastán našunála mánáidgárdebeaivvi čalmmustahttimis ovttá mánáidgárddis Guovdageainnus ja ovttá mánáidgárddis Kárašjogas. Dán jagáš čuoládat beaivái lei «Dat buot buoremus smávimusaid».

4.1.5 *Dásseárvojoavku Finnmárkku mánáidgárddiide*

Finnmárkku fylkkamánni lea ásahan dásseárvojoavkku. Sámedikki hálddahas lea välljejuvvon dasa okta miellahttu. Dásseárvojoavkkus leat leamaš golbma čoahkkima dán jagi. Dasa lassin lea dásseárvojoavku bovdejuvvon seminárii Romšii gos fáddá lea dáseárvu ja ovttárvosašvuohta mánáidgárddis. Seminára lágideaddjit ledje Dásseárvogovddáš, Dronning Mauds Minne ja Kanvas. Viidáset leat dollon kurssat mánáidgárddebargiide dáseárvvu ja ovttárvosašvuođa fáttás. Ledje posiitiiva ruovttoluottadieđut, ja joavku oaidná ahte dakkár kurssat leat dehálaččat mánáidgárddebargiide. Jus galgat joksat dáseárvomihttomearri, de lea dehálaš ahte vuosttaš oassi proseassas lea diehtujuohkin ja miellaávkkalaš bargu. Dásseárvojoavku lea ráhkadan strategiija-plána, ja joavkku mielas leat bargame dan guvlui ahte mánáidgárddiin olahit dáseárvomihttu. Sámedikkis lea dehálaš rolla dán barggus mánáidgárddiid ektui main lea sámegeielfáldat.

4.1.6 *Prošeakta sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat*

Sámediggi lea bidjan johtui prošeavtta sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat mánáidgárddiide. Prošeavtta áigumuš lea ovddidit duhkora-said ja pedagogalaš ávdnasiid mat nannejit mánáid sámeielat giellagálggaid. Sámediggi lea bidjan bargat olggobealde mánáidgárddebargiidjoavkku, mii leat buktán evttohusaid sámeielat «hup-manpáhka» sisdollui. 2013:s biddjojit ohcanvuđot ruđat dán ulbmili. Sámedikki iežas iskan čájeha ahte mánáidgárddiin mat fáallet sámeielat leat hui unnán sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat. Dán prošeavtta bokte oaidná Sámediggi ahte lea vejolaš veahkin leat dasa ahte mánáidgárddit ožžot eambo oahpponeavvuid.

4.1.7 *Bagadus doarjjaortnegiid birra*

Lea ráhkaduvvon «Bagadus doarjjaortnegiid mat gusket mánáidgárddiide gos leat sámi mánát». Bagadusa elektrovnnalaš veršuvdna lea juhkkajuvvon mánáidgárddiide. Dat lea ođasmáhttojuvvon 2013 bušeahta eavttuid ektui.

4.1.8 *Sámediggediedáhus sámi mánáidgárdefálaldagaid birra*

Sámediggi lea dán jagi álgán bargat ráhkadit ođđa diedáhusa sámi mánáidgárdefálaldagaid birra. Diedáhus daningo Sámediggi háliida hábmet bajit-dási politihka mánáidgárdesuorggis, mii lea mearrideaddjin ja čielggada prinsihpalaš gažaldagaid sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid ektui. Sámi mánáidgárdefálaldaga diedáhusa mihttomearri lea oažžut reflekšuvnna ja gulahallama mot galgá olahit politihkalaš mihttomerriid buoriduvvon bajásšaddaneavttuide mánáidgárdefálaldaga bokte.

Diedáhusbargu lea boadus sihke Sámedikki siskkáldas proseassas, muhto sámi servodat maid-dái lea fárus. Lea dollojuvvon seminára gos olgguldas akteverrat leat buktán evttohusaid, leat sáddejuvvon jearahallanskovit mánáidgárdeeaiggáididda ja mánáidgárdebargiide, ja leat váhnemiid jearahallan. Olbmot leat ožžon vejolašvuoda buktit evttohusaid Sámedikki neahttasiddus. Sámediggái leat bohtán unnán evttohusat, ja jearahallaniskadeamis lea vástidanproseanta vuollin. Viidáset lea leamaš viidát politihkalaš digaštallan Sámediggerádis ja Sámedikki dievasčoahkkimis. Diedáhus galgá viidáset meannuduvvot lávdegottis ja dievasčoahkkimis guovvamánus 2013:s. Diedáhusbargus lea leamaš buorre proseassa,

muhto lea gáibidan ollu áiggi ja resurssaid. Sámediggi oaidná ahte lea dehálaš oažžut sadjai bajitdási mánáidgárdepolitihkalaš dokumeantta vai sámi perspektiiva mánáidgárdesuorggis váldojuvvo váras.

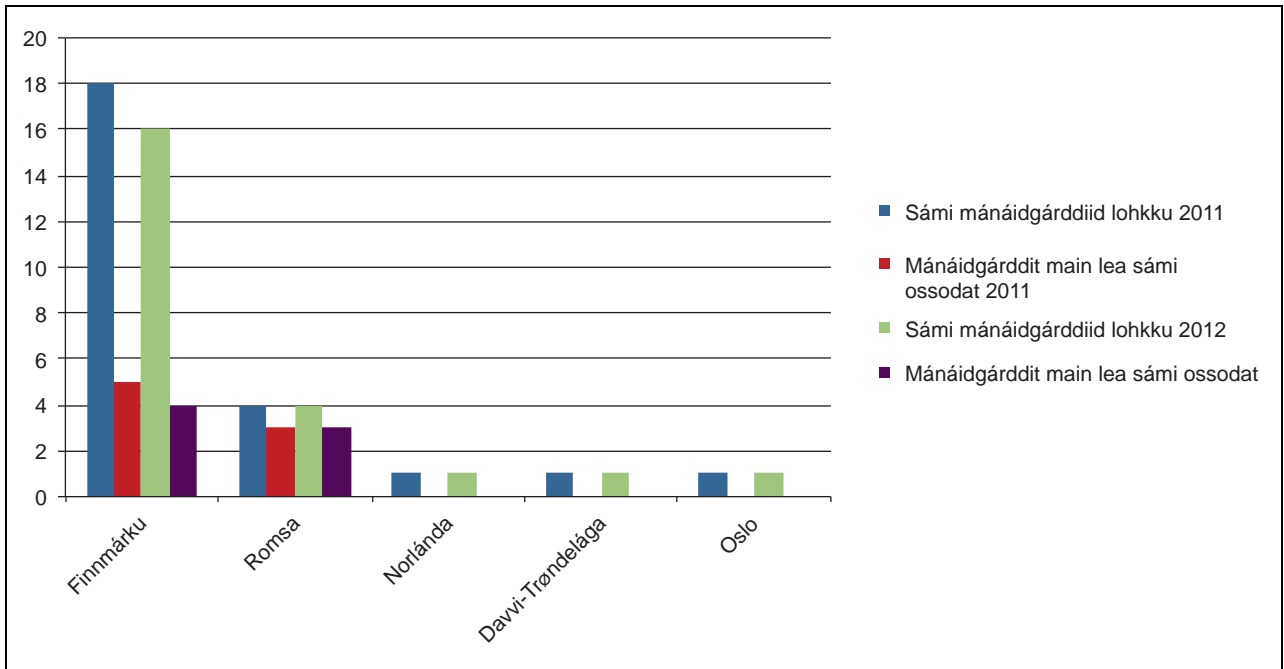
4.1.9 *Oahpponeavvoprošeavttat*

Sámediggi lea dorjon ollu oahpponeavvoprošeavttaid ovddit jagiid. Dán prošeavttain leat 2012:s almmuhuvvon guhtha oahpponeavvu; guokte davvisámegillii, guokte julevsámegillii ja guokte lullisámegillii. Golbma girjii dán leat «Mu vuosttaš duhát sáni», «Mov voestes1000baakoeh» ja «Muv vuostasj tuvsán bágo». Sámediggi lea juogadan girjiiid mánáidgárddiide gos leat sámi mánát, sámi giellaguovddážiidda Norggas ja Sámeskuvlastivrii Ruotas.

4.1.10 *Doarjja sámi mánáidgárddiide*

Sámediggi lea doarjjaortnegiid bokte mánáidgárddiide addán doarjgiid mánáidgárddiide main lea sámeiel- ja sámi kulturfálaldat. Áigumuš sámedikki doarjjaortnegiiguin mánáidgárddiide lea láchit dilálašvuodaid dasa ahte suohkanat ja priváhta mánáidgárdeeaiggádat galget sáhttit addit sámi mánáidgárdefálaldaga, ja dakko bokte sihkkarastit ahte sámi mánát mánáidgárddiin ožžot nannejuvvot ja ovddiduvvot iežaset sámeielat ja sámi kulturduogáza. Mánáidgárddiid raporteremiid bokte oaidná Sámediggi ahte mánáidgárddit ožžot doarjgiin veahki hukset iežaset doaimma sámeielat ja sámi kultuvrra vuodul. Eanas mánáidgárddit lihkestuvvet barguiguin, muhto leat maiddái ollu mánáidgárddit main leat ollu hástalusat dan ektui go sis lea sámi mánáidgárdefálaldat. Hástalusat dan oktavuodas sáhttet nugo sámeielat bargiid rekrutteren, metodat giella- ja kulturoahpahusa ektui, pedagogalaš ávdnasat ja oahpponeavvut váilot. Oktavuoda bokte mánáidgárddiiguin main lea sámeielat ja sámi kulturfálaldat oaidná Sámediggi ahte mánáidgárddiin leat iešguđetlágan hástalusat geográfalaš sajadaga ektui. Dát oidnosii bohtá earret eará mánáidgárddiin mat leat iehčanassii, sierra sajis, ja sis eai leat olámuttos eará fágolbmot ja fágabirrasat gos sáhtta divaštallat hástalusaid sámi mánáidgárdefálaldagaid ektui. Ollu dain mánáidgárddiin háliidit eambo oktavuoda Sámedikkiin ja sis lea dárbu jámma bagadallamii doarjgiid ja fágaid birra.

1. Govus vulobealde čájeha galle sámi mánáidgárddi leat ja galle dáčča mánáidgárddi leat sámi ossodagain. Sámediggi lea registreren 2011 ja

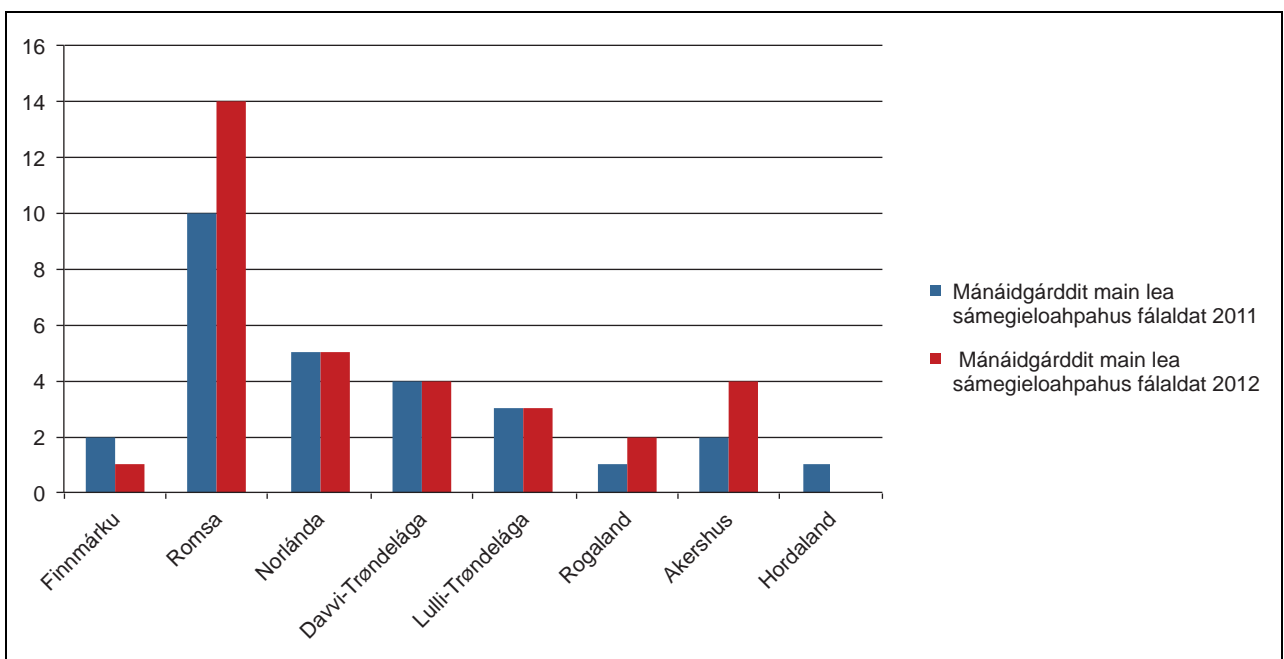

Govus 1.2 Galle sámi mánáidgárddi ja mánáidgárddi sámi ossodagain 2011:s ja 2012:s.

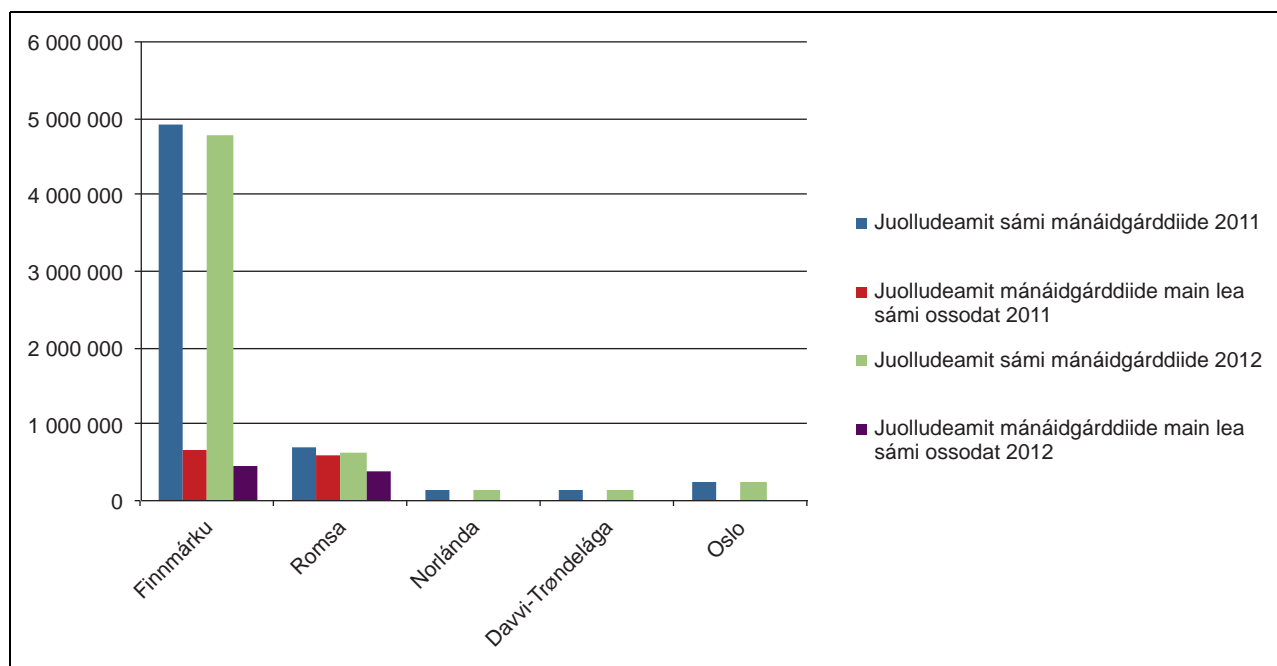
2012 doarjjaohcamiid meannudeami oktavuodas. 2012:s leat registrerejuvvon 23 sámi mánáidgárddi ja 7 dáčča mánáidgárddi main lea sámi ossodat. Logut čájehit maiddái ahte bušeahhtajagis ledje 2 unnit sámi mánáidgárddi go 2011:s. Dáru mánáidgárddiid dáfus, main lea sámi ossodat, de ledje unnit 2012:s go dan maid 2011 logut čájehit. Sivvan daid rievdadusaide leat oalgeváikkuhusat odđa doarjjaeavttuid geažil mat atnui válđojuvvojedje 2011:s. Čavgadet gáibádusat mat omd.

mielddisbukte ahte dán golmma mánáidgárddi ohcamat hilgojuvvojedje. Dálá eavttut bidjet maiddái čavgadet gáibádusaid mánáidgárddiide mat háliidit álggahit sámi mánáidgárdefálaldaga.

Sámedikkis lea sierra doarjjaortnet mánáidgárddiide main lea okta mánná dahje unnit sámi mánnájoavkku mii galgá oazžut sámegeiel oahppofálaldaga. 2012:s leat registrerejuvvon 33 mánáidgárddi main lea sámegeiel oahppofálaldat. Mánáidgárddit leat juohkásan 7 fylkii; Finnmarku, Romsa,

Govus 1.3 Galle mánáidgárddi mas lea sámegeiel oahppofálaldat 2011:s ja 2012:s

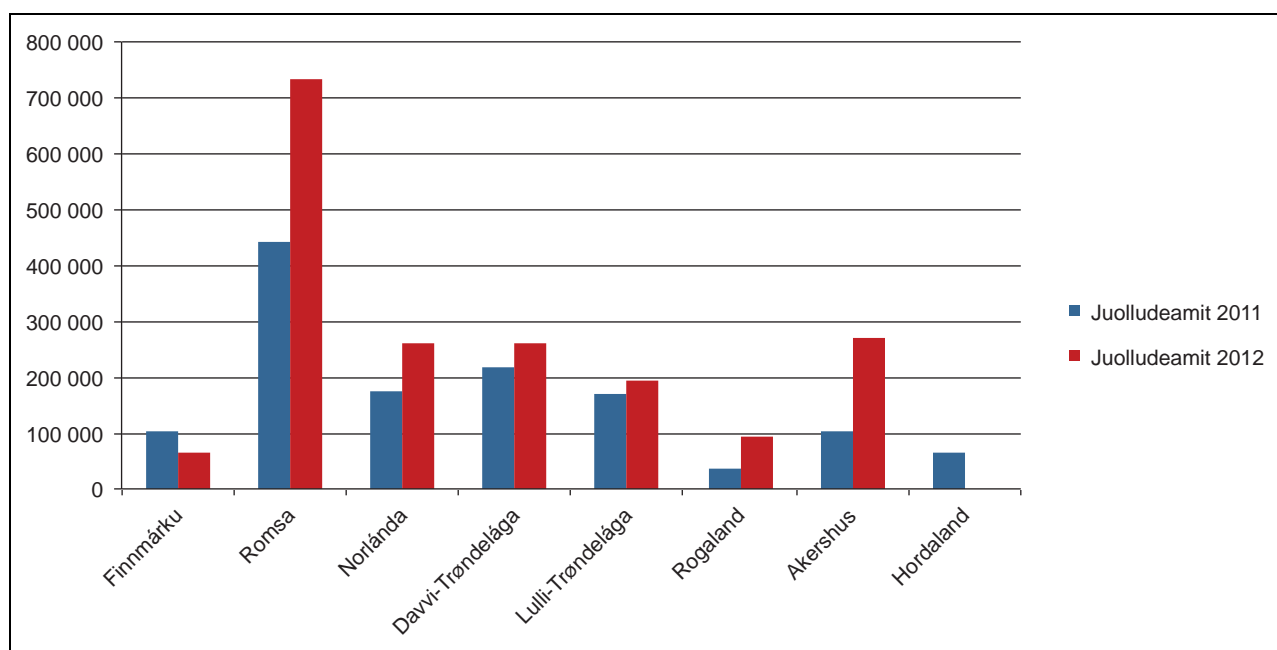
Govus 1.4 Juolludeamit sámii mánáidgárdiide ja mánáidgárdiide main lea sámii ossodat 2011:s ja 2012:s.

Nordlándá, Davvi-Trøndelága, Lulli-Trøndelága, Rogalándá. Dán jagi lea veaháš lassáneapmi mánáidgárdiide logus dan ektui go man galle registrerejuvvon mánáidgárdi leat main lea giellaohpahušfálaldat 2011:s. Leat registrerejuvvon 5 eambbo mánáidgárdi 2012:s go 2011:s. Eanasmuđui leat seamma mánáidgárdi mat jahkasaččat ohcet doarjaga, muhto dán jagi ledje mánga odđa; vihtta odđa Romssas, okta odđa Nordlándas, okta Rogalándas ja guokte Akers-

husas. 2. tabealla čájeha Finnmarkkus leat njedjan registrerejuvvon mánáidgárdi ja Romssas, Rogalándas ja Akershusas leat lassánan.

Sámii mánáidgárdiide lea juolluduvvon 5 910 000,- ru. ja birrasiid 830 000,- ru. dáčča mánáidgárdiide main lea sámii ossodat.

Giellaohpahušdoaimbajuiide juolluduvvui oktiibuot 1 876 000,-, 33 sámii mánáidgárdi ožžo doarjaga. 2012:s lea juolluduvvon badjel 500 000,- ru. eambbo doarjja giellaohpahušsii go 2011:s.

Govus 1.5 Juolludeamit sámiegielloahpahušsii 2011:s ja 2012:s.

Lassin lea dán liigudeamis juolluduvvon 580 000,- ru. 6 prošekti ja ovddidanbargui, juohkasan 4 mánáidgárdái.

4.1.11 Fierpmádatčoahkkimat

Sámediggi lea lágidan fierpmádatčoahkkima mánáidgárdebargiide 2012:s. Fierpmádatčoahkkima bajitdási fáddá lei mánáidgárddi giella. Ledje sáhkavuorut mánáidgárddi giellabarggu birra, dan birra ahte olgošilju geavahit giellaarenan ja Guovssahas mánáidgárddi ovddasteaddjit Romssas muitaledje giellaprošeavtta «Somá» birra. Golbma plánejuvvon fierpmádatčoahkkima eai lágiduvvon daningo Sámediggi lágidii Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa dán jagi. Sámediggi oaidná ahte lea resursagáibidahkes lágidit konferánssaid. Váikkuhussan das lea ahte dan jagi go lágidit mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa, de ii leat kapasitehta lágidit eanet fierpmádatčoahkkimiid. Fierpmádatčoahkkimiid dan geažil sáhtta lágidit juohke nuppi jagi. Mihttomearri fierpmádatčoahkkimiiguin lea olahit viidat olggos dieđuiguin bagadallamiin nu ollugiidda go vejolaš. Sámediggi oaidná ahte mii eat olat buohkaid nugo háliidivččiimet. Sámediggi áigu dán ášši guorahallat ja viidáset bargat dainna.

4.1.12 Diehtujuohkin ja nevvodeapmi mánáidgárddiide

Sámediggi oažžu ollu jearaldagaid mánáidgárdebargiin mánáidgárddiid sámegeoloahpaha birra. Maiddái eanet dáčča mánáidgárddit váldet oktavuoda oažžut neavvuma dan birra mot sii galget čadahit fáttáid sámi dilálašvuodaid birra. Sámedikki mielas lea dehálaš addit dakkár diehtujuohkima ja neavvuma, ja oaidná dárbbu ahte galggaše ráhkaduvvon eambo ávdnasat fáttá birra. Dát lea juoga mainna Sámediggi áigu bargat viidáset.

Sámedikkis leat jahkásaččat čoahkkimat muhtun mánáidgárddiid mánáidgárdebargiiguin mat addet sámegele- ja kulturfálaldaga. Jearru Sámedikki diehtujuohkimii ja neavvumii lea stuoris earret eará doarjagiid ja sámi fáttáid láchimiid birra. Sámediggi oaidná ahte eai leat doarvái resurssat sáhttit addit dan sávahahti diehtujuohkima ja neavvuma ollu mánáidgárddiide jahkásaččat. Sámediggi lea dán jagi galledan njeallje mánáidgárddi, muhto lea mihá stuorát dárbu fitnat galledeame eanet mánáidgárddiid jahkásaččat.

4.1.13 Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa

Sámediggi lágidii Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa Romssas, skábmamánu 13.-14.b. 2012:s. Konferánssa namahus lei «Árbevirolaš bargguin cybermáilbmái». Konferánssa olahusjoavku ledje bargit geat barget oahpahusain sámi mánáidgárddiin, sámi vuoddoskuvllain ja joatkkaskuvllain. Ledje sihke oktasaš logaldallamat, muhto maiddái buhtalas šešuvnnat mat ledje heivehuvvon mánáidgárddiide, vuoddoskuvllaide ja joatkkaskuvllaide. Logaldallit logaldalle earret eará árbevirolaš máhtu, sámegele, guovtgelelášvuoda, sámi mánáidgárdehistorjja birra, okta joatkkaskuvla logaldalai dan birra mot sii barget nuoraidfitnodagain iežaset skuvllas, guovddáš mii heiveha DGT oahpussii (Senter for IKT i utdanningen) logaldalai matematihkkaprošeavtta birra ja nuoraid ja neahttageavaheami birra ja Ovttas.no prošeavttas ledje mánga logaldallama neahttauskádaga Ovttas.no birra. MVL-Mánáidgárddi váhnenlávdegoddi ja VVL-Vuoddoskuvlla váhnenlávdegoddi muitaledje iežaset bargguid birra. Ledje sullii 230 oasseváldi. Oasseváldit ledje earret eará mánáidgárddebargit, vuoddoskuvlla oahpaheaddjit ja joatkkaskuvlla oahpaheaddjit, studeanttat, allaskuvllat, oahpahusdirektoráhtta ja earát suohkaniin ja fylkkain geain lea dahkamuš oahpahasáššiiguin. Konferánssaoasseváldiid bivde konferánssa loahpas addit árvoštallama. Oasseváldit ledje eanasmuddui duhtavaččat konferánssain.

4.1.14 Áigečála «Stullán»

Sámediggi almmuha jahkásaččat guokte nummara mánáidgárdeáigečállagis «Stullán». Ulbmil almmuhemiiguin lea diehtujuohkin, vásáhuslohalla ja gelbbolašvuodalokten. Áigečála sáddjuvvo nuvttá buot mánáidgárddiide mat vuostáiváldet doarjaga Sámedikkis ja eará berošteddjiide. Dán jagáš nummariin leat fáttat leamašan earret eará diehtujuohkin Sámedikki fierpmádatčoahkkimiid ja konferánssaid birra, našunála jođihanoahppu mánáidgárdejođiheddjiide ja mánggagiellalášvuoha.

4.1.15 Sámi oahpponeavvoguovddáš

Sámi oahpponeavvoguovddáša ovddasvástádus Guovdageainnus lea diehtujuohkin, nevvodeapmi ja oahpponeavvuid luoikan mánáidgárdebargiide, oahpaheddjiide, studeanttaide ja earáide. Luoikan dahkkojuvvon telefuvna bokte, njuolga vuostáiváldimis, čujuhusaid www.bibsys.no ja

www.ovttas.no. bokte. 2012:s leat registrerejuvvon oalle ollu odđa oahpponeavvut vuogádahkii. Oahpponeavvoguovddáš bargá maiddá registret buot ávdnasiid mat ovdalaččas gávdnojit BIB-SYS oahpponeavvoguovddášis, mii mielddisbukta ollu barggu. Oahpponeavvoguovddáš bádde NRK ja TV2 tv-prográmmaid mat leat sámegillii dahje mat sisttisdollet sami perspektiivva, ja daid sáhtta luokat viidáset geavaheddjiide geat leat Norwaco miellahtun. Oahpponeavvoguovddášis leat čájáhusat iešgudetge konferánsain ja seminárain, ea.ea. pedagogalaš fágabeivviin Plassjes ja sami mánáidgárd-e ja skuvlakonferánsas Romssas.

4.2 Vuodđoahpahus

4.2.1 Čadačuovvu fágaid oahppoplánaid ja ovtadássásaš seammaárvosaš sami oahppoplánaid revideren

Oahpahusdirektoráhtta lea 2012.s, Máhttodepartemeantta gohččuma mielde, revideren čadačuovvu oahppoplánaid dárogielas, servodatfágas, matematihkas ja engelasgielas ja ovtadássásaš seammaárvosat oahppoplánaid dárogielas ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, luonddufága-sámegiella ja servodatfága-sámegiella. Oahppoplánat leat sáddejuvvon gulaskuddamii. Reviderema ulbmil lea čalmustahttit dan vihtta vuodđogálgga: čálalaš ovdanbuktim, njálmmálaš gálggaid, máhttit lohkat, máhttit rehkenastit ja digitála gálggaid. Rávveaddji dovdomearkkat galget maiddá ráhkaduvvot 10. ceahki mihttoolahussii, maid oahpaheadjit galget atnit veahkkin árvvoštallat ohpiid gelbbolašvuoda.

Sámediggi ja Oahpahusdirektoráhtta leaba soahpan ahte fágas seamma oahppoplánajoavku bargá sihke našunála ja ovtadássásaš oahppoplánain, mas Sámediggi evttohii miellahtuid dárogiela, servodatfága ja luonddufága oahppoplánajoavkkuide. Fágarastideaddji referánsajoavkkus lei maiddá okta sami ovddasteaddji.

Oahppoplánat galget geatnegahttit addit oahpaha sami olmmoščeardda birra ja dán olmmoščeardda giela, kultuvrra ja servodateallima birra iešgudetge fágasurggiid oktavuodas. Sámii sisdoallu ii galgan odastuvvot. Oahpahusdirektoráhtta nammadii sami resursajoavkku mii galgá áimmahuššat sami sisdoallu. Vuodđogálggaid rievdadusaid geažil leat maiddá dahkon muhtun rievdadusat sami sisdoalus.

Sámediggi lea addán cealkámuša sami sisdoalu birra reviderejuvvon oahppoplánaide dárogi-

las, dárogiella ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, luonddufágas, luonddufágas-sámegiella, servodatfágas, servodatfágas-sámegiella, engelasgielas ja matematihkas ovdalگو oahppoplánaid sáddejedje gulaskuddamii 2012 juovlamánus.

4.2.2 Sámegiela oahppoplánaid revišuvdna

Vuodđogálggat leat maiddá reviderejuvvon sámegiel vuosttaš- ja nubbingiellan oahppoplánas. Oahppoplánajoavku, man Sámediggi lea nammadan, lea čadahan revišuvdna. Oažžun dihte buoremus vejolaš oktiivástideami vuodđogálggain sámegielas ja eará fágain, nammadii Sámedigggidaid seamma olbmuid geat leat leamašan našunála oahppoplánarevišuvdnabarggu resursa- ja referánsajoavkkuin.

Oahppoplánajoavkkut geigejedje iežaset oahppoplánaid rievdadusevttohusaid skábmanánus ja juovlamánus 2012:s. Sámegiela vuosttašgiellan oahppoplána revideremis lea fuomášupmi biddjon dasa ahte fágas lea earenoamáš ovddasvástádus systemáhtalaš oahpahussii čállimis, lohkamis ja njálmmálaš gálggain.

Dála doaibmi sámegiel nubbingiellan oahppoplánas leat guokte progresuvdnannolaga. Sámegiella nubbingiellan – sámegiella 2 gáibida eanemus sámegielgelbbolašvuoda. Sámegiella 3 lea álkit variánta sámegielas nubbingiellan. Sámegiela nubbegiela oahppoplána revišuvnna lea čalmustahttojuvvon ahte sámegiella 3 lea fáldat mas lea vuollegit dássi. Viidáset lea sámegiella nubbingiellan oahppoplána reviderejuvvon nu ahte buoret heive ohpiidjovkui mii álgá sámegiela joatkkaskuvllas.

Sámegiela oahppoplánat sáddejuvvojit gulaskuddamii 2013 álggus ja galget válđojuvvojit atnu skuvlajagis 2013/2014.

4.2.3 Oahppoplánabarggu ruhtadeapmi

Lea dárbbalaš bargat oahppoplánaid revišuvnain-, muhto dat leat maiddá hui resursagáibidahkan proseassat, sihke olmmošlaš návccaid ektui ja bušeahta ektui. Sámediggi lea golahan birrasiid 900 000 ruvnno dán bargui 2012:s, dat dahká oalle stuora oasi min bušehtas ja váikkuha eará dehálaš vuoruhemiide nugo ovdamearkka dihte oahpponeavvoovddideapmái. Sámediggi oaivvilda ahte go departemeanta álggaha sullásaš proseassaid boahpteáiggis, de Sámediggi dasa berre oažžut liigeruđaid.

4.2.4 Fága- ja diibmojuogu revišuvdna

Oahpahusdirektoráhtta lea 2012:s ráhkadan evttohusa fága- ja diibmojuogu rievdadusaide ohppiide geain lea sámegiell/sámegillii dahje suomagiell/suomagillii oahpahus nubbingiella oahpahussan ja dat leat leamašan gulaskuddamis. Máhttodepartemeanttas ja Sámedikkis leat 2012 čavčča leamašan álggahančoahkkimat ássi birra konsultašuvnnaide. Máhttodepartemeanta mearrida odđa fága- ja diibmojuogu 2013 ođđajagis, maŋnel go leat konsultašuvnnat leamašan Sámedikkiin.

Fága- ja diibmojuohku addá rámmaid oahppoplánaid viidodahkii. Buot oahppoplánain lea árvvoštallanoasi mii siskkilda oppalaárvoštallama ja eksámena. Dárogiel oahppoplána siskkilda maiddái siidogiela, ja árvvoštallanoassi galgá almmuhit lea go siidogielas 2. vai 3. joatkkaceahki eksámen. Dát mearriduvvo maŋnel go muddejuvvon oahppoplánat leat leamašan gulaskuddamis. Oahppit geain lea sámegiella vuosttašdahje nubbingiellaoahpahussan eai dárbbas váldit čálalaš siidogiela. Siidogiellaoahpahus váikkuha joatkkaoahpahusa studerenráhkkanahhti oahppoprográmmaid sámegielliimmuid juohkimii. Namuhuvvon oahppoprográmmain ii sáhte t sámegielliimmuid juohkima mearridit ovdal go dárogie la eksámensordnet juo dadjat lea čielggaduvvon.

4.2.5 Doarjjaortnet stáhtabušeahas kap 225.63 Doarjja sámegillii vuoddoahpahas

Oahpahusdirektoráhtta lea Máhttodepartemeantta gohččosa mielde árvvoštallan stáhtabušeahas kp.2425.63 doarjjaortnegiid – *Doarjja sámegillii vuoddoahpahas* ja kap 225.67 *Doarjja suomagiell oahpahussii* ja lea ráhkadan evttohusa odđa meroštallanmodeallaide. Máhttodepartemeanta sáddii raportta Sámediggái ja bivddii oážžut ruovttoluottadieuid.

Doarjjaortnegii sámegiella vuoddoahpahas leat vuodđun ohppiid vuoigatvuodát oahpahuslága mielde. Dálá doarjjaortnega meroštallanmodeallat ja odđa doarjjaortnetevttohus eai leat ovttalárganat suohkaniidda sámegiela hálddašanguovllu siskko-bealde ja olggobealde.

Sámediggi lea bivdán konsultašuvnnaid doarjjaortnega birra ja lea čujuhan dasa ahte sámelága giellanjuolggadusat leat rievdaduvvome, mii maiddái miellddisbuktá rievdadusaid oahpahuslágas. Dát miellddisbuktá ea.ea. ahte fertejit ráhkaduvvot odđa meroštallanmodeallat. Sámediggi lea maiddái čujuhan eará dilálašvuodaide maid doarjjaort-

negis berre buoridit, ea.ea.doarjjaortnega gáiddusoahpahussii. Sámediggái lea dehálaš ahte doarjjaortnega meroštallanjuolggadusat ja ekonomalaš rámma sihkkarastá sámii ohppiid vuoigatvuoda sámegiell oahpahussii.

4.2.6 Struktuvra oahppama váste – čielggadeapmi joatkkaoahpahas birra Finnmarkkus

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Finnmarkku fylkkagieldda čielggadeapmái joatkkaoahpahas birra Finnmarkkus, ja celkii ahte Finnmarkku fylkkagielda berre bisuhit dálá skuvlastruktuvrra.

Deanu joatkkaskuvla lea earenoamáš dilis, ja ferte bisuhuvvot. Gulaskuddancealkámuš válddii viidáset ovdan ahte sámegiela, kultuvrra, ealahusdoaimmaheami ja servodateallima vuhtiiváldin leat dehálaš eaktun joatkkaoahpahas organisere-mii Finnmarkkus, ja ahte Finnmarkku fylkkagieldda boahhtevaš skuvlastruktuvra ferte čájehit mot fylka áigu áimmahuššat dan. Sámediggi ávžžuhii fylkkagieldda láchit dili dasa ahte eambogat gergehit skuvlla ja unnibut heittet.

Sámedikkis lea maiddái leamašan čoahkkinn fylkkaráđiin Lisbeth Isaksen Finnmarkku fylkkagielddas boahhtevaš skuvlastruktuvrra ja joatkkaoahpahas gergeheami birra fylkkas. Čoahkkimiš šattai ovttaoavilvuohta sáddet oktasaš reivve Máhttodepartementii, mas mii bivdit čoahkkima Máhttodepartemeanttain politihkalaš dásis Finnmarkku oahppostrategiija ja máhttodimenšuvnna birra davviguovlopolitihkka ektui. Viidáset soabaimet lágidit fásta čoahkkimiid gaskal Sámedikki, stáhtalaš sámii joatkkaskuvllaid ja Finnmarkku fylkkagieldda.

4.2.7 Bajitdási strategalaš plána gáiddusoahpahussii

Oahpahusdirektoráhtta lea álggahan barggu ovdidit bajitdási strategalaš plána sámegielloahpahussii gáiddusoahpahas bokte. Bargojoavku galgá geargan plánain guovvamánu gaskamuttus 2013:s. Sámedikkis lea okta ovddasteaddji bargojoavkkus, ja oassálastá maiddái referánsajoavkkus.

Ollu sámii oahppit fertejit oážžut sámegielloahpahas gáiddusoahpahas bokte. Sámedikki mie-las lea hui dehálaš ahte dán oahpahas lea buorre kvalitehta ja ahte fálddagat leat ovttalárganat, beroškeahhtá das gos oahppi ássá ja makkár sámegillii sii ožžot oahpahas.

4.2.8 *Lullisámi oahpponeavvo- ja terminologijaovddideapmi*

Sámediggi ášahii giellamovttiidanprošeavtta sámi ohppiide ovddeš Elgá skuvllas Engerdal suohkanis 2011:s, dát prošeakta lea lihkestuvvan hui bures. Elgá skuvla heaittihuvvui 2012 čavčča, mánáidgárddis ja skuvllas lei dan rádjái leamašan 12 jagi lullisámegielloahpahus, mii gáibidii ahte Sámediggi fertii čuovvolit prošeavtta.

Bisuhan ja sihkkarastin dihte gelbbolašvuodabirrasa mii ášahuvvui ja ovddiduvvui Elgá-prošeavtta bokte, lea Sámediggi dahkan šiehtadusa Engerdal suohkaniin ja Sámi allaskuvllain. Dát šiehtadus galgá lotnolagaid geatnegahttit oasálaččaid veahkkin váldit vára ja sihkkarastit rámmaeavttuid boahpteáiggi doibmi ja ovddideapmái lullisámi gelbbolašvuodabirrasii mii ášahuvvui ja ovddiduvvui Elgá-prošeavtta bokte. Mihtto-mearri lea joatkit bargguin ovddideame relevánta lullisámi oahpponeavvuid ja doaimmahit terminologijaovddidan- ja eará giellaprošeavttaid, nu ahte lullisámi oahppit ožžot nanusmahttojuvvon sáme-giel skuvlafálaldaga buriin kvalitehtain.

4.2.9 *Dábálaš oahpponeavvut*

Sámediggi lea 2012:s vuostaiváldán 104 oahpponeavvoohcama oktiibuot váile 51 miljovna ruvno ovddas. Vuoddoahpahusa dábálaš oahpponeavvuide lei várrejuvvon 15,5 miljovna ruvno, ja juolluduvvui doarjja 40 prošeaktii. Dát gáibidii garra vuoruheami, mii lei hui hástaleaddji.

Gárvvistuvvon oahpponeavvut	
2012:s	47 (2011: 46)
Davisámegillii	29 (2011: 32)
Julevsámegillii	10 (2011: 3)
Lullisámegillii	10 (2011: 11)

Ruoduid siste oaidná 2011 loguid.

Leat ain ollu fágat vuoddoahpahusas main eai leat oahppanresurssat, dahje lea heajos govčča-gráda oahppanresurssain. Dan golmma sámi váldogielas lea davvisámegiella buoremus gokčojuvvon.

Fágii dárogiella ohppiide geain lea sáme-giella vuosttašgiellan eai gávdno oahpponeavvut guđege golmma gillii. Davvisámegiell ohppiin váilot mánáidceahkis oahpponeavvut dárogielas, engelasgielas, historjás, geografijas ja musihkas, ja olles vuoddoskuvllas váilot oahpponeavvut lášmmohallamis. Sáme-giella 1 ja 2 lea belohahkii gokčojuvvon, seamma lea luonddufága, servodat-

fága, duodji ja biebmua ja dearvvašvuodafágat mánáidceahkis. Nuoraidceahkis gávdnojit belohahkii gokčojuvvon oahpponeavvut fágaide sáme-giella 1 ja 2, dárogiella sáme-giel ohppiide, engelasgiella, luonddufága, lášmmohallan, duodji ja musihkka. Joatkkadásis lea dilli vearrámuš sámi oahpponeavvuid dáfus.

Julevsámegiell oahpponeavvut fágas sáme-giella vuosttašgiellan leat belohahkii gokčojuvvon mánáid- ja nuoraidceahkis. Joatkkadásis ii gávdno mihkkege. Dáidda ohppiide eai gávdno oahpponeavvut dárogieláfagas. Matematihkka, oskkoldat ja luonddufága leat belohahkii gokčojuvvon mánáidceahkis. Muđui váilot sáme-giel oahpponeavvut buot eará fágasurggiin.

Lullisámi ohppiide gávdnojit mánáidceahkis sáme-gielas oahpponeavvut, muhto nuoraid ceahkis lea dušše belohahkii gokčojuvvon. Matematihkka ja oskkoldat lea belohahkii gokčojuvvon mánáidceahkis. Muđui eai gávdno oahpponeavvut eará fágaide vuoddoskuvlladásis.

Digitála oahpponeavvut olles vuoddoskuvllii buot golmma gillii váilot. Sámedikkis ii leat leamašan vejolašvuotta vuoruhit digitála oahpponeavvuid vaikko dárba lea stuoris. Váldosivvan lea ahte digitála oahpponeavvuid lea divrras buvttadit.

Sámedikki dálá bušeahttarámmaid siskkobelalde, mii eat gávnna vejolašvuoda lasihit ovddideami sámi oahpponeavvuin. Lea stuora dárba lassi ruhtajuolludemiide stáhtabušehtas sámi oahpponeavvuid ovddideapmái, sihke go guoská dábálaš prentejuvvon oahpponeavvuide ja digitála oahpponeavvuide.

4.2.10 *Earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvut*

Doarjja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide vuoruhuvvo raporterejuvvon, ovttaskas dárbbuid mielde ja oahpponeavvuide oaidno-, gullo-, matematihkka- ja lohkan-/čállinváttuid surggiin ja kárten- ja neavvunávdnasiidda.

Earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide lei várrejuvvon 1,9 miljovna ruvno. Bohte 19 ohcama ja 10:s dain miedihuvvojedje. Lea stuora dárba oazžut lassiruda ovddidit oahpponeavvuid sámi mánáide geain leat earenoamáš dárbbut.

4.2.11 *Doaimbidjut oahpponeavvobuvttadeami nannemii*

Vuoddoskuvlla matematihkagirjjiid jorgaleapmái lei várrejuvvon 4 miljovna ruvno. Davvisámegillii leat matematihkagirjijit ja neahttaresurssat 5.-7. jahkeceahkkái gárvvistuvvon. Girjijit 1.-4. jahkece-

ahkkái leat jorgaluvvome. Nuoraidceahkkái leat geargan jorgaleame buot girjjiid. Guokte mañemus girjji gárvvistuvvojit guovvamánu 2013 lohppii. Julevsámegilli ja lullisámegilli leat jorgaleame girjjiid 1.-4.jahkeceahkkái.

Jorgalanbarggus lea tearpmaid ráhkadeapmi ádjás bargu, mii ferte dahkkot buohtalasaid jorgalemiin. Davvisámegilli leat ráhkaduvvno matematihkkatearpmat ovddeš jorgalanbargguid oktavuodas, muhto julev- ja lullisámegilli ferte ráhkadit matematihkkatearpmaid go daid gieaide eai leat ovdal jorgaluvvon matematihkkagirjjiid.

Ruhta lea maiddá várrejuvvon jorgalit davvisámegilli luonddufágagirjjiid nuoraidceahkkái. Bargu álggahuvvo go departemeanta lea mearri dan reviderejuvvon oahppoplána luonddufágas.

4.2.12 *Spesiálpedagogihkka*

Sámediggi hui ládje vuoruha barggu kvalitehtasihkkarastime spesiálpedagogalaš oahppofálaldgaid sámi mánáide ja ohppiide mánáidgárddiin, vuoddoskuvllain ja joatkkaskuvllain. Lea dehálaš sihkkarastit ahte sámi mánát ja oahppit geain oahpahuslága mielde leat voigatvuohta spesiálohpahussii ja heivehuvvon oahpahussii, ožžot daid fálaldagaid maid sis lea riekti oažžut.

Sámedikkis ferte leat buorre ovttasbargu relevánta fágabirrasiguin. Danin mis lea ovttasbargu sihke Sámi Lohkanguovddážiin (Senter for samisk i opplæring) ja SEAD:in – Sámi earenomáš pedagogalaš doarjalusain (Samisk spesialpedagogisk støtte). SEAD galgá leat gaskalašasin eará riikaviidosaš gelbbolašvuodaorgánaide sámegea

ja sámi kultuvrra dáfus. Dán guovtti gelbbolašvuodaaguovddázis lea máhttu ja gelbbolašvuohta dan birra makkár dárbbut gávdnojit mánáidgárddiin ja skuvllain, gos gávdnojit sámi mánát ja nuorat.

Statped, spesiálpedagogalaš doarjalusvuogádat suohkaniidda ja fylkkagielaide, lea dál ođđasisorganisereme iežas. Plána lea ahte oktanuppelohká spesiálpedagogalaš guovddáza oktiibiddjojit nu ahte šaddá okta Statped das. Sámedigái lea dehálaš ahte ođđasisorganiserema oktavuodas váldet vára hástalusain mat gullet sámi mánáide earenoamáš dárbbuiguin.

4.2.13 *Stipeanda ohppiide geain lea sámegea fágan joatkkaskuvllas*

Stipeanda lea juolluduvvon ollesáiggeohppiide joatkkaskuvllain geain sámegea fágan. Stipeanda juogaduvvo gorálaččat gaskal ohppiide geat váldet sámegea vuosttašgiellan, sámegea nubbingiellan ja sámegea vierisgiellan. Oahppit geain lea sámegea nubbingiellan ožžot 25 % geahpádusa ohppiide ektui geat váldet sámegea vuosttašgiellan. Oahppit geain lea sámegea vierisgiellan ožžot 50 % geahpádusa ohppiide ektui geat váldet sámegea vuosttašgiellan. 2012 bušehtas lei várrejuvvon 2.400 000,- ruvdno dasa.

Mañemus jagiid leat oaidnán jámma lassáneami ohcamušain dán ortnegii, ja lea earenoamážit lassáneapmi ohcanlogus dain ohppiide geain lea sámegea vierisgiellan.

Ohcanloguid ovdáneapmi 2009 rájes 2012 rádjái:

Gielladássi	Galle ohcci	Máksojuvvon		Bušehttaoassi %
		ru. juohke oahppái	Bušehttagolaheapmi ruvnnui	
Sámegea 1. giellan	253	5 093	1 288 529	53,4
Sámegea 2. giellan	166	3 820	634 120	26,3
Sámegea vierisgiellan	193	2 547	491 571	20,4
Submi	612		2 414 220	100,0

Jahki	Sámegea 1.giellan	Sámegea 2.giellan	Sámegea vierisgiellan	SUBMI
2009	194	150	117	461
2010	193	134	104	431
2011	226	170	126	522
2012	253	166	193	612

4.2.14 *Sámedikki oahpahaspolitihkalaš árvaluskonferánssa*

Sámediggi mearridii 2012:s Sámedikki dieđáhusa oahpahusdieđáhusa. Dan oktavuodas lágidi Sámediggi árvaluskonferánssa. Mihttomearri konferánssain lei oázžut árvalusaid boahhtevaš oahpahasdoaimmaide mat sihkkarastet sámi ohppiide buoremus oahppofálaldagaid. Ulbmiljoavkun ledje oahppit, váhnemat, oahpaheaddjit, rektorat, skuvlaeaggádat, dutkit ja skuvlaeiseválddit.

Deaddu biddjui sámegieloahpahussii ja gáidusoahpahussii, ja mot váldit atnui árbevirolaš máhtu entreprenevravuoda bokte vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahasas. Lassi- ja joatkkaoahpahasas dáfus, de ohcaluvvui ahte iešgudetge allaskuvllain galggašii sámi kulturgelbbolašvuohta. Sámediggeráđdi áigu čuovvolit árvalusaid mat bohte ovdan konferánssas ja álgit ráhkadišgoahtit doaibmaplánaid árvalusaid vuodul mat ovdanbohte konferánssas. Dát galget leat vuodđun iešgudetge ájgiruššansurggiide dieđáhusas, gos oaidná vuoruhemiid.

4.2.15 *Seminára sámi skuvlahistorjja birra*

Sámediggi lea 2012:s lágidan seminára sámi skuvlahistorjja birra Guovdageainnus. Ulbmiljoavkun ledje politihkkárat, skuvlaeaggádat, oahpaheaddjit, dutkit ja eará berošteaddjit. Seminára lei rabas buohkaide. Ulbmil seminárain lei bajásčuvvet manin lea dárbu dovdat sámi skuvlahistorjja vai galgá ipmirdit dálá skuvlastruktuorra ja dárbu oázžut eambo sámi sisdoalu skuvllaide. Logaldalin ledje nugo earret eará dutki Hadi Khosravi Lile.

4.2.16 *Politihkalaš ovttasbargu*

Máhtodepartemeantta stáhtačalli Elisabeth Dahle lea fitnan Sámedikkis 2012:s, su áigumuš lei oahpásnuvvat áššiide mat gullet iežaset ovdasvástádussurggiide mánáidgárddit ja vuodđooahpahas. Ovttas várrepreseanttain stáhtačalli finai Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddáža ja Kveana instituhta Porsáŋgu suohkanis, Kárášjoga vuodđoskuvlla ja Láhpoluobbala skuvlla Guovdageainnus. Stáhtačallái lágiduvvui oahpisteapmi sámediggevisttis Kárášjogas ja sus lei čoahkkin várrepreseanttain Laila Susanne Varsain.

Guovdageainnus stáhtačalli oassálastii sámi skuvlahistorjáseminárii, man Sámediggi lágii. Delegašuvnnas ledje maiddái oahpisteamit ja čoahkkimat Sámi allaskuvllas ja Sámi joatkkaskuv-

llas ja boazodoalloskuvllas. Álttás finai delegašuvdna sámi mánáidgárddis, Álttá siidda mánáidgárddis, Gorravári skuvlla sámi luohkás ja Finnmarkku allaskuvllas.

Politihkalaš čoahkkin lágiduvvui gos várrepreseanta Laila Susanne Vars ja stáhtačalli Elisabeth Dahle čoahkkinasttiiga Sámi allaskuvlla ja Finnmarkku allaskuvlla jodihangottiiguin. Allaskuvllat muitaleigga iežaska doaimmaid birra ja čađaheigga buori ságastallama stáhtačalliin. Čoahkkimis Finnmarkku allaskuvllain beasai allaskuvla bidjat ovdan iežas dárbbuid go maiddái galgá sáhttit fállat sámi fáttáid iežaset oahpahasas ja earenoamážit mearrasámi kulturmáhttu namuhuvvui vásedin. Stáhtačalli muitalii dan birra ahte sutnje lei muitaluvvon ahte fállat «mearrasámi kulturmáhttu» ii bohtán fárrui našunála gelbbolašvuodaloktema strategiijii, muhto ahte áššis galgá dahkkot odđa árvoštallan.

Sámedikkis leat 2012:s leamašan čoahkkimat Romssa suohkaniin, sátnejodiheddiin Jens Johan Hjortain ja gávpotrádi Jonas Stein Eilertseniin sámegiela ja sámi kultuvrra ovdideami birra Romssas. Konklusuvdna čoahkkimiin šattai ahte Sámediggi ja Romssa suohkan galgaba ráhkadit sierra ovttasbargošiehtadusa. Oahpahasáššit galget leat oassin dakkár šiehtadusas. Ovttasbargošiehtadus galgá vuolláičallojuvvot 2013 vuosttaš jahkebealis.

Sámedikkis leat 2012:s leamašan čoahkkimat Álttá suohkaniin sámi mánáidgárddi birra Álttás ja skuvlaáššiid birra. Konklusuvdna čoahkkimiin šattai ahte Sámediggi ja Álttá suohkan galgaba ráhkadit sierra ovttasbargošiehtadusa, mas oahpahasáššit galget leat oassin šiehtadusas. Ovtta čoahkkimis muitalii Sámediggi álgoálbmotkonferánssa birra mii galgá leat Álttás 2013:s.

Sámediggi lea lágidan golbma politihkalaš čoahkkima Oslo suohkanin 2012:s. Konklusuvdna lea ahte vuos ii hálit Oslo suohkan sierra ovttasbargošiehtadusa Sámedikkiin, muhto sii geatnegahttet iežaset doallat guokte politihkalaš čoahkkima jahkásaččat Sámedikkiin. Čoahkkimiin galget leat fásta fáttát nugo: oahpahas ja skuvla, mánáidgárddit, vuorasolbmot gávpojis ja deaivvadanbáiki Oslo sápmelaččaide. Eará áigejuovdilis áššiid sáhtta dieđihit čoahkkimiidda.

Áššit maid leat divastallan čoahkkimiin Oslo suohkaniin 2012:s leat leamašan sámi vuorasolbmuid dilli gávpojis, guorahallan bearráigeahčoraportta sámi oahpahasas birra Oslos ja Akershusas, almmuhuvvon 2012 geassemánus. Sierra sámi deaivvadanbáiki lea maiddái divastallojuvvon. Oslo suohkan berošta hástalusas mii lea

rekrutteret sámi oahpaheddjiid ja pedagogaid skuvlii ja sámi mánáidgárdái. Sámediggi lea ilus go Oslo suohkan 2012 čavčča virgádii ovddidanjodiheaddji gii galgá ovttahttit ja čuovvolit buot oahpahusfálaldagaid sámi mánáide Oslos.

Ovttasbarggu geažil Oslo suohkaniin, máhtu ja oahpu gávpotrádejediheddjiin, Torger Ødegaardain, bovdii Sámediggi Oslo suohkana doallat sáhkavuoru Sámedikki oahpahuspolitiikalaš árvaluskonferánsas Guovdageainnus 2012 čakčamánu.

4.2.17 Sámi giliskuvllaid fierpmádatčoahkkin

2012:s lea dollon čoahkkin sámi/regionála giliskuvllaide. Čoahkkima mihttomearri lea ásahtit ja nannet ovttasbarggu gaskal sámi ja regionála skuvllaid gos leat sámi oahppit. Čakčat 2013:s galgá fas dollot ođđa fierpmádatčoahkkin mii galgá addit vásáhuslonohallamiid ja jus fal vejolaš, galgá čadahevvot sierra konferánsa 2013 čavčča. Sierra sámi giliid/regionálaskuvllaid fierpmádatčoahkkimat galget maiddái nannet fierpmádatlihtuid. Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Porsáŋggu suohkaniin giliskuvllaid heaittiheami oktavuodas, ja lea maid fitnan Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddázis/skuvllas, Bissojoga skuvllas ja kvena instituhtas Bissojogas. Mihttomearri lei ságaškuššat Porsáŋggu- ja Billávuona giliskuvllaid boahhteáiggi birra, go goappaš skuvllat leat áitojuvvon heaittihuvvot.

4.2.18 Verdde- prošeakta

Sámediggi lea 2012:s bušehtas várren 250 000 ru verdde – prošeaktii. Prošeavtta mihttomearri lea leamaš ahte muhtun skuvllat Áltá ja Guovdageainnu suohkanis galget čadahtit doaimmaid mat galget nannet ovttasbarggu, kulturlonohallama, hukset šaldi ja gulahallama gaskal mánáid/nuoraid geain lea sámi ja dárú/kvena duogáš. Prošeakta lea boahhtán hilljánit johtui, muhto muhtun skuvllat áigot 2013 álggus lágídit ohppiideavvadeami/guossástallama. Ohppiideavvademiin galgá fokus biddjot báikkálaš aktivitehtaide mat čájehtit báikkálaš árbevieruid Áltá ja Guovdageainnu suohkanis.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Návvuona suohkaniin ja lea ságaškuššan Verdde- prošeavtta birra. Sivva čoahkkimii lei go Návvuona suohkan háliidii ohat doarjaga dakkár prošeaktii ja háliidii Sámedikkis evttohusaid makkár ruhtadanvejolašvuodas gávdnojit prošeaktii, ja háliidii ovdanbuktit Návvuona suohkana verddevuoda – prošeavtta.

Sámediggi lea evttohan ahte Verdde-prošeakta 2013:s rahppojuvvo eará ohcciide maid go dušše Áltá ja Guovdageainnu suohkaniidda. Ortnet galgá evaluerejuvvot 2013:s.

4.2.19 Lohkan- ja čállinveahki vuoras sápmelaččaide

Sámediggi lea juolludan 450 000 ru Guovdageainnu suohkaniin prošeaktii mii galgá addit lohkan- ja čállinveahki gili vuoras sápmelaččaide. Prošeakta álggahuvvui ođđajagimánu 2012:s ja galgá evaluerejuvvot 2013:s.

4.2.20 Lullisámegiela fierpmádat

Sámediggi lea oassálastán lullisámegiela fierpmádatčoahkkimis 2012:s. Lullisámegiela fierpmádatčoahkkin čohkke buohkaid hálddahušlaš dásis lullisámi guovllu ásahtain geat barget sámegiela giellaoahpemiin. 2012:s dollojuvvui okta fierpmádatdeavvadeapmi. Deavvadeamis ságastallojuvvui máŋga áigejuovdilis áššečuolmma mat gullet lullisámegiela giellaoahpaheami bargui. Dahkui dakkár mearráduš ahte háliidit ásahtit fágafierpmádaga lullisámegiela oahpaheddjiide buot dásiin skuvladoaimmahagas, Bajásšaddanprográmma olis. Davvi-Trøndelága fylkkagiela lea váldán badjelasaš álggaheami dása. Sámediggi oassálastá observatevran fierpmádatčoahkkimiin, ja vai beassá muitalit iežas barggu birra ja oážžut evttohusaid viidáset bargui ja vuoruhansurggiide.

4.2.21 Sámi oahpponeavvoportála – Ovttas – Aktan – Aktesne

Sámediggi lea ovttas DGT oahpu guovddážiin (Senter for IKT i utdanningen) ovdánahtán oahpponeavvoportála sámi oahpponeavvuid várás internehtas. Oahpponeavvoportála lea ožžon nama Ovttas – Aktan – Aktesne. 2012 bušehtas lei oahpponeavvoportálii várrejuvvon 3 500 000 ru. 31.12.12 ledje registrerejuvvon 317 geavaheaddji dán siiddus. Ovttas.no bokte leat 92 iešgudetlágan geavaheaddji luoikkahan vuollelaš 300 resurssa.

Prošeakta registrere jámmat ja dássedis fitnamiid neahttasiiddus. Neahttasiidu oážžu dadistaga ođđa registrerejuvvon geavaheaddjiid.

Prošeavtta doaimmahus bargá geažoáigge almmuhit oahpaheaddjiresurssaid, ja dássáži lea bidjan sisa dieđuid 2700 resurssa birra portálii. Doaimmahusas leat čieža olbmo lassin prošeaktajodiheaddjai, ja sis lea davvi-, julev- ja lullisámegiela giellagelbbolašvuhta. Prošeavtta II

muttus leat buvttadeame 3 oahpponeavvopilohta. Pilohtat ráhkaduvvojit fágaide luonddufága nuoraidskuvlii, servodatfága gaskkadássái, ja okta oahpponeavvu mánáidgárdái. Oahpponeavvopilohtaid buvttadeamis ovttasbargá prošeakta mánggain oahpponeavvočállin. III muddu; juohkoarena almmuhuvvui čakčamánu 11.b. Girkonjárdgas. Juohkoarenas lea govvaáŋku gos leat su 500 gova.

4.3 Alit oahppu ja dutkan

Sámedikkis lea oassemihttomeriin okta ahte visot alit oahppu ja dutkan galgá áimmahuššat sámi oaidnoguovllu.

4.3.1 Sámi allaskuvla

Sámediggi lea čoahkkimiin Kulturdepartemeanttain ja Ođasmahttin-, hálddahaslaš- ja girkodepartemeanttain ságaškuššan Sámi allaskuvlla doaimmaid ekonomalaš rámmaid birra, mii maiddá siskkilda fágalaš analysajoavkku-, árbevirolaš gelbbolašvuoda- ja ofelašprošeavtta. Sámediggi oaidná makkár hástalusat Sámi allaskuvllas leat dasa mii guoská daid olgguldast álggahuvvon prošeavttaid fágalaš doibmii ja ovdáneapmái, daiguin ekonomalaš rámmaiguin mat sis leat dasa. Maiddá doarjaga birra Sámi lohanguovddáži lea ságastallojuvnon Máhtodepartemeanttain. Sámedikkis lea dat ipmárdus ahte vuodđojuolludeapmi guovddáži lea beare unnán daid bargguid ektui mat vurdojuvvojit galgat čovdot guovddáža bokte. Lea lunddolaš ahte juolludeapmi Sámi lohanguovddáži lea seamma stuoris go ruhtajuolludeapmi eará našunála guovddážiidda dán suorggis.

Sámediggi lea maid ovttasbargan sámi allaskuvllain ja Nordlándda-, Romssa- ja Finnmárkku fylkkamánniguin oažžut vuodđoohpahusas láhkaásahussii nannejuvvot earret eará dan ahte galgá dieđihuvvot vuoigatvuoda birra oažžut oahpahusa sámegeielas ja sámegeilli, Sámi allaskuvlla iešguđet lágan oahppofálaldat dárbbuid birra, ja hástalusaid dáfus gávdnat ja doalahit sámegeielat gelbbolašvuoda.

4.3.2 Eará allaskuvllat ja universitehtat

Sámediggi lea buktán evttohusaid Finnmárkku allaskuvlla ja Romssa universitehta oktiibijan plánaide. Sámediggi deattuhii beliid mat min oainnu mielde leat mearrideaddjin dasa ahte áshusaid oktiibijan galgá maiddá buktit positiivvalaš váikk-

uhusaid sámi dutkamii ja ohppui, ja álgoálbmotdutkanii ja ohppui:

- Álgoálbmot- ja sámi perspektiiva integrerejuvvo buot fágaosiide sihke oahpahusas ja dutkamis.
- Heivehanmunát ja lávdaduvvon oahppofálaldagat.
- Sámi árbevirolaš máhttu vuodđun ođđa máhtu ovddideapmái.
- Studeantta rekrutteren – oažžut sámegeielat studeanttaid (buot sámegeielaid) logu lassánit.
- Oahppokvalitehta ja oahppobiras studeanttaide geain lea sámegeiel- ja kulturduogáš.
- Dutkangaskkusteapmi – máhcahit ruovttoluotta dieđuid dutkanbohtosiin olbmuide ja báikkálašservodagaide geat/mat daidda servet.
- Gulahallan ja rollajuohku sámi máhtolašvuodabirrasiguin mat eai gula oktiibidjamii, muhto maidda dat liikká guoská, nugo Sámi allaskuvla, Nordlándda universitehta j.e.

4.3.3 Sámi oahpaheaddjoahpporegiovdna – SAK 7

Sámediggi lea observatevra Sámi oahpaheaddjoahpporegiovnna stivrenjoavkkus, SAK 7, mas leat mielde Sámi allaskuvla, Finnmárkku allaskuvla, Romssa universitehta, Nordlándda universitehta ja davvi- Trøndelága allaskuvla. Dasa lassin lea Sámediggi mielde golmma regionála bargojoavkkus, rekrutterenjoavkkus, teknologija- ja heivehanmunát oahppofálaldatjoavkkus ja sámegeielaid, sámi fágaid ja fáttaid oahppofálaldatjoavkkus.

Oahpahusdirektoráhta juolludii Sámi oahpaheaddjeoahpporegiovnii ruđaid 2012–2025 áigodahkii joatkkaoahppofálaldagaide. Sámediggi lea duhtavaš go Sámi allaskuvllas lea nuppigielapedagogihkka fálaldagain okta, ja maiddá lullisámegeiela ja julevsámegeiela giellafálaldagaiguin mat leat Davvi- Trøndelága allaskuvllas ja Nordlándda universitehtas.

Sámediggi lea mearkkašan ahte lea stuora máhttováili sámi kultuvrra birra oahpaheddjiid gaskkas. Direktoráhta ii dohkkehan Finnmárkku allaskuvlla mearrasámi kultur máhtu joatkkaoahppofálaldat plána. Finnmárkku allaskuvla válddii hilguma ovdan Máhtodepartemeanttain. Departemeantta buktá earret eará čuovvovaš cealkamuša jearaldahkii: «Máhtodepartemeantta ipmirda goitge ahte guovlu vuorjašuvvá oahpaheddjiid heajos máhttodásiin sámi dilálašvuodaid birra. Mii áigut dan geažil ášši dieđihit ságaškuššamii strategijaoasálaččauguin dainna mihttomerriin ahte gávdno čovddus dasa».

Váilevaš máhttu oahpaheddjiid gaskkas sámi kultuvrra birra lea earret eará almmustahttojuvon Hadi Lile doavttirdutkosis, ja váldui maiddáid ovdan Butenschönlávdegotti raporttas «Guhkes bálgáid mielde – sámi dutkama ja alit oahpahusa birra». Sámediggi oaivvilda dan leat nu vudolažžan sámi fáttáid máhttoovddideapmái ahte mis leat leamaš mánja ságastallama Máhttodepartemeanttain dán ášši birra. Earret eará deaivvadeigga várrepreseanta Laila Susanne Vars ja stáhtačállli Elisabeth Dahle guovvamánus 2012:s Finnmárkku allaskuvllas, ságaškuššat dárbbu oahppofálalldaige oppalaš sámi fáttain ja earenoamážit mearasámi kulturamáhtus.

Sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna bealis fievrredeje ášši viidáset go ohce dohkkehuvvot oážžut Sámi kulturamáhtu ovttain giellaosiin, nu ahte dat lea okta sin joatkkaoahppofálaldagain. Čakčadálvvi 2012:s čielggai ahte Oahpahusdirektoráhtta vuoruhá sámi kulturamáhtu áŋgiruššansuorgin «Gelbbolašvuotta kvalitehta váste – oahpaheddjiid joatkkaoahpu strategiijas 2012–2015».

Sámediggi lea hui duhtavaš mearrádusain ja leat vuordamušat dasa ahte dakkár oahppofálaldat boahtá johtui buot sámi guovlluin jođánepmosit.

Sámediggi várrii 2012:s 2 350 000 ru alit oahpu stipeanddaide. Doarjaortnega mihttomearri lea rekrutteret sámegeielat fágaolbmuid iešgudetge lágan fágasurggiide. Alit oahppu sámegeielas lei vuoruhemiin okta. Ja dat movttiidahtta Sámedikki go 2012 čavčča álggahuvvui lullisámegeielas 3 oahppu, mas leat 12 oahppi, ja ahte julevsámegeielas bachelorá álggahuvvui vuosttaš gearde 2012 čavčča mas ledje 21 oahppi.

4.3.4 Oahpaheaddjioahpuid našunála ráđđi

Sámedikkis lea observatevrastáhtus Oahpaheaddjioahpuid našunála rádis, OONR, ja čuovvu rádi čeahkkimiid.

4.3.5 Norgga UNESCO-kommišuvdna

Máhttodepartemeantta lea nammadan Sámedikki várrepreseanta Laila Susanne Varsa miellahttun Norgga UNESCO-kommišuvdnii. Nammadeapmi gusto áigodahkii ođđajagimánu 1.b. 2013 rájes gitta juovlamánu 31.b. 2016 rádjái.

4.3.6 Regionála dutkanfoanddat

Sámediggi lea nammadan miellahtu várrelahtuin sihke Davvi-Norgga ja Gaska-Norgga foandastivrraide 2012 – 2015 áigodahkii.

4.3.7 Davviguovllupolitihka

Sámedikki dievasčeahkkin meannudii ášši SP 28/12 «Máhttoviidodat davviguovllupolitihkas», 7.beaivvi geassemánus 2012.

Sámediggi čujuha áššis internašunála readduide mat eaktudit ahte álgoálbmogiin galgá leat guovddáš rolla iežaset servodagaid ovdánahttimis ja ieža galget bidjat eavttuid iežaset ovdáneapmái.

Sámediggi čujuha erenoamážit ON 2007 Álgoálbmotjulggastussii, artihkal 3 ja 4, mii eaktuduvvo ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta iešmearrideapmái, ja ahte stáhtalaš eiseválddiin lea geatnegasvuohta sihkkarastet ahte dat vuoigatvuohta sisa fievrreduvvo našunála vuoigatvuhtii šiehtadallamiid ja konsultašuvnnaid bokte álgoálbmogiiguin maidda dat guoská. Internašunála standárddat lea maiddáid dehálaččat Norgga máhttopolitihkkii ja olles sámi guvlui.

Sámediggi oaivvilda ahte lea hui dehálaš ahte sámi máhtobirrasiidda, sihke ášahuslaš ja ii-ášahuslaš birrasiidda, ferte sihkkarastit dárbbaslaš rámmaeavttuid vai sii sáhttet ovdánit iežaset eavttuid vuodul. Dain birrasiin lea vuđolaš gelbbolašvuotta servodateallimis, árbevirolaš ja ođđa ealahusaid birra ja sosiála ja rievttálaš beliid birra mat lea dehálaččat davviguovlluáŋgiruššama viidáset barggus. Álgoálbmogiid ja sámi máhtobirrasiid mihtilmasvuohta lea ahte dat leat unnit ja hearkkit ja jođánit sáhttet vuoittáhallat jus vuodđun biddjo gilvoprinsihppa gaskal našunála, davviriikkalaš ja internašunála máhtoásahusaid.

Sámedikki vuolggasadji davviguovllupolitihkkii lea ahte álgoálbmogiin davvin leat leamaš ja leat ain davviguovllut ruoktu ja eallinvuodđu. Davviguovllut galget dan dihte hálddašuvvot buoremussan midjiide ja boahhtevaš buolvvaide, ja álgoálbmotservodagain lea dárbbu gielaláš, kultuvrralaš ja servodatlaš nannemii vuot.

Sámediggi lea oassálastán aktiivvalaččat ráđdehusa 2012 davviguovlludiedáhusa barggus, ja háliida čielggaduvvon ja guovddáš rolla viidáset davviguovlluáŋgiruššamis. Diedáhusas boahtá ovdán ahte ráđdehus oaivvilda ahte positiivvaláš ovddideapmái davvin lea mearrideaddjin dat ahte álgoálbmogat geaidda dat guoská maiddáid vásihit dan positiivvalažžan. Sámediggi oaidná dárbbu bidjat johtui positiiva máhtto-, ja kapasitehtahuksejeaddji doaimbajuid sámi servodahkii ja eará álgoálbmotservodagaide áimmahuššan dihte álgoálbmotperspektiivva davviguovllupolitihkas. Ahte sámi servodat iežas álbmot válljejuvvon orgána Sámedikki bokte, galgá váldot fárrui davviguovllupolitihka máhtostrategiijaide áibbas buori vuogi mielde, lea eaktun dasa ahte sámi álb-

mot galgá dovdat eaiggátvuoda davviguovlluáŋgirusšamii.

Sámediggi oaidná earret eará dárbbu oažžut eambo máhtu ja čalmusteami sosiála ja dearvvašvuoda beali váikkuhusain maid davviguovlluáŋgirusšan dagaha báikegottiide ja olbmuide. Lea stuora dárbu eambo dutkanvuodt máhttui minerálaroggamiid váikkuhusaid birra davvin, erenoamážit vuoigatvuodaid áimmahuššama ja árbevirolaš ealáhusaid eksisteansavuodu oktavuodas.

Sámediggi lea oassálastán čoahkkimis aitto álggahuvvon ovttaštáhtinforumis davviguovllupolitihka stuoradiggedieđáhusa čuovvoleami vástte, mas leat mielde Ráđdehus, Sámedikki áirasat ja Nordlándda, Romssa ja Finnmárkku fylkkaráđđejodiheaddjit. Oahpahuš ja gelbbolašvuodaovddideapmi lei okta dain váldofáttáin mat birra sággastallojuvvui vuosttaš čoahkkimis. Čuovvoleapmin dán čoahkkimii bovdii stádačáli Elisabeth Dale Sámedikki, Finnmárkku fylkkagieldda oahpahuš fylkkaráđi, Oahpahušlihttu ja SG davviguovlluid čuovvolančoahkkimii. Čoahkkima fáddán lei: «Mot oažžut eambbogiid čadahit joatkkaoahpahuš Finnmárkkus?»

4.3.8 Sámi perspektiiva stivrendokumeanttain

Ođđa rámmaplána sámi mánáidgárdeoahpaheaddjiohppui

Sámediggi ja Máhttodepartemeantta čadaheigga konsultašuvnnaid sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámmaplána lávdegotti mandáhta birra. Mandáhta soahpan olahuvvui 2012 guovvamánus.

Rámmaplánalávdegoddi geigii iežas sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámmaplána evttohusa departementii 2012 čakčamánuš. Sámediggi lea bivdán konsultašuvnna oažžut Máhttodepartemeanttain ovdal lánkaásahus sádejuvvo gulaskuddamii.

Ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámmaplána

Konsultašuvdna Kulturdepartemeanttain ođđa Mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu lánkaásahusa ja našunála njuolggadusaid birra lohpahevuvvui 2012 miessemánus.

Lánkaásahusa 1.§:s ulbmil ja doaibmaviidodat, olahuvvui ovttaoavilvuohhta čuovvovaš ođđa oassái: «Oahppu galgá ovddidit ipmárdusa dasa ahte sámi kultuvra lea oassin našunálaš kultuvrras, ja dat galgá deattuhit álgoálbmogiid stáhtusa

ja vuoigatvuodaid, sihke našuvnnalaččat ja internašunálaččat».

1.§ mearkkašumis čuožžu čuovvovaččat:

«Čujuhus geassemánu 17.b. 2005 nr.64 láhkii (mánáidgárdeláhka) deattuha dehálašvuoda dovdat dán lága ja maidái vuollasaš lánkaásahusaid mat gullet mánáidgárdeláhkii, ja internašunála konvenšuvnnaide, nugo ILO- konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid birra ja ON mánáidkonvenšuvnna.

Sámediggi lea duhtavaš go álgoálbmotperspektiiva ja máhttu sámi mánáid vuoigatvuodaid birra, historjá ja kultuvra leat bures váldon vuhtii lánkaásahusas, mearkkašumiin ja našunála njuolggadusain ollislaččat.

Ođđa oahpaheaddjioahpu 8–13 rámmaplánat

Máhttodepartemeantta vuodđudii golbma ođđa rámmaplánalávdegotti 2011 njukčamánuš. Sámedikkis leat áirasat buot rámmaplánalávdegottiin. Sámedikkis ja Máhttodepartemeanttas lei gulahallančoahkkinn 2012 geassemánus ođđa oahpaheaddjioahpu 8–13 ceahki lánkaásahusa ja našunála njuolggadusaid birra. Golbma ođđa lánkaásahusa galget dohkkehuvvot. Manjel ságaškuššamiid čadahuvvui konsultašuvdna mii lohpahevuvvui 2012 borgemánus e- boastta bokte mas sohpe lánkaásahusaid ovdal go dat sáddejuvvojedje gulaskuddamii.

Lánkaásahusa 1.§ lea biddjon čuovvovaš sátnadeapmi: Praktihkalaš ja estehtalaš fágaid 3-jagáš fágaoahpaheaddjioahpu rámmaplána lánkaásahusas: «Fágaoahpaheaddjioahput galget addit gelbbolašvuoda kandidáhtaide fuolahit oahpahuš sámi dilálašvuodaid birra, nugo dovdat stáhtusa mii álgoálbmogiin lea internašuvnnalaččat, dovdat vuoigatvuodaid mat sámi mánáin Norggas leat, ja máhttit geavahit osiid sámi kultuvrras iežaset fágasuorggi siskkoalbeide».

Lektoroahpu 8–13 ceahki rámmaplána lánkaásahusas čuožžu: *Oahpu manjel galgá kandidáhtta sáhttit fuolahit oahpahuš sámi dilálašvuodaid birra ja sus galgá leat máhttu sámi nuoraid oahpahušvuoigatvuodaid birra mat oahpahušlága ja gustovaš 8–13 ceahki oahppoplánadahkosa mielde leat.*

PPO 8–13 ceahki rámmaplána lánkaásahusas čuožžu: *Oahppu galgá kandidáhta gealbudit oahpahuš fuolahit sámi dilálašvuodaid birra ja addit máhttu sámi nuoraid oahpahušvuoigatvuodaid birra mat oahpahušlága ja gustovaš 8–13 ceahki oahppoplánadahkosa mielde leat.*

Galgá dollot konsultašuvdna ovdal go lánkaásahus dohkkehuvvo.

4.3.9 Rávisolbmuidoahpahasprográmma

2012 bušehtas lei várrejuvvon 800 000 ru Sámiálbmotfoandda badjel viđa jagáš rávisolbmuidoahpahasprográmmii Sámi allaskuvllas. Prográmma mihttomearri lea nannet ja ovddidit sámegeiela.

Prográmma lea molson nama «Gealbudan- ja rekrutterenprográmmii», go prográmma lea gealbudan- ja rekrutterenprográmma sámegeiela alit ohppui.

Prográmma, mii loahpahuvo 2013:s, lea dássáži čadahuvvon nu go lei plánejuvvon ja sáhtta dadjat dat lea lihkestuvvan dássáži. Sámi allaskuvllas lea dál fágalaš ovddasvástádus ja ovttasbargá viidat sámi giella- ja kulturguovddážiiguin.

Dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid geažil lea dárbu dakkár gealbudan- ja rekrutterenprográmmii guhkes áigái ovddasgavlui. Sámediggi oaidná dan geažil dárbbu dasa ahte prográmmii bistevas ortnegiin sihkkarastá joatkevasvuoda, mas rávisolbmot sáhttet álgit álgokurssaide ja joatkit lohkanbaji rádjái. Bistevas ortnet berre huksejuvot dan vuogádaga ala mii lea áshuvvon, mas Sámi allaskuvllas lea fágalaš ovddasvástádus, mas leat mielde hálddahaslaš bealli nugo ekonomija, organiseren, koordineren ja ahte lávdaduvvon ovttasbargooasálaččat sáhttet čadahit álgokursaid.

4.3.10 Systemáhtalaš kárten árbevirolaš máhtus – njuolggodoarjja

2012 bušehtas lei várrejuvvon 650 000 ru Sámiálbmotfoanddas Sámi allaskuvllii kárten dihte sámi árbevirolaš máhtu – árbediehtu.

Árbediehtu – prošeakta lea ođđajagimánu 1.b.2012 rájes rievdan pilohtaprošeavttas njealji jagáš váldoprošeaktan.

Okta vásáhus pilohtaprošeavttas lei ahte lea lassáneaddji dárbu konkretiseret árbevirolaš máhtu fátmasteami hálddašeami ektui. Finn-márkkuopmodaga ja Stáhta luonddubearráigeahču hálddašanorgánat leaba váldán oktavuoda prošeavttain ságaškuššat ovttasbarggu dutkamis ja kapasitehtaovddideamis. Váldoprošeavtta váldomihttomearri galgá láhčit dili dasa ahte: dokumentere samisk naturforståelse og tradisjonell kunnskap og legge til rette for at de fortsatt kan nyttiggjøres i lokal ressursforvaltning

– Sámi luondduipmárdus ja árbevirolaš máhtu dokumenterejuvvo ja láhčit dili vai dat ain sáhttet ávkástallojuvvo báikkálaš resurssahálddašeamis

- Nannet vejolašvuodaid dasa ahte sámi árbevirolašmáhttu fievrreduvvo vuorasolbmui nuorat olbmuide
- Fátmastit sámi árbevirolašmáhtu politihkalaš ja hálddahaslaš mearridanproseassain
- Leat mielde ovdánahttime bures doaimbi ja buvttalaš fierpmádaga gaskal sámi áshusaid

4.3.11 Pilohtaprošeakta – sámi luonddugeavaheami gelbbolašvuodaguovddáš

2012 bušehtas lei várrejuvvon 500 000 ru sámi luonddugeavaheami gelbbolašvuodaguovddáša pilohtaprošeavtta álggaheapmái. Pilohtaprošeavtta vuodđun lea Sámedikki čuovvoleapmi ja konkretiseren Árbediehtu – prošeavtta gaskaboddošaš bohtosiin. Lea plána ahte prošeakta galgá leat vuodđun Ráđdehusa davviguovllustrategiija doaimbajuid čuovvoleapmái das ahte joatkit prošeavtta dakko bokte ahte institušonalisere, ovddida ja bisuha árbevirolaš máhtu, earenoamážit dan mii gullá sámi luonddugeavaheapmái. Prošeakta galgá evaluerejuvvo 3 jagi geahčen.

Sámediggi lea rievadan prošeavtta nama nammii Pilohtaprošeakta – Árbediehtoguovddáš / senter for samisk tradisjonskunnskap, proseassas mii lei dássáži go ovddasvástideaddji áshus válljejuvvo prošeaktii. Nammarievdeapmi čilgejuvvo dainna ahte pilohtaprošeavtta mihttomearri lea viiddiduvvon áshit vuodu guovddáži mii láhča dili dasa ahte sámi árbevirolaš máhtu – árbediehtu – geavahuvo luondduresurssaid hálddašeamis ja lea máhttovuodđun rámmaplánaid, oahppoplánaid ja oahpaheaddjiresurssaid ja dutkama ovddideapmái. Guovddáša barggut leat earret eará systematiseret, kártet, čalmmustahttit ja gaskkustit árbevirolaš máhtolašvuoda.

Sámi allaskuvla lea ožžon ovddasvástádusa prošeaktii ja lea hábmegoahtán dan dál. Aktivitehtaplánas lea earret eará mielde fierpmádathuksen ja relevánta ovttasbargooasálaččaid kárten, ja geavaheaddjiiskadeami čađaheapmi.

4.3.12 Stipeanda alit ohppui – ohcanvuodot doarjja

2012 Sámedikki bušehtas lei várrejuvvon 2 350 000 ru stipeanddaide alit oahpuid várás. Doarjjaortnega mihttomearri lea rekrutteret sámegeielat fágaolbmuid iešgudetge fágasurggiide.

Válddiimet vuostá 298 ohcama. Juolluduvvui stipeanda oktiibuot 2 990 200 ru ovddas 206 studentii.

	Galle ohcama	Galle juolluduvvon	Ruvnno
Oahpaheaddjioahppu ja ovdaskuvlaoahpaheaddjioahppu	31	15	300 000
Alit oahppu lulli-, julev- dahje davvisámegielas	216	168	2 290 200
Alit oahppu oahpponeavvopedagogihkas	22	15	300 000
Dulkaoahppu sámi dulkkaide ja jorgaleddjiide	2	2	20 000
Joatkkaoahppu sámi ovdaskuvlaoahpaheddjiide	2	2	40 000
Joatkkaoahppu boarrásiidfuolahusas, viidát go bachelorgráda	1	1	10 000
Joatkkaoahppu gárrendilifuolahusas, viidát go bachelorgráda	0	0	0
Joatkkaoahppu psyhkalaš dearvvašvuodabarggus, viidát go bahcelorgráda	1	1	10 000
1 stipeanda konserverenohppui Norggas, sihke bahcelor- ja masterdásis	2	2	20 000
Vuoruhemiid olggobealde	21	0	0
Submi	298	206	2 990 200

Giellajoavku	Galle ohcama	Juohku proseantaid mielde	Juohku ruđa mielde
Davvisámegiella	120	65,71	1 505 000
Julevsámegiella	6	6,12	140 200
Lullisámegiella	42	28,17	645 000
Submi	168	100 %	2 290 200

Tabealla vuolábealde čájeha juohkimiid gaskal oahpposurggiid, galle ohcama juolluduvvon ja ruđaid juohkima:

Sin gaskkas geat ohce stipeandda alit ohppui lulli-, julev- ja davvisámegielas lea juohkin ná:

4.4 Stipeanda rávisolbmuid oahpahussii – ohcanvuđot doarjja

2012 Sámedikki bušeahtas lei várrejuvvon 500 000 ru rávisolbmuid oahpahusa stipeanddaide. Doarjja-ortnega mihttomearri lea ealáskahttit sámegeiela ja movttiidahttit rávisolbmuid oahppat sámegeiela, ja

movttiidahttit eambbogiid gealbudit iežaset vai sáhttet váldit alit oahpu sámegeielas.

Vuostáiválddiimet 8 ohcama. Oktiibuot juolluduvvui stipeanda 67 500 ru ovddas 8 studentii.

Tabealla vuolábealde čájeha juohkimiid gaskal oahpposurggiid, man galle stipeandda leat juolluduvvon ja ruđaid juohkima:

5 Dearvvašvuolta ja sosiála

Sámedikki dearvvašvuoda ja sosiálapolitihkkii lea vuodđun ovttadássásaš dearvvašvuoda- ja sosiála-bálvalus sámi álbmogii, ovttadássásaččat álbmo-

Oahppu	Galle ohcama	Galle juolluduvvon	Submi
Davvisámegiella lohkanbadji	1	1	15 000
Sámegeiella praktihkalaš oahppodilis – álgooahppu	7	7	52 000
Submi	8	8	67 500

giin muđui. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat fertejit heivehuvvot sámi álbmoga vuoigatvuodaide ja dárbbuide ja man vuodđun galgá leat sámi giella ja kultuvra. Vuodđun sihkkarastit mihttomeari ahte galgá leat ovttáárvosaš bálvalus, lea ahte buot dásiin galgá leat sámi giella- ja kulturmahttu. Sámediggi bargá mángga láhkai olahan dihte dáid mihttomeriid. Gulahallama ja ovttagbarggu bokte guovddáš eiseválddiiguin ja eará relevánta aktevrraiguin bargá Sámediggi dan ala ahte sihkkarastit Sámedikki váikkuhanfámu dearvvašvuoda-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid hábmemii sámi álbmoga várás. Mii áimmahuššat earret eará sámi mánáid vuoigatvuodaid mánáidsuodjalusbálvalusain deaivvadeamis, ja sihkkarastit ahte sámi álbmoga hástalusat ja dárbbut vára váldojit našunála ángiruššamiin buori álbmotdearvvašvuoda váste. Dasa lassin addit mii doarjagiid iešgudet lágan dearvvašvuoda- ja sosiála-prošeavttaide.

Sámediggi našunála álbmotválljejuvvon orgána, lea eanemus guovddáš eavttuid biddji eiseváldiid guovdu ovttáárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálfálaldagaid ovddideami oktavuodas sámi álbmogii, ja dat ferte danne gessojuvot mielde proseassaide main lea njuolga mearkkašupmi sámi álbmogii.

Sámediggi gulahallá guovddáš eiseválddiiguin, suohkaniiguin, fylkkagielddaiiguin ja eará aktevrraiguin barggus dearvvašvuoda-, sosiála- ja mánáidsuodjalusfálaldaga sihkkarastimis sámi álbmoga várás. Mii čađahit earret eará konsultašuvnnaid eiseválddiiguin dan oktavuodas go gustovaš lágat ja dahje láhkaásahusat rievduvvojit dahje ođastuvvojit main lea njuolga mearkkašupmi dearvvašvuoda-, sosiála- ja mánáidsuodjalusfálaldahkii sámi álbmoga várás. Sámediggi addá maiddái čálalaš cealkámušaid diedđahusbargguide ja čielggademiide. Lagat ovttagbargu fágaásahusaiguin ja earáiguin gelbbolašvuoda buoridaemi dihte, ja dasto leat maiddái oainnusmahttindárbu ja bálvalusaid ovdideapmi dehálaččat.

5.1 Bargodokumeanttat regionála dearvvašvuodaásahusaide

Guovddáš eiseváldiid bajitdási ovddasvástádussii gullá bargu ovddidit ovttáárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa sámi álbmoga váste ovttadássasaččat álbmogiin muđui, ja sii fertejit fuolahit ahte sámi perspektiiva váldojuvvo vuhtii ja ahte dat jerrojuvvo buot proseassain, ja váldojuvvo vuhtii guovddáš dearvvašvuoda- ja sosiála-politiikalaš ángiruššamiin. Dainna vuoduin lea

Sámediggi konsulteren dearvvašvuoda ja fuolahusdepartemeantta 2013 bargodokumeanttaid birra.

5.1.1 SÁNAG (Sámi našuvnnaš gealboguovddáš – psyhkalaš dearvvašvuodasudjen

Sámediggi fuolastuvvá dainna bisuhuvvo ja ovddiduvvo go fáldat mii Sámi našuvnnaš gealboguovddáša (SÁNAG) psyhkalaš divššus lea huksejuvvon. Sámediggi lea 2012:s ožžon fuolastuvvondieđuid sámi pasieanttain, sámi fágaolbmui ja suohkaniin mat leat olggobealde Davvi Dearvvašvuoda doaimmaguovllu dan birra ahte SÁNAG fáldagat galget unniduvvot ja heaittihuvvot. Sámediggi čujuha dasa ahte leat sámi pasieanttat geat orrot miehtá riikka ja geain lea vuoigatvuolta dearvvašvuodafálaldahkii man vuodđun lea sámeigiella ja kultuvra.

St.diedáhus nr. 47:s (2008 – 2009), ovttagdoaimmanodastus, čujuhuvvo ahte SÁNAG lea oktasaš našunála gelbbolašvuodaguovddášin sámi psykiatriijii, ja ahte lassin, earret Oslos, gávdnojit fágaolbmot sihke julevsámi guovllus (Divttasvuotna) ja lullisámi guovllus (Snoasa). Bajábealde válddahallon olbmot leat oassin SÁNAG 3- jagáš proseavttas, mii siskkilda našunála klinihkalaš bálvalusaid ovddideami Finnmárkku olggobealde. Prošeaktaáigodat lea dál loahpahuovvon, ja guovllut mat leat vuostáiváldán bálvalusfálaldaga, leat manjel muitalan ahte lea stuora dárbu SÁNAG fáldahkii. Ovttagdoaimmanodastus čujuha SÁNAG modelli, go čájehuvvo ahte lea leamaš hui posiitiiva, go das lea nanu bása mii sajáiduvvon sámi birrasii, lotnolagaid dainna ahte fágaolbmot leat leamašan iešgudet guovlluin gos lea sámi álbmot. Ovttáárvosaš bálvalus sámi pasieanttaide eaktuda bálvalusa man vuodđun lea sámeigiella ja kultuvra. SÁNAGis lea dat gelbbolašvuolta. Sámediggi oaivvilda dárbbalažžan láhčit dili vai SÁNAGa psyhkalaš dearvvašvuoda diksunfálaldat sámi pasieanttaide olggobealde Finnmárkku joatkašuvvá.

Sámediggi lea danin duhtavaš go 2013 bargodokumeanttain leat soahpan čuovvovaš mihttomeriid: *Davvi Dearvvašvuoda RDD lea ovttag Sámi našunála gelbbolašvuodaguovddáša – psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemiin (SÁNAG) ja muđui eará regionála dearvvašvuodadoaimmahagaiguin árvoštallan mot klinihkalaš bálvalusat sámi pasieanttaide galget viidásat fievrreduvvot ja organiserejuvvo. Dát berre gehččot oktavuodas SÁNAG:a vejolaš ohcamiin oazžut našunála gelbbolašvuodabálvalusa stáhtusa.*

Sámedikki mielas lea dát viidáset fievrredeapmi čuovvovaš Davvi Dearvvašvuoda RDD 2012 bargodokumeantaid mihttomeriin: *Davvi Dearvvašvuoha lea láhčán dili Sámi našunála psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema gealboguovddáža doibmii ja viidáset ovddideapmái. Fálaldat lea olámuttos sámi pasieanttaide buot sámi guovlluin. SÁNAGa doaimma psykiatriija spesialistaoahpu oahppobáikin lea viidásetovddiduvvon.*

5.1.2 Fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon dikšu sidjiide geat leat darvnan gárrenmirkkuide

SÁNAG lea mánga jagi bargan sámegeielat ja kulturoaidnoguvllot psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemiin ja gárrenmirkováttisvuodaiguin. Stuoradiggedieđáhusas nr. 30:s – ollislaš gárrenmirkopolitihka, boahťa ovdán ahte fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon divššu bálvalusstruktuvrra berre nu guhkás go vejolaš ovttahttit psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema ja eará spesialistadearvvašvuodabálvalusaid bálvalusstruktuvrraiguin. Gárrendili fuolahusa sámegeiela ja kulturgelbbolašvuoda oktavuodas čujuhuvvo dasa ahte berre geavahit gelbbolašvuoda mii sámi pasieanttaide vásteváste psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemis lea huksejuvvon.

SÁNAG lea iežas psyhkalaš dearvvašvuoda ja gárrenmirkováttisvuoda barggus ovdánahttan gelbbolašvuoda ja vásáhusaid mat leat mávssolaččat sámi pasieanttaide gárrenmirkodivššu dáfus. Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte SÁNAG lea guovddážis našunála perspektiivvas huksemis sámi pasieanttaide gárrenmirkodivššu. Sámediggi háliida dan dihte ahte 2013 bargodokumeanttain galgá leat mihttomearrin ahte SÁNAGa fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon dikšofálaldat gárrenmirkkuide boastugeavaheddjiid ja eará dikšodárbbaseddjiid vásteváste viidásetovddiduvvo. Dan birra eat dađibahábut soabadan, go departemeantta mielas lei beare árrat addit sidjiide dán barggu 2013:s. Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ja Sámediggi soabadeigga dan geažil ahte ášši loktejuvvo ođđasit 2014 bargodokumeanttaid oktavuodas.

5.1.3 Dulkonprošeakta

Davvi Dearvvašvuoha oáčui bargun čadahit dulkonprošeavtta buoridan dihte dulkonbálvalusa sámi álbmogii, go Sámediggi konsulterii regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid 2010 bargodokumeanttaid birra. Prošeavtta váldomihttomearri lea

ásahit sámegeielat dulkonbálvalusa mii lea olámuttos birrajándora. Davvi Dearvvašvuoha RDD – guovllus. Finnmárkku Dearvvašvuodas lea ovdasvástádus čadahit prošeavtta. Prošeakta álggahuvvui 2011.s ja loahpahuvvui 2012:s. Sámediggi lea leamaš mielde prošeaktamandáhta hábmemis ja lea miellahttu stivrenjoavkkus. Prošeaktaáigodagas lea earret eará dulkon neahta bokte geahččaluvvon ja álggahuvvon e- oahppoprográmma dulkoma birra. Sámedikkis lea beroštupmi ahte doaimmat mat leat álggahuvvon dán dulkonprošeavtta bokte galget joatkkašuvvot maŋŋel prošeaktaáigodaga, dainna mihttomeriin ahte birrajándora dulkonbálvalus ásaheavvo. Dearvvašvuoda ja fuolahusdepartemeantta ja Sámediggi leaba ovttaoavivis čuovvolit ášši maŋŋel prošeavtta loahpparaportta.

5.2 Viidásetovddideapmi sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusain

Sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbu heivehuvvon dearvvašvuodafálaldagaide mieldeheapmi lea mielddisbuktán ahte leat ásaheavvon muhtun ásaheavvon. Dat ásaheavvon doibmet sierra resursovttaheavvon sámi pasieanttaid dearvvašvuodafálaldagaide, mas vuodđun lea sámegeiella ja kultuvra. Eanemus ovddideapmi lea leamašan psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema spesialistadearvvašvuodabálvalusain, Sámi našunála gelbbolašvuodaguovddáža psyhkalaš dearvvašvuoda (SÁNAG) ásaheami bokte. Somáhtalaš fálaldagaide siskkoheavvon ii leat leamaš seamma ovddideapmi. Earenoamážit dearvvašvuodabálvalusain mat eaktudit buori gulahallama gaskal fágaolbmuid ja pasieanttaid, nugo bastevas dávdadaid oahppamis ja birgehállamis, veajuidahhtimis ja geriatriijas eai leat fálaldagat leamaš doarvái buorit.

Odne leat ásaheavvon main leat jurddašuvvon doaimmat sámi álbmogii iešguđet ládje organise-rejuvvon. Sámediggi oavvilda ahte dat hehte buoremus ávkkástallama sámi fágaolbmuid. Lea dárbbu ollislaš jurddašeapmái ja bajitdási organise-remii sámi álbmoga spesialistadearvvašvuodabálvalusaid dáfus. Dat lea dárbbolaš vai sáhttit fállat buoret ja eambo ollislaš ja koordinerejuvvon bálvalusaid sámi pasieanttaide ja geavaheddjiide, mas giella ja kultuvra leat vuodđun. Sámi fágaresurssaid ovttahttin lea dehálaš momeanta dán barggus. Dainna duogáziin lea Sámediggi, fárrolaga sámi fágaolbmuid, oassálastán «jurddaridučoahkkimis», maid Davvi Dearvvašvuoha lágidii, gos fáddán lei sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusaid viidásetovddideapmi ja organiseren.

5.3 Kvalitehta ja pasieantasihkarvuotta

Našunála dearvvašvuoda- ja fuolahusplánas (2011 – 2015) daddjojuvvui ahte ráđđehus áigu 2012:s ovddidit stuoradiggediedáhusa kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda birra. Diedáhusas galgá biddjojuvvot vuodđun viiddis kvalitehtadoaba ja movt dan sáhtttá láchit ávkin vai pasieanta/geavaheaddji ieš sáhtášii árjjalaččat searvat iežas dikšui/fuolahussii. Sámediggi lea buktán evttohusaid diedáhussii. Sámedikki bealis lea deattuhuvon earret eará sámi giella ja kultuvra kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda beallin. Sámedikki oaivila mielde fuonida sámi giella ja kultuvrra gelbbolašvuoda váilun sámi pasieanttaid pasieantasihkarvuoda ja dearvvašvuodafálaldagaid kvalitehta. Kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda eaktun lea ahte pasieanta ja divššarat áddehallet gaskaneaset. Dát bidjá vuodu diehtojuhkinlonuhallamii mii lea dárbbaslaš jus galgá sáhttit addit buoremus ja rievttis divššu. Sámediggi oaivvilda ahte sámi pasieanttaid kvalitehta ja sihkarvuotta sin divššus dávjá lea gitta sámi giella ja kultuvrra máhtolašvuodas. Danne lea dehálaš addit stuorat fuomášumi gulahallamii ja gillii kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda mihtideamis.

Sámediggi lea duhtavaš go giella ja kommunikašuvdna leat leamaš dehálaš bealit dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa stuoradiggediedáhusas kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda birra. Sámediggi mielas lea dehálaš deattuhit Stuoradiggediedáhusa čuovvoleamis ahte giella ja kommunikašuvdna leat dehálaš bealit kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda hárrái, ja ahte dat dahkko systemáhtalaš barggu bokte. Sámediggi lea dan dihte 2011 regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid barggahandokumeanttaid konsultrema oktavuodas bivdán ahte biddjo johtui ovddidanbargu giella ja gulahallan mihtidanindikáhtoriid guovdu. Sámediggi diehtá ahte Dearvvašvuodadirektoráhtta, gii oaččui dán barggu, ii leat boahtán johtui dánna bargguin. Sámediggi šálloša dan, ja lea bivdán Dearvvašvuoda ja fuolahusdepartemeantta čuovvolit ášši.

5.4 Stuoradiggediedáhus čálgobálvalusaid oahpu birra

Ráđđehus mearridii 2010:s ahte galgá ovdanbiddjojuvvot stuoradiggediedáhus čálgobálvalusaid oahpu birra. Sámediggi lea diedáhusa konsulteren Máhttodepartemeanttain.

Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte boahtteáiggi čálgobálvalusa oahpus ja rekrutteremis biddjo eambo deaddu máhtolašvuhtii sámiid birra álgoálbmogin, sámi servodatdilálašvuodaid, sámi giella ja kultuvrra birra. Sámediggi oaivvilda dan leat eaktun vai čálgobálvalusa sámi geavaheaddjit ožžot daid fálaldaga maid sis lea riekti oazžut. Dađibahábut lea dilli ain nu ahte lea soaitáhagas leago čálgobálvalusas dan mutto kulturgelbbolašvuotta ahte sáhttet addit doarvái buriid bálvalusaid, ja eanas háviid lea hui ovttaskasolbmo duohken. Berre bargojuvvot dan guvlui ahte dakkár vuodđu sisa fievrreduvvo dábalaš vuodđooahpahussii ja erenoamážit joatkkaoahpahussii. Dan dihte ferte biddjot gáibáduš ahte visot vuodđooahpahasain alit dásis studeanttaide addo oahpahuš sámiid birra álgoálbmogin, rievttálaš vuodu, ja sámi giella ja kulturipmárdusa birra.

Sámediggi lea duhtavaš go sin konsulteremat leat dagahan ahte diedáhusas boahtá ovdán: *Sámiin álgoálbmogin leat vuoigatvuodát mat leat regulerejuvvon norgga lágas ja internašunála konvenšuvnnain. Kandidáhtain ferte leat gelbbolašvuotta sámi giella ja kultuvrra birra ja sámi servodatdili birra, vai dilli láchčojuvvo nu ahte sámi geavaheaddjit ožžot dan fálaldaga maid sis lea riekti oazžut. Dat guoská joatkkaoahpahasu ja alit oahpu vuodđooahpahasu.*

Nu mot Sámediggi oaidná dan, de šaddá hástalussan viidáset barggus implementeret gelbbolašvuoda álgoálbmogiid ja sámi giella ja kultuvrra birra daid iešguđet oahppoásahusaid fágaplánaide. Go dálá rámmaplánat odastuvvojit oktasaš dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš oahpuid láchkaásahussan universitehta ja allaskuvladásis, de berre dasa bidjat stuora fuomášumi.

5.5 Gárrendilli

Čakčat 2012:s ovdanbuvttii ráđđehus stuoradiggediedáhusa nr.30, «Oainne mu! Ollislaš gárrenmirkopolitihkka». Sámediggi lea, ášši 012/12 dievasčoahkkinmearrádusa vuodul buktán ovda-gihtii evttohusaid dán bargui. Evttohus deattuhii eastadeami, divššu ja maŋgedivššu, golbma dehálaš fáttá go ollislaš gárrendilipolitihkka galgá hábmejuvvot. Viidáset evttohus deattuhii ođđa máhttohuksen dutkama bokte lea dehálaš boahttevaš gárrendilidikšui, ja gárrendilifuolahusa sáme-giella ja kulturgelbbolašvuoda huksemis berre leat vuodđun dálá gelbbolašvuotta mii dán suorggis lea.

Sámedikki evttohus lea váldon mielde diedáhusa nuppi oassái. Mii goitge šállošit go sámedikki sávaldat das ahte áimmahuššat sámi

perspektiivva dieđáhusa eará osiin ii leat válđojuv-
von vuhtii.

Ovttasdoaimmanodastusa ásaheami rájes bohtet boahhtevaš boasttugeavaheddjiid čuovolan- ja bálvalusfálaldagat biddjon ollu eambo suohkaniidda. Sámediggi aidduha ahte suohkaniin lea ovddasvástádus addit sámi pasieanttaide gielalaš ja kultuvrralaš heivehuvvon bálvalusa, beroškeahtta leatgo suohkanat mielde sámi giellahálddašanguovllus vai eai. Sámi geavaheaddjit leat addán ruovttoluottadieđuid ahte ipmárdus sin gielalaš ja kultuvrralaš duogáži lea dehálaš sihke dalle go lea divššus ja dalle go geavaheaddji galgá hukset gárrenmirkkohis eallima ruovttusuohkanis.

5.6 Láhkaásahus álbmotdearvvašvuoda bajilgova birra

Sámediggi lea konsulteren Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttain álbmotdearvvašvuodaláhkaásahusas birra. Sámediggái lei dehálaš ahte buot Norgga suohkaniin galgá leat árvvoštallangeatnegasvuohhta das ahte leat go sin suohkanis sámi álbmoga ektui earenoamáš álbmotdearvvašvuoda hástalusat. Departemeanta háliidii álggos ráddjet dán árvvoštallangeatnegasvuoda suohkaniidda sáme-giel hálddašanguovllu siskkobealde. Sámediggi deattuhii ahte sáme-giela hálddašanguovlu lea ása-huvvon eará ulbmiliidda go álbmotdearvvašvuhtii ja dat ii leat heivvolaš ráddjehussan. Sámediggi čujuhii maiddái dasa ahte álbmotdearvvašvuodaláhka galgá gehččot oktavuodas plána- ja huksenlágain. Plána- ja huksenlágas leat suohkanat juo geatnegahtton plánabarggus válđit vára sámi beroštumiin. Sámediggi oačču maiddá doarjaga iežas oidnui, ja dát válđui fárrui láhkaásahussii álbmotdearvvašvuoda bajilgova birra § 3: » Suohkanat galget lagat guorahallat dalle go lea vuoddu jáhkkit ahte sámi álbmoga ektui gávdnojit earenoamáš álbmotdearvvašvuoda hástalusat.» Láhkaásahus aiddostahtta ahte suohkanat, gos lea sámi álbmot, galget árvvoštallat dan lagat suohkaniin main lea vuoddu jáhkkit ahte gávdnojit earenoamáš álbmotdearvvašvuoda hástalusat dán álbmoga ektui, galget árvvoštallat dan lagat. Láhkaásahus aiddostahtta ahte suohkanat sámi álbmogiin, main lea vuoddu jáhkkit ahte gávdnojit earenoamáš álbmotdearvvašvuoda hástalusat dán álbmogii, galget dan lagat guorahallat.

5.7 Bioteknologiija

Našunála dearvvašvuoda- ja fuolahusplána (2011–2015) rahpá vejolašvuodaid dahkat rievdadusaid njuolggadusčállošii ja geavadagas dearvvašvuodaregitariid ja biobánkkuid ovddideami dáfus. Háliidit eanet olahahattima dieđuide mat leat našunála registariin ja bio-bánkkuiin. Dát bargu guoská juo eandalii juste sámi álbmogii.

Bioteknologalaš ovddideapmi rahpá odđa vejolašvuodaid mánga dehálaš servodatsurggiin, ja olbmuid genaávdnasiid dutkan buktá odđa vejolašvuodaid ollu surggiin. Váikkuhusaide maid sáhttit jurddašit gullet nugo buoret indiiviidaheivehuvvon medisiinnalaš dikšu ja vejolašvuodát gávdnat vástádusaid dássáži vástitkeahtes medisiinnalaš gažaldagaide.

Sámiide álgoálbmogin, lea dát dehálaš ovdáneapmi. Norgga láchkamearrádusat dán suorggis namuhit daid vuoigatvuodaid dušše indiividadásis, muhto mii dasalassin beroštit iežamet kollektiivvalaš vuoigatvuodain álgoálbmogin. Sámi servodat lea unni, ja lea vejolaš identifiseret sámi álbmoga genaávdnasiid. Dat mearkkaša ahte min čearddalaš duogáš sáhtta šaddat faktorán genadutkamis. Olgoriikkas mis leat ovdamearkkat eará álgoálbmogiin leat dahkan dakkár dutkamiid, ja mas dutkanbohtosiid leat geavahan earaládje go dan maid álgoálbmogat ieža leat háliidan.

Sámedikki mihttomearri lea Leahkit aktevra mii ovddida sámi beroštumiid bioteknologalaš ovddideamis. Sámi genehtalaš ávdnasiid eaiggáduššan ja hálddašeapmi, leat áigeguovdilis gažaldagat Sámediggái. Sámediggi lea 2012:s lágidan seminára Sámedikki áirasiidda, gos Bioteknologiijalávdegotti miellahttu, Njál Høstmælingen, logaldalai álgoálbmotvuoigatvuodaid birra ja bioteknologalaš ovddideami birra. Sámedikki dievasčoahkkin dagai čuovvovaš mearrádusa áššis SD 17/12:

Sámediggi dovddasta ahte bioteknologalaš ovddideapmi buktá sámi servodahkii odđa hástalusaid. Dát ovddideapmi rahpá odđa vejolašvuodaid sihke buhcciid divššu, máhttoovddideami ja dutkama siskkobealde. Ánggirdeapmis sáhtta addit dehálaš buktosiid boahhteáiggi dearvvašvuodabálvalussii, muhto lea mearrideaddjin ahte ánggirdeapmi čadahuvvo juridihkalaš ja ehtalaš dohkálaš lági mielde. Sámiin álgoálbmogin, leat maiddái beroštumit maid dán barggus ferte áimmahuššat.

Álgoálbmogiid genehtalaš ávdnasiid eaiggáduššan ja hálddašeapmi lea suorgi mii dárbbasa fuomášumi Ráddehusas ja Sámedikki bealis. Sámediggi čujuha ILO konvenšuvdnii nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra, artihkal

2, ja ON julggaštussii álgoálbmot vuoigatvuodaid birra beaiváduvvon 12.9.2007, artihkal 31, mii lea álgoálbmogiid mieldeváikkuhanrievtti birra.

Sámediggi čujuha maiddái sáme**parlamentarihkarkonferánsii Girkonjárggas gos dákkár cealkámuš mearriduvvui:**

Bioteknolohalaš ovddideapmi buktá sámi álbmogii ođđa hástalusaid. Konferánsa deattuha ahte sámi álbmot ieš ferte hálldašit ja eaiggáduššat máhtu iežas árbeávdnasiid (DNA) birra, ja ahte sámi álbmot čadat gaska ferte gulahallat stáhtalaš eiseválddiiguin ja dutkanbirrasiguin čuovvun ja váikkuhan dihte dán ovddideami.

Dutkamat sámi olmmoš**čearddas dahket kollektiivvalaš eaiggátvuoda ja human biologalaš ávdnasiid hálldašemi gažaldaga áige**guovdilin. Dát šaddá leat fáddán konsultašuvnnain Ráddehusain láchkamearrádu**said evalueremis ja suorggi boah**teáiggi plánaid ja proseassaid birra.********

Sámediggi áigu deattuhit ahte stáhta eiseválddit fertejit sihkkarastit ahte ILO konvenšuvdna nr. 169 devdojuvvo mieldeváikkuhanrievtti dáfus. Sámediggi oai**vilda ahte dán sáhtá dahkat aktiivvalaš oassálastima bokte rádiin, lávdegottiin ja vejolaš eará orgánain mat leat ása**huvvon dahje mat galget ása**huvvot bioteknologiija ektui. Boah**tá leat dehálaš ahte orgánain ja ása**husain mat barget dáiguin gažaldagaiguin, lea álgoálbmotvuoigatvuodain gelbbolašvuohta, ja earenoamážit kollektiivvalaš vuoigatvuodain gelbbolašvuohta.**********

5.8 Heah**tedieđihanbálvalus**

Sámediggi lea dehálaš ahte heah**tedieđihanbálvalus sámi geavahed**jiide galgá lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Dát lea dehálaš vai sihkkarastá dohkálaš ja buori bálvalusa sámi álbmogii. Sáme**giela hálldašanguovllu siskkob**alde suohkaniin lea maiddái rievttálaš geatnegasvuohta sihkkarastit sáme**gielfálaldaga iežas álbmogii.**********

Sámediggi lea ovdal gaskkustan dáid oainnuin Ráddehussii 2011 konsultašuvnnain bokte. Terrorfalleheapmi 2011:s lea mielddisbuktán ođđa guorahallama našunála gearggusvuo**đas ja heah**tedieđihanbálvalus. Sámediggi lea geargus joatkit iežas bargguin sihkkarastit buori fálaldaga sámi álbmogii Norgga heah**tedieđihanbálvalusa ovdalgihtii dieđihuvvon ođ**đasisorganiseremis.********

5.9 Sámi mánáid vuoigatvuod**at deaivvadeamis mánáidsuodjalusbálvalusain**

Sámedikki miht**tomearri lea ahte sámi mánát galget beassat deaivvadit mánáidsuodjalusain man vuolggasadjin lea sámi giella ja kultuvra. Mánáin go deaivvadit mánáidsuodjalusain eai leat ollu nanu jietnaguoddit geat ovddidit sin vuoigatvuodaid sáme**giela ja sámi kultuvrra ektui. Danin Sámediggi dan oktavuođas oaidná lunddolažžan leat jietnaguoddin guovddáš eiseválddiid ektui.****

Sámi mánáin leat vuoigatvuod**at mat leat muddejuvvon norgga lágas ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnain, mat nannejit sin vuoigatvuoda geavahit iežaset kultuvrra, giela ja oskkoldaga. Dát vuoigatvuohta čuovvu maiddái sámi mánáid mánáidsuodjalusa fuolahusas, gč. Mánáidkonvenšuvnna art. 20 ja 30. Sámediggi oai**vilda ahte dát eaktuda ahte go dálá lágaid, láchkaásahusaid ja njuolggadusaid galgá rievdadit, de ferte oainnusmahttit sámi mánáid dárbbuid ja vuoigatvuodaid.****

5.9.1 Láhkaásahus bearráigeah**ču birra mánáin geat leat biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain**

Sámedikki barggu geažil, lea láchkaásahus bearráigeahču birra mánáin geat leat biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain rievdaduvvon 1.5.2012 rájes. Láchkaásahusa rievdadus mielddisbuktá ahte bearráigeahču**in biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain dál ferte aktiivvalaččat jearrat váldojit go vára máná kultuvrralaš ja gielalaš vuoigatvuod**at. Sámediggi lea duhtavaš dainna ahte dát bargu lea buktán bohtosiid.****

Mánái buoremus lea prinsihppa mii lea guovddázis buot mánáidsuodjalusfágalaš bargguin. Dát prinsihppa lea maiddái vuod**đun doaimabijuide maid mánáidsuodjalusa bealis árvvoštallet. Sámediggi oai**vilda ahte máná kultuvrralaš ja gielalaš identitehta ja máná iešheanalis vuoigatvuodaid áimmahuššan, leat oassin dan árvvoštallamis mii mánái lea buoremus. Dát lea juo nannejuvvon riikkaidgaskasaš lágain ja konvenšuvnnain, muhto liikká lea dárbu dovddahit dan čielgasit láchkaásahusain bearráigeahču birra mánáin biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain.****

5.9.2 Láhkaásahus máná ovddasteaddji birra.

Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta pláne revideret láhkaásahusa máná ovddasteaddji birra áššiin mat galget meannuduvvot Fylkkalávdegottis gos leat mánáidsuodjalusa ja sosiála áššit. Sámediggi lea konsulteren departemeanttain gozihan dihte ahte láhkaásahus váldá vára sámi mánáid vuoigatvuodain.

Sámediggi vásiha hástaleaddjin oažžut áddejumi sámi mánáid vuoigatvuodaide ja dárbbuide. Konsultašuvnnain dan birra ahte mánás lea vuoigatvuoha ovddasteaddjái, vásihit mii ahte departemeantta bealis háliidit ráddjet sámi mánáid vuoigatvuoda ovddasteaddjái, geas lea sámegeiella ja kulturgelbbolašvuohta, dušše galgat gustot sámegeielaid hálddašanguovllu siskkobealde. Eará suohkaniin ges galget geahččalit ollašuhttit ahte mánát ožžot dakkár fáldaga. Nugo Sámediggi dan oaidná, de dakkár ráddjen rihkku Mánáidkonvenšuvnna artihkkaliid 30,20 ja 2, mii addá álgoálbmotmánáide vuoigatvuoda iežaset giela ja kultuvrralaš iešlági suddjemii.

Sámegeielaid hálddašanguovlu lea ásahuvvon dan váste ahte láhčit dilálašvuođaid sámegeiella, sámi kultuvrra ja servodateallima ovddideapmái, ja dan ii sáhte geavahit dasa ahte ráddjet sámi mánáid iešheanalaš vuoigatvuodaid. Dan vuodul Sámediggi oaivvilda ahte sámi mánáid vuoigatvuoha ovddasteaddjái geas lea sámegeiella ja sámi kulturgelbbolašvuohta, ii sáhte ráddjejuvvot sámegeiella hálddašanguovlui. Sámediggi lea konsulteren ahte sámi mánáid ovddasteaddji nammadeamis ferte oidnosii boahit ahte «*Sámi mánáin lea vuoigatvuoha ovddasteaddjái geas lea sámegeiella ja kulturgelbbolašvuohta*»

Sámediggi lea vuostáiváldán ruovttoluottadieđu ahte departemeantta ii sáhte láhkaásahussii miedihit sámedikki ávžžuhusa. Earret eará oaivvilda departemeanta ahte sámedikki evttohus sáhtta hehttehussan ovttaskas máná individuálalaš dárbbuid áimmahuššamii. Departemeanta vällje liikká váldit mielde láhkaásahussii ahte sámegeielaid hálddašanguovllu siskkobealde, ovddasteaddji nammadeamis sámi mánáide, galgá mánáid fálljuvvot ovddasteaddji geas lea sámegeiella ja kulturáddejupmi. Eará guovlluin galget ges geahččalit ollašuhttit ahte máná oažžu dakkár fáldaga.

Sámi mánáin, álgoálbmotmánán, leat vuoigatvuodát mat leat muddejuvvon Mánáidkonvenšuvnnas ja Mánáidsuodjaluslágas. Sámediggi oaivvilda ahte Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta láhkaásahus máná ovddasteaddji birra, ráddje sámi mánáid vuoigatvuodaid dušše

gustot sámegeielaid hálddašanguovlui. Dán šalloša Sámedikki sakka.

5.9.3 NÁČ 2012:5 Buorebut suddjen mánáid ovddideamis

Rádddehus lea álggahan barggu rievdadit mánáidsuodjaluslága ja dan gullelaš láhkaásahusaid. Dan oktavuodas lea Sámediggi sádden gulaskuddanvástádusa Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartementii, rievdadusbarggu ja NÁČ 2012:5 birra. Buorebut suddjen mánáid ovddideapmái.

NÁČ 2012:5 Buorebut suddjen mánáid ovddideapmái sisttisoallá Raundalen-lávdegotti árvulusa dan birra ahte mánáidsuodjalus geavahit biologalaš prinsihpa. Lávdegoddi lea bidjan vuodđun ahte biologalaš prinsihppa lea juridihkalaš prinsihppa mii lea okta mánáid prinsihpas masa mánáidsuodjalusláhka lea vuodđuduvvon. Sámediggi šalloša go áššedovdilávdegoddi ii leat sin guorahallamis divastallan sámi mánáid vuoigatvuodaid iežaset gillii ja kultuvrii. Sámiin lea Norggas álgoálbmot stáhtusa, ja Norgga mánáidsuodjalusláhka siskkilda maiddái sámi mánáid. Dalle livččii galgan vuordimis ahte lávdegoddi oinnii hástalusaid mat mánáidsuodjalus dál leat deaivvadeamis daiguin mánáiguin. Dán earenoamážit go jurddaša departemeantta nammaduvvon mánáidsuodjaluspanela ektui, mii lea bidjan vuodalaš fuomášumi sámi mánáid vuoigatvuodaide iežas raporttas.

Sámediggi lea dovddahan ahte miedihá biologalaš prinsihpa geavaheami guorahallamii, muhto lea gulaskuddanvástádusas cuiggodan ahte Mánáidkonvenšuvnna 30. artihkal gusto álgoálbmot mánáid dáfus. Dát mearkkaša ahte sámi mánáin lea iešheanalaš vuoigatvuoha dasa ahte siidjiide lea iežaset kultuvra ja iežaset giella olámuttos ja ahte sii dovdet iežaset giela ja kultuvrra. Vejolaš lánkarievdadus mánáidsuodjaluslágas das ahte rievdadit biologalaš prinsihpa geavaheami ii sáhte mielddisbuktit ahte sámi mánát eai oáččo ollašuhttojuvvot iežaset kultuvrralaš ja gielalaš vuoigatvuodaid. Mánáidsuodjaluslága ja gullelaš láhkaásahusaid rievdadusbarggu áigumuš lea ea.ea. lánkii nannet ahte mánáidsuodjalusbálvalusas galgá gáibiduvvot gelbbolašvuohta. Rievttálaš standárdda sisafievredemiin mii bidjá gáibádusaid dasa ahte bálvalusdoaimmas galgá gelbbolašvuohta, oaivvilda Sámediggi ahte sámi gillii ja kulturamáhttui ferte čáhkkehit stuorát saji sihke lánkateavsttain, láhkaásahusain ja njuooggadusain. Dát mielddisbuktá ahte oktavuoha gaskal kontekstuála ja kultuvrralaš áddejumi šaddá čielgaseabbo bálvalusdoaimmas, ja

bearráigeahččoláhkaásahusain čielgaseappot oidnosii bohtet gáibádusat dan birra ahte gozihit ahte sámi mánáid vuoigatvuohta gillii ja kultuvrii ohcaluvvo. Dette vil føre til at sammenhengen mellom kontekstuell og kulturell forståelse i tjenesteytingen vil bli klarere, og krav i tilsynsfor-skriftene om å påse at samiske barns rett til språk og kultur etterspørres vil tre tydeligere frem.

Sámediggi lea álgovuorus välljen addit gulaskuddancealkámuša. Go bargu láchkapropo-siuvnnain ja gullelaš láchkaásahusaiguin álgga-huvvo, de ferte Sámedikkiin konsulterevvot vai sihkkarastá ahte sámi mánáid vuoigatvuođat vál-dojit váras.

5.9.4 Stáhta mánáidviessu

Sámediggi lea guhkit áigge árjjalaččaid bargan áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid Stáhta mánáidviesu konsepttas. Sámediggi lea konsulte-ren Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttain dán ássi birra. Mii leat earenomážit beroštan das ahte lea dehálaš nannet ja hukset Mánáidviesu konsepttas sámi giella ja kulturgelbbolašvuođa, ja ahte dilli ferte láchčojuvvot politiijas nannet sámi giella ja kulturgelbbolašvuođa. Dán vuodul lea Stáhta Mánáidviessu Romssas ožžon našunála ovddasvástádusa áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid. Mánáidviessu Romssas lea ožžon rudaid Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttas maiguin galgá nannet gelbbolašvuođa sámi mánáid vuoigatvuođaid birra mánáidviesu konsepttas. Mánáidviessu lea almmuhan rabas ráđdeaddi/seniorráđdeaddi fágavirggi, ja dan olbmos galgá leat buorre sámeielgelbbolašvuohta.

Mánáidviessu Romssas gokčá stuora geográfalaš guovllu, oktiibuot 88 suohkana. Našunála ovddasvástádus mielddisbuktá ea.ea. nevvodeami ja veahki mánáidviesuide muđui riikkas mat ožžot sisa sámeielat mánáid. Mánáidviesus lea čatnan oktavuođa sámeielat bargiin politiijas geas lea gelbbolašvuohta čadahit duopmárgežademiid. Sus lea davvisámeigiella vuosttašgiellan. Nugo mii diehtit, de Norggas leat golbma almmolaš sámeigiela. Leat muhtun mud-đui stuora gielalaš erohusat gaskal daid, ja dat sáhttet šaddet muhtun hástalusat duopmár-gežademiin jus mánná hupmá lullisámeigiela ja gežadeaddji hupmá davvisámeigiela. Sámedikki mielas lea danin čielgasit dárbu nannet giella- ja kulturgelbbolašvuođa politiijaetáhtas ja Sametin-geť ser derfor et helt klart behov for å styrke språk- og kultur kompetansen i politietaten og ser frem til at Politidirektoratet iverksetter de lenge planlagte opplæringsiltakene i etaten. Nugo

Sámediggi oaidná dan, de sámi giella ja kultuvrra nannen etáhtas boahťa nannet sámi mánáid riektesihkarvuođa. Sámediggeráđdi lea duhtavaš gulahallamiin mii mis lea Stáhta Mánáidviesuin Romssas. Mánáidviesu bargiin lea nanu fágalaš duogáš ja sii barget aktiivvalaččat dan ala ahte áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid mánáidviesus.

5.10 Sámi fánngaid ja čohkkámii dubmejuvnon olbmuid čohkkándilálašvuođat

Sámi fánngat ja sii geat leat dubmejuvnon čohkkát fertejit oazžut ollašuhthtojuvnot iežaset gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid. Dat ovdanboahťa raporttas bargojoavkkus man Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeantta lea nammadan. Lea departemeanta ja Kriminálafuolahusa guovddáš hálldahus (KGH) main lea ovddas-vástádus čuovvolit raportta.

Kriminálafuolahusa guovddáš hálldahus (KGG) lágidii gulaskuddan- ja ovttasbargokonferánssa Kárášjogas miessemánu 7.-8.b.2012:s masa Sámediggi oassálastii. Konferánssas divastalle makkár doaimbajuid berre vuoruhit. Davvi regiovdna oaččui bargun ráhkadit doaimbaplána.

Kriminálafuolahusa davvi regiovdna lea ráhkadan doaimbaplána sámi fánngaide ja sidjiide geat leat dubmehallan. Doaimbapláni lea vuodđun St. died. 37 (2007–2008) «Ránngáštus mii ávkkuha» ja sámeigielaid doaimbaplána. Plána láchčá buori vuođu oazžut sadjai konkrehte buoridemiid sámi fánngaid ja čohkkámii dubmejuvnon olbmuid ránngáštusčadaheapmái.

Konsultašuvdnačoahkkimat Kriminálafuolahusa davvi regiovnain čadahuvvojde 19.10.2012. Sámediggeráđdi lea Sametingsrådet har vært tett involvert gjennom konsultasjonspro-sessen og har samarbeidet godt med region nord om innholdet i tiltaksplanen.

Doaimbaplána sisttisoallá vihtta válđočuoggá: sihkkarastit ovdáneami čuovvolanbargui, sihkkarastit gielalaš vuoigatvuođaid, árgabeaivi giddagasas/friddjafuolahusas, eanet rekrutteren bargiin geain lea sámi kultur- ja giellagelbbolašvuohta ja riidočavdinmeannudeami geavaheapmi ránngáštusčadaheamis. Oktiibuot leat evttohuvon 17 doaimbajuju mat galget čadahuvvot guovtti jagi badjel, gitta 31.12.2014 rádjái. Vášáhusat vuosttaš muttus galget mielddisbuktit odđa doaimbaplána nuppi muddui.

Sámediggi lea bivdán oazžut konsulterema Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttain

doaimmaplána čuovvoleami ja regiovnnaid juolludusreivve birra.

5.11 Ohcanvuđot doarjja dearvvašvuoda-, sosiála- ja fuolahusprošeavttaide

Sámediggi hálldaša ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid main addojuvvo doarjja dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide maid mihttomearri lea bargat buoret dearvvašvuoda-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid láchčimiin sámi geavaheddjiid váste. Leat bohtán 30 doarjjaohcama dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide. Dát lea 6,25 % njiedjan 2011 ektui. Jagi 2012 bušehtas lei várrejuvvon 2 850 000,- ru. dearvvašvuoda- ja sosiála-prošeavttaide. Ohcamiid submi oktiibuot lei 8 021 841,-ru. Dát lea 3,2 % njiedjan 2011 ektui. 17 prošeaktii juolluduvvui 3 079 500,- ru.

Dán jagáš juolludusas lea eanaš prošeavttaid mihttomearrin leamašan ovddidit máhtolašvuoda sámi gielas ja kultuvrras dálá dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide. Dát dávista doarjjaortnega váldomihttomearrái, ja lea mielde sihkkarastime ovttaárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga várás.

Dasa lassin leat mii välljen addit doarjaga ovdaprošeavttaide maid mihttomearrin lea leamašan ovddidit dutkanjurdagiid ja prošeaktivevttosaid. Go dát prošeavttat gárvánit, de addet daid bohtosat Sámediggái ávkkálaš máhtu dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka viidáseappot ovddideapmái sámi álbmoga guovdu.

6 Areálat ja biras

Sámedikki biras- ja areálapolitihkka váldomihttomearri lea sihkkarastit guhkesáiggi, ceavzilis perspektiivva buot resurssaid ja areálaid hálldašeapmái. Ceavzilis ovddideapmi siskkilda sihke geavaheami ja bisuheami. Guovlluid ja resurssaid hálldašeapmái galget vuodđun leat geavaheapmi ja sámi vuoigatvuodát.

2012:s lea Sámediggi guovdilastán barggu vihtta guovddáš mihttosuorgái biras- ja areálapolitihkas: suodjalanguovllut, energiija- ja resurssaávkástallan, vuoigatvuodát areálaid geavaheamis ja bisuheamis, dálkkádatrivdamat ja boraspirehálldašeapmi.

Sámedikki váikkuhangaskaomiin areálaide ja birasii lei 2012:s bušehttarámma mii lei 1 000 000 ru. Ruđat ledje várrejuvvon njuolggá doarjjan Vuodđudussii Protect.

6.1 Sámi vuoigatvuodalávdegotti čuovvoleapmi

Sámediggái geigejuvvui, jahkebeallásaš čeahkkimis gaskal sámi áššiid stáhtarádi ja sámediggepresideantta geassemánu 25.b. 2012:s, vuodđodokumeanta čuovvolit Sámi vuoigatvuodalávdegotti evttohusa odđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhki.

Vuodđodokumeanta Sámedikki árvoštallama mielas láchčá dili konstruktiiivlaš konsultašuvnnaide, mas dálá geavadat ja ipmirduvvon konsultašuvdnageatnegasvuodát leat vuodđun. Sámediggi bidjá iežas čuovvoleamis vuodđun áššemearrádusa 08/09, ja áigu joatkit konsultašuvnnaiguin 2013:s.

6.2 Vuodđudus Protect

Vuodđudusa Protect ásaheigga Ruota Sámiid Riikkasearvi (RSR) ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR). Protect lea iešvállálaš, eahpegávppálaš vuodđudus mii galgá veahkehit sámi vuoigatvuodalaččaid fuolahit iežaset areálaberoštumiid, eanan- ja resurs- avuoigatvuodaid ja ovdánavjolašvuodaid. Sámediggi juolludii 2012:s 1 miljovna ru. Vuodđudussii Protect.

Protectas galgá leat guovddáš norbmaaddi rolla eiseválddiid ja ealahusdoliid barggus ja doaimmas sámi guovlluin. Protect áigu veahkehit ásaheame fitnolaš ovttasbarggu ja čorges šiehtadallamiid plánaid ja doaimmabijuid dáfus gaskal árbevirolaš sámi ealahusaid/vuoigatvuodalaččaid ja odđa dávjá areálagáibidahkes ealahusdoliid. Vuodđudus Protect galgá viidáset addit gelbbolaš neavvagiid ja veahki, ja oassálastit šiehtadallamiidda sámi beroštumiid olis go plánejuvvojit odđa doaimmat sámi guovlluin. Dat lea danne vai buohkaide lea álkit einnostit ja nanne vejolašvuodaid dasa ahte fuolahit buoremus čovdosiid eanet berošteddjiid várás. Sámediggi vásiha ahte boazoguohtunorohagat leat bures váldán vuostá álgaga.

Sámediggi rávve ahte boazoguohtunorohagat váldet oktavuoda Protectain oázžun dihte veahki šiehtadallamiin jus sii háliidit dahkat šiehtadusa iskanbargguide Sámedikki minerálabagadusa mielde.

6.3 Ovttasbargošiehtadus gaskal Sámedikki ja Statskog SF

2012:s lea dahkkojuvvon 3-jagáš ovttasbargošiehtadus gaskal Sámedikki ja Statskog SF.

Ovttasbargošiehtadusain lea ulbmil ásaht einnostahtti rámmaid oktavuhtii gaskal Statskog SF ja Sámedikki. Oktavuohta gaskal oasálaččaid galgá veahkehit ovddidit oktasá ipmárdusa oasálaččaid bargosurggiide ja láchit dili dasa ahte oazžut Sámedikki guorrasit Statskog SF eananhálddašemiide, ja odastahtti resurssaid geavaheapmái ja ávkkásteapmái opmodagain. Oasálaččat leaba ovttaoaivilis árvvoštallan ortnegiid mat sáhttet addit lotnolas ávkki sihke sámi kultuvrii ja ealáhusdoibmii ja Stáhtavuovdá. Oasálaččain galgá unnimus leat okta gulahallančoahkkin jahkásaččat dán ovttasbargošiehtadusa oktavuodas.

6.3.1 Ovttasbargošiehtadusa čuovvoleapmi

Statskog SF:s ja Sámedikkis lea leamašan gulahallančoahkkin ovttasbargošiehtadusa mielde. Čoahkkimis mitalii Statskog E.on Vind bieggafápmoproševttaid plánema birra stáhtaatnamiin Davvi-Trøndelágas. Lei ovttaoaivilvuolta ahte dilli galgá láchčojuvvot aktiiva searvamii boazoguohtunorohagaide maidda guoská, mii boahte vuorus fas lea vuodđun vejolaš ovttaoaivilvuhtii gaskal Statskog ja Sámedikki. Sámediggi lea miessemánu-čakčamánu 2012 áigodagas lonohallan oainnuid dan birra mot ovttasbargošiehtadus gaskal Statskog, E.on Vind ja boazoguohtunorohaga sáhtta leat, nu ahte Sámediggi sáhtta dan ávžžuhit boazoguohtunorohagaide. Olles áiggi lea garrasit deattuhuvvon ahte dát oaidnolonohallan Sámedikki bealis ii leat dahkkojuvvon boazoguohtunorohagaide ovddas. Dakkár ovttasbargošiehtadusat dahkkojit vai oazžut goabbatbeallasaš geatnegahtti proseassaid nu ahte gulahalašimmot mot olahit ovttaoaivilvuoda čielggadeemiid ja čielggadanásahusaid dáfus, ja mot/gos fidnešimmot ruđa bargguide ja fágalaš neavvumiidda. Dat eai leat šiehtadusat main dadjá juo dahje ii bieggafápmorusttegiidda, muhto dat muddejit mot dán birra galgá šiehtadallat.

Sámediggi mitalii boazoguohtunorohahkii Skjækerfjell/Skæhkere ja boazoguohtunorohahkii Østre Namdalii miessemánus 2012 ahte mii leat bargame Statskog SF:in gávdnan dihte evttohusa ovttasbargošiehtadussii man Sámediggi sáhtii rávvet. Sámediggi lea viežžan vásáhusaid ja rávvagiid dakkár proseassaide Ruota Sámiid Riikkasearvvis ruota bealde. 2012 čakčamánu attii Sámediggi sihke njálmálaš ja čálalaš ávžžuhusaid boazoguohtunorohagaide ovttasbargošiehtadusa birra. Seammas gaskkustuvvui oktavuohta Vuodđudussii Protectii. Protect sáhtta, jus boazoguohtunorohagat háliidit dan,

veahkehit kapasitehtain, gelbbolašvuodain ja fágalaš neavvumiin. Sámediggeráđdi vásiha ahte Sámedikki álgaga leat bures váldán vuostá Skjækerfjell/Skæhkere ja Østre Namdal boazoguohtunorohagat. Čájuhuvvui ahte čakčamánu álggus ahte E.on Vind buvttii diedáhusa ahte áigot bieggafápmorusttegiid čielggadeemiin álgit ovdal go Sámedikki bealis lei vuoddu ávžžuhit ovttasbargošiehtadusa. Sámediggi lea, Statskog SF ja E.on Vind ektui, čielga lági mielde dovddahan duhtameahttunvuoda dákkár bargovugiin, go dat ii oro ásaheame dárbbášlaš luohttámuša áššeasálaččaid gaskkas. Sámediggi liikká doaivu ahte Statskog SF, E. On Vind ja boazoguohtunorohagat jođánit geahččalit gulahallagoahtit vai sáhttet hukset dárbbášlaš luohttámuša.

6.4 Sámedikki bargu plána- ja huksenlága guovdu

Ođđa plána- ja huksenláhka bođii fápmui 1/7–09:s. Lágas oaččui Sámediggi ođđa doaimma, sihke eanet válddi ja eanet nevvodanovddasvástadusa. Oainnusmahttin ja gaskkustan dihte rámmaid maid siskkobealde Sámediggi bargá plánaássiin buori lági mielde, de Sámediggi almmuhii «Sámedikki plánabagadusa» 2010 geassemánus. Bagadus lea šaddan buorre reaidun midjiide sihke neavvuma ektui, ja go mii plánaássiiguin mudui leat eará barggut.

Sámedikki plánabagadusa doaimmaguovllu siskkobealde leat 8 fylkkagieldda ja ollu eanet go 100 suohkana. Sis lei buohkain geatnegasvuolta mearridit iežaset plánastrategiijaid dán áigodahkii ovdal go jahki lea gollan vuodđudeami rájes. Dát lea dagahan ahte mii leat geavahan ollu resurssaid dasa ahte addit gulaskuddancealkámušaid plánastrategiijaide 2012:s, ja dalle ereanoamážit áigodagas suohkaniid áigemeari rádjai čavččabealde.

Plánastrategiijain ovdanbohta ahte eanas suohkanat háliidit odastit sihke Suohkanplána servodatoasi ja suohkanplána areálaoasi dán suohkanstivraáigodagas. Sámedikki oaidná dan positiivvalažžan ahte suohkanat odastit bajitdási plánaid, nu ahte dat dávistit ođđa plána- ja huksenlágain. Dát sáhtta veahkkin sihkkarastime luondduvuodu sámi kultuvrii, ealáhusaide ja servodateallimii, eambo go ovdal.

Mii leat dađibahábut merken ahte leat unnán suohkanat ja fylkkagielddat, mat earret hui obbalaš válddahallamiiguin boazodoalus ja sámi kulturmuittuin, váldet mielde sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima beroštumiid iežaset bajitdási plánaide.

Sámediggi lea iežas gulaskuddancealkámušain muittuhan plánaiešválddiide geatnegasvuoda mii sis lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhuseallimaheami ja servodateallima luondduvuodu, ja mii leat earret eará čujuhan min plánabagadussii, našunála vuordamušaide ja regionála plánaide mat siskkildit sámi beroštumiid. Árvalusat eai leat mielddisbuktán ahte gulaskuddanevttohusat leat nu bearehaga rievdaduvvon. Muhtun suohkanat gal ankkle leat čeahpit posiitiiva guvlui, earret eará:

- Álttá suohkan Finnmarkkus, mii iežas plánastrategiijas ja servodatoasis hukse viidáset vuđolaš dokumeantta «sámi beroštumit» ala; oasseguorahallan suohkanplána areálaoassái 2011:s.
- Skánit suohkan Romssas, mii iežas plánastrategiijas lea mearridan:»... Sámi beroštumit áimmahuššojuvvojit barggus mii galgá dahkkot suohkanplána areálaoasi ođasteami ja servodatoasi ráhkadeami oktavuodas. Plána ja huksenlága § 3-1 sihkkarastá sámi kultuvrra, ealáhuseallimaheami ja servodateallima luondduvuodu. Suohkanplána servodatoassi šaddá buorre dan oktavuodas, mas Sámedikki plánabagadus geavahuvvo aktiivvalaččat. Boazodoalloealáhus áimmahuššojuvvo maiddái dán plánabarggus. ...»
- Divttasvuona suohkan Nordlánddas, lea iežas servodatoasis mearridan višuvnna» guokte álbmoga, oktasaš buorre boahhteáigi» mii sihke searvada sámi ja dáčča álbmoga. Vuolleteavsttas dovddahuvvo ahte sii oidnet vejolašvuoda mii gávdno das go bargá oažžumis čáhkkilis ja mánggakultuvrralaš servodaga. Dasa lassin lea suohkanis *Sámegeilla* okta dain njealji guovddáš hástalusain, ja čuoggá *Áimmahuššat ja ovddidit dáčča ja sámi servodaga* mii lea ovdemus *Dehálaš bargoeavttuid* čuoggá vuolde.
- Davvi-Trøndelága fylkkagiella, mii iežas plánastrategiijas lea váldán mielde *lullisámi kultuvrra ja ealáhuseallima* sierra čuoggán sihke strategiija 2.kapihttalii, *Davvi-Trøndelága ovdánandovdomearkkat*, ja 3.kapihttalii, *Guovddáš hástalusat ja vejolašvuodat Davvi-Trøndelágas*. Goappeš kapihttaliin leat addon bures vuodustuvvon ja vuđolaš válddahallamat lullisámi kultuvrras ja ealáhuseallimis.

6.4.1 Čoahkkimat rievdaduvvon areálageavaheami birra ovdal go plánat ovddiduvvojit plána- ja huksenlága mielde

Sámediggi lea muhtun stuorát áššiin válljen gulahallagoahit huksejeddjiiguin ovdal formálalaš

proseassaid Plána- ja huksenlága guovdu. Dát lea dahkkon daningo mii oaidnit ahte konstruktiivvalaš gulahallan plánejuvvon doaimbijuid árra muttus sáhttá bukte buorebut ja eambo konstruktiivvalaš proseassaid ja geahpedit vejolašvuoda beroštumi riidduide. Muhtun ovdamearkkat dakkár áššiide:

- Namdal Bruk AS/ Ola Mæle opmodagat Namdalenis. Dat lea áigejuvvo dil hukset bártagiláža Skorovatnis, ja dán guovlluin ráhkadit čuoiganláhttofierpmádaga turismma váste. Lea maiddái ohccojuvvon lohpi dán guovlluin geahččalit ohcat minerálaid.
- Huksenáššit Riehppovuonas, Fálesnuori suohkanis. Riehppovuonas, Fálesnuori suohkanis plánejuvvojit mánga huksendoaimbiju oalle ráddjejuvvon geográfalaš guovllu siskkobelalde. Dát leat Nussira ruvkeplánat, Fred Olsen Renewables ja Finnmark Kraft bieggamillófápmorusttet plánat, ja Statnett 420 kW linjá plánat. Dát leat stuora duohtadeamit ja gusket golmma boazoguohtunorohakkii.
- Konseptaválljenčielggadeapmi (KVC) E10/Rv 85 Evenášši-Suorttát. Stáhta geaidnodoaimmahat lea ráhkadan KVC geaidnogaskii Evenášši ja Suorttát. KVC:s leat golbma konseptta árvvoštallon vuostálagaid. Stáhta geaidnodoaimmahat ávžžuha válljet 2. Konseptta servodatekonomalaš árvvoštallamiid vuodul. Sámediggeráđdi ja guoskkahuvvon boazoguohtunorohagat leat konsultašuvnnas leamašan Johtalusdepartmeanttain konseptta válljema birra.

6.5 Minerálaáššit

Minerálagas lea nuppegežiid áigumuš go Sámedikki minerálabagadusas. Liikká lea mihtto-mearrin leamašan oažžut sadjai šiehtadusaid gaskal fitnodagaid ja sámi voigatvuodalaččaid. Sámi voigatvuodalaččat dán oktavuodas leat 2012:s eanasmuddui leamašan boazoguohtunorohagat maidda dat njuolga guoská. Eatnasiidda leat dahkkojuvvon iskan- ja áigumuššiehtadusat. Boazoguohtunorohat 34 Ábborášša leat dattetge cealkán earet áigumuššiehtadusa Biedjovákki oktavuodas, danin go sii vuostildit ruvkedoaimma dán guovllus, beroškeahhtá makkár doaimmahamis dat leažža.

Muhtun minerálaprošeavttat leat main ruvkefitnodagat háliidit gulahallama Sámedikkiin ja sámi beroštumiiguin maidda dat njuolga guoská oaidnit leago vejolaš oažžut áigumuššiehtadusaid ja/dahje šiehtadallamiid doaimmalobiid ja ruvke-

doaimma birra, masa vuodđun lea Sámedikki plá-nabagadus.

Sámediggi lea guoddalan eanjkilmearrádusa mas Dálkkádat- ja nuoskkidandirektoráhtta (Klif) addá Sydvaranger Gruve AS:i ain lobi luoitit polyDADMAC bázahusaid ja lasihit hivvodaga flokkulerenkemikálain mat luitojuvvojit Báhcaveaivutnii. Sámedikki mielas dat berre mielddisbuktit gáibádusa váikkuhusčielggadeami birra kárten dihte makkár váikkuhusaid nuoskkideapmi bohtá dagahit. Váldosivvan guoddaleapmái lea ahte Sámediggi oaivvilda ahte mearrádus sáhtta njuolga čuohtat sámi beroštumiide, ja ahte Klif danin livččii galgan konsulteret Sámedikkiin mearrádusa birra.

6.5.1 *Konsultašuvnnat ráđđehusa minerálaealáhusa strategijaid birra*

Ráđđehus bargá minerálaealáhusa strategijain mas minerálaealáhusa ja minerálapolitihka rámmaevttut galget gehččojuvvot našunála perspektiivvas. Dat lea oaivvilduvvon leat oalle guovdi-lastojuvvon muhtun diliide mas leat konkrehta doaibmabijut mat galget geahpidit vejolašvuoda ruvkedoaimma realiseremii.

Sámediggi lea čoahkkimiin Ealáhus- ja gávpe-departemeanttain dovddahan ahte ođđa minerálalágas lea váilevaš álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid doahttaleapmi dagahan dan ahte Sámediggi ii leat sáhtán buktit iežas mediheami láhkii, ja ii leat maid sáhtán addit iežas cealkámuša mearrádusaide nu go lága mielde galggašii, ja strategijaide ja doaimmaide mat nannejit minerálaealáhusa.

Departemeantta lea addán signálaid ahte sii, oassin Sámivuoigatvuodálávdegotti 2 čuo-voleamis, áigot konsulteret Sámedikkiin minerálalága birra. Dat dáhpáhuva 2013 giđa. Sámediggeráđi mielas lea dat positiivvalaš signála, muhto dovddahii vuordámušaid geatnegahtti sátnádeamiide dakkár láhkarievddanbarggu ovddideami dáfus. Sámediggeráđi lea maid konsultašuvnnain dadjan ahte lea dárbu doaibmabijuide mat nannejit sámi vuoigatvuodalaččaid kapasitehta ja gelbbolašvuoda sáhttit ovttasbargat, gulahallat ja šiehtadallat minerálaealáhusain. Sámediggeráđi mielas eai leat vel geargan konsultašuvnnaiguin.

6.5.2 *Intenšuvdnašiehtadus Biedjovákki ruvkedoaimma doaibmakonsešuvnna šiehtadallamiid birra, Guovdageainnu suohkan*

Sámediggi, Arctic Gold AB, orohat 34, Ábborášša ja Oarjabeale guovllustivra sohpe 2010 juovlamánus intenšuvdnašiehtadusa Biedjovákki ruvkedoaimma doaibmakonsešuvnnaid šiehtadallamiidda. Orohat 34, Ábborášša lea sádden reivve Arctic Gold AB:i, mángosa Sámediggái, dan birra ahte sin mielas sii eai leat geatnegahtton čuovvut šiehtadusa sisdoalu. Dan dihte go šiehtadallansoahpama oktavuodas čuožžiledje ollu eambo spiehkasteamit go maid dábálaččat sáhtta vuordit go šiehtadussoahpamis. Šiehtadusoasálaččain lei čoahkkkin iskanbargguid stáhtusa birra 2012 skábmamánus. Orohat 34 Ábborášša doalaha dan ahte sii eai hálit ahte Biedjovággái ásahuvvo ruvkedoaimma, muhto sii eai šitán vejolašvuoda oktavuoda doalahit ja gulahallat boahhteáiggis.

6.5.3 *Soabaheapmi Nussira regulerenplána birra, Fálesnuori suohkan*

Sámedikkis lea leamaš soabahančoahkkkin Finnmárkku Fylkkamánni luhte Fálesnuori suohkaniin ja Oarje – Finnmárkku guovllustivrrain Nussira regulerenplánaid birra. Soabaheami boadus šattai ahte Sámediggi gesii ruovttoluotta vuosttaldeami kulturmuittuid geažil go plánamearrádušat sihkkarastet ahte dat ii čuoza kulturmuittuide. Sámediggi ja Oarje- Finnmárkku guovllustivra bisuheigga vuosttaldeami ahte regulerenplánas leat váikkuhusat boazodollui. Fálesnuori suohkan lea maŋŋel soabaheami dohkkehan regulerenplána. Plána bohtá, Fylkkamánni áššeárvvoštallamiin, sáddejuvvojit Birasgáhttendepartementii loahpalaš meannudeapmái.

6.5.4 *Iskamat gávdnojit go lossametállat Mátta- Várjjaga, Návvuona ja Álttá suohkaniin*

Sámedikkis lea leamaš čoahkkkin 5A:in ja 5C:in Báhcveaji/Pasvik orohagain Sydvaranger Gruve AS sávaldaga birra ahte oazžut sadjái šiehtadusaid, mat leat Sámedikki minerálabagadusa mielde iskanbargguid oktavuodas. Sii háliidit oazžut sadjái intenšuvdnašiehtadusa doaibmakonsešuvnna šiehtadallamiidda Guovžajávrru ruvkkiiid viiddiduvvon buvttadeapmái Mátta- Várjjat suohkanis. Guovlluregulereama plánaprográmma

evttohus oktan váikkuhusčielggademiin lea dál gulaskuddamis.

Sámediggi lea doallan čoahkkima Nordic Mining ASA:in sin iskamiid birra gávdnojit go losametállat Boazovuona gili nuorttabealde, Návvuona suohkanis. Sámedikkis lea maid leamaš álggahan čoahkkin orohat D-32:in Silvetnjárggain masa dát guoská. Fitnodat háliida dahkat šiehtadusa Sámedikki minerálabagadusa mielde geahččalanbohkamiid ektui. Sámediggi čuovvola dán ášši 2013:s.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Scandinavian Resources AB:in ságaškuššat vejolašvuodaid dahkat šiehtadusa Sámedikki minerálabagadusa mielde Oaggovári/Fiskarfjellet guovllu iskanbarguide mat leat Áltta suohkanis, ja Ditnuidrášša / Flintfjellet guovllus Návvuona suohkanis. Areálat gusket mángga orohakkii: orohat 26 Lákkonjarga, orohat 30 B guovdajohtolat, orohat 40 Orda ja orohat 33 Spalca. Sámediggi čuovvola dán ášši 2013:s.

6.6 Fápmohuksen

Buorit bieggaresurssat Sámis dahket bieggafámu ásaheamiid miellagiddevažžan. Lea maiddái eanet ja eanet beroštupmi hukset smávva fápmorusttegiid. Go earret eará odđa fápmogáldut válđojuvvojit atnui, de ferte maiddái fápmofierpmádaga ođasmahttit ja viiddidit. Lea paradoksa ahte álgoálbmotguovllut davvin leat dat guovllut mat vuosttazettiin bohtet vásihit dálkkádatrivedemiid váikkuhusaid ja seammás leat dat guovllut maidda plánejuvvon dálkkádatdoaimmat bohtet eanemus čuohtat. Sámediggi lea dan dihte čujuhan dasa ahte berre árvvoštallat molssaevtolaš fápmogálduid bieggafámu sadjái, mas maiddái leat árvvoštallat dan birra man ollu CO2 dat luitet.

Sámediggeráđđi ovdanbukta energiijastrategiijaid 2013:s.

6.6.1 Bieggafápmu

Davvi-Trøndelágas leat dássázi huksemat leamaš riddoguovlluin. Muhto dál lea proseassa álggahuvvon mas geahčadišgohtet siseatnan guovlluid. Dat dagaha váttisvuodaid boazodollui go bieggafápmohuksema realiseren siseatnamis sáhtta dagahit váttisvuodaid joatkit ceavzilis boazodoaluin. Čadaheapmi dakkár doaimmain sáhtta dagahit ahte johtingeainnut / boazobálgát giddejuvvojit/hehttejuvvojit, njuolga massima guohtoneatnamiin, ja ahte rusttetdoaimma ja odđa infrastruktuurra ásaheapmi guovllus muosehuhttá dán guovllu

boazodoalu. Sámediggi oaivvilda maiddái ahte dán plána ferte geahččat eará bieggafápmohukseamiid oktavuodas mearragáttiin ja eará fápmohukseamiid oktavuodas dán guovllus.

2012:s leat leamaš mánga konsultašuvnna Norgga čázadat- ja energiijadirektoráhtain, NČE:in, odđa bieggafápmohukseamiid birra. Muhtun konsultašuvnnat leat čadahuvvon, eará konsultašuvnnat leat ain jođus.

Sámediggi lea bivdán ovddasvástideaddji stáhtalaš eiseválddiiguin konsultašuvnna muhtun bieggafápmorusttegiid birra ovdal konsešuvdnamearráduš lea dahkkon. Sámediggi lea maiddái vuosttaldan muhtun bieggafápmoáššiid.

6.6.2 Smávva čáhcefápmorusttegat

Vuollegis reantodássi ja ruoná duodaštusat dahket ahte lea leamaš stuora beroštupmi hukset smávvačáhcedoaimmahagaid 2012:s. Muhtun áššit maiguin mii leat bargan: Millojohka Áltta suohkanis, Jotind 1 ja 2 Dieiddasullos Dieiddanuari suohkanis, ja 11 smávva fápmorusttega Ráissa ja Gáivuona suohkaniin, ja 7 smávva fápmorusttega Moskavuonas Romssa suohkanis. Vurdojuvvo ahte Nordlándda Fylkii bohtet muhtun odđa smávva čáhcerusttegat 2012 loahpas.

Váldohástalusat dáinna hukseamiin leat boazodoalloaláhusa ja sámi kulturmuittuid beroštumit. Sihke rusttet- ja luoddahuksen, ja eambo johtolat maid odđa luottat miellddisbuktet eanas gerddiid ovddastit váttisvuodaid. Konsultašuvdnašiehtadus NČE:in ii gusto dán mállet rusttegiidda go buvttadeapmi lea vuollelis dan ráji mii lea biddjon ovdal go sáhtta gáibidit konsultašuvnna. Dát dagaha ahte Sámedikkis váilu dehálaš váikkuhangaskaopmi dáid hukseamiid váikkuheapmai mat oktiibuot sáhttet buktit stuora váikkuhusaid sihke boazodollui ja sámi kulturmuittuide. Sámediggi lea dattege vuosttildan ovttá huksema.

6.6.3 Fápmojohtasat

420 kV fápmolinjja Storheia – Trollheimen/Orkdal

Sámedikki hálddahus lea konsulteren NČE:in 420 kV fápmolinjja huksema oktavuodas Storheias Áfjorðas gitta Trollheimeni / Orkdala trafoi. Fápmolinjja lea viidáset fievrredeapmi 420 kV fápmolinjjas mii lea gaskal Namsosa – Storheia. Konsultašuvdna guoskkai dan oassái fápmolinjjas mii lea Fosena orohaga lulimus joavkku guovllu siskkoabealde.

420 kV – jođas Ofohtas – Hámmárfestii

Oljo- ja energijadepartemeanta (OED) lea álgán meannudit váidagiid mat lea bohtán 420 kV-johtasii gaskal Ofohta ja Hámmárfeastta. Sámedikkis lea leamaš álggahan čoahkkin OED:in konsultašuvnna proseassa birra. Čoahkkimis lei konklusuvnnain okta ahte proseassa láhččojuvvo nu ahte Sámedikki dievasčoahkkin beassá meannudit ášši. Váidagiidda bohtá loahpalaš mearrádus áramusat 2013 giđa.

6.6.4 *Guovtteoavilvuolta
konsultašuvnnaprošeassaid birra gaskal
NČE ja Sámedikki*

2009:s vuolláičáliiga NČE ja Sámediggi sierra šiehtadusa energijaaššiid konsultašuvnnaide. Mañnel lea čájehuvvon ahte lea guovtteoavilvuolta gaskal NČE ja Sámedikki das maid konsultašuvnnat mielddisbuktet. Válđoerohus oainnuin lea ahte Sámediggi oavvilda ahte lea iešladdis mearrádus man birra galgá konsulterejuvvot ja ahte NČE ferte Sámedikkiin juogadit iežas gaskaboddosaš árvoštallamiid ja mearrádu-sevttohusaid. Guovtteoavilvuolta dagaha váikkuhusaid energijaaššiid bohtosiidda ja Sámedikki bargui. Danin bargojuvvo dan ala ahte joksat ovttaoavilvuoda áššis.

6.7 Dálkkádat

Dálkkádatrivedamat leat dehálaččat álgoálbmogiidda go álgoálbmogiin dávjá lea luonddulahka eallin ja leat sii geat ovddemus oidnet dálkkádatrivedadusaid čuozašusaid. Dát guoská erenoamážit sápmelaččaide, ja eará álgoálbmogiidda Árttisis gos dálkkádatgáttu rivdet johtilepmosit. Bjerkenes dálkkádatdutkanjuovddáža ođđa meroštallamat čájehit 4–6 lieggaceahki liegganeami Árttisis 2050:s jus CO2 luoitimat eai unniduvvo.

6.7.1 ON dálkkádatkonvenšuvdna

Dálkkádatkonvenšuvnna bajimus mihttomearri lea unnidit máilmmiviidosas liegganeami dálkkádatgáttuuoitimiid unnidemiin. Sámediggeráđđi oassálasttii Norgga delegašuvnna dálkkádatkonvenšuvnna alladási oasi 18. oasálaškonferánsas Dohas, Qataras juovlamánu 3.-7.b. 2012:s.

Dohas bodii ovdán ahte ON guhkitáiggi mihttomearri mii dahkkui dálkkádatčoahkkimis Københámmis 2009:s, ahte globála liegganeami ii galgga leat eambo go 2 gráda, doalahuvvo. Maiddái plána addit 100 miljárdda dollára

jahkásaččat 2020 rájes dálkkádatdoaimmaid ruhtadeapmái, nannejuvvui ođđasit. Internašunála dálkkádatšiehtadallamiin Durbanis 2011:s soabadedje stáhtat ođđa vuodu mii mielddisbukta ahte riikkat 2015 rádjái galget fas šiehtadit ođđa rievttálaš geatnegahtti dálkkádatšiehtadusa, mii doaimmagoahtá 2020 rájes.

Dohas soabadedje ođđa Kyoto2-šiehtadusa. Šiehtadus mearkkaša ahte Norgga, EO:s, Sveitsas ja Austrálias lea geatnegasvuolta unnidit dálkkádatgáttuuoitimiid 2020 rádjái. Norga galgá 20 %:in unnidit dálkkádatgáttuuoitimiid, dat seamma gusto maid EO:i. Muhto riikkat main leat geatnegasvuodát Kyoto2 ektui luitet dušše 14 % olles máilmmiluoitimiin. USA, India, Kina ja ollu eará riikkat galget maid unnidit iežaset luoitimiid 2020 rádjái, muhto juridihkalaš geatnegahtti šiehtadusa haga.

Dálkkádatkonvenšuvnnas Dohas loahpahuvvui guhkesáiggi oktasaš árjabadjan (AWG- LCA) bargujoavku. Dálkkádatkonvenšuvnnas lei ollu álgoálbmotperspektiivvas sisdoalus biddjon dán bargujoavkku vuollái. Dás ledje maid guovddázis luoitinnuideamit, dálkkádatheiveheamit, teknologijasirdimat, vuovdeluvvama unnideapmi (REDD+), ruhtadeapmi, ja dálkkádatgáttuuoitimiid mihtideamit, raporteremat ja dárkkisteamit. 2020 rádjái galget čuoovvleamit ja ovddeš dálkkádatheiveheami doaimmaid dohkkeheamit ja luoitinnuideamit deattuhuvvot. Dat guoská maiddái ásaiduvvan ásašusaide nugo ruoná fondii mii ruhtada ovddidanriikkaid dálkkádatdoaimmaid, Bistevaš ruhtadanlávdegoddái, Heivehanlávdegoddái ja Teknologijamekanismii.

Sámediggi bargá dan ala ahte álgoálbmotperspektiiva ON dálkkádatkonvenšuvnna mearrádus, mii dahkkui Cancunis 2010:s, čuoovvoluvvo ja implementerejuvvo. Dat guoská erenoamážit sihkarastinmekanismmaide mat gullet álgoálbmotvuoigatvuodaide, árbevirolaš máhttui ja oassálastimii mearrádusaide mat galget unnidit vuovdeluvvama, ja ahte álgoálbmogiidda láhččojuvvo dilli nu ahte sii sáhttet ávkkestallat ruoná dálkkádatfoandda, ja ahte ferte konsulterejuvvot ON álgoálbmotvuoigatvuodaid julggaštusa mielde go dálkkádatdoaimmat ja dálkkádatheiveheamit plánejuvvojit álgoálbmot guovlluin.

**6.8 ON biologalaš
šládđjuvuođakonvenšuvdna**

Sámediggi lea oassálastán miellahtun norgga delegašuvnnas ON biologalaš šládđjuvuođakonvenšuvnna 11:at oasálaččaid čoahkkimis. Sámediggi oassálasttii maiddái dán konvenšuvnna

álgoálbmot ja báikkálašservodaga forumis. Fáddán 11:at čoahkkimis lei vuosttažettiin ovddeš dohkkehuvvon konvenšuvdnateavsta implementeren ja čuovvoleapmi.

Sámediggi čuovui go meannudedje konvenšuvnna artihkkala 8j, artihkal 10(c), ja Nagoya-beavdegirjji čuovvoleami. Dat golbma suorggi leat álgoálbmogiid árbevirolaš máhtu birra. Earret eará dahkkui vuoruheapmi doaimmain maid stáhtat berrejit álggahit vai 10(c) artihkal implementerejuvvo. Dán háve vuoruhuvvon doaimmain evttohuvvui ovttaštáhtit ceavzilis árbevirolaš praksisa našunála strategiijaide ja plánaide, ovddidit báikkálaš álgagiid vai implementeren dihte artihkal 10(c), ja identifiseret buriid vugiid mot artihkal 10 (c) galgá implementerejuvvo.

6.9 Sámi ealáhusat ja sámi kulturárbi

2012:s lea Sámediggi deattuhan álbmotmehciid ja luonddumehciid konsultašuvnnaid.

Ovdal lei álbmotmehciid ja luonddumehciid vástte dušše suodjalanulbmil biddjon ulbmilparagrafa vuollái. Ođđa luonddušláddivuodálaga njuolggadusat siskkildit maiddá sámi luondduvuođu bisuheami. Rievdadusat leat maiddá mielddisbuktan ahte suodjalanguovllut leat ožžon sámi namaid, ja ahte dat árrat juo suodjalanproseassaide váldojit mielde.

Sámediggi konsultere stivraáirasiid birra suodjalanguovlluide. Sámedikki bargu álbmotmehciiguin ja luonddumehciiguin 2012:s lea dagahan ahte sámiáirasat leat lassánan daid suodjalanguovlluid stivraide, ja erenoamážit lullisámi guovllus. Daidá guovlluide maid oktavuodas Sámediggi lea konsulteren 2012 čavčča, olaheimmet dan mutto ollu sámi áirasiid go leimmet háliidan, earret Møysalen álbmotmeahccái ja Svellingflaket luonddusodjalanguovlui. Dát suodjalanguovllut oaččuiga dušše ovttá sámi áirasa goappáge stivrii.

6.9.1 Konsultašuvnna LD:in bivdináigodagaid bivdináiggiid, monne- ja uvjačoaggima lánkaásahusa birra

Sámediggeráđdi lea čađahan konsultašuvnnaid Luondduhálldašandirektoráhtain bivdináigodagaid bivdináiggiid ja monne- ja uvjačoaggima lánkaásahusa birra mii gusto cuoŋománu 1.b. 2012 rájes gitta njukčamánu 31.b. rádjái 2017. Konsultašuvnna dahkkojedje maŋŋel lánkaásahusa dohkkeheami, danin go direktoráhtta dohkkehii lánkaásahusa ovdal go Sámedikkiin konsulterejuvui. Konsultašuvnnaid fáddán lei ja mearračuonjá bivdin ja hálldašeapmi Finnmárk-

kuš ja báiskkimoniid čoaggima birra. Sámediggeráđdi lea miehtan ahte hálldašanplána bargu álggahuvvo mearračuotnjága vástte välljejuvvon guovlluin Finnmárkkus dan sadjai go mearračuonjánái dušše reguleret lánkaásahusa bokte. Direktoráhtta duodaštii ahte rahppojuvvo fas dasa ahte beassá čoaggit mearračuonjaniid go máddodatdilli gártá nu ahte dan sáhtta dahkat.

7 Kulturmuutosuodjalus

Sámedikki váldomihttu kulturmuutosuodjalus barggus lea suodjalit ja čalmmustáhtit sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid iešvuodaiguin ja variašuvnnaiguin. Dán danin go dat lea sihke oassin min kulturárbbis ja identitehtas ja oassin sámi biras- ja resurssahálldašeamis.

Olahan dihte ulbmila, de Sámediggi deattuha dan ahte sámi kulturmuittut geavahuvvojit dokumentašuvdnan sámiid gávdnami, ahte sámi kulturmuittut leat mielde nannemis kultuvrra ja identitehta, ahte sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat váldojit vuhtii arealahálldašeamis ja ahte hálldašeamis deattuhuvvo ceavzilis ja guhkesáiggi perspektiiva. Lea maiddá oassemihtun ahte Sámediggi dađistaga galgá oažžut hálldašanortnega sámi kulturmuittuid vástte, mas hálldašanváldi lea biddjon njuolga kulturmuittoláhkii, iige nu mot odne ahte hálldašaneiseváldi leat delegerejuvvon lánkaásahusa bokte.

Sámedikki hálldašanváldi sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid oktavuodas mielddisbukta ollu aktivitehta, čájeha kulturmuutosuodjalusa 2012 aktivitehta statistihkka: 6181 dokumeantta bohte sisa, 2442 sáddejuvvojedje olggos ja ledje 213 čađahuvvon báikeditoštallama. 1041 eanjkilmuittu leat biddjon Riikaantikvára kulturmuittodihortbásii *Askeladdenii* 2012:s.

Kulturmuutosuodjalanbarggu bajit dásis oassálastá Sámediggi iešguđet lágan mállet registrerenbargguin, plánabargguin, olggaldas kursadoaimmain ja stivren- ja prošeaktajoavkkuin. Dát dagaha earret eará ahte sámi kultuvra ja identitehta nannejuvvo. Mii háliidit mitalit muhtun aktivitehtaid birra main Sámediggi lea oassálastán ja maid mii oaivvildit govvidit min barggu buori lági mielde.

7.1 Regionála plána Lulli-Trøndelága kulturmuittuid hálldašeapmái

Sámediggi lea aktiivvalaččat oassálastán Lulli-Trøndelága kulturmuittuid hálldašan regionála plána barggus. Plána váldoulbmil lea ovddidit soa-

baduvvon strategiijaid Lulli-Trøndelága kulturárbbi hálddašeapmái, gaskkusteapmái ja geavaheapmái. Barggu áigumuš lea ahte dat galgá ovdidit oktasaš árvoipmárdusa ja prinsihpaid mat sáhttet geavahuvvot sihke báikkálaš ja regionála kulturmuittuid hálddašeamis. Dakko bokte šaddá eambo einnostahttivuohta buot oasálaččaide. Plána galgá maiddái veahkkin čielggadit iešguđetge aktevrraid ja berošteddjiid rolla ja ovdasvástádusa. Lulli-Trøndelága sámi kulturmuittut bohtet dánna plánabargguin oidnosii biddjot ja meannuduvvot seamma ládje go eará kulturmuittut.

7.2 Hálddašanplána Skárffu -Lohkkalsullo luonddusuodjalanguvlui Návvuona suohkanis

Romssa Fylkkamánni Skárffu – Lohkkalsullo hálddašanplána barggu oktavuodas lea Sámediggi čadahán kulturmuittuid ja kulturbirrasiid registreremiid 2011:s ja 2012:s. 2011:s dahkkui registreren ovttas Romssa fylkkagiieldain, 2012:s ges registreremiid dagai Sámediggi okto. Luonddusuodjalanguovllu báikediđostallan lea mielddisbuktan ahte ollu odđa sámi kulturmuittut leat gávdnon ja čájeha ahte riddolagas guovlluin lea stuora potensála. Gávdnojedje ovdamearkka dihte darfeogoahtesajit, viesso- ja návstosajit, dološ stáffut, njáskkahatgeađgegubát, ja geađeáiggi viessosajit ja dološ hávddit. Maiddái ceakko dállovisttit ja girkogárddit registrerejuvvojedje. Fealtabargu buvttii maid odđa máhtolašvuoda sámi diiddaid ja árbevirolaš mitalusaid birra luonddusuodjalanguovllus. Iskan lea addán odđa ipmárdusa sámi kulturárbbi birra Skárffus ja erenoamážit Lohkkalsullo, muhto maiddái obbalaččat riddoguovlluin Davvi-Romssas, ja muitala ahte sámít leat guhkes áiggi geavahan dán guovllu. Bargu loahpahuvvui 2012 borgemánus, ja fealtabarggu boadus gávdno dál raportan fylkkamánni ruovttusiidduin. Fylkkamánni lea váldán raportta atnui iežas barggus, ja lea leamaš posiitiiva ruovttoluottadiehtu Sámedikki doaimmahuvvon bargui.

7.3 KING- prošeakta

Kulturarvet i Nordskandinaviska gammelskogar (KING) lea Interreg – prošeakta maid Nesna allaskuvla lea jodihan norggabeale ja ruotabeale fas Skogstyrelsen. Sámediggi lea prošeavtta stivrenjoavkku miellahttu, mii galgá joatkit 2013 juovlamánu lohppii. Prošeavtta ulbmil lea váldet vára, olámuddui dahkat ja ovddidit kulturmuittuid mat vuovddis leat. Dasa lassin lea mihtomearrin

ráhkadit ja ovddidit regionálagaskasaš kulturmuittotfierpmádaga gaskal Västerbottena ja Helgelándda ásašusaid, mii maiddái earret eará galgá mielddisbuktit vásáhus- ja gelbbolašvuodalonohallama sin gaskkas geat dás leat mielde. Lea ráhkaduvvon ruovttusiidu ruotagillii, dárogillii ja lullisámegillii. Stivrenjoavkku oassálastima bokte sáhtta Sámediggi maiddái bidjat fuomášumi sámi kulturmuittuide dán prošeavttas.

7.4 Kulturmuittoregistreremat ja kurssat

Sámediggi lea oassálastán sis-Namdala kulturmuittoregistrerenprošeavtta álggaheamis mii fátmasta Røyrvika, Namskogana, Høylandet, Lierne ja Snoasa suohkaniid. Prošeavtta jodiha Davvi-Trøndelága fylkkagiielda, ja Sámediggi bohtá oassálastit prošeaktajoavkkus, ja báikkálaš registrerejeddjiide ja registrerenbarggu birra addit oahpahusa.

Ovttas Árran Julevsáme guovddáziin – Lulesamisk senter lágidii Sámediggi kulturmuittoregistrerema Báidáris 2012 geasi. Registrerenkurssa mihttomearrin lei oahpahit báikki olbmuid, mat nuppe vuorus sáhttet searvat dan dehálaš bargui ahte registreret kulturmuittuid. Áin leat ollu sámi kulturmuittut mat eai leat registrerejuvvon, ja bihtánsámi guovlu ii leat dan dáfus moktege earálagan.

Ovttas SLB (Stáhta luonddubearráigeahčču) ja Davvi-Trøndelága fylkkagiielda doalai Sámediggi kulturmuittoregistrerenkurssa Snoasas 2012 borgemánus. Oassálastit ledje SLB bargit, Luondduhálddašandirektoráhtta, Norges Fjellstyresamband ja iešguđet lágan Davvi-Trøndelága meahccestivraáirasat. Kurssa ulbmil lei addit luondduhálddašeddjiide buoret gelbbolašvuoda sámi kulturhistorjja ja sámi kulturmuittuid birra, ja čatnat oktavuodaid eará etáhttaiguin main leat oktasaš beroštumit birasgoziheapmái.

Kulturmuittoregistreremiid oassálastima bokte ja daid gullevaš kurssaid bokte, lea Sámediggi bidjame fuomášumi sámi kulturmuittuide ja nu maiddái eavttuid dehálaš kulturmuittosuodjalanbarggu oassái.

7.5 Kulturmuittuid geavaheapmi luondduguovlluin ja tuvraoktavuodain

Riikaantikvára ja Rana turisttasearvvis leat plánat ásašit tuvraláhtu Saltoduoddara/Čáhpesjienaguvlui, mii galgá beassat oaidnit dán guovllu luonddu ja kultuvrra. Sámediggi lea oassálastán prošeavtta álggahančoahkkimis. Dát lea pilohta-prošeaktan eará sullasaš ángirusšamiidda olles

riikkas. Mii áigut čuovvolit dán barggu sámi obbalaš beroštumiid dihte ja erenoamážit sámi kulturmuittut dihte.

7.6 Sámi visttiid identifiseren ja registreren

Leat dollon álbmotčoahkkimat Girkonjárggas, Deanus, Árborddis ja Skániin Sámedikki prošeavtta oktavuodas sámi visttiid identifiseren ja registreren. Čoahkkimat ledje erenoamážit sámi vistteaiggádiid vást. Čoahkkimiin ožžo eaiggádat dieđuid prošeavtta birra obbalaččat, mot registremat /báikediđostallamat leat plánejuvvon, ja kulturmuittolága birra.

Sullii 500 eaiggáda ožžo čálalaččat dieđu ovdal báikediđostallamiid. Daid gaskkas plánejuvvui báikediđostallan su. 400 visttis suohkaniin Máttavárjjat, Deatnu, Skánit, Grane ja Árborde 2012 fealtaáigodagas. Ledje sullii 330 visti gos čadahuvvui báikediđostallan 2012 fealtaáigodagas.

200 dan 330 báikediđostallojuvvon visttis, leat huksejuvvon ovdal 1912 ja dat leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittolága mearrádusaid mielde. Oktiibuot lea sáhka su. 140 áitis, 100 viesus, 30 návehis, 15 mearranávsttus, gávccii eanangealláris ja golbma darfegoađis. 70 vistti dan 330 visttis dárbbasit divoduvvot ollu ja dakkaviđe doaimmaid vai dat eai billahuva. Leat juo mássan 80 vistti dan 500 visttis, dat dahká su. 6 %. Mis ii leat leamaš vejolaš báikediđostallat golbmalogi vistti, ja sávamis mii sáhttit dan dahkat 2013:s.

Lea leamaš buorre gulahallan eaiggádiiguin. Sii bohtet dárbbasit čuovvoleami sealluhit ja divodit daid visttiid maid birra lea sáhka, dat ii leat juoga mii lea prošeaktarámma siskkobeaalde.

Stuora oassi Sámedikki kulturmuittosuođjalarbarggus lea áimmahuššat sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid kulturmuittolága ja plána- ja huksenlága mearrádusaid mielde. Dát lea iešguđet mállet suohkanlaš plánaid, fápmohuksemiid ja eará plánejuvvon doaimmaid oktavuodas. Mii áigut dás namuhit daid stuorámuš ja deháleamos áššiid maiguin Sámediggi lea bargan 2012:s.

7.7 E8 Lávavuovddi čađa

Sámediggi lea 2012:s loahpahan meannudeamis E8 mii manná čađa Lávavuovddi Romssa ja Báhcavuona suohkanis. Luoddagaskkas leat leamaš ollu lihkohisvuodát, ja dasa plánejuvvo biddjot earret eará luoddaáidi vuodjinjuoguid gasku. Báikediđostallamat plána-barggu oktavuodas čadahuvvojedje 2011:s. Dalle registrerejuvvojedje

12 saji gos ledje oktiibuot 20 sámi kulturmuittu plánaguovllus ja dan lahka. Measta buot kulturmuittut leat relaterejuvvon boazodollui. Eanas dain leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon (leat boarráset go 100 jagi). Lea eanas sáhka goahtesajiin ja gárddiin, muhto gávno maddái okta árbevirolaš sadji (Sara geađgi) ja visttit maid boazosápmelaččat geavahedje mañjel soadi. Geavaheapmi sáhtta vuhttot gitta 1700- lohku čálalaš gálduid mielde, muhto roggamiid bokte dán ránnaguovlluin sáhttit mii meroštallat ahte geavahanáigodat lea leamaš mihá guhkit go dat.

Luoddadivvumis šaddá konflikta mángga automáhtalaš ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittu dáfus. Sámediggi lea mearridan ahte ii vuosttil plánaevttohusa, muhto baicca meannudit ášši kulturmuittolága mearrádusaid mielde sierralobiáššin. Riikaantikvára lea, Sámedikki rávvema vuodul válljen addit sierralobi guoskevaš kulturmuittuide. Sámediggi deattuhii rávvemis ahte leat stuora servodatlaš beroštumit dás (sihkarvuoda beroštumit). Dasa lassin leat ovdalaččas juo dahkon duohtadeamit dála E8:s mii manná gárderavddaid čađa. Lei Romssa Musea mii geasset 2012:s iskkai guoskkahuvvon kulturmuittuid. Lei botánalaš registreren (šattuid nálleregistreren) ja siepmananalysa. Ulbmil dainna lei kártet guohtonšattuid ja gávnnahit muhtun muddui olggos goas guovlu vuosttaš gearde geavahuvvui boazoguohtumii. Goahtesajit maddái iskojuvvojedje. Buot bohtosat iskamiin leat vurdojuvvon ilbmat 2013 vuosttaš oasis.

Dasa mii guoská váldit vára eará kulturmuittuid plánas, de lea leamaš guhkes plána-proseassa ovtas geaidnodoaimmahagáin. Dát mielddisbuvttii odastuvvon plána, mas geaidnodoaimmahat leat váldán vuhtti buot mearkkašumiid maid Sámediggi dađistaga lea buktán.

7.8 420 kV – jođas Báhcavuotna – Hámmárfeasta

Plánejuvvon 420 kV- johtasa Báhcavuotna – Hámmárfeasta huksema oktavuodas, mas Statnett lea doaimmaeaiggát, lea Sámedikkis leamaš prošeakta jođus gos leat registreren kulturmuittuid línjaspáittus 2010 fealtaáigodaga rájes. Stuurimus fealtabarggu čadahuvvui 2010: ja 2011:s. Oktiibuot lea dat hui sihkkarit okta dain stuurimus registrerenprošeavttain maid Sámediggi lea čadahan.

2010:s ja 2011:s registrerejuvvojedje badjel 900 kulturmuittu maid Sámediggi báikediđostalai dán prošeavttas. 2012:s eai leat lahka ge leamaš ollu registrerenbarggut. Birrasiid 50 ođđa kultur-

muittu dokumenterejuvvojedje. Nugo dat earáge registreremat gullet eanas dain boazosápmelaččaid geavaheapmái ja ássamii. Prošeaktabarggu bokte leat ožžon odđa mávssolaš dokumentašuvdnaávdnasiid ollu iešgudet lágan kulturmuittuid dáfus iešgudet guovlluin gos ovdalaččas leat unnán registreren dakkáriid. Kulturmuittomálet leat leamašan nugo: dollasajit – mas eanas dain gullet goahtesajiide, muvrrat, báhčinegát/báhčinsajit, boazoáiddit geađggis ráhkaduvvon, hálit ja bieggasuojit, mielkevuorkkát roggojuvvon eatnamii, geađgeommanat, bivdorokkit, darfegoahtesajit, biikaráhkkanusat (vuollugis vuovdeguovlluin), sieiddit ja oaffarsajit. Mánngga sajis leat registrerejuvvon geađgehuksesusat maid doaimma lea eahpečielggas.

2012:s lea báikediđostallamat vuosttažettiin leamaš muhtun unnit, molssaevttolaš spáittuin Gáivuona ja Hámmárfeasta suohkaniin, ja duohtademiin mat gullet doaimma biras-, fievrredan- ja ráhkadusplánii. Viidáset leat čielggaduvvon ahte guovtti guvlui Gáivuona suohkanis bohtet plánejuvvon doaimmat čuočcat kulturmuittuide ja kulturbirrasii. Dasa lassin lea dán jagáš fealtabargui gullan geahččalanroggamiid čadahit muhtun kulturmuittuin, mat mannet spáittu mielde, mas galge oázžut gunaid 14 C- áigemeroštallamii. Áigemeroštallanbohtosat leat dehálaččat dan dáfus go galget árvvoštallat earjkilmuittuid suodjanstáhtusa ja sáhtta go duohtademiide addit lobi evttuid haga vai ii.

Geassemánus 2012:s ozai Statnett Riikaantikváras sierralobi kulturmuittolága mearrádusain 4 guvlui gos plánejuvvon huksen boahá čuočcat mávssolaš kulturbirrasiidida gos leat ollu registrejuvvon kulturmuittut. Dat guoská guovlluide mat leat Ráissa, Návvuona, Áltta ja Fálesnuori suohkaniin. Sámediggi lea iežas rávvemis ohcamii evttohan ahte eaktun lea ahte arkeologalaš iskammat čadahuvvojit buot dán guovlluin. Olggosgoluid dakkár iskkademiide máksá doaimmaeaggát. Sámedikki árvvoštallan lea ahte dakkár iskammat addet midjiide odđa ja dehálaš máhtu sámi obbalaš kulturhistorjjá birra, ja erenoamážit dán guovllu birra mas lea sáhka.

7.9 Skrugard – gáddeterminála evttohus

Plánejuvvon oljohkama oktavuodas Skrugard fealttas Barentsábis, lea doaimmaeaggát Statoil ASA ráhkadan evttohusa plána- ja čielggadanprográmmii gáddeterminála evttohusa várás. Plánabarggu álggaheamis ledje diedihuvvon guokte vejolaš saji gáddeterminála

ásaheapmái, Markoppneset Fálesnuori suohkanis ja Sáltesávju Nordkáhpa suohkanis.

Statoil lea 2012 čavčča mielde mearridan bargat viidáset dainna ahte Sáltesávju Nordkáhpa suohkanis šaddá vejolaš gáddái buktin báiki. Dát guovlu Sáltesávjjus man birra lea sáhka báikediđostallui ja doppe čadahuvvojedje eambo iskammat 2012 fealtaáigodagas. Báikediđostallama oktavuodas registrerejuvvojedje golbma orrunsaaji/darfegoahtesaji mat doaivumis bohtet leat vuostálasvuodas plánejuvvon huksemiin. Dattege lea daid sajiid ahki ja álgovuodđu eahpečielggas. Dan dihte galget dát orrunsaaji eambo iskojuvot, earret eará 14C- áigemeroštallama vehkiin. Sámediggi háliida dan dihte boahit ruovttoluotta loahpalaš cealkámušain daid orrunsaaji dáfus go buot bohtosat leat gárvásat.

Dás ferte deattuhit ahte Sámediggi dássázii dušše lea váldán vuhtii konkrehta plánabarggu, iige leat árvvoštallan iešalddis plánejuvvon oljohkama. Dán dahká doaimmaeaggát vejolaš HDP (huksen ja doaimmaplána) oktavuodas.

7.10 Setermoen báhčinguovlu

Sámediggi lea mánngga jagi barggu mannel loahpalaččat meannudan Setermoen báhčinefalta regulerenplána 2012:s. 2007 – 2012 áigodagas čadahuvvojedje kulturmuittoregistreremat (§ 9 – iskammat kulturmuittolága mielde) Setermoen báhčinefalttas, nugo Forsvarsbygg lei bivdán. Báhčinefalta lea Beardu suohkanis Romssas ja gokčá areála mii lea 152 km² stuoris. Guovlu geavahuvvo garrasit ja buot suodjalussuorggit geavahit dan, militeara soahteveahka geavaha dan eanemus. Setermoen lea okta moatti fealttas mii lea ovddiduvvon ovttasdoaimmanhárjehallamii oktan girdidoarjagiin (Áibmosuodjalusa vearjoduvván hárjehallamat).

Registrerenprošeavtta duogázin lea Forsvarsbygg guovlluregulerenplána evttohus, mii fátmasta olles báhčinefaltta. Setermoen báhčinefalta lea áigá áshuvvon. Doppe lea leamaš militeara doaimma 1898 rájes. Plána ulbmil lea reguleret dála doaimma, ja láchit dili huksemii ja eambo intensiiva atnui, earret eará eanet geavaheapmi lossa fievrui.

Olles báhčinefalta lea gullan Sámedikki fealtabargui, earret go ulbmilguovllut. Leat registrerejuvvon 15 automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi gávdnosa. Eanas dain leat goahtebáikkit mat leat váldovággeráiggiin, Suivvevággi / Kobbrygdalen ja Garžavággi / Liveltskaret. Earret árrana de leat registrerejuvvon biebmovuorká ja sieidi Lifjel-laksla báikkis johtingeaidnoráigge mii lea dan

guovtti vákki gaskkas. Guovllut leat geavahuvvon guottetbáikin ja geasse- ja čakcaorohahkan. Mii diehtit geavaheami birra 18- ja 1900-logu čálalaš gálduid bokte. «Lifjellkjerringa» sieidi ja biebmovuorká leat guovllus maid Suodjalus ii leat bállo geavahan ja doppe leat unnán fysalaš duohtadeamit. Sieidi lea kulturmitu mas lea erenoamáš alla ráfáiduhttinárvu. Sámedikki mearkkašumit leat dan geažil váldojuvvon vuhtii, ja plána lea reviderejuvvon nu ahte kulturmuittut suddjejuvvojit nu ahte dohko eai šatta huksejumit. Dat bohtet maid bissut iežasat álgoálgosaš eatnamis.

Lei Romssa Universitehtamusea mii doaimmahii Garžavákki goahtesajiid roggamiid 2011:s. Kulturmuittut ledje siskkobealde doaimmaguovllu ja ledje nu áitojuvvon ahte roggamat álggahuvvojedje njuolga mañnel báikedidoštallama. Gutnaáigemeroštallamat čájehit ahte goahtesajiid válde atnui 1400–1600 – logus. Muhtun dollasajiin gávdnojedje maid guovžža dáktebázahusat.

Maiddai dat gávccii eará goahtesaji mat vel gávdnojit báhčinfalhttas leat áitojuvvon. Dat leat báhčinfalhtta váldoguvllus: eanan ja áibmobáhčima doaimmaguovllus ja guovddáš guovlluin go galgá bohtit báhčín- ja hárbjehallanguovlluide. Guovllut danin leat hui guovddášis plánaevttohusas. Sámediggi árvvoštallá ahte lea unnán munnii heivehit geavaheami, ja eai makkárga doaimmat sáhte doarvái muddui suddjet kulturmuittuid suddjet bilistemiid vuostá. Mii árvvoštallat dan dihte ahte doaimma servodatlaš árvvu lea deháleabbo go kulturmuittuid ráfáiduhttinárvu. Lea sáhka báhčinfalhttas mii juo lea ása-huvvon, ja huksemis masa vuodđun leat Suodjalusa boahttevaš operatiiva dárbbut.

Sámediggi lea dán vuodul buktán rávvema Riikaantikvárii, mas rávvejuvvo ahte dat eará sámi goahtesajiid Setermoen báhčinfalhttas maid luvvejuvvojit. Luvvema eavttuin leat mii bivdán ahte čadahuvojit arkeologalaš iskamat ja botánalaš iskamat. Botánalaš iskamat dan dihte vai lea vejolaš gávdnat dološ gárddiid ja vai oažžut áigemeroštallama guohtuneatnama geavaheamis. Riikaantikvára lea iežas dohkkeheamis mii lea beaiváduvvon 23.11.2012 ollislaččat váldán vuhtii Sámedikki rávvema.

Sámediggi bargá aktiivvalaččat dikšumiin, sihkkarastimiin ja gaskkustemiin, váldin dihte váras ceavzilis ja guhkesáiggi perspektiiva sámi kulturmitobarggus. Lea maiddái dehálaš ahte Sámediggi lea aktiiva oasseváldi kulturmitodigaštallamis ja lea mielde hábmeme kulturmitopolitiikka. Dat dáhpáhuvvá earret eará bajitdási proševttaid álgagiid ja oassálastima bokte.

7.11 Oktavuohta guovddáš kulturmitoeiseválddiiguin

2012:s lea Sámedikkis leamaš jámma gulahallan vuosstažettiin Riikaantikvárain, gii lea ovddasvástideaddji direktoráhtta kulturmitosuodjaleapmái, muhto maiddái Birasgáhttendepartemeanttain relevánta áššiid birra, nugo omd. sámi visttiid registreremiid guovdu.

7.12 BARK

Sámediggi lea 2012 čavčča álggahan iežas oasi Riikaantikvára seailuhanprográmmas válljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuid váste 2010–2020 (BARK). Sámediggi galgá ráhkadit bajilgova buot láchčojuvvon sámi kulturmuittuin, ja vuoruhuvvon evttohusain odđa láchčimiidda. Buot suohkanat, museat ja earát sámi ássanguovlluin Norggas leat bovdejuvvon buktit midjiide evttohusaid. Plána mielde galgá listu ovdanbiddjot politihkalaš meannudeapmái 2013 geassemánus. Kulturmuittut fertejit leat dán listtus, ovdal mii sáhttit oažžut dikšunruđaid Riikaantikváras áigodagas 2020 rádjai. Sámi suodjalanveara /ráfáidahttojuvvon visttit ja báktedáidagat eai gula seailuhanprográmma vuollái, dain leat sierra ortnegat.

7.13 Máilmmiárbepolitiikka ja máilmmiárbebaiki Várjjagis

Sámediggi lea 2012:s buktán cealkámuša Birasgáhttendepartemeantta odđa ja ollislaš máilmmiárbepolitiikka evttohussii.

Sámedikki mielas lea bures bargojuvvon evttohusain. Mii leat duhtavaččat mearkkašan ahte evttohusaid gaskkas čuoggá vuolde «Identifiseret máilmmiárbebi Norggas», lea biddjon čuokkis «árvvoštallat boahttevaš vejolaš sámi máilmmiárbebi nammadeami». Čuoggá birra ii leat dattege eambo namuhuvvon dahje konkretiserejuvvon eará sajiin teavsttas. Mii goitge jáhkkit ahte sátnádeami duogábealde, lea álgga oažžut sámi máilmmiárbebaikki Várjjagii.

Sámediggi ja Unjárgga gieldda leat mañga jagi ovttasbargan oažžut Ceavccageađgi/Mortensnes árvvoštallojuvvo Norgga gaskaboddosaš listui. Luottat 12000 jagi ássama ja oskudoaimmaheami mañis Ceavccageađgis/Mortensness, eai sáhte gehččot eretčuldojuvvon resursavuodus, ja earenoamážit ii daid earenoamáš goddebivdorustegiin mat Várnjárggas gávdnojit. Danin vuodđuduvvui 2010:s bargojoavku masa oassálaste olgguldas áššedovdit. Bargojoavkku váldi lea earret eará leamašan árvvoštallat sáhttet

go bivdorusttegat leat oassin máilmmiárbe bargus. Joavku čoahkkáigeassu lea «combined sites»-nomination, gos bivdorusttegat Noidiidčearus/Kjøpmannskjølenis Báhcavuona gielddas (Várnjárgga álbmotmeahci siskkobealde) ja Golleváris Deanu gielddas, ja dat mihtilmas geađgeáiggeguovlu Gropbakkengen Unjárgga gielddas, leat guovllut mat čatnašuvvojit dasa. Buot guovllut leat Várjjat Siidda, várjjatsápmelaččaid boares geavahanguovllus. Gaskaboddosaš namma lea «Várjjat Siida: Hunters and fishers from Mesolithic to Modern times». Vurdojuvvo ahte dat lotnolas báikkít bohtet Norgga gaskaboddosaš listui lagamus boahtteáiggis.

Ášši lea maiddá ovdanbiddjojuvvon Boazoguohtunorohagaide 6 ja 7, ja mii leat vuostáiváldán posiitivlaš ruovttoluottadieđuid. 2012 borgemánus lea čadahuvvon bures lihkestuvvan lasikárten Noidiidčearu bivdorusttegis. Dát ovdanbuktojuvvui Várnjárgga álbmotmeahci stivríi čakčamánus. Duogášdieđut leat maiddá gárvvistuvvome, nu ahte Deanu ja Báhcavuona gielddat sáhttet dahkat formálalaš mearrádušaid das ahte sii doarjut proševtta, numot gielddaid politihkalaš jodihangottit leat háliidan.

7.14 Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis

Dikšunplána ja dábálaš rutiinna mielde lea 2012:s čadahuvvon dikšun Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis. Dáppe leat láddjen suinniid eanemus guovddáš guovlluin, rođut/soagit guovllus St.Georga kapealla birra leat váldon eret ja kapealla lea bihkkaduvvon. Dikšunplána rávvema mielde leat dál bargame ásahtit rássegokčasa hávdeboldná. Dat dahkkojuvov nugo suoinnit biđgejuvvojit šládjavalljugas guovlluin Skoaltagávpogis boldná. Proseassa lea čilgejuvovn dikšunplánas, ja Nuortasámi museas lea ovddasvástáduš dikšunbargui.

Dasa lassin lea Sámediggi gárvvistan bisánasji Skoaltagávpogis, plánaid vuodul maid Rambøll, ráđdeaddi inšenevrrat, leat ráhkadan. Bisánasadjii lei gárvvistuvvon ja lei šiehtadusa mielde gárvvistuvvon geavahanláhká girkovahkkolohppii 2012 borgemánus. Sámediggi dan formálalaččat válddi badjelasas 2012 čakčamánus.

7.15 Sámi kulturmuittut Opplándda fylkkas

Sámediggeráđdi lea ovtta Opplándda fylkkagielddain álggahan plánet Djo-proševtta sámi kulturmuittuid birra Opplánddas, ja prošektii lea vuodđun dálá ovtta bargošiehtadus.

Ovtta bargošiehtadus Opplándda fylkkagielddain gusto dušše kulturmuittuide ja lea goalmmat jahki dán gustovaš šiehtadusas (gustovaš 2009–2013). Strategalaš ángiruššansurggiide mat leat namuhuvvon ovtta bargošiehtadusas, gullet nugo eanet registreren/dokumentašuvdna, ja máhttolonohallama ja oktasaš Djo-proševttaid čađahepmi.

Proševttas galgá deattuhit systemáhtalaš kulturmuittoregistreremiid válljejuvvon guovlluin, mihttomearri lea dahkat ođđa gávdnosiid mat eahpitkeahttá sáhtta čatnat boarráset áiggi sámi ássamii, leahkimii ja luonddugeavahepmái. Dasa lassin lea sávahahtti dán birra oázžut báikki olbmuid gaskkas báikkálaš barggaheami johtui. Láhččojuvvo nu ahte proševttas ja proševtta bohtosiin galgá leat báikkálaš gaskkusteampi dan botta go proševttaáigodat lea.

Proševtta čađahepmi veaháš orustii 2012:s, muhto lea plánejuvvon čadahuvvot 2013:s. Lea sávahahtti ahte proševtta maiddá šaddá vuodđun ovtta bargui mii joatká go dálá šiehtadus loahpahuvo 2013:s.

7.16 Vuoiñjalaš kulturárbbi birra

Sámediggeráđdi lea 2012:s oassálastán seminárii UNESCO vuoiñjalaš kulturárbbi konvenšuvnna atnui váldima birra. Seminára lágidii Norgga kulturráđdi. Seminárii lei vuodđun čielggadeapmi maid ABM-utvikling lea ráhkadan dan birra ahte Norggas váldit atnui konvenšuvnna. Vuoiñjalaš kulturárbi gokčá viiddis suorggi ja bohta leat relevánta kulturmuittohálddašeami siskkobealde. Seminára lei vuosttaš čoahkkin buohkaide gain vuoiñjalaš kulturárbi lea oassin sin bargosuorggis. Sámediggeráđdi áigu čuovvolit barggu atnui váldimiin viidáset, ja sihkkarastit ahte vuoiñjalaš sámi kulturmuittut váldojit albmaláde váras.

Kulturmuittogáhttenbarggus leat diehtelasat maiddá ekonomalaš váikkuhangaskaoamit dehálaš oassin dan ollislaš govas. Jahkásaččat várejuvvo ruhtahivvodat mii galgá addot ohcanvuđot kulturmuittosuodjalandoaimmaide.

7.17 Kulturmuittosuodjalus – ohcanvuđot doarjagat

Sámediggi lea 2012:s juolludan ruđaid 37 proševtta čađahepmái mat siskkildit sámi kulturmuittosuodjaleami. Oktiibuot juogaduvvui 3 933 000 ru. Tabealla čájeha obbalaš juohkima gaskal guovtti stuorámuš poastta vistesuodjalusa ja eará kulturmuittosuodjalandoaimmat (registre-

Guovlu	Submi	Galle	Vistesuddjen	Kulturmuitos.	Liige juolludeapmi*
Davvisámi	2028000	19	339000	623000	1066000
Julevsámi	1143000	11	259000	0	884000
Lullisámi	687000	6	60000	577000	50000
Eará	75000	1	0	75000	0
Submi	3933000	37	658 000	1275000	2000000

* Poasta liigejuolludeapmi čujuha stáhtabušehta kap. 1429 poasta 72.2:i.

remat, dokumentašuvdna ja dikšun). Sámedikki bušehtas lei várrejuvvon 2 miljovna ru. juogadeapmái. Dasa lassin jugii Sámediggi vel 2 miljovna ru. stáhtabušehta kap. 1429:s, Riikaantikvára láidestemiiguin. Dán jagaš ollislaš ohcojuvvon submi dagai sullii 8 150 000 ru.

Sámediggi lea 2012:s ráhkadan standárdda divodanplánaid ráhkadeapmái, ja ohcanbagadusa ja bagadusa dasa gii lea vuostaiváldán doarjaga.

19 prošeavtta ovdeš jagiin leat čadahuvvon ja dán jagis leat raporttat dain bohtán. Ovttá prošeavttas lea Romssa universitehta registreren 250 odđa bivdorokki goddebivddu váste oktilis vuogádagas Finnmárkkoduoddaris. Dasa lassin leat registrerejuvvon vihtta čila mat leat geavahuvvon bivddu oktavuodas. Dát leat ráhkaduvvon geađggis ja eatnamis. Leat maiddái registrerejuvvon 23 árrana (árransaji/lávvosaji)maid njuolgut sáhtta čatnat oktii dainna ahte dán guovllus lea don doloža rájes juo leamašan sámi geavaheapmi. Roggamat ja radiologalaš beaivádeamat činain čájehit ahte árransajit/orransajit leat geavahuvvon áigodagas gaskal 1020–1770 m.kr. Prošeavtta bohtosat čájehit ahte dán guovllus lea leamašan oktilis sámi geavaheapmi guhkit áigge.

Vel okta prošeakta mii raporterejuvvui jagi loahpas sáhtii čájehit viiddis sámi geavaheapmái Sáltooduoddaris ja Lønsdalenis, doppe registrerejuvojedje badjel 350 kulturmuittu, eanasoassi dain sisttisoalái árrama ja stállasajiid. Registreremat galget lasihuvvot sullii vel 300 registreremii mat dahkkojedje 2010:s.

Norsk Villreinsenter lea dán jagi álggahan prošeavtta mii gullá árbevieruide sámi geavaheami ja ássama oktavuodas Filefjellas Setesdalii. Dán barget earret eará ruđaiguin maid Sámedikkis leat ožžon. Dát prošeakta galgá čuovvoluvvot viidáset, ja sii fas mañnel máhccet ruovttoluotta bohtosiid válddahallamiin. Doaivumis dát addá buriid bohtosiid, ja odđa dokumentašuvdna dasa ahte doložiid rájes leat sápmelaččat geavahan daid guovlluid.

Kásmoslettas Skjerstadas, Bådådđjo suohkanis leat golbma sámi báikki fávdnádus automáhtalaš ráfáidahttojuvvon sámi viesuiguin. Dát leat viesut maid lea álki oaidnit Rg 812 buohta, ja dat leat oassin gaskkustandoaibmabijuin mat gullet Fotefar mot nord ja eará kulturgaskkustandoaimmaide. Kásmovollen báikkis lea viessu gárvvistuvvon dán jagi, Kásmos ges muorraviessu lea ožžon ruđa ja divodanbargu lea álggahuvvon 2012:s. Dáid visttiid divodeamat bohtet lassin dan guovtti návehii ovdeš divoduvvon báikkiin.

8 Ealáhusat

Sámedikki váldomihttomearri ealáhusovddideami oktavuodas lea ahte mii dáhtut nana ja juohkelágan ealáhuseallima, man vuodđun lea sámi kultuvra, luondu ja biras ja mii vuhtii váldá sámi kultuvrra, luondu ja birrasa ja mii dáhtut ealáhuseallima mii lea vuodđun ceavzilis báikegottiide gos olbmot háliidit orrut.

Joksan dihte váldomihttomearri váljii Sámediggi vuoruhit vihtta ánggiruššansuorggi 2012:s. Dát leat *Rámmaeavttut vuoddoealáhusain, geasuheaddji báikegottit, Kulturealáhusat, ja Innovašuvdna, dutkan ja árvoháhkkan, ja Gelbbolašvuodalokten ja odđahutkamat.*

Sámedikki bušehttarámma ealáhusovddideami váikkuhangaskaomiide 2012:s lei 37 626 00 ru.

Sámedikki árjjat ealáhusovddideapmái váldoáššálaččat guovdilastojuvvojit Doaibmasuorgái *doarjagat ealáhusovddideapmái*, maiddái gohčoduvvon STN-guovllun. Guovlu viiddiduvvui 5:in odđa suohkaniin 2012:s ja dál leat das mielde 21 suohkana, gos olle suohkan lea fárus ja leat mielde 10 suohkana, gos oasit das leat fárus. Buot dain suohkaniin sáhttet ealáhusdoallit ja fitnodagat Sámedikkis ohcat doarjaruđaid ealáhusulbmiliidda. Sámediggi háliida veahkehit oazzume ealáhusovddideame eanet sámi guov-

lluin dakko bokte go váldá mielde ođđa suohkaniid STN-guvlui, mii oktiivástida Sámedikki ealáhusovddideami politihkalaš váldomihttomeariin.

Sámediggi čuovvu ealáhus- ja servodatovddideami sámi guovllus lahka jahkásaš analysaid bokte. Telemarksforskning lea 2012:s doaimmahan barggu. Mañemus logut čájehit ahte guovllus obbalaččat lea olmmošlohku lassánan. Válđoáššálaččat lea sisafárren mii dagaha ahte olmmošlohku lassána. Bargosajiid lohku lassána, earenoamážit Finnmárkkus. Ealáhusstruktuvrra dáfus STN-guovllus, leat stuora erohusat suohkaniid gaskkas. Muhtun suohkanat leat hui nannosat, earát ges leat ollásit stuora, dehálaš fitnodagaid/doaimmaid hálddus. Fitnodagat mat dál gávdnojit sámi guovllus vásihit ovdánahttima ja gánnáhahttivuođa. Seammas lea ásaheaddjidávjodat vuollin ollu suohkaniin.

8.1 Vuoddoealáhusat

8.1.1 Mariidnaealáhusat

Sámediggi lea bargan didolaččat gávdnat buoremus čovdosiid maiguin sihkkarástá álbmoga guolástanrievtti mearrasámi guovlluin. Dán lea dahkan go sihke lea bargan lbmildidolaš politihkain ja ekonomalaš váikkuhangaskaomiid hálddašeamiin sihkkarastin dihte báikkálaš ássama, rekrutterema ja barggolašvuoda riddo- ja vuotnaguolásteamiis. Earret eará ferte oazžut nannosat báikkálaš vuodu guollesurssaid hálddašeapmái, ja váikkuhangaskaomiid bealis vuoruhit doarjaga guollefanasinvesteremiidda ja viidásetovddideapmái ja vuostáiváldinrusttegiid odasmahttimiidda, ja veahkkin ovddideame ja viidásetnástuhttime ođđa buktagiid mariidnadoaimmain.

Konsultašuvnnaid ja oassálastimiid bokte rádiin ja lávdegottiin lea Sámediggi ožžon guorraseami muhtun evttohusaide buoridan dihte rámmaeavttuid guolásteddjiide mearrasámi guovlluin. 2013 guolástanreguleremis Sámediggi oáččui bajiduvvot lassieari juohke fatnasii STN-guovllus dor-skebivddus 6 tonnas 2012:s 12 tonnii 2013:s. Sámediggái guorrasedje maiddái dakko ahte ii ásaht ½ eari buohkaide geat leat registrerejuvvon guolástuslogu A bládis guolásteddjiid ektui registrerejuvvon B bládis, nugo Norgga Guolástussearvi garrasit háliidii. Sámedikkis lei maiddái mearrideaddji doaimma gažaldagas ahte bisuhit dál vuotnalinjjáid ja gildosa vuotnalinjjáid siskkobealde bivdit fatnasiiguin mat leat badjel 15 mehtera.

Mearrenjiččehasaid 2013 reguleremis, oáččui Sámediggi konsultašuvnna Guolástusdirektevrain guorraseami dasa ahte galgá oazžut stuorát bivdohuhtadusa ránesjuorjju bivddus go geargenjuorjju, nu ahte dakko bokte bivddáše sihke eanet geađgenjuorjjuid ja ránesjuorjjuid.

Galgá leat unnimus 50 000 ru. jahkásaš brutto dienas jus galgá guolástuslohkui beassat sisa. Mearraluossabivddu dienas ii leat leamašan váldojuvvon mielde dienasvuđui go guolástuslohkui galgá beassat. 2012:s Sámediggi oáččui guorraseami dasa ahte dáid dietnasiid sáhttá váldit fárrui. Sámediggi oaivvilda ahte dát lea veahkkin odasmahttime árbevirolaš mearrasámi ealáhusheiveheami, mas guolástus lea lotnolagaid eará guolástusaiguin ja ealáhusaiguin.

Sámediggi mearkkaša ahte dál lea hui positiivvalaš vuoignu ollu vuotnaguovlluin, leat ođđarekrutteremat sihke nuorain ja boarraset olbmui. Obbalaš ipmárdus lea ahte viidáneapmi lea daningo guolásteddjiid ja ássiid rámmaeavttut leat buorranan doaimmahit guolásteami mearrasámi guovlluin.

Buoridan dihte gánnáhahttima mariidnaealáhusain Sámediggi vuoruhii ruđaid ollu investendoaimmaide 2012:s. Mariidnaealáhusaid bušeahhtaramma lei 4 165 000 ru. Stuora optimisma ja nanu báikkálaš barggaheapmi lea miel-disbuktan ahte ollugat ohcet investerendoarjagiid, sihke fatnasiidda ja vuoistáiváldin- ja gádderusttegiid láchimiidda. 2012:s juolluduvvui oktiibuot doarjja 7 785 000 ru. ovddas mii lea stuora badjelmeari geavaheapmi mearriduvvon bušeahhtaramma ektui. Buorre resursavalljodat dohkálaš eriiguin lea buktán nanu ođđarekrutterema guolásteddjiin geat háliidit bivdigoahtit iežaset fatnasiiguin. Doarjja lea eanasmuddui addojuvvon dábálaš riddo- ja vuotnafatnasiidda vuollel 11 mehtera mat doaimmaekonomalaččat bures nagodit doaimmat beare alla ruhtagoluid haga. Buorre resursadilli bajiduvvon eriiguin oktan buriid dienasvejolašvuodaiguin reabbáivddus lea addán doaimmavuodu mii movttiidahttá sihke odasmahttit fatnasiid ja oastit ođđa fatnasiid.

Lassin fanasinvesteremiidda leat ollu báikegottit čájehan beroštumi odasmahttit vuostáiváldin- ja hámmarusttegiid lasihan dihte vejolašvuoda váldit vuostá vuoddoávdnasiid ja bálvalusfálaldagaid fatnasiid ektui. Sámediggi lea juolludan doarjaga mánja doaimmabidjui:

- Deanu gielddas lea Sámediggi juolludan 1 000 000 ru. bálvalusvistái guolásteddjiid vást Gohppis ja kája ja govduurukku divodeapmái seamma báikkis. Sámediggi juolludii maiddái

ruđaid hukset govduurukku ja bárroruohu Suoššjohká hámmanii.

- Ungárgga gielddas lea Sámediggi juolludan doarjaga, 500 0000 ru., buoridit Kája ja vuostáiváldinrusttega Kløvnnes hámmanis Unjárgga gielddas.
- Porsáנגgu suohkanis, Smiervuonas, lea Sámediggi juolludan 500 000 ru. guhká ohcaluvvon govduromoloi, buoridan dihte vuostáiváldinrusttegi hámmandilálašvuodaid. Smiervuotna guolástusbáikin, gos dušše lea okta vuostáiváldinrusttet, vissásit veahkeha nanneme vuodu mariidna ealáhusovddideapmái Porsáנגgu suohkanis.

Sámedikkis lea barggus hámmanbuoridanprošeavttaiguin leamašan buorre gulahallan sihke suohkaniiguin ja Riddodoaimmahagain oázžun dihte sadjai ekonomalaš ovttasbarggu prošeavttaid realiserema váste. Dát doaimmabijut bohtet leat dehálažžan dáid suohkaniid báikkálaš guollefatnasiid gálvolágedemiide ja sin orusteapmái hámmaniin.

Láhka rievdadusaid birra oassálastinlágas, áhperesursalágas ja finnmárkkolágas

Sámediggi lea álgaga dahkan lágidity ja lea čadahan politihkalaš álggahančoahkkima guolástusministariin. Mii leat dál bargagohtán viidáset konsultašuvdnaproseassain lánkaásahusbarggu birra vuotnaguolástuslávdegotti oktavuodas, das gehččojit bealit nugo ásaheapmi, oktiibidjan, barggut ja vuotnalinjjáid mearrideapmi, ja makkár gaskaboddosaš doaimmabijuid lea vejolaš álggahit dan botta go konsultašuvnnat čadahuvvojit, nugo ovdamearkka dihte gildosa stuorát fatnasiidda bivdit vuonain.

Ášši vuotnalinjjáid birra meannuduvvui Guolástusdirektoráhta regulerenčoahkkimis Bergenis 2012 juovlamánus. Ášši duogážiin lea ahte Stuoradiggi lea mearridan «lága rievdadusaid birra oassálastinlágas, áhperesursalágas ja finnmárkkolágas». Lánkarievdadussii lea vuodđun ráđdehusa lánkaproposišuvdna Finnmárkku ridoguoalástuslávdegotti čuovvoleami birra (Prop.70L(2011–2012)). Lánka lea fámus ođđajagimánu 1.b. 2013 rájes. Dán vuodul lea Guolástus- ja riddodepartemeanta sihtan Guolástusdirektoráhta čadahit gulaskuddama evttohusas ahte galgá leat gaskaboddosaš gielddus fatnasiidda badjel 15 mehtera bivdit vuotnalinjjáid siskkobalde.

Sámediggi ja Guolástus- ja riddodepartemeanta leaba ovdal regulerenčoahkkima olahan

ovttaoavilvuodá ahte joatkit dálá vuotnalinjjáiguin dassáži Vuotnalávdegoddi lea ásahevvon ja lea árvoštallan galget go gaskaboddosaš vuotnalinjját jotkojuvvot ja makkár hámis.

Deanuláhka

Deanulága evttohuvvon rievdadus váldojuvvui ovdan dan oktavuodas go Luossa- ja sáivaguolleláhka evttohuvvui rievdaduvvot. Stuoradikki Energiija- ja biraslávdegoddi lágidity rabas čoahkkima áššis 31.05.2012:s. Lága meannudeapmi mielddisbuvttii ahte ášši sáddejuvvui ruovttoluotta ráđdehussii. Lávdegoddi hálidity sisoalu dáfus seamma bohtosa, muhto ahte Deanuláhka galggai bissut sierra lánkan iige sierra kapihttalin finnmárkkulágas. Sámediggi vuordá Birasgáhtendepartemeanttain oázžut konsultereama ođđá lánkaevttohusa birra nu fargga go dat lea gárvvis.

Šiehtadallan Suomain guolásteami birra Deanujogas

Šiehtadallamat Suomain ođđá šiehtadusa birra Deanučázadaga ráđjegaskii leat álggahuvvon. Sámediggi lea nammadan ovttá olbmo norgga šiehtadallandelegašuvdnii. Leat lágidityvuvon guokte šiehtadallančoahkkima 2012:s, ja dán ráđjai leat šiehtadallan bajitdási mihttomeriid ja regulerenjuolggadusaid birra. Áigumuš lea ahte ođđá šiehtadus galgá leat fámus 2015 rájes.

Observevrastáhtusa NASCO:s

Sámediggi lea 2012:s addon observevrastáhtusa NASCO:s – The North Atlantic Salmon Conservation Organization.

Guollereguleremat jogain ja mearas 2012 ovddas

Bargolávdegoddi Davvi-Romssa ja Finnmárkku guollereguleremiidda jogain ja mearas buvttii evttohusa guollereguleremiidda jogain ja mearas 2012 ovddas, ja guhkesáiggi strategiija regulereemiidda. Lávdegotti 2012 regulerenevtttohus mielddisbuvttii viiddideami bivdináiggis gáidánuhtiin, earenoamážit Davvi-Romssii. Johkabivddu dáfus, bargolávdegoddi bijai vuodđun fylkkamánniid evttohusa ahte bisuhit eanas čázadagain bivdodási. Dasa lassin evttohi bargolávdegoddi ásaht bargojoavku čielggadit eambo njuovžilis vuggiid guollebivdoreguleremii ja ahte álggahuvvo prošeakta mii galgá kártet ja systematiseret árbevirolaš máhtu mii galgá hálldášeamis adnojuvvot.

Bargolávdegotti raporta, 2012 reguleremiid birra, lei vuoddu konsultašuvdnii Luondduhálddašandirektoráhtain. Luondduhálddašandirektoráhta vuohččan konsulterii Sámedikkiin gulaskuddanevttohusa birra 2011 juovlamánus, dalle dokumeentalonohallamiid bokte. Regulere-nevttohus mii lei seamma go bargolávdegotti evttohus sáddejuvvui gulaskuddamii, gulaskud-danáigemearri lei ođđajagimánu 20.b.2012:s.

Konsultašuvnna mañjel gaskal Sámedikki ja Luondduhálddašandirektoráhta njukčamánus lea ovttaoavilvuolta johkaregulereemiid ja čuovvolanbarggu ja mearraregulereemiid birra 2012 ovddas Davvi-Romssas, muhto ii mearraregulereemiidda Finnmárkkus. Direktoráhta ii hálit fas viiddidit bivdináiggi gáidánuhtiin Finnmárkkus, muhto Sámediggi háliida čuovvut bargolávdegotti evttohusa ahte fas viiddidit bivdináiggi ovttain guvttiin beivviin iešguhtetge regiovnas. Dasto ii olahuvvon áibbas ovttaoavilvuolta ja ášši bajiduvvui politihkalaš konsultašuvdnii Birasgáhttendepartemanttain.

Sámediggeráđdi ja Birasgáhttendepartemeanta leaba konsulteren 2012 regulereemiid birra, ja viidáset regulerebarggu birra njealji čoaikkimis; konsultašuvdnačoahkkin njukčamánu 21.b.2012:s, čoaikkinn cuoŋománu 13.b., konsultašuvdnačoahkkin cuoŋománu 26.b.2012:s ja loahpabeavdegirjijis miessemánu 7.b. Birasgáhttendepartemeanta čuovvui direktoráhta árvalusa das ahte ii fas viiddidit bivdináiggi Finnmárkkus, ja čujuhii Luondduhálddašandirektoráhta árvalussii, bargolávdegotti rávvagiidda ja dasa ahte váldit vuhtii Ruošša, earret Porsáŋgu regiovdna mii fas oáččui viiddideami.

Sámediggeráđdi deattuhii hui ládje ovttaoavilvuoda mii bargolávdegottis leat šiehtaduvvon. Sámediggi oavvilda ahte ovttaoavilvuolta galggašii gustot olles bargolávdegotti 2012 regulere-nevttohusii ja čuovvolahtti bargui, ii dušše osiide dás nugo departemeanta dan válddahalai. Sámediggeráđdi háliidii ceavzilis, máhttovuđot luossahálddašeami mii láhčá dili báikkálaš johkahálddašeapmái, mii dohkkeha mearraluossabivddu ealáhusdoaimman ja mii bisuha mearrasámi kultuvrra.

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši ja nannii mearraluossaguolásteddjiid rievtti bivdit luosaid mearas, ja gávnnašii ahte dálá luossaregulereemat leat nu čavgat ahte mearraluossabivddu birgenvuoddu lea áitojuvvon ja deattuhit garrasit ahte mearraluossabivdu dárbbáša dakkavide eareanoamáš doaimbajuid. Sámediggi ii guorrasan dán jagáš regulereemiidda.

8.1.2 Eanandoallu

Sámediggi attii árvalusa 2012 eanandoallošiehtadallamiidda. Váldosisdoallu árvalusas lei ahte šibitdoallu ferte oážžut buoret gánnahttivuoda. Sámediggi maiddái deattuhii dan ahte sihkkarastit rekrutterema eanandollui earret eará nu ahte nuorat ožžot nuvttá mielkeeriid álggaheapmái ja ahte Sámediggi galggai oáččui stuorat rolla eanandoalopolitihkas.

Šiehtadusas mii šihttojuvvui, Sámediggi oáččui 2 000 000 ru. lassi ruhtajuolludeami árktaš eanadoalu ángiruššama geažil. Sámediggi lea danin mielde bargojoavkkus mii bargá bidjame johtui stuorat ovddidanprográmma, mii guovdilastá árktaš eanadoalu. Árktaš buktagat áddejuvvojit leat buktagat mat ráhkaduvvojit Davvi-Norggas. Vuoruhemiin vuordimis oážžu buoret gánnahttivuoda eanandoalus, ja dat galgá bidjot johtui 2013:s.

Sámediggi lea bovdejuvvon searvat sihke Romssa ja Finnmárkku regionála giliovánahttinprográmmaid hábmemii. Sámediggi namuhii sávaldaga dán guovtti fylkkas ovttastahttiiba fylkagiella ja fylkkamánni plánabargguid. Boadus lea ahte goappeš plánabarggut gehččojuvvojit oktavuodas Romssas, mii jáhkkimis addá ealáhussii buoret ja eambo einnostahtti rámmaeavttuid.

Sámedikki bušeahttarámma eanandoalloumiliidda lei 4 800 000 ru. 2012:s, mas juolluduvvui doarjja investerenulbmiliidda oktiibuot 2 380 400 ru. ovddas. Unnitgolaheapmi dán oktavuodas lea daningo leat stuora hástalusat rekrutteremiin ealáhussii ja unnán ángiruššan hukset ođđa doaimavisttiid mat leat áiggi gáibádusaid mielde, mat gáibidit stuora kapitálarámma.

8.1.3 Boazodoallu

Ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilis boazodoallu lea buriid ekonomalaš rámmaeavttuid hálddus. Sámedikki árvalus 2013/2014 boazodoallošiehtadussii meannuduvvui 2012 skábmamánus. Sámediggi lea deattuhan ekonomalaš rámmaeavttuid mat fertejit buoriduvvot, muhto maiddái eará dilálašvuodaid nugo areáladili, boraspiiriid, boazologu heiveheami, dáseárvvu, rekrutterema, dearvvašvuoda ja márkanbarggu.

2012/13 boazodoallošiehtadusa šiehtadallamiid oktavuodas ášahuvvui bargojoavku guorahallat váikkuhusaid ja doaimbajuid alimus boazologu mearrádusaid čuovvoleami oktavuodas. Sámediggi searvvai bargojoavkui ovttas departemeanttaid ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvvi (NBR)ovddasteddjiiguin.

Bargojoavkku váldi lei kártet man ollugat šaddet heaitit boazodoaluin, ja čalgogullelaš ja servodatlaš váikkuhusaid. Viidáset joavkkus lei váldin addit bajilgova vejolaš doaibmabijuin dálá váikkuhangaskaopmeapparáhta siskkobealde ja árvvoštallat man muddui dálá ortnegat leat heivehuvvon ulbmiljovkui ja mihttomeriide mat boazodoallopoltiikkii leat biddjon. Bargojoavkku gearggain raporttain skábmamánu gaskamuttus.

Dát raporta lei earret eará fáddán go Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši Finnmárkkku boazologu heiveheami birra. Mearrádušas ovdanboahdá earret eará ahte Sámediggái lea dehálaš ahte boazologu geahpideami proseassat čadahuvojit várrogeamos lági mielde boazodoalloalahusa ektui. Sámediggi ipmirda bures vuorjašumiid maid boazologumearrádušaid čuovvuleapmi dagaha boazodolliide. Seammás lea Sámediggái dehálaš ahte boazodoallu Finnmárkkus boahhteáiggis galgá leat ceavzil ja oaidná dárbblašlázžan ahte boazolohku heivehuvvo ceavzilis dássái. Sámediggái lea maiddái dehálaš ahte ovddiduvvojit buorit ja nanu álgagat eaktodáhtolaš ortnegiidda maiguin joksá boazologu geahpideami.

Konsultašuvnnat boazodoallohálddahusa rievdademiid birra

Sámedikkis lea leamašan konsultašuvdnačoahkkin Eanandoallo- ja biebmodepartementtain ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin boazodoallohálddahusa rievdademiid birra. Čoahkkin eambo čielggadii áššeasálaččaid ákkastallamiid ja áddejumiid iežaseroštumiide, muhto liikká eai áššis gal vuos oro gávdomne čovdosat maid dáfus sáhttet olahit ovttaoavilvuoda. Konsultašuvnnat eai válbmanan 2012:s.

Sámediggi lea olles 2012:s bargan dainna áššiin ahte bissehit ahte bohccut vuojahallet togii Nordlándda ruovdemáđiijas. Sámediggi lea bivdán dakkavide doaibmabijuid, áididiid, nu ahte lohku njiedjá nu vulos go vejolaš bohccuin mat vuojahallet togii, ja mihttomearri berre leat 0-višuvdna. Sámediggi lea bivdán Johtalusdepartementta čuovvolit Ruovdemáđiijadoaimmahaga go sis leat áideplánen. Sámediggi lea maiddái bivdán ahte várrejuvojit ruđat stáhtabušehtas áidehuksemiidda Nordlándda ruovdemáđiija ráigge. Sámediggi čuovvola ášši 2013:s.

Boazodoallošiehtadusa 2012/2013 šiehtadallamiid oktavuodas šiehtadusoasálaččat sohpe heaittihit AHP-boazu, ja ásahtit ođđa prográmma namain Boazoprográmma. Innovašuvdna Norga

Finnmárku galgá hálddašit prográmma. Sámedikki áirras stivrenjoavkkus lea Mariann Wollmann Magga. Sámediggi áigu bargat dan ala ahte Boazoprográmma olaha iežas váldomihttomeari mii lea olahit eambo árvoháhkama buvttadeamis, gávppálaš doaimmas ja bohccobierggu vuovdimis ja bohcco oalgebuktagiin. Sámediggái lea maiddái dehálaš ahte prográmma heivehuvvo eará váikkuhangaskaomiide ja eará ángiruššansurggiide boazodoalu siskkobealde, vai ealáhus oázžu buoremus ekonomalaš rámmaeavttuid.

Sámediggi oavvilda ahte boazodoalu oalgealahusaid ovddideapmi boahdá lasihit gánnáhahttivuoda. Sámediggi vuostáiváldá jahkáaččat 2 000 000 boazodoallošiehtadusa bokte boazodoalu oalgealahusaide. Sámediggi várrii 2012:s 1 000 000 miljovna ru. duodjealahusa ovddideami rámmii ja 1 000 000 eará oalgealahusaid ovddideapmái. 2012:s oáččui Sámediggi hui unnán ohcamiid oalgealahusaide earret go duojis, iige oktiige addojuvvon doarjja. Sivvan nu unnán ohccide sáhtta leat ahte ortnet lei ođas 2012:s ja dasto unnánat dihte dan birra. Eará, ja jáhkkimis deháleappot sivva, lea ahte eará váikkuhangaskaopmeaktevrrat, nugo AHP boazu (dál boazoprográmma), attii buoret ruhtadeami. Sámediggi áigu váldit dán vásahusa fárrui go joatká bargguin heiveheame váikkuhangaskaopmeortnegiid boazodoalu ektui.

Konsultašuvdna ođđa eanajuohkinláhka birra

Golbma konsultašuvdnačoahkkima leat čadahuvvon gaskal Eanandoallo- ja biebmodepartementta, Sámedikki ja Norgga Boazosápmelaččaid riikkasearvvi ođđa eanamolsunlága birra. Sámedikkis lea leamašan buorre ovttasbargu Norgga boazosápmelaččaid riikkaserviin konsultašuvnain. Ođđa eanamolsunlága váldomihttomearri lea addit ođđaáigásaš ja eambo ipmirdahtti lága sidjiide geat dan galget geavahit. Evttohusat mielddisbuktet maiddái vissis rievdadusaid boazodoallogas.

Konsultašuvnnat leat guoskkahan golbma váldoáššečuolmma boazodollui. Dat leat: Láhka-mearrádušat addojit dan birra ahte eanamolsunriekti sáhtta mearridit geavahannjuolggadusaid, dat guoská nai boazolohkui. Sámediggái lea dehálaš ahte dakkár mearrádušat leat hábmejuvvon dakkár lági mielde ahte boazodollui lea seamma álkit olámuttos go earáide duodai geavahit eanamolsunrievtti. Láhka-mearrádušat addojit boazodoalu siskkáldas riektečielggadeami birra, dat mearkkaša ahte eanamolsunriekti sáhtta geavahuvvot go galgá čielggadit vuogatvuodaid guov-

lluid geavaheapmái gaskal siiddaid ja orohagaid. Eanamolsunduopmostuollu dahká mearrádusaid strukturera/organisera ja gelbbolašvuodabajidandoaimmaid birra, nu ahte sihkkarastá sámiid rievtti kultuvrii, mii suddje sámi virolašvuodaid ja árbevieruid.

Sámediggi mielas lea áibbas mearrideaddji ahte dán golbma válđoáššečuolmma árvvoštalla ovtta ja obbalaččat. Dakkár árvvoštallama haga oavvilda Sámediggi ahte lea stuora várra ahte boazodollui ii leat seamma olámuttos eanamolsunduopmostuollu go eananeaiggáddiidda ja eará vuoigatvuodalaččaide, mii ii boađe oktiivástit geatnegasvuodaiguin mat stáhtas leat ON konvenšuvnna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid artihkaliid 14 (seamma olaheapmi duopmostuoluide), 26 (ii-vealaheapmi) ja 27 (riekti kultuvrii)mielde. Ášši ii leat vuos loahpavuovvon.

8.1.4 Rekrutteren ja buoret sohkabeali balánsa

Váikkuhan dihte ahte vuodđoealáhusat ožžot buoret rekrutterema ja buoret sohkabeali balánsa, lea Sámediggi ovddidan árvalusaid iešgudetlágan doaibmabijuide sihke eanandoallo- ja boazodoallošiehtadallamiidda. Sámediggi lea maiddái ásahan váikkuhangaskaomiid eriid oastimiidda sidjiide geat aiddo leat álgán eanandoaluin.

8.1.5 Boraspirepolitihkka

Sámediggi lea lágidan seminára boraspiriid birra 2012 njukčamánu. Válđoalbmljoavkun seminárii ledje Sámedikki namaduvvon olbmot regionála boraspirelávdegottiide, muhto dat oassálaste maiddái eará boraspireberoštusat. Seminára áigumuš lei lasihit máhtu boraspirehálldáseami ja boraspirepolitihka birra sámi guovlluin. Oktiibuot oassálaste 44 oasseváldi. Guoskkahuvvon fáttat ledje earret eará boraspiresoabahus, čuožahusat maid dagaha boazodolliide go sii masset bohccuid boraspiriide, álgoálbmoriekti boraspirepolitihkas ja Sámedikki rolla boraspirehálldáseamis.

Sámediggi lea addán mánga cealkámuša boraspiriid birra earret eará buhtadusortnegiid rievdasaid birra mat gusket šibihiiida ja bohccuide. Sámedikkis lea leamašan konsulteren dan birra gos riikkas guovžžamaddodat galggai geahpeduvot.

Boraspireprošeakta Eallit Luonddus (Leve i naturen) loahpavuovui 2012:s. Sámediggi ruhtadii osiid golmma-jagáš prošeavttas, mii lei ráddjejuvvon Romsii ja Finnmárkui. Ulbmil lei earret eará dárkkistit boraspiriid lávddu, bivddu vahágahtti

boraspiriin ja geahpedit vahágiid sávzzain ja bohccuin mat leat guohtumis. Loahpparaporttas boahká ovdan ahte boazodoalloealáhusas Romssas ja Finnmárkkus lea lassánan buhtaduvvon bohccuid lohku 2009 rájes. Sávzadoalus Finnmárkkus lei veaháš njiedjan buhtaduvvon sávccaid logus, muhto seamma áigodagas seammás eai luoitán nu ollu sávccaid guohtumiidda. Romssas lei áigodagas njiedjan buhtaduvvon sávccaid logus. Loahpparaporttas lea čeahkkáigesson nu ahte muhtun oassemihttomearit leat olahuvvon, muhto lea vátis árvvoštallat leago válđomihttomearri olahuvvon geahpeduvvon konfliktadási dáfus. Prošeakta čeahkkáigeassá maiddái dáinna ahte dat lea nago dan reguleret boraspiremáddodagaid prošeakta-áigodagas.

Norgga, Ruota ja Suoma Sámedikkis leat namadan juohkehaš iežaset miellahtu lávdegoddi mii galgá hábmet oktasaš boraspirepolitihka ja evttohit hálldáseapmái njuolggadusaid. Lávdegoddi ii leat vuos vuodđudan iežas.

8.2 Geasuheaddji báikegottit

Joksan dihte buriid rámmaeavttuid mánggalágan ealáhuseallimii, de lea dehálaš ahte sámi guovllus ovttasbarget váikkuhangaskaopmeaktevrrat. Stuoradiggedieđáhusas Innovašuvdna Norgga ja SIVA birra «Reaidut ovdáneapmái» mii almmuhuvui 2012 cuoŋománu, dadjá ráđđehus ahte » Bures lihkestuvvon ealáhusealáhusaheamit man vuodđun lea sámi kultuvra, giela ja árbevierut buktet nannejuvvon sámi servodateallima ja lasihit norgga ealáhuseallimis mánggaláganvuoda». Čujuhuvvo SIVA barggaheapmái sámi guovlluin, earenoamážit kultur- ja vásáhusealáhusas. Sámedikki ealáhusdieđáhus lea maiddái válđdhallojuvvon. Ráđđehus bivddii dieđáhusas ahte Innovašuvdna Norgga dahká álgaga ođasmahttit ovttasbargošiehtadusa Sámedikkiin. Dán leaba Innovašuvdna Norgga ja Sámediggi čuoovolan 2012:s. Ovttasbargošiehtadus galgá veahkehit oazžut eambo ovttahttima váikkuhangaskaopmehálddáseamis, nu ahte álggaheddjiide geat ja fitnodagat mat áigot viiddidit iežaset doaimma ožžot buori fálašaga.

Sámediggi juolludii 2012:s ruđaid fitnodagaide ja álggaheddjiide gullevaččat surggiide bálvalus, bálvaleapmi- ja smávvaindustriija. Sámediggi vuoruhii juolludit fitnodatguvllot ruđaid buvttavuođideapmái ja investeremiidda maiguin šattai oalle alla fitnodatovddideapmi. Bušehttarámmas, mii dagai 6 447 000, golaheapmi lei 4 459 500 ru. Sámediggi oavvilda dát ruđat leat veahkkin addime fitnodagaide ovddidanálgagiid, mii dasto mielddistbuktá

ahte ealáhuseallin obbalaččat šaddá eambo mánggalágan ja nanus.

8.3 Kulturealáhusat

Barggus ahte joksat gánnáhahtti kulturealáhusfitnodagaid, mearridii Sámediggi 2012:s čadahit analysa kulturealáhusovddideamis sámi guovllus. Dat čájeha ahte sámi guovllus lea ovdáneapmi nannoseappot go eará guovlluin. Sámediggi háliida ovdidit politihka kulturealáhusaid ovddideami ektui, ja mearridii 2012:s álggahit prošeavtta iežas namas joksán dihte dán. Sámediggi vuordá ahte kulturealáhusaide biddjo johtui stuorát ánggirdeapmi 2013:s.

8.3.1 Duodji

Sámediggi šiehtadallá jahkásaččat duodjeorganisašuvnnaiguin Duojáriid Ealáhusserviin ja Sámiid Dujiin duoji ealáhusšiehtadusa guovdu. Mihttomearri šiehtadusain lea ovddidit ealáhusguvllot duoji mas lea eanet gánnáhahttivuohta ja gálvojohtu iežas buvttaduvvon gálvvu. Šiehtadallamat 2013 šiehtadussii loahpahuvvojede 2012 čakčamánu. Duodjiorganisašuvnnaid gáibádus lei 14,6 miljovna ruvno. Ealáhus- ja kulturlávdegoddi bijai mearkkašumi sisa ahte jus fal doarjaortnet rievdaduvvo, de berre guorahallat mot vuoruhit ortnegiid aitto álggaheddjiide 3–5 jagi áigodahkii. Lávdegoddi háliidii maddái bajidit márkanfievredan ja vuovdin gelbbolašvuoda ja nannet neavvuma duodjealáhusas.

2012 njukčamánu čadahii Sámedikki dárkkisteami doarjaortnegis. 21 duojára dárkkistuvvojede, ja eatnasiin ledje váilevašvuoda dan ektui ahte eai lean čuvvon rehketdoallonjuolggadusaid. Dárkkisteamis lei konklusuvdna ahte ovdanbohte roavva rihkkumat rehketdoallofievredemiid dáfus ja dietnasiidda ja goluide ledje váilevaš dokumentašuvnnat. Viidáset ahte kvalitehta ruhtadoalus ja obbalaš áddejupmi gáibádusain mat leat rehketdoallofievredeapmái lei hui moaitinveara. Ohcanvuorus golgotmánus lea Sámediggi registreren ahte dokumentašuvdna ja rehketdoallu lea veaháš buoret, muhto Sámedikkis leat ain hástalusat earret eará dainna ahte dárkkistit leat go iežas buvttaduvvon duojit mat vuvdojit, leat go náittosguoimmit geat goappešagat bargaba dujiin ja goappešagat oážžuba doaibmadoarjaga, ja vuovdimiid lagas fulkkiid gaskkas.

Maŋgel dán dárkkisteami juolludii Sámediggi 2012:s doarja duodjeorganisašuvnnaide nu ahte sii sáhttet fállat rehketdoallokurssa duojáriidda. Ulb-

mil lea juohkit dieđuid duojáriidda dan birra makkár gáibádusaid vearroeiseválddit bidjet go iežas fitnodatdoaimma áigu jodihit ja makkár ekonomalaš geatnegasvuodaid dakkár doaibma mielddisbuktá.

Sámediggi lea ruhtadan gálvomearka-prošeavtta man mihttomearri lea ráhkadit guhkesáiggi plána dasa mot hukset nanu gálvomearka duodjái ja mot dan galgá jodihit. Duojáriid ealáhussearvis ja Sámiid Duojis lea ovddasvástáduš dan čadahit.

Sámediggi lea maddái ruhtadan gelbbolašvuodaloktenkurssa buvttadeamis, márkanfievredeamis ja vuovdimis mii lea jurddašuvvon duojáriidda. Duojáriid ealáhussearvi ja Sámiid Duodji leaba bálkahan Sámi allaskuvla čadahit prošeavtta.

Sámediggi lea ovdal ásahan fásta oahpahallortnega duojis. Ortnege ulbmil lea sihkkarastit rekrutterema nuorain duodjealáhussii. 2012:s ledje 12 oahpahalli oahpu oážžume earret eará hájjanan duojáriid luhtte.

Prošeakta *Duodji ovddidit ealáhusan* julevsámi guovllus lea ovttajagáš prošeakta maid Sámedikki ja Nordlandda fylkkagiella leaba ruhtadan. Prošeavtta stivrenjoavku lea ráhkdan bargoplana 2012 vástte. Plána čájeha ollu doaimmaid main muhtunat juo lea čadahuvvon. Lea bálkahuovvon prošeaktajodiheadji 40 % virggis, geas lea ovddasvástáduš bidjet johtui doaibmajuid mat bargoplánas leat. Sámediggi attii 1 000 000 ru. Duodjeinstituhtti vai sáhttet ásahuvvot guokte bealle bagadallanvirggi Gaska- ja Nuorta-Finnmárkui ovttajagáš. Dát lei vejolaš daningo go duodjišiehtadus lei golahuvvon unnit go dan mii rámmán lei šihttojuvvon.

8.3.2 Vášáhusurisma

2012:s álggahuvvui prošeakta ja stuoraánggirdeapmi *Sámi mátkeealáhus*. Golmma jagáš prošeakta, man álggáheadji lea Origo Nord, ja sii jodihit prošeavtta. Sámediggi, Innovašuvdna Norga ja golbma davvinorgga fylkkagiella leat ruhtadan prošeavtta mas leat mielde badjel 20 fitnodaga. Sámediggi oavvilda ahte dát prošeakta veahkeha ovddideames autenttalaš mátkeealáhusa, vuodduvvon sámi árbevieruid ja kultuvrra ala.

8.4 Innovašuvdna, dutkan ja árvoháhan

Lotnolasealáhusaid árvoháhanprográmma ja Sámi mátkeealáhusa bokte vuoruhii Sámediggi doarjut doaibmajuid mat sáhttet addit viidá-

setreidema meahcebuktagiin ja eará biepmuin, ja gelbbolašvuodáloktema meahcebuktagiid ávkkesteami, buvttadeami ja vuovdima birra. Sámediggi vásihii 2012:s ahte dađibahábut lei unnán doaibma meahcásteddjiid gaskkas, ja dasto ledje unnán ohcamat váikkuhangaskaoapmeortnegii.

Oažžun dihte eanet ođđahutkama, ovdáneami ja ođasmahttima lea Sámediggi nannet ovttagbarggu VRI Finnmárkkuin 2012:s. VRI oanádus mearkkaša «*váikkuhangaskaoamit regionála DjO ja innovašuvnna vástei*, ja lea regionála prográmma maid leat ruhtadan Dutkanráđdi, Finnmárkku fylkkagiela ja Innovašuvdan Norga Finnmárku. VRI Finnmárku leat guovddázis máŋga miellagiddevaš proseassain Finnmárkkus. VRI Finnmárku láchčá dili Foresight Finnmárku (einnostuvvon ovddideapmi) ja lea guovddázis láchčime dili buoret entreprenevravuhtii ja álggaheddjiid čuovvoleapmái, nugo ealáhusgárdeáŋggirdeapmi ja Inkubator Nord. Oasálaččain lea oktasaš mihtto-mearri dan birra ahte movttiidahttit eambbo ovdáneapmái Finnmárkkus, ja sii áigot ovttaguorahallat guđeláđe ovddidanbirrasat sáhttet veahkehit dan oktavuodas.

8.4.1 *Gelbbolašvuodálokten ja ođđa ásaheamit*

Sámediggi lea vuoruhan čuovvolit ásahuvvon fitnodagaid 2012:s ja dan dihte almmuhan gilvuu ása-huvvon fitnodagaidčuovvoleami dahkat davvi-Romssas ja Finnmárkkus. Vuoruheapmi lea oassin lotnolasealáhusaid ja Sámi mátkeealáhusaid Árvohákanprográmmas. PriceWaterhouse Coopers oaččui bargun čadahit čuovvolanprográmma mii vurdojuvvo gárvánit 2013:s.

Sámediggi juolludii 2012:s álggahanstipeandda álggaheddjiide. Bušeahhtarámmas mii lei 900 000 ru, manai 600 000 ru dan ulbmili. Go dát gehččojuvvo sámi servodagaid vuollegis ása-handávjadoga oktavuodas, de álggahanstipeanda mii galgá movttiidahttit ođđa ásaheamiide, lea prak-sisa mainna Sámediggi ain joatká.

Sámediggi juolludii 2012:s 100 000 ru *Nuorra entreprenevravuhtii*. Daid ruđaid juolludii Sámediggi dan dihte vai ohppiid ulbmiljoavkkus galgá hástalluvvot ásaht nuoraidfitnodagaid mas fitnodatideaide lea vuodđun sámi sisdoallu, ovdamearkka dihte ahte sámi kultuvra, giella ja árbevierut leat oassin fitnodatideas. Ohppiidfitnodagat fertejit ieža defineret sámi sisdoalu.

Kárta vuolábealde čájeha suohkaniid mielde juhkkuojuvvon ohcanvuđot ealáhusdoarjagiid 2012:s.

9 **Regionálaovddideapmi**

Sámediggi bargá dili láchčit vai sápmelaččat ieža, ja iežaset eavttuid vuodul galget oažžut vejolašvuoda ovddidit iežaset servodaga, giela ja kultuvrra buoremus lági mielde. Dát lea ovddasvástádus maid Sámediggi ii galgga, iige sáhte dahje hálit okto guoddit.

Sámedikki váldoulbmil regionálaovddideamiin lea aktiiva ja ulbmillaš ovttagbargu báikkálaš ja regionála eiseválddiiguin man ulbmil lea nannet ja ovddidit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Sámedikkis váilot ain buorit reaidut maiguin sáhtta ákkastallat čatnasemiid gaskal resursa- ja energiijaávkkestallama ja sámi servodateallima ja kultuvrra nannema. Bušeahtha meannudettiin čuovvolit dievasčoahkkinn dán ášši ja áigu geahččalit dustet hástalusaid 2013:s.

2012:s lea Sámediggi bargan aktiivvalaččat regionálaovddideamiin máŋgga arenas. Sámediggi ovdanbuvttii čielggadeami regiovdnaovddideami birra Sámedikki dievasčoahkkimii geassemánus. Čielggadeamis čilgejuvvui áššečuolmmaid birra mat gullet sámi perspektiivii distrikta- ja regionála-politiikka, ja mot Sámediggi sáhtta bargat vuđolaš vuoigatvuodaiguin ja dárbbuiguin nuorra sápmelaččaid guovdu geat fárrejit gávpogiidda, seammás go mii háliidit bargat árbevirolaš sámi guovlluid ovdáneamiin ja ovddideamiin.

Ovttagbargošiehtadusat fylkkagielladaiguin leat dehálaš reaidut maiguin nanne ja ovddida sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Sámedikkis leat ovttagbargošiehtadusat buot fylkkagielladaiguin Hedemárkku rájes davás guvlui. Ovttagbargošiehtadusaid bokte siehtadussii nanejuvvo regionála eiseválddiid ovddasvástádus sámegeiela, kultuvrra ja servodatovddideami dáfus. Leat boahtán ollu buorit bohtosat dán ovttagbarggus.

Sámediggi goitge oaivvilda ahte ovttagbargu fylkkagielladaiguin berre leat eambbo ulbmillaš ja ahte oasálaččat berrejit bidjat eambbo fuomášumi politiikkalaš ovttagbargui. Ovttagbargošiehtadusa Finnmárkku fylkkagielladaiguin háliida Sámediggi danin vuđolaččat guorahallat visot ovttagbargošiehtadusaid, ja maŋnel dan dasto ođasmahttit siehtadusteavsttaid. Dáinna bargguin álggii Sámediggi 2012:s go ođastii ovttagbargošiehtadusa Finnmárkku fylkkagielladaiguin. Boadusin das lei ahte Finnmárkku fylkkagielladaiguin dohkkehii ođastuvvon siehtadusa 2012:s. Sámediggi áigo dohkkehit siehtadusa 2013 vuosttaš dievasčoahkkimis.

Bajitdási ulbmil siehtadusain lea váikkuhit posiitiiva ovddideapmái Finnmárkkus, mas erenoamáš deaddu biddjo dasa ahte nannet ja

Govus 1.6 Suohkaniid mielde juhkkojuvvon ohcanvuđot Ealáhusdoarjagiid 2012:s.

čalmmustahttit sámi kultuvrra, giela, ealáhuseallima ja muđui sámi servodateallima fylkkas. Šiehtadusas bohtá ovdán ahte Sámediggi ja Finn-márkku fylkkagiella bohtet bargat čuovvovaš surggiiguin fárrrolaga: Geasuheaddji báikegottit, Ealáhusovddideapmi, Oahppu ja oahpahuš, Areálahálddašeapmi, Davviguovllupolitiikka, Sámegiella, Kultuvra, Álbmotdearvvašvuohta ja Kulturmuitohálddašeapmi. Dat njealji jagáš ovtasbargošiehtadus galgá čuovvuvvot jahkásaš doaimaplánaiguin.

Sámediggi vuoruhá aktiiva váikkuhangaskaopmegeavaheami láchčojuvvon doaimmaide mas fylkkagiellat ja eará dehálaš regionála aktevrrat leat mielde. 2012:s juolludii Sámediggi vuollelaš 5,6 mill ru regionála ovddidanprošeavttaide sihke giela, ealáhusa ja kultuvra siskkobeaide.

10 Sámi ovtasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Sámediggi hálddaša prinsihpalaš oaviliid ja beroštumiid mat ovddiduvvojit ja bealuštuvvojit riikkaidgaskasaš arenain. Lea dehálaš áimmahuššat álgoálbmotdimenšuvdna našunála ja riikkaidgaskasaš forain, ja ahte áššit mat leat dehálaččat álgoálbmogiidda ovddiduvvojit sihke riikasis ja riikkaidgaskasaččat.

Sámediggi njulge iežas riikkaidgaskasaš barguid našunála ja riikkaidgaskasaš forain ja arenain mat gusket ON:i, davviguovllupolitiikkii, Sámi Parlamentáralaš ráđđái, Barentsovtasbargui, davviriikkalaš ovtasbargui, Árktalaš ovtasbargui, Interregii ja EU:i olahan dihte dáid ulbmiliid.

10.1 Sámi ovtasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikki ulbmil iežas riikkaidgaskasaš bargguin lea ahte álgoálbmogat galget oázžut vejolašvuođa mearridit iežaset ovdáneami badjel ja áimmahuššat iežaset beroštumiid riikkaidgaskasaččat. Mii háliidit viiddis ovtasbarggu sápmelaččaid gaskkas riikarájii badjel. Seammás galgá Sámediggi leat iešheanaláš aktevra ovtas earáiguin riikkaidgaskasaš barggu dáfus. Sámediggi maiddái bargá dainna ahte buoridit álgoálbmogiid internašunála riekteovddideami.

Sámediggi njulge iežas riikkaidgaskasaš barguid našunála ja riikkaidgaskasaš forain ja arenain mat gusket ON:i, davviguovllupolitiikkii, Sámi Parlamentáralaš ráđđái, Barentsovtasbargui, davviriikkaid ovtasbargui, Árktalaš ovtasbargui,

Interreg ja Davit dimenšuvdna (EU) olahan dihte dáid mihttomeriid.

10.2 Čoahkkimat guovddáš eiseválddiiguin

Sámedikkis leat guokte gulahallančoahkkima jagis Olgoriikadepartemeanttain. Čoahkkimiid sisdoallu lea leamaš Sámedikki riikkaidgaskasaš barggut ja oktiiveiveheapmi departemeanttaiguin dán oktavuodas. Áššit mat leat digaštallojuvvon leat vuosttažettiin leamaš áššit mat gusket davviriikkapolitiikkii, dása gullet ealáhusovdaneapmi ja minerálabohkan sámi guovlluin, Barentsovtasbargu, Árktalaš Ráđđi ja olmmošvuoigatvuođagažaldagat ja álgoálbmotáššit ON:s.

Dollojuvvojit jámma ovtastahttinforumat gaskal olgoriikaministara, sámediggepresideantta ja dan 3 davvinorgga fylkkagiellada. Ovtastahttinforuma ulbmil lea nannet gulahalama ja diehtolonohallama davviguovllupolitiikka birra gaskal Ráđdehusa ja regionála eiseválddiid.

10.3 Barentsovtasbargu

Sámediggi lea addán 250 000 ruvdnosaš doarjaga Barents álgoálbmotkantuvrii Lujávrris. Kontuvra lea 2012:s fárren Murmánskkii. Kontuvra ásaheavui 2003:s, ja Norgga Sámediggi ruhtada dan ja Barentsčállingoddi hálddaša dan. Kontuvra galgá earret eará veahkehit Álgoálbmogiid bargujoavkku jodiheaddji, ja leat deaivvadanbáikin Barentsovtasbarggu ovtasbargi aktevrraide.

10.4 Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR)

Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovtasbargoorgána. Ruoššabeale sámit lea bistevas oasseváldit rádis. SPR galgá fuolahit sápmelaččaid beroštumiid riikarájii rastá ja lea sámi jietna riikkaidgaskasaččat.

Norgga beale Sámediggi lea 2012:s jodihan Sámi parlamentáralaš ráđi ja sin ovddasvástádussii lea gullan doaimmahit dan čállingotti. Sámi parlamentáralaš ráđi doaimaplána bidjá láidestemiid stivrra bargui 2011–2013 áigodahkkii. Doaimplánas deattuhuvvojit gávccii doaimmasuorggi: sámegiella, oahpahuš/oahppu, sámi nuorat – organiseren ja váikkuhanfápmu, sámi universitehta, dásseárvu, davviriikkalaš sámekonvenšuvdna, resursaávkkestallan ja biras ja Sámi parlamentáralaš ráđi riikkaidgaskasaš bargu. Dasa lassin lea ulbmil leamaš nannet SPR ovtasbarggu ja rámmaeavttuid, earret eará guorahallat sámedikkiid gaskasaš ovtasbargošiehtadusa SPR-

ovttasbarggu dáfus. 2012:s leat dollojuvvon 5 stivračoahkkima.

Sámi parlamentáralaš ráđdi lea 2012:s oasálastán seminárain, konferánsain ja čoahkkimiin gos álgoálbmotpolitihkalaš gažaldagat leat leamaš fáddan. Dakkár deaivvadanbáikkit leat dehálaččat rádjerasttideaddji ovttasbarggu duohtandahkamii. Sámi parlamentáralaš ráđdi nammada miellahtuid riikkaidgaskasaš ovttasbargoorgánaide, earret eará áirasiid bistevas árkntalaš parlamentarihkarlávdegoddái, Barentsovttasbarggu Regiovdnaráđđái ja golbma miellahtu Álgoálbmogiid Barentsovttasbarggu bargojovkui. Sámedikkiin lea observatevrastáhtus Davviriikkalaš Rádis. Sámediggepresideantta Egil olli lea 2012:s ovddastan Sámi parlamentáralaš rádi dán barggus. SPR oassálastá observatevran WIPO:s, (máilmmi organisašuvdna vuoinjalašvuoigatvuođaid váste) gaskkastáhtalaš lávdegottis vuoinjalaš opmodagaid, genetihkalaš resurssaid, mihtilmas ja árbevirolaš kultuvrralaš ovdanbuktimiid váste.

EO olgešáirras olgoriikaássiide ja sihkarvuodapolitihkkii ja Eurohpá-kommišuvnna várrepresideanta, Catherine Ashton, bovdii Sámi parlamentáralaš rádi áirasiid ságastallamii Roavenjárggas, iežas Suoma guossástallama oktavuodas. SPR oassálastti golmmain áirasii. Čoahkkimis ságaškušše earret eará árkntalaš gažaldagaid, boazodoalugažaldagaid ja giela, ja boahhte áigodaga Interreg- prográmma ja regionála ovddideami birra mii guoská sámi regiovdnii. SPR áirasat muiteledje ON álgoálbmotkonferánssa birra 2014:s ja ráhkkanahhtin álgoálbmotkonferánssa birra mii dollojuvvo Álttás 2013 geassemánus.

Sámi parlamentáralaš rádi Sámedikki delegašuvdna oassálastti Barents álgoálbmotkongreassas mii dollui Girkonjárggas. Barentsguovllus 70 nenetsa, sámi ja vepsára ovddasteaddji deaivvadedje doppe digašallat álgoálbmotoassálastima Barentsovttasbarggus ja viidáset barggu vuoruhemiid birra. Čoahkkimis dohkkehuvvui resolušuvdna ja ođđa doaimaplána álgoálbmogiid váste Barentsovttasbarggus. Ovdal čoahkkima dollui konferánssa mas fáddan lei: «Indigenous peoples, Business & Environment 2012». Lei Álgoálbmogiid Barentsovttasbarggu bargojovkui mii lágidiid čoahkkima ja konferánssa.

Sáme-parlamentáralaš rádi stivra lea nammadan ođđa miellahtuid Gollegiella – Davviriikkalaš Sámi giellabálkkašumi árvvoštallanlávdegoddái. Giellabálkkašumi juhkkajojuvui viđat gearde 2012:s. Bálkkašumi ožžo Divvun ja Romssa universitehta Giellatekno, ja Aleksandra Andrejevna

Antonova ja Nina Jeliseevna Afanasjeva, geat bargaba gielddasámegiellain.

SPR juohká Davviriikkalaš sámi dássearvobálkkašumi juohke viđat jagi. 2012:s juhkkajojuvui bálkkašupmi nuppes. Bálkkašumi ulbmil lea eanet árjjaid bidjat bargui mainna olaha ovddida dássearvvu ja ovttáarvosašvuoda gaskal nissoniid ja dievdduid riikarájiid rastá sámi servodagain. Bálkkašumi oáččui SámiNissonForum go sii measta 20 jagi leat bargan ovddideame sohkkabealidássearvvu ja nissoniid vuoigatvuođaid sámi servodagain.

SPR lea álggahan giellaovttasbarggu 2012:s, ja lea ásahan davviriikkalaš sámi giellafágalaš guovddáža. Guovddázis lea mearridanváldi áššiide mat gusket sámi giellaovttasbargui.

10.5 ON máilmmikonferánssa álgoálbmogiid birra 2014 (máilmmikonferánssa)

2011:s mearridii ON válđočoahkkkin doallat alladási dievasčoahkkima namain «ON máilmmikonferánssa álgoálbmogiid birra 2014:s». Álgoálbmogat háliidit oassálastit proseassain máilmmikonferánssa guvlui ja háliidit váikkuhit sihke proseassaide, sisdollui ja máilmmikonferánssa bohtosiidda.

ON Álgoálbmotáššiid Bistevas forumis 2011:s bovdii Sámediggi máilmmi álgoálbmogiid ráhkkanneaddji álgoálbmotkonferánsii mii dollojuvvo 2013 geassemánus Álttás (Áltá 2013). Sámediggi ovdanbuvttii dan evttohussan strategiijaide mot álgoálbmogat sáhttet ráhkkanit máilmmikonferánsii. Áltá 2013 lea dál ásahuvvon oassin ráhkkanneaddji proseassas ON máilmmikonferánsii álgoálbmogiid birra 2014:s.

Cuoŋománus 2012:s nammadii ON válđočoahkkima presideanta álgoálbmogiid oktiiovdneaddji ja Mexico ON- ambassadevrra, ON-presideantta ovddas, čadahit konsultašuvnnaid ON miellahttostáhtuiguin ja álgoálbmogiiguin ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa 2014 čadaheami birra.

10.6 Københápmán – resolušuvdna

Københápmán – čoahkkkin dollui ođđajagimánus 2012:s Københámmanis. Dása oassálastte álgoálbmogat buot 7 álgoálbmotguovllus, ja ON álgoálbmotáššiid bistevas foruma miellahtut, ON álgoálbmotvuoigatvuođaid ekspeartamekanisma ja ON álgoálbmotvuoigatvuođaid spesiáladieđiheadji. Čoahkkkin mearridii resolušuvdnateavstta, dan dovddus Københápmán- resolušuvnna.

Resolušuvdna mearridii nammadit SPR áirasa, John Bernhard Henriksena, álgoálbmogiid máilmmikonferánsaproseassa oktiordnenjovkui. Resolušuvdna mearridii ásahtit globála koordine- renjoavkku (GCC) mas lea oktiibuot ovcci miel- lahttu, buot ON čieža álgoálbmotguovllus ja okta álgoálbmotnissonáirras ja okta álgoálbmotnu- oraidáirras. Resolušuvdna nanne (fas) prinsihppa dasa ahte álgoálbmotjulggaštus fertejit olahit vuoiggalaš akkrediterema sihke máilmmikon- feránsii ja buot relevánta ráhkkanančoahkki- miidda.

Viidáset deattuha resolušuvdna ahte álgoálb- mogiid ráđđejeaddji ásahtus, ja našuvnnat, ráđit, parlameanttat ja ráđdehusat, ja árbevirolaš ráđdehusat, galget dohkkehuvvot ráđdehussan ja akkrediterejuvot seamma dásis go stáhtat. Resolušuvdna nanne dan ahte gos álgoálbmogat háliidit čadahit báikkálaš, našunála, regionála dahje riikkaidgaskasaš ráhkkananproseassaid máilmmikonferánsa guvlui, de galget dát čoahkkimat almmolaččat dohkkehuvvot oassin máilmmikonferánsa ráhkkananproseassas. Resolušuvdna ávžžuha maiddái stáhtaid ja ON- orgánaid fuolahit ollislaš ruhtadeami ja effektiiva álgoálbmotoassálastimii máilmmikonferánsas, ja maiddái doarvái deastta čájehit ráhkkananprose- assaide.

10.7 Ollessámi čoahkkín

Anár-julggaštus dohkkehuvvui ollessámi čoahkkimis Anáris, Suomas 2012 geassemánus. Das leat vuoruheamit maid sámi ásahtus ja organisašuvnnat galget ovddidit máilmmikon- feránsa guvlui. Anár-julggaštus ávžžuha dasa ahte máilmmikonferánsa boadusin galget doaim- mat mat ollislaččat ja beaktilit implementerejit álgoálbmotvuoigatvuođaid. Viidáset ovddida dat iešguđet lágan konstruktivvaš doaimmaid mat bohtet sihkkarastet álgoálbmogiid vuoigatvuođaid implementerema iešmearrideapmái, guovlluide, eatnamiidda, čázadagaide, resurssaide ja árbevirolaš eallinvugiide. Anár-julggaštus evttoha ahte ásahtuvvo välljenláhká beavdegirji ON álgoálbmotvuoigatvuođaid julggaštussii, ja vel eambo eará čadahatti doaimmat vai sihkkarastá ahte álgoálbmotvuoigatvuođat implementerejuv- vojit. Eará dehálaš suorggit mat leat mielde julggaštusas, leat álgoálbmot mánáid ja nuoraid vuoigatvuođat, váldit vára álgoálbmotgielain ja dili láchit akademalaš ásahtusaide. Anár-julggaštus siskkilda maiddái álgoávnnasindustriija, árbevirolaš máhtu, árbevirolaš kultuvrralaš ovdan- buktinvugiid, genehtalaš resurssaide,

dearvvašvuođa, rájjiidrástá vuoigatvuođaid ja álgoálbmotvuoigatvuođaid geavaheami ON vuoga- daga siskkobealde.

10.8 Árktalaš guovllu ráhkkanančoahkkín Nuukas

Árktalaš guovlu doalai ráhkkanančoahkkima ON álgoálbmot máilmmikonferánsii golggotmánus 2012:s. Sápmelaččaid bealis ledje Sámerádi ja Sámi parlamentáralaš ráđi áirasat, ja inuhtain ledje Ruonáeatnama iešstivrejumi áirasat ja Inuit Circumpolar Council áirasat. Čoahkkima boadusin šattai Nuuk Árktalaš julggaštus ON álgoálbmogiid máilmmikonferánsa 2014 ektui. Julggaštusas váldojit ovdan fáttat nugo álgoálbmo- giid iešmearridanvuoigatvuohta; vuoigatvuohta eatnamiidda, čáziide, resurssaide ja árbevirolaš eallinvugiide. Julggaštusas ovddiduvvo dakkár evttohus ahte ON álgoálbmotjulggaštussii boahtá lassibeavdegirji dainna áigumušain ahte nannet realiserema álgoálbmogiid iešmearrideami vuoigatvuođain ja vuoigatvuođain eatnamiidda ja luondduresurssaide; doaimmat maiguin galgá nannet álgoálbmotvuoigatvuođaid realiserema; kultuvra, giella, oahttu ja dearvvašvuohta; álgoálbmogiid rájjiidrástá vuoigatvuođat, ja evtto- hus doaimmaide maiguin nanne ON barggu álgoálbmotvuoigatvuođaid ektui. Nuuk Árktalaš julggaštus lea muhtun muddui huksejuvvon Anár- julggaštusa sisdoalu ala.

Árktalaš guovlu lei vuosttaš buot čieža ON- guovlluin mii doalai ráhkkanančoahkkima máilmmikonferánsa 2014 ektui.

10.9 Álgoálbmotvuoigatvuođaid ekspeartamekanisma (EMRIP)

2012:s oassálasttii Sámediggi EMRIPa 5.sešuvnnas. Mii muitaleimme máilmmikon- feránsa fáttaid birra, EMRIPa ovddeš dutkosiid čuovvoleami ja álgoálbmotjulggaštusa birra. Sámediggi lea mañnel sešuvnna bargan oazžut eambo EMRIPSa rávvagiid Olmmošvuoigat- vuođa resolušuvdnii olmmošvuoigatvuođaid ja álgoálbmotvuoigatvuođaid birra.

10.10 Olmmošvuoigatvuođaráđi 21.sešuvdna – álgoálbmotvuoigatvuođat

Sámediggi oassálasttii olmmošvuoigatvuođaráđi 21. sešuvnnas 2012 čakčamánu fáttáin mat guske álgoálbmotvuoigatvuođaide. Sámediggi ovddidii oainnuid šiehtadallamiin ja nu nagodii váikkuhit

ON-resolušuvnna sisdollui. Muhtun árvalusaide oaččui Sámedikki guorruseami, ja vuosttažettiin daidda mat gulle ON álgoálbmotvuoigatvuodaid ekspeartamekanismma raportta ávžžuhusaide. Sámediggi ii oľahan doarjaga norgga delegašuvnna dasa ahte rievdadit teakstasisdoalu ON-resolušuvnna evttohusas mii lei álgoálbmogiid vuoigatvuoda birra oažžut ráđdeaddi stáhtusa ON-vuogádaga siskkobeaľde. Lea sierra artihkal ON-resolušuvnna mii ávžžuha stáhtaid joatkit ovddideame álgoálbmogiid oassálastima máilmmikonferánssa ráhkkaneami guvlui, ja maiddái veahkehit doarjume álgoálbmogiid oassálastima teknihkalaš ja ruđalaš addosiid bokte.

10.11 Boazoguohtunkonvenšuvdna

Sámedikki ulbmil norgga- ruota boazoguohtunkonvenšuvnna bargguin lea váikku- hit dasa ahte lea ráđjerastideaddji boazodoalu mii lea ekonomalaš, ekologalaš ja ceavzil boazodolli- ide geaidda dat guoská. Ráđjerastideaddji boazo- doalus gaskal Norgga ja Ruota leat guhkesáiggi historjjálaš árbevierut, ja odđa konvenšuvnna bargu ferte árvvusatnit boares árbevieruid ja vuoigatvuodaid maid boazodoallu lea oľahan.

Norgga Sámediggi, lea ovttas Ruota Sámedikiin, Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaservviin ja Ruota sámiid riikkaservviin, ožžon bargun viidáset bargat vai šaddá soabadeapmi odđa norgga- ruota boazoguohtunkonvenšuvnna guovdu. Dat bargu galgá leat gárvvis 2013 čakčamánu ráđjái. Norgga Sámediggi jodiha proseassa.

Norgga- ruota boazoguohtunkonvenšuvnna barggus, lea leamaš dehálaš ahte lea buorre gula- hallan guoskevaš orohagaiguin ja čearuiguin ja rabas ja searvadeaddji proseassa.

10.12 Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna

Sámekonvenšuvnna ekspeartajoavkku evttohus almmuhuvvui golggotmánus 2005:s. Sámedikki dievasčoahkkin doarjui evttohusa ja bijai vuodđun ahte čoavddus ferte váldit vuhtii unnimus- standárdda ekspeartajoavkku evttohusas. Dan rájes lea ON dohkkehan álgoálbmot vuoigat- vuodaid julggaštusa (álgoálbmotjulggaštus), ja Norgga Ráđdehus lea, šiehtadan Sámedikiin, meroštallan konsultašuvdnaprošedraid mat leat gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki. Sámedikkis leat áirasat Norgga šiehta- dandelegašuvnna, ja Norgga posišuvnnaid birra galgá dađistaga konsulterejuvvot. Riikkaidgas- kasaš šiehtadallamat álge 2011:s ja lea oaivvilduv- von ahte dat galget bistit vihtta jagi.

Riikkaidgaskasaš šiehtadallamis lea láchčojuvvon nu ahte guovtte geardde galgá visot čađa lohkkuojvot ekspeartajoavkku sámekonvenšuvdnaevttohus. Vuosttaš čađalohkan konvenšuvdnateavsttas lea dahkkon 2012:s. Čađalohkamis leat identifiserejuvvon artihkkal- maid oasálaččain leat váttisvuohta dohkkehit. Nubbi ceahkki šiehtadallanproseassa lea lagat geahčadit konvenšunteavstta sisdoalu.

11 Dásseárvu

Dásseárvu ja ovttáarvosašvuohta leat vuodđun Sámedikki doibmii. Sámediggi áigu dan dihte ovd- didit dásseárvvu ja ovttadássásašvuođa beroškeahhtá sohka bealis, etnisitehtas, gielas ja seksuálalaš sojus. Dásseárvu guoská buot surggi- ide servodagas ja galgá leat integrerejuvvon oassi Sámedikki doaimmain. Vuodđun Sámedikki doaimmaide dásseárvvuin lea iežamet dásseárv- doaimmaplána 2009–2013 áigodahkii.

Doaimmaplána doaimmanáigodat manná loahpa guvlui. Sámediggeráđdi ovdanbuvttii danin dásseárvosašpolitihkalaš čilgehusa 2012:s mii muitala mot stáhtusa lea dásseárvopolitihka dáfus ja nu ahte sáhtta plánegoahtit ovddasguvlui. Leat leamaš positiivvalaš vásáhusat doaimmaplánain. Mii leat danin mearridan ráhkadit odđa doaimma- plána 2014–2017 áigodahkii.

11.1 Nissonbeaivi

Čuovvoleapmin Sámedikki dásseárvvu doaimma- plánas lea čalmustahttit riikkaidgaskasaš nis- sonbeaivi njukčamánu 8.b. Dán jagi lei čalmustahttin Unjárggas, lei buorre ovttasbargu báikkálaš njukčamánu 8.b. – lávdegottiin. Vál- dofáddá dan beaivái lei eretfárren smávva giliin obbalaččat ja erenoamážit sámi guovlluin. Lági- duvvui paneladigaštallan fáttáin «Maid sáhttet gilit fállat nissoniidda?».

11.2 Sámegiella ja kulturgelbbolašvuohta DVÁ:s

Doaimmaplána mielde galgá maid sámegiella- ja kulturgelbbolašvuohta integrerejuvvet eará orga- naide main lea váldi dásseárv- ja vealahansuorg- gis. Mii lea dan dihte bargan dan ala ahte sihkkar- astime Dásseárv- ja vealahanáittardeaddjái (DVÁ) dakkár gelbbolašvuođa. DVÁ lea čoahkkimiin Sámedikiin gávnnašan ahte leat unnibut jearaldagat sápmelaččain go etnalaš norgalaččain. Sámediggi oaivvilda ahte dasa

sáhtta sivvan leat gelbbolašvuohta mii DVÁ:s lea dán suorggis.

Dásseárvo- ja vealahanáttardeaddji váidinášahus lea Dásseárvo- ja vealahánlávdegoddi. Oasálaš gii ii leat ovttaoavilis áttardeaddji mearrádusain, sáhtta iežas ášši doalvut dán lávdegoddái, mii lea hui dehálaš dásseárvo- ja vealahansuorggi riekteovddideapmái. Sámediggi lea danin ilus go Ellen Katrine Hætta nammaduvvui miel-lahttun lávdegoddái nu go Sámediggi lei evttohan. Álgoálbmogiid ovddasteami sihkkarastin dakkár fágálávdegottiide lea doaimbaidju mii lea mielde sihkkarastime ahte stáhta čuovvu riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid sápmelaččaid ektui álgoálbmogiin.

11.3 Veahkaválddálašvuohta lagas relašuvnnain

Doaimaplánas lea ulbmiliin okta ahte sihke nissoniin ja dievdduin lea riekti eallimii veahkaválddálašvuođa ja veahkaválddálašvuođa áitimiid haga, ja ahte mánáin lea riekti bajásšaddamii veahkaválddálašvuođa ja balu haga. Barggus mas bargat veahkaválddálašvuođa vuostá lagas relašuvnnain lea min váttisvuohta leamašan ahte mis lea heajos máhttovuođdu bidjat johtui konkrehta doaimbajuid. Dát lea maiddá hearkkes fáddá ja fáddá man birra ii hubmojuvvo. Sámediggi lea dan dihte álggahan proševtta ovttas Justisdepartemeanttain, veahkaválddálašvuođaid birra lagas relašuvnnain sámi servodagas, mas ulbmil lea oažžut buoret máhttovuođu vai sáhttit leat mielde ovddideame buriid doaimbajuid maiguin hehte veahkaválddálašvuođaid lagas relašuvnnain. Dán proševtta bohtosat leat vurdojuvvon 2014 álggus.

11.4 Sámi dievdokonferánsa

Sámediggi lea maid leamaš okta álggaheddjiin sámi dievdokonferánsii «Dievdduid eallin sámi konteavsttas» mii lágiduvvui čakčat Romssas. Konferánsa ulbmil lei oažžut eambo máhtolašvuođa sámi dievdduid birra joavkun ja bidjat guovddáži sámi dievdduid dásseárvoaktevran. Lei gelddolaš konferánsa mas ledje buorit ja jurdagiid bokti sátnevuorut. Sámediggi áigu viidáset bargat fáttain, ja mihttu lea ahte sámi dievdu boahtá eambo oidnosii Sámedikki boahstevaš dásseárvopolitihkas. Konferánsa lei boadus konsulteremiin mat ledje gaskal Sámedikki ja Mánáid-, dásseárvvu- ja searvadahttindepartemeantta Ráđdehusa dásseárvodoaimaplána birra. Lei KUN máhtto-

dásseárvoguovdáš mii organiserii ja čadahii konferánsa.

11.5 Davviriikkalaš sámi dásseárvobálkkašupmi

Sámi NissonForum oáččui Davviriikkalaš sámi dásseárvobálkkašumi 2012:s. sii ožžo bálkkašumi iežasest sohkabealidásseárvvu ja nissoniid vuoigatvuođaid barggu ovddas maid leat bargan lagabui 20 jagi. Bálkkašumi vuotit leat earret eará ohcalan čalmmusteami ovdamanni nissoniin. Sii leat mielde leamaš čalmmustahttimis sámi nissoniid historjjálaččat. Sii leat váldán áššit bajás mat gusket hirbmat stuora rumašberoštupmái, seksuálalaš loavkideapmái ja veahkaválddálašvuhtii nissoniid guovdu. Sii leat duostan hupmat čieguslágan váttisvuođaid birra sámi servodagas ja nissoniid saji birra sámi servodagain, áššit maid birra earát eai huma. Sámi NissonForum ii leat dan ge vajálduhtán ahte sámit orrot njealji riikkas, ja rádjerastideaddji perspektiiva lea vuodđun visot sin bargui. Sii leat oidnosis viidát olggobealde Sámi ja sis lea stuora riikkaidgaskasaš fierpmádat.

Lea Sámi parlamentáralaš ráđđi mii juohke viidat jagi juohká Davviriikkalaš sámi dásseárvobálkkašumi. Bálkkašumi ulbmil lea movttiidahttit eambo árijaid bidjat dásseárvvu ja ovttaárvosašvuođabargui sámi servodagain gaskal dievdduid ja nissoniid riikkarájiid rastá.

11.6 Dásseárvu riikkaidgaskasaš arenas

Norgga sápmelaččat ellet máilmmi riggámus riikkas. Mis leat vuoigatvuođat ja olámuttos čálgofálaldagat maid birra eará álgoálbmogat sáhttet dušše niegadi. Dan dihte fertet mii maid dásseárvosuorggis bargat dan ala ahte eará álgoálbmogiin buorránit ovddidanvejolašvuođat ja riekteovddideapmi. Seammas lea oassálastin riikkaidgaskasaš arenain buorre vejolašvuohta oažžut sámi álbmoga guoskevaš gažaldagaid áššelistui. Dat sáhtta veahkehit bajideame dáid áššiid stáhtusa ja bidjame deattu našunála eiseválddiide. Sámediggi lea danin maŋemus jagi oassálastán riikkaidgaskasaš arenain gos dásseárvu lea leamašan fáddán.

Sámediggi lei mielde go Norga attii iežas 8.raportta ON nissonvealahankonvenšuvnna čuovvoleamis. Mis ledje evttohusat dán raportii, earret eará sámi nissoniid dearvvašvuođa birra. Ruovttoluottadieđus Norgii lei ON beroštii das ahte Norggas ledje váilevaš dieđut sámi nissoniid ja sin dearvvašvuođadili birra, ja sis ohcaledje

doaimbajuid maiguin njulge dán čielga dearvvašvuodaerohusa.

Sámediggi lei maiddá mielde ON nissonkommišuvnna sešuvnnas 2012:s. Váldofáddá lei nissonat giliin ja sin rolla ovddidangažaldagain ja mot bargat hehtteme geafivuoda ja nealggi. Dát lea áigeguovdilis fáddá sámi guovlluide gos mii vásihit ahte ollu nuorra nissonat eai hálit ásaiduvvat smávva sámi báikegottiide.

Nissonkommišuvnna sešuvnnas lei Sámediggi mielde ráhkadeame resolušuvdnateavsta álgoálbmogiid dili birra. Lei vuohččan go ON nissonkommišuvnna siskkobealde lea ovdagihtii šiehtaduvvon sierra resolušuvdna álgoálbmogiid dili birra. Sámediggi oaivvildii ahte lea dárbu nannet álgoálbmogiid oassálastima ja váikkuhanfámu nissonkommišuvnnas.

Loahpalaš resolušuvdnaevttohus ávžžuha earret eará stáhtaid álggahit sierra doaimmaid ovddidan dihte ja nannen dihte politihka ja prográmmaid mat sihkkarastet álgoálbmotnissoniid oassálastima almmolaš mearridanproseassaide.

Maiddá ON ceavzilis ovdáneami konferánsas, Rio + 20, deattuhii Sámediggi nissonperspektiivva. Leat eambo nissonat go dievddut geat ellet geafivuodas, ja nissoniin lea dávjá ovddasvástáduš háhkat biepmu ja čázi. Sámediggi lea danin ilus go nissoniid rolla ceavzilis ovdáneami barggus ovddiduvvo loahpadokumeanttas ja ahte dasa leat sátnaduvvon mihttomearit sohka bealibalánsa birra nissoniid guovdu njunuš posišuvnnain.

Eará čuovvoleamit min doaimbaplánas dásearvvu birra bohtet ovdán fágakapihtaliin.

12 Vuorasiidpolitihka

Sámedikki vuorasiidráđdi lea odđa orgána mii nammaduvvui Sámediggeráđi áššis 10/12 ráđdečoahkkimis odđajagimánus 2012:s.

Vuorasiidráđdi mandáhtta lea čuovvovaččat: *Vuorasiidráđdi lea orgána mii galgá buktit cealkámušaid ja neavvagiid Sámediggái. Vuorasiidráđis galgá leat ráđdeaddi rolla áššiin mat leat sámi vuorasiid birra ja eará áššiin mas lea ulbmillaš ahte vuorrasat buktet iežaset oainnu.*

Vuorasiidráđdi nammaduvvui formálalaččat 23.2.2012.

Sámedikki vuorasiidráđdi áigodahkii odđajagimánu 2012 rájes – 31.12.2013 rádjái:

- Inga Karlsen, Divttasvuotna Nordlándá
- Ellen Anne Stabburvik Guovdageaidnu Finnmárku
- Anders P. Siri Guovdageaidnu Finnmárku

- Jonhild Jorma, Trones Davvi – Trøndelága
- Magne Einerjord, Evenášši, Nordlándá
- 1.várrelahttu: Marit Ravna Elvevoll, Moskaluokta, Romssas, Romsa
- 2.várrelahttu: Kåre Eriksen, Čávkos Omasvuonas, Romsa
- 3.várrelahttu: Ellinor Isaksen, Áltá, Finnmárku

Sámedikki vuorasiidráđi ásaheami ulbmil lea sihkkarastet ahte sámi vuorrasat besset váikkuhit Sámedikki vuorasiidpolitihka hábmemii ja leat ráđdeaddi orgána Sámediggeráđái buot lágan áššiide maiguin vuorasiidráđdi háliida bargat.

Vuorasiidráđi ásaheami ulbmil lea maiddá ahte vuorasiid resurssat galget boahit ávkin sámi servodahkii vuorasiid iežaset eavttuid vuodul. Sámedikki vuorasiidráđdi ovddasta sámi vuorasiid našuvnnalaččat.

Sámedikki vuorasiidráđdi lea 2012:s doallan 3 čoahkkima ja meannudan 15 ášši. Ráđdi lea evttohan muhtun áššiid mat galget vuoruhuvvot vuosttaš áigodagas. Áššit mat galget vuoruhuvvot leat earret eará ásaht gulahallama fylkkagiielddai guin ja suohkaniiguin goabbatbealat diehtolohallama vástte, hástalusaid ja áigeguovdilis áššit birra. Vuorasiidráđi mielas lea dárbu oazžut eanet máhtu ja áddejumi sámi giela ja kultuvrra guovdu.

Vuorasiidráđi mielas lea dárbu ahte sámegealla- ja kulturipmárdus lea fágan buot skuvllain; mánáidgárddi rájes gitta Universitehtaid rádjái, ja ahte sámi fáttat leat mielde joatkkaskuvlla oahpaha fágaplánain ja Allaskuvlla/Universitehtaid fágaplánain. Vuorasiidráđdi maiddá háliida deattuhit man dehálaš sámegealla lea mánáidsuodjalusa ektui. Sámegealla lea rašši ollu báikkiin. Vuorasiidráđdi háliida danin hástalit suohkaniid ráhkadit suohkaniid vátas giellaoahpahus proševtta mii nanne sámegealla ja vai eambbogat besset oahppat giela.

Vuorasiidráđi ulbmil lea doallat čoahkkimiid miehta riikka, gos ain lea lunddolaš. Čoahkkimiid oktavuodas deaivvada Sámedikki vuorasiidráđdi báikkálaš vuorasiidráđiiguin ja fitnet guossástallame muhtun ásahusa dan suohkanis gos čoahkkin lágiduvvo.

2012:s dollojuvvojedje čoahkkimat Kárášjogas, Romssas ja Áltás. Vuorasiidráđis ledje čoahkkimat báikkálaš vuorasiidráđiiguin sihke Romssas ja Áltás, ja fitne guossástallame vuorasiidguovddážiid / aktivitehtaguovddážiid goappaš gávpogis. Vuorasiidráđdi lea dákkobokte ožžon ollu dieđuid sámi vuorasiid dili birra dain báikkiin, ja makkár áššiide dárbašuvvo politihkalaš čuovvoleapmi boahteáiggis. Evttohu-

sat maid vuorrasiidráđdi oažžu dain báikkiin gos fitnet, leat maid váldon evttohussan Sámedikki vuorrasiidrádi čilgehussii. Viidáset háliida Sámedikki vuorrasiidráđdi čuovvolit daid áššiid maid vuorasolbmuid sávaldagaid vuodul

13 Sámedikki hálddahas

Sámedikki hálddahas leat váldoášsis golbma sierra rolla álbmotválljejuvvon olbmuid ja álbmogi:

- Sámedikki parlameantahálddašeapmi
- Sámediggeráđi politihkalaš čállingoddi
- Hálddašanáššiid ráhkkanepmi Sámedikki sierra politihkalaš mearridanorgánaide

Sámedikkis lea sihke parlameanta, politihkalaš jodiheapmi ja hálddašeapmi čohkkejuvvon ovttorganisašuvdnii.

Hálddahas leat dál 7 fágaossodaga ja 2 stába:

- Giellaossodat (GIE)
- Bajásšaddan- ja oahpahasossodat (BOA)
- Ealahus-, kultur- ja dearvvašvuodaossodat (EKD)
- Vuoigatvuoda- ja riikkaidgaskasašossodat (VUOR)
- Kulturmuhto-, areála- ja birasossodat (KAB)
- Hálddahasossodat (HÁL)
- Gulahallanossodat (GUL)
- Direktivrra bargoveahka (DIR)
- Dievasčoahkkinbargoveahka (DIS)

Ossodagat barget áššemeannudemiin ja fálet bálvalusaid sihke politihkalaš eiseválddiide ja álbmogi. Juohke ossodagas lea erenoamáš ovddasvástádus fágapolitihkalaš čállingoddiin Sámediggeráđái. Dievasčoahkkinbargoveagas lea ovddasvástádus lávdegodde- ja dievasčoahkkimiin ja árašiidá láchimis.

Dievasčoahkkinbargoveahka lea oassi Sámedikki hálddahas, muhto politihkalaččat gullá dievasčoahkkinjodiheaddji vuollásázzan, iige sámediggeráđi. Dievasčoahkkinbargoveagas lea hálddahaslaš ovddasvástádus Sámedikki parlamentáralaš doaimmas, maidá lávdegodde- ja dievasčoahkkimiid plánemis ja čadaheamis. Dievasčoahkkinbargoveagas leat golbma bargi ja dan dihte fertejit lávdegodde- ja dievasčoahkkimiid oktavuodas oažžut veahki eará ossodagain namuhuvvon čoahkkimiid čállinbálvalusaide, jorgalanbálvalusaide jna.

Sámedikkis leat kanturbáikkat Snoasas, Ájluovttas, Evenášsis, Olmmáivákkis, Guovdageainnus, Kárášjogas ja Unjárggas. Leat beare

unnán kontuvrasajit Sámedikki bargiide. Dan dihte lea bargu álggahuvvon oažžut viessoláigošiehtadusaid vai kontuvrakapasitehta lassána dain kontuvrabáikkiin.

13.1 Eanet vuordámušat Sámediggái

Okta Sámedikki stuorimus hástalusain boahhtevaš jagiin lea dustet ovdáneami áššehivvodaga dáfus maid Sámedikki bealis leat vásihan mañemus jagiid. Dasa lassin go duohtavuodas lea dokumeantalohku lassánan, de leat maid ollu áššit, maid Sámediggi meannuda viidon ja váttásmuvvan sakka mañimuš jagiid.

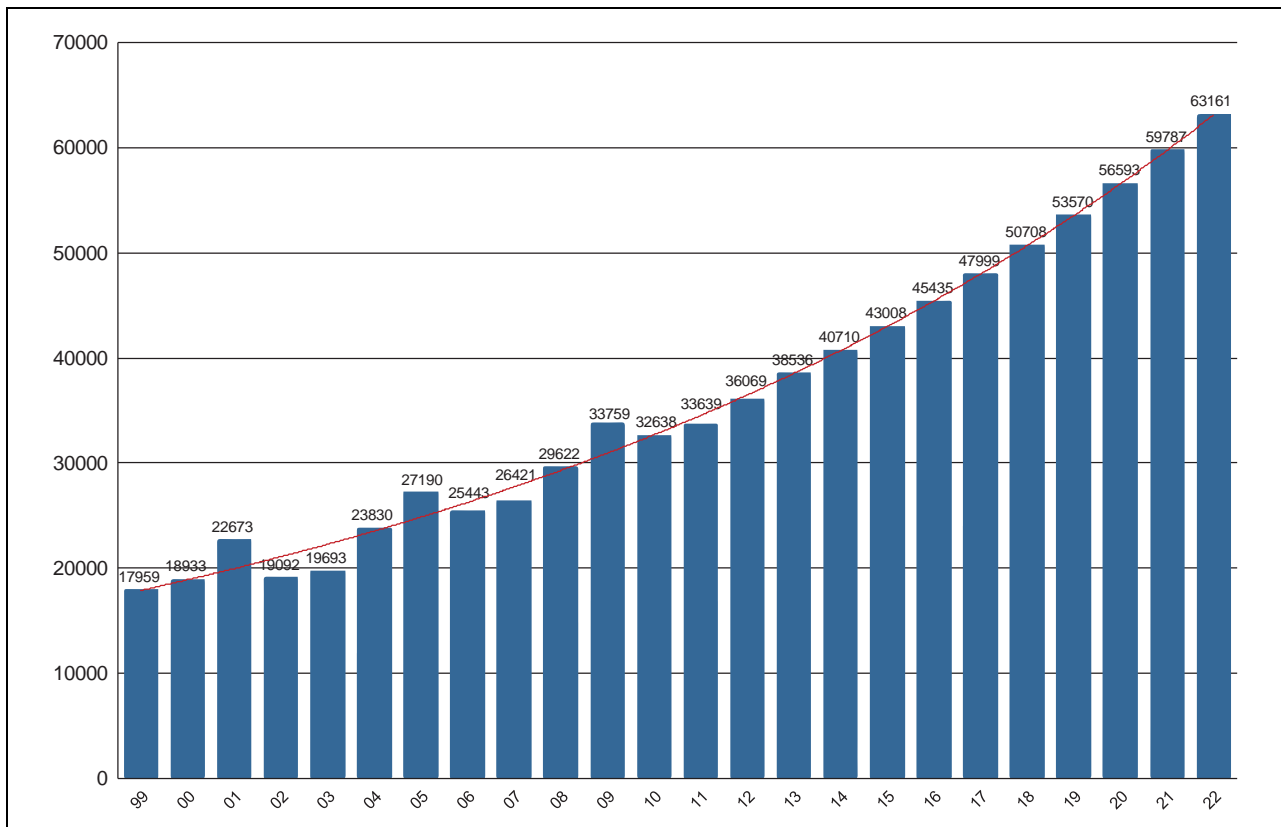
2008:s manne Sámedikki arkiivavuogádaga čada 29 622 dokumeantta, 2012:s leat 36 069 dokumeantta registrerejuvvon. Dat lea lassáneapmi 6 447 dokumeanttain dahje 22 % :in dan mañemus njealji jagis. Vástideaddji lohku 2011:s lassáneapmi 2 430 dokumeantta dahje 7,2 %.

Lea hástaleaddji doalahit otná bálvalusfálaldaga, jus seammás ii lasit kapasitehta mii nagoda dustet ovdáneami. Seammás dat lea ovdáneapmi maid mii háliidit, go Sámedikki doaimma lea namalassii huksejuvvon olbmuid ja geavaheaddjit beroštumi ala Sámedikki bálvalusaide. Dat vuordimis ain lassána go 2008 ráhkaduvvon prognosat orrot doallame deaivása.

Govus čuovvovaš siidus čájeha man ollu dokumeanttat, maid Sámediggi jahkásaččat meannudan Sámedikki journálavuogádaga (1999 – 2012) bokte leat lassánan, ja prognosa jagiide 2013–2022. Sámedikki návccat nagodit gieđahallat jearaldagaid dadistaga boahá iešguhtet áiggi leat dan duohken lea go kapasitehta dasa.

31.12.2012 ledje Sámedikki hálddahas 135 jahkedoaimma. Tabeallas vuolábealde oidno man ollu leat bargit ja movt dat juohkásit nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskka.

Bealit Sámedikkis, bargoaddi ja bargiidorganisašuvnnat, leat ovttaráđiid ásahan Sámedikki bargiid- ja bálkapolitihka, mii earret eará guoská oktavuhtii beliid gaskka. Báikkálaš bálkášiehtadallamiid bokte leat bealit buktán almosii ja dássen bálkáerohusaid nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskka, iešgudege virgejoavkkuid siskkobealde. Sámediggi lea nu gohčoduvvon «IA-fitnodat» ja čuovvu daid njuolggadusaid mat leat mearriduvvon siehtadusas čahkkilis bargoallima birra. Bargit geain leat láchčindárbbut bargosaji ja barggaid ektui ožžot fálaldaga das. Dat lokálat maid Sámediggi geavaha galget hábmejuvnot nu ahte olbmot geain lea fuotnánan doaimmanávccat váldojuvvojit vuhtii. Bargiidpolitihkalaš mihttomearrin lea dássedettolaš ahke- ja sohka bealle-

Govus 1.7 Dokumeanttaid lassáneapmi maid Sámediggi jahkásaččat meannudan Sámedikki journala-
vuogádaga (1999–2012) bokte. Einnostus jagiid 2013–2022:ái.

	31.12.2010		31.12.2011		31.12.2012	
	Jodih.	Jahkedoaimma oktiibuot	Jodih.	Jahkedoaimma oktiibuot	Jodih.	Jahkedoaimma oktiibuot
Nissonat	5	79	5	87	5	87
Dievddut	7	50	4	50	4	48
Oktiibuot	12	129	9	137	9	135
Nissonproseanta	41,7	61,2	55,5	63,5	55,5	64,4
Dievdoproseanta	58,3	38,8	44,5	36,5	44,5	35,6

čoahkkáduš, ja olbmuid rekrutteren geain lea
minoritehta- ja álgoálbmotduogáš. Dát válđojuvvo

vuhtii buot almmuhemiid ja bargiid rekrutterema
oktavuođas.

Miiddus 2**Sámedikki 2012 rehketoallu***Miiddus ášši 006/13 Sámedikki 2012 jahkedieđáhus***Rehketoallu 2012**

Sámedikki 2012 rehketoallu lea doaimma ollislaš reaidorehketoallu ja čájeha doaimma duohta girjejuvvon boaduid ja goluid.

Rehketoallu biddjojuvvo ovdan golmma váldoasis; boadusrehektoallu, balánsa ja

čilgehusat rehketoallui. Rehektoallu čilgehusain oaidná daid juolludemiid mat leat bohtán, doaimmarehektoallu juogaduvvon váldopoasttaide, váikkuhangaskaoapmerektoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja iešguđet balánsapoasttaid spesifiseren. Juohke váldoasis čilgejuvvojit maiddá vejolaš spiehkastagat.

Boadusrehektoallu

Tabealla 2.1

	Meark.	2011	2012	Buš 2012	Erohus	%
Doaimmagolut						
Departemeanttaid juolludusat	1	355 907 000	368 619 000	368 619 000	0	0,0 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	15	5 617 468	5 730 535	7 950 000	2 219 465	27,9 %
Doaimmagolut		361 524 468	374 349 535	376 569 000	2 219 465	0,6 %
Váikkuhangaskaoamit						
Váikkuhangaskaoamit	2–14	253 955 896	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %
Váikkuhangaskaomiid submi		253 955 896	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %
Doaimmaboaduid váikkuhangaskaomiid submi		107 568 572	121 704 020	110 047 581	-11 656 439	-10,6 %
Doaimmagolut						
Politiikkaš dási doaimma	16	21 749 579	24 258 212	21 250 000	-3 008 212	-14,2 %
Hálddahusa doaimma	17	91 065 615	94 440 455	90 200 000	-4 240 455	-4,7 %
Erenoamáš doaimmagolut		6 397 248	0	0	0	-
Doaimmagoluid submi		119 212 443	118 698 667	111 450 000	-7 248 667	-6,5 %
Jahkeboadus		-11 643 871	3 005 353	-1 402 419	-4 407 772	
Jahkebohtosa geavahus						
Eará iežaskap:ii	23	11 643 871	-3 005 353			
Geavahusa submi		0	0			

Sámedikki doaimma lea meroštallojuvvon netto bušeanttadoaimman, danne bisuha ja juohká Sámediggi iežas bušehta badjelbáhaga. Vejolaš vuolláibáza váldojuvvo sisa manjit jagi bušehtas. Sámediggi láve jahkásaččat revideret bušehtas dievasčoahkkimis geassemánus, jahkedieđáhusa mearrádusa vuodul guovvamánus mas maiddá lea mielde jahkerektoallu.

Iežas kapitála 31.12.2011 nammii lei 1 402 419 ru, ja dat juogaduvvui Sámedikki reviderejuvvon 2012 bušehtas, gč. ášši 26/12. Go dán jagi badjelbáza 3 005 353 ru lea mielde, de lea gártaduvvon iežas kapitála 31.12.2012 nammii 4 407 772 ru, gč. balánsa ja čilgehusa nr 23. Dát submi juogaduvvo odđasis 2013 reviderejuvvon bušehtas.

Balánsa

Tabealla 2.2

Čilgehus	Meark.	2011	2012
Opmodat			
Rusttetruđat			
Ruhtadeaddji rusttetruđat	18	2	3
Ruhtadeaddji rusttetruđaid submi		2	3
Johtooamit			
Áššehasgáibádusat	19	2 849 949	3 891 023
Eará gáibádusat	20	610 840	1 650 359
Gáibádusaid submi		3 460 789	5 541 382
Bánkosisabijut		161 367 571	152 782 478
Sámeálbmotfoanda	15	77 535 664	77 542 180
Submi báŋku		238 903 235	230 324 658
Submi opmodagat		242 364 026	235 866 043
Iežaskapitála ja vealgi			
Iežaskapitála			
Iežaskapitála	23	-13 046 290	-1 402 419
Eará iežaskapitála	23	11 643 871	-3 005 353
Submi iežaskapitála		-1 402 419	-4 407 772
Vealgi			
Várrejumit geatnegasvuodaide várás			
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit ealáhusovddideapmái	9	-35 653 750	-28 851 198
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapmái	4	-15 341 225	-17 040 905
Sámeálbmotfoanda - vuoitu	15	-13 670 664	-10 482 309
Sámeálbmotfoanda - kapitála	15	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoanddii	15	-7 444 500	-6 920 500
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvovráhkadeapmái	5	-35 544 663	-39 755 566
Doaibmi doarjjalohpádusaid nuolggodoarjjagidda		0	-800 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturmuutosuodjaleapmái	8	-4 535 800	0
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit interregii		-497 484	0
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit giellaproševttaide	3	-8 144 600	-8 742 700
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangaskaoam	6, 8, 10, 11, 12, 13	-15 100 923	-18 361 006
Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide		-210 933 609	-205 954 184
Sajušteapmi Sámediggevistti bajásdoallamii	21	-3 865 846	-3 865 846
Submi eará guhkesáiggi vealggit		-3 865 846	-3 865 846
Oanehisáiggi vealgi			
Vealgi gálvolágideaddjiide		-1 323 728	-1 794 343
Penšuvdnabijut		-473 919	-739 778
Almmolaš divadat, vealgi		-3 419 865	-4 284 859

Tabealla 2.2

Čilgehus	Meark.	2011	2012
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmorudaid ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi		-8 046 155	-8 053 924
Eará oanehisáiggi vealgi - kapitálavuoitu. Norgga bánku	15	-2 535 664	-2 542 180
Eará várrejumi	22	-10 362 821	-4 223 158
Submi oanehisáiggi vealggit		-26 162 151	-21 638 241
Submi iežaskapitála ja vealgi		-242 364 026	-235 866 043

Čilgehusat rehketdollui

Čilgehus 1 Departemeanttaid juolludusat

Juolludusaid juohku departemeanttain lea ná:

Tabell 2.3

Kap.Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
680.50	Ođasmahttin-, háldd.- ja girgodepartemeanta (OHG)	233 650 000	233 650 000	0	0,0 %
206.50	Máhtodepartemeanta – MD	36 518 000	36 518 000	0	0,0 %
231.50	Máhtodepartemeanta – MD	14 179 000	14 179 000	0	0,0 %
1429.50	Birasdepartemeanta – BD	3 093 000	3 093 000	0	0,0 %
320.53	Kultuvradepartemeanta – KD	70 379 000	70 379 000	0	0,0 %
724.21	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	5 800 000	5 800 000	0	0,0 %
	Mánaid-, dásseárvo- ja searvadahttindep. –MDD	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
1147.50	Eanadoallodepartemeanta – ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Submi		368 619 000	368 619 000	0	0,0 %
–	Sámeálbmotfoanda	5 730 535	7 950 000	2 219 465	38,7 %
Submi		374 349 535	376 569 000	2 219 465	0,6 %

Go Sámediggi meannudii bušehta áššis 45/11, Sámedikki 2012 bušehta, de lei juolluduvvon buohkanassii 376 569 000 ru, oktan Sámeálbmotfoandda reanttuiguin.

Sámeálbmotfoandda reanttut eai fievrividuvvo bohtun boadusrehketdollui. Go dat máksojuvvojit, de dat girjejuvvo balánsii čuoggá «Reantobadut Sámeálbmotfoanda» vuollái. Jagi geavaheapmi Sámeálbmotfoanddas lea girjejuvvon bohtun ja Sámeálbmotfoandda čoggon reanttut leat vuoliduvvon vásttolaččat, geahča čilgehusa 15.

Kultur- ja girgodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valástallamii 2012 várás. Dát juolludus lea girjejuvvon bohtun ja máksojuvvon njuolggá váikkuhangaskaopmepoasttas 152.

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girgodepartemeanta (OHD) lea juolludan 700 000 ru reviderejuvvon nationála 2012 bušehtas máttasámi oahppo-neavvo- ja terminologijjaovddideapmái. Dát juollu-

dus lea girjejuvvon bohtun ja lea juolluduvvon Engerdal gildii váikkuhangaskaomiid poasttas 202.

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girgodepartemeanta (OHD) lea juolludan 200 000 ru válgadutkanbargui. Dát juolludus lea girjejuvvon bohtun ja váikkuhangaskaomiid poasttas 860 ja juolluduvvon, gč. čilgehusa 22.

Riikaantikvára lea juolludan 1 725 000 ru prošeaktii mas lea mihttun sámi visttiid Norggas identifiseret ja registreret 2012:s. Juolludus lea girjejuvvon bohtun hálddahusa poastta vuolde mas lea sierra prošeaktakoda.

Riikaantikvára lea juolludan 2 000 000 ru doarjjan ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvošaš kulturmuittuid ja kulturbirrasa sihkkarastimii. Juolludus lea girjejuvvon bohtun váikkuhangaskaomiid poasttas 350.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 1 000 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki

riikkaidgaskasaš bargui. Ruđat leat girjejuvvon boahtun njuolgga hálddahussii bargat riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Čilgehus 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2012

Tabealla 2.4

Post	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggadoarjagat	132 460 107	134 394 000	1 933 893	1,4 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	80 177 370	87 260 000	7 082 630	8,1 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	10 574 591	14 700 000	4 125 409	28,1 %
–	Oahppobuktosiid jorgaleapmi ja heiveheapmi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %
–	Šiehtadusat	14 552 891	15 695 000	1 142 109	7,3 %
–	Eará váikkuhangaskaoamit	5 748 953	5 672 000	-76 953	-1,4 %
–	Eará doaibmabijut	5 413 604	4 800 419	-613 185	-12,8 %
	Submi	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %
150–153	Giella	62 631 192	65 563 000	2 931 809	4,5 %
200–212	Kultuvra	98 016 952	94 437 000	-3 579 952	-3,8 %
	Oahpahus	39 279 814	41 980 000	2 700 186	6,4 %
450	Dearvvašvuhta, sosiála ja fuolahus	3 506 730	3 965 000	458 270	11,6 %
	Biras ja areála	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Kulturmuutosuodjalus	3 764 311	2 900 000	-864 311	-29,8 %
300–302	Ealáhus	23 499 065	37 627 000	14 127 935	37,5 %
500	Regionála ovddideapmi	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-39,9 %
	Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu	950 416	1 219 000	268 584	22,0 %
750–756	Sámi organisašuvnnat	3 649 879	3 651 000	1 121	0,0 %
500–507	Eará váikkuhangaskaoamit	5 748 953	5 672 000	-76 953	-1,4 %
800–899	Eará doaibmabijut	5 413 604	4 800 419	-613 185	-12,8 %
	Submi virkemidler	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit mánega jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámediggeráđđi juolluda ohcanvuđot doarjjaortnegiid Sámedikki bušehtas, muhto ii daid váikkuhangaskaomiid maid čoahkkinjodihangoddi hálddaša.

Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2012 čájeha 13 875 904 ru badjelbáhcaga. Eankil poasttat biddjojuvvojit ovdan ja soitet leat mearkkašumit vuolábealde čilgehusain. Muđui čujuhit váikkuhangaskaoapmepoasttaid mearkkašumiide jahkediđáhusas.

Sámedikki 2012 bušehta mielde, kapihtal 2.2.3.2 Ohcanvuđot doarjagat, lea Sámediggerádis

fápmudus eará láhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušehtas. Fápmudus ii guoskka njuolggadoarjagiidda, váikkuhangaskaomiide mat leat dievasčoahkkinjodihangotti geavahusas, Sámeálbmotfondii ii ge doaibmagoluide. Sámediggeráđđi galgá bušehttajagis diedihit Sámedikki dievasčoahkkimii jos ruđaid eará láhkai geavaha, geahča ášši 43/07. Dát fápmudus lea 2012:s geavahuvvon dainna lágiin ahte ovttaskas ohcanvuđot doarjjapoasttaid vuolláibáhcagii lea váldojuvvon ruhta eará doarjjapoasttain main lea leamaš badjebáza (čilgehus 24). Dán birra lea diedihuvvon dievasčoahkkimii skábmamánus 2012 rádi diedáhusas.

Čilgehus 3 Giella

Tabealla 2.5

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggodoarjagat	51 632 223	52 353 000	720 777	1,4 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	8 772 184	8 810 000	37 816	0,4 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	2 226 785	4 400 000	2 173 215	97,6 %
	Submi	62 631 192	65 563 000	2 931 808	4,7 %

Tabealla 2.6 Njuolggga doarjagat – Giella

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
100	Guovttegielalašvuodadoarjagat	45 208 223	45 929 000	720 777	1,6 %
101	Vuodđodoarjja giellaguovddážiidda	6 424 000	6 424 000	0	0,0 %
	Submi	51 632 223	52 353 000	720 777	1,4 %

Poasttas njuolggga doarjja lea badjelbáza 720 777 ru. Badjelbáza boahdá das go doarjja Snoasa ja Loabága suohkanii lea unniduvvon geavatkeahkes

rudaid geažil mat ledje čadnojuvvon fondii, mii ii leat vejolaš Sámedikki njuolggadusaid mielde.

Tabealla 2.7 Ohcanvuodut doarjagat – Giella

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
11000	Giellaprošeavttat	7 805 844	7 610 000	-195 844	-2,5 %
11020	Giellaprošeavttat - Sámeálbmotfoanda	966 340	1 200 000	233 660	24,2 %
	Submi	8 772 184	8 810 000	37 816	0,4 %

Poasttas giellaprošeavttaide lea vuolláibáza 195 844 ru. Vuolláibáza boahdá das go lea liiggás geavahuvvon dan poasttas. Poasttas lea gessojuvvon ruovttoluotta ruhta ja ruovttoluotta máksojuvvon 700 956 ru ovddas dan sivas go prošeavttat eai

leat čadahuvvon. Várrejuvvo 8 742 700 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 muttus. Dat leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 2.8 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2005		–	0	66 000
2009	235 000	2,7 %	175 000	91 100
2010	832 000	9,5 %	280 760	0
2011	3 578 600	40,9 %	88 096	0
2012	4 097 100	46,9 %	0	0
Submi	8 742 700	100,0 %	543 856	157 100

Tabealla 2.9 Prošeavttat iežamet hálddus – Giella

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
12000	Davviriikkalaš sámi giellaovttasbargu	474 338	1 000 000	525 663	110,8 %
12100	Hállansyntesa	185 128	1 000 000	814 872	440,2 %
12200	Sámi sátnebáŋku	0	500 000	500 000	–
12300	Terminologijja ja báikenamat	170 000	500 000	330 000	194,1 %
12400	Čuovvolit Ráđđehusa doaibmaplána sáme- gielaid várás	1 397 319	1 400 000	2 681	0,2 %
Submi		2 226 785	4 400 000	2 173 215	97,6 %

Poasttas iežas prošeavttat lea badjelbáza oktiibuot 2 173 215 ru.

Badjelbáza poasttas 12000 Davviriikkalaš sámi giellaovttasbargu, bohtá das go prošeakta Sámi Giellagáldu galggai álggahuvvot 01.09.2012, muhto mañiduvvui 01.01.2013. Poasttas 12100 Hállansyntese lea almmuhuvvon fáladatbivdda čakčat 2012, muhto ii bohtán oktage fáladat. Bargat viidáseappot ja almmuhit dan ođđasis, muhto unnidit gáibádusaid. Poasttas 12200 Sámi

sátnebáŋku – leat bargamin prototyhpain mii lea ovddiduvvomin. Ruđat ledje jurddašuvvon geavahuvvot sániid ja tearpmaid bidjami diehtovuđđui, muhto prošeakta mañnonii buozalmasvuoda ja ollu barggu geažil. Poasttas 12300 Terminologijja ja báikenamat bohtá badjelbáza bargokapasitehta hástalusain prošeavttaid álggaheami ektui. Kártejuvvon lea makkár prošeavttaide lea dárbu, muhto dárbbášlaš almmuheamit eai šaddan čađahuvvot.

Čilgehus 4 Kultuvra

Tabealla 2.10

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggodoarjagat	71 029 000	72 241 000	1 212 000	1,7 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	20 692 952	15 901 000	-4 791 952	-30,1 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	0	0	0	–
–	Sámi dáiddáršiehtadus	6 295 000	6 295 000	0	0,0 %
	Submi	98 016 952	94 437 000	-3 579 952	-3,8 %

Tabealla 2.11 Njuolggat doarjagat – Kultuvra

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
150	Sámi kulturviesut	11 384 000	11 384 000	0	0,0 %
151	Sámi festiválat	3 125 000	3 125 000	0	0,0 %
152	Sámi valáštallan	2 497 000	2 748 000	251 000	9,1 %
153	Sámi teáhter	19 273 000	19 273 000	0	0,0 %
154	Mobiila girjerádjobálvalusat	7 184 000	7 184 000	0	0,0 %
155	Museat	24 429 000	24 779 000	350 000	1,4 %
156	NuorajTV	300 000	300 000	0	0,0 %
170	Sámi prentosat	2 837 000	3 448 000	611 000	17,7 %
Submi		71 029 000	72 241 000	1 212 000	1,7 %

Poasttas sámi valáštallan lea badjelbáza 251 000 ru. Badjelbáza bohtá das go doarjja lea gessojuvvon ruovttoluotta váilevaš raporterema geažil.

Poasttas museat lea badjelbáza 350 000 ru. Sámi dáiddamusea prošekteren lea čađahuvvon Stáhta huksenfitnodaga bealis. Ferte vuos čađahit čielggademiid Sámiid Vuorká Dávvirat (SVD)

eaiggátvuodđudusa ektui, prošeahta ii ovdán dobelii ovdal go dat lea čilgejuvvon.

Poasttas sámi publikašuvnnat lea badjelbáza 611 000 ru. Badjelbáza boahdá das go doarjja áigečállagii Gábá ii juolluduvvon 2012:s váilevaš

raporterema geažil. Dasa lassin lea doarjja áigečállagii Sámis unniduvvon dan geažil go eai čuvvon juolludaneavttuid publikašuvdnii julev- ja máttasámegillii.

Tabealla 2.12 Ohcanvuodot doarjagat – Kultuvra

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
17010	Girjjálašvuohta	5 310 100	2 586 000	-2 724 100	-105,3 %
17011	Girjjálašvuohta - Sámeálbmotfoanda	1 975 400	2 000 000	24 600	1,2 %
17020	Musihkkaalmmuheamit	2 601 500	1 900 000	-701 500	-36,9 %
17030	Sámegielaat sárggusráiddut	875 000	460 000	-415 000	-90,2 %
17040	Sámi lágádusat	2 750 000	2 750 000	0	0,0 %
17100	Kulturdoaimmabijut mánáid ja nuoraid várás	3 189 585	2 200 000	-989 585	-45,0 %
17110	Eará kulturdoaimmabijut	2 612 867	2 655 000	42 133	1,6 %
17300	Sámi deaivvadansajit	1 378 500	1 350 000	-28 500	-2,1 %
Submi		20 692 952	15 901 000	-4 791 952	-30,1 %

Poasttas kulturovddideapmi lea vuolláibáza 4 791 952 ru. Vuolláibáhca sávvat poasttas lea eanet geavaheapmi ja dán oktavuodas čujuhit sámediggeráđi fápmudussii sáhttit eará lágkai geavahit ruđaid.

Eai čadahuvvon prošeahttaid ovdas leat gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta 794 948 ru. Várrejuvvo 17 040 905 ru gustovaš doarjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 namii. Dát leat doarjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 2.13 Doarjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2007	60 000	0,4 %	0	0
2008	0	–	186 900	15 000
2009	95 000	0,6 %	40 000	0
2010	1 083 500	6,4 %	162 500	0
2011	2 919 375	17,1 %	268 428	75 000
2012	12 883 030	75,6 %	47 120	0
Submi	17 040 905	100,0 %	704 948	90 000

Tabealla 2.14 Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
190	Sámi dáiddáršiehtadus	6 295 000	6 295 000	0	0,0 %
Submi		6 295 000	6 295 000	0	0,0 %

Čilgehus 5 Máhttu

Tabealla 2.15

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggodoarjagat	1 450 000	1 450 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	29 064 992	31 680 000	2 615 008	8,3 %
–	Oahppobuktosiid jorgaleapmi ja heive- heapmi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	5 046 822	4 850 000	-196 822	-4,1 %
	Submi	39 279 814	41 980 000	2 700 186	6,4 %

Tabealla 2.16 Njuolggodoarjagat – Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
20000	Rávisolbmuidoahpahusprog. – Sámeálb- motfoanda	800 000	800 000	0	0,0 %
20100	Árbedieđu systemáhtalaš kárten	650 000	650 000	0	0,0 %
	Submi	1 450 000	1 450 000	0	0,0 %

Tabealla 2.17 Ohcanvuđot doarjagat – Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
21000	Dábálaš oahpponeavvut vuodđooahpahussii	9 256 668	11 325 000	2 068 332	18,3 %
21010	Earenoamážit heivehuvvon oahpponeavvut	2 615 013	1 900 000	-715 013	-37,6 %
21020	Oahpponeavvut mánáidgárddiide	1 696 136	1 500 000	-196 136	-13,1 %
21040	Oahpponeavvuid oastin	-189 409	0	189 409	-
21100	Stipeanda ohppiide geain lea sámegeiella joatkkaskuvlla fágasuorggis	2 405 307	2 400 000	-5 307	-0,2 %
21110	Stipeanddat alit oahpuide	2 827 700	2 350 000	-477 700	-20,3 %
21120	Stipeanddat rávisolbmuidoahpahussii	67 500	500 000	432 500	86,5 %
21130	Sámi luonddugeavaheami prošeavttat vuodđoskuvllas	500 000	500 000	0	0,0 %
21200	Doarjja sámi mánáidgárddiide	8 799 910	9 905 000	1 105 090	11,2 %
21300	Árbediehtu	1 086 167	1 300 000	213 834	16,4 %
	Submi	29 064 992	31 680 000	2 615 008	8,3 %

Tabealla 2.18 Oastimat – Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
21030	Oahppobuktosiid jorgaleapmi ja heive- heapmi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %
	Submi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %

Oahpaha ohcanvuđot doarjjaortnegis lea badjelbáza. Badjelbáza boahtá das go doarjja lea gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta prošeavttain mat eai leat čađahuvvon, 2 686 673 ruovddas. Dasa lassin geavahuvvui sámediggeráđi

fápmudus geavahit eará láhkai ruđaid stipeanddaide alit ohppui. Várrejuvvo 39 725 566 ruovddas doarjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjalohpádusat doarjjaoažžuide.

30 000 ru lea boastut girjejuvvon dán poasttas ja vásttolaš spiehkastat lea nuppe bealde gustovaš juolludusain sámeálbmotfoanda. Dát divvojuvvo 2013:s.

Jagi 2011 loahpas várrejuvvui 3 821 600 ru gelbbolašvuoda buorideapmái maid Máhttodepartemeanta juolludii 2012:s, dát ruđat leat girjejuvvon bohtun ja juolluduvvon dán poasttas.

Tabealla 2.19 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	0	–	135 000	0
2002	192 950	0,5 %	167 500	0
2003	326 813	0,8 %	212 984	0
2005	103 804	0,3 %	0	0
2006	842 834	2,1 %	307 595	0
2007	947 421	2,4 %	190 250	0
2008	906 750	2,3 %	755 480	40 020
2009	2 112 950	5,3 %	233 700	106 267
2010	4 271 450	10,8 %	33 587	0
2011	12 344 844	31,1 %	253 600	28 390
2012	17 675 750	44,5 %	124 000	98 300
Submi	39 725 566	100,0 %	2 413 696	272 977

Tabealla 2.20 Prošeavttat iežamet hálddus- Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
22000	Ovttas/Aktan/Aktesne	3 801 512	3 500 000	-301 513	-8,6 %
22100	Kvalitehtaovddideapmi sámi mánáidgárd-diin ja fierpmádatčoagganeapmi sámi giliskuvllaide	295 310	400 000	104 690	26,2 %
22200	Lohkan- ja čállinveahkki vuorrasiidda	450 000	450 000	0	0,0 %
22300	Ovddasmanniprošeakta sámi luonddugaevaheami gelbbolašvuodaguovddáš	500 000	500 000	0	0,0 %
Submi		5 046 822	4 850 000	-196 822	-4,1 %

Poasttas 220 Ovttas/Aktan/Aktesne lea vuolláibáza 301 513 ru. Vuolláibáza bohtá das go

prošeavttas lei stuorát aktivitehta go lei eaktuduvvon 2012 bušehtas.

Čilgehus 6 Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Tabealla 2.21

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggodoarjagat	515 000	515 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	2 991 730	2 850 000	-141 730	-4,7 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	0	600 000	600 000	–
	Submi	3 506 730	3 965 000	458 270	13,1 %

Tabealla 2.22 Njuolggodoarjagat - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
25000	Fálaldagat boarráset sápmelaččaid geava-hussii	515 000	515 000	0	0,0 %
	Submi	515 000	515 000	0	0,0 %

Tabealla 2.23 Ohcanvuđot doarjagat - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
26000	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 991 730	2 850 000	-141 730	-4,7 %
	Submi	2 991 730	2 850 000	-141 730	-4,7 %

Poasttas Dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttat lea vuolláibáza 141 730 ru. Vuolláibáza boahtá das go poasttas lea liiggás geavahuvvon ruhta. Prošeavttain mat eai leat čadahuvvon lea gessojuv-

von ruovttoluotta 87 770 ru. Várrejuvvo 2 620 250 ru gustovaš doarjjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dat leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 2.24 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2009	80 000	3,1 %	18 770	0
2010	163 000	6,2 %	69 000	0
2011	596 750	22,8 %	0	0
2012	1 780 500	68,0 %	0	0
Submi	2 620 250	100,0 %	87 770	0

Tabealla 2.25 Prošeavttat iežamet hálddus - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
27000	Ovttasdoaimmanodastusa čuovvleapmi	0	600 000	600 000	–
	Submi	0	600 000	600 000	–

Poasttas ovttasdoaimmanodastusa čuovvleapmi, lea badjelbáza 600 000 ru. Proseassa Ovttasdoaimmanodastusa prošeavttain álggahuvvui 2012:s. Prošeaktavirgi almmuhuvvui 2012:s ja virgái biddjojuvvui olmmoš skábmamánu 2012.

Guovvamánu 1. b. 2013 lea virggis olmmoš ja prošeakta álggahuvvo dalle. Badjelbáza boahtá das go prošeakta sáhtii álggahuvvot easka dalle go hálddahus oaččui kapasitehta álggaheapmái 2013:s.

Čilgehus 7 Areálat ja biras

Tabealla 2.26

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Prošeavttat iežamet hálddus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Submi	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %

Tabealla 2.27 Prošeavttat iežamet hálddus - Areálat ja biras

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
451	Protect vuodđudus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Submi	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %

Čilgehus 8 Kulturmuutosuodjaleapmi

Tabealla 2.28

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjja	1 843 990	2 000 000	156 010	8,5 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	1 920 321	900 000	-1 020 321	-53,1 %
	Submi	3 764 311	2 900 000	-864 311	-23,0 %

Tabealla 2.29 Ohcanvuđot doarjagat –Kulturmuutosuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
350	Kulturmuutosuodjaleapmi	1 843 990	2 000 000	156 010	8,5 %
	Submi	1 843 990	2 000 000	156 010	8,5 %

Poasttas kulturmuutosuodjaleapmi lea 156 010 ruvdnosaš badjelbáza. Ruhta lea gessojuvvon prošeavttain mat eai leat čađahuvvon, 89 010 ru. Várrejuvvo 5 474 500 ru gustovaš doarjjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammii, mii dán jagi lea sirdojuvvon postii várrejuvvon ruhta gustovaš doarjjalohpádusaide eará váikkuhangaskaoamit

balánsas. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. Dasa lassin lea Riikaantikvára juolludan Sámediggái 2 miljon ru, dát ruđat juolluduvvojit doarjjan ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvošaš kulturmuittuid ja kulturbirrasiid suodjaleapmái ja sihkkarastimii. Submi lea girjejuvvon bohtun ja lea juolluduvvon dán poasttas.

Tabealla 2.30 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2006	15 000	0,3 %	0	0
2007	0	–	30 000	0
2008	124 000	2,3 %	0	0
2009	457 000	8,3 %	11 410	0
2010	720 000	13,2 %	2 000	0
2011	1 391 500	25,4 %	45 600	0
2012	2 767 000	50,5 %	0	0
Submi	5 474 500	100,0 %	89 010	0

Tabealla 2.31 Prošeavttat iežamet hálddus – Kulturmuittosuođjaleapmmi

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
360	Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis	1 920 321	900 000	-1 020 321	-53,1 %
Submi		1 920 321	900 000	-1 020 321	-53,1 %

Poasttas Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis lea vuolláibáza 1 020 321 ru. Vuolláibáza boahdá das go bohte vuorddekahtes bealit huksema oktavuodas, ja unnán gilvvu dihte šattai divrras.

Čilgehus 9 Ealáhusat

Tabealla 2.32

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggođoarjagat	*4 765 000	4 765 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	*10 095 511	20 512 000	10 416 489	103,2 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	*380 663	2 950 000	2 569 337	675,0 %
–	Duodješiehtadus	8 257 891	9 400 000	1 142 109	13,8 %
	Submi	23 499 065	37 627 000	14 127 935	60,1 %

* Čájehit loguid duodješiehtadusa haga

Tabealla 2.33

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Rámmaeavttut vuoddoealáhusain	7 829 900	9 965 000	2 135 100	21,4 %
–	Geasuheadđji báikegottit	3 404 779	7 047 000	3 642 221	107,0 %
–	Kulturealáhus	13 040 091	17 165 000	4 124 909	31,6 %
–	Ođđahutkan, dutkan ja árvoháhkkan	-1 435 068	1 050 000	2 485 068	-173,2 %
–	Gealbudeapmi ja ođđaálggaheamit	659 363	2 400 000	1 740 637	264,0 %
	Submi	23 499 065	37 627 000	14 127 935	60,1 %

Tabealla 2.34 Njuoggodoarjagat – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
41056	Duojáríid Ealáhus Searvi	468 000	468 000	0	0,0 %
41057	Sámiid Duodji OS	1 092 000	1 092 000	0	0,0 %
41020	Duodjeinstituhtta	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
41020	Boazodoalu oahpahuskantuvra	1 500 000	1 500 000	0	0,0 %
41030	Duodjeinstituhtta	2 165 000	2 165 000	0	0,0 %
42010	Nuoraidfitnodagat	100 000	100 000	0	0,0 %
Submi		6 325 000	6 325 000	0	0,0 %

Tabealla 2.35 Ohcanvuđot doarjagat – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
40000	Mariidna ealáhusat	6 367 000	4 165 000	-2 202 000	-34,6 %
40010	Eanadoallu	1 462 900	4 800 000	3 337 100	228,1 %
40020	Lasseealáhusat boazodoalus	0	1 000 000	1 000 000	-
40510	Máŋggabealat ealáhuseallin	3 200 679	6 447 000	3 246 321	101,4 %
41010	Sámi mátkeealáhusat	72 000	2 300 000	2 228 000	3094,4 %
41050	Doaibmadoarjja	2 532 416	3 600 000	1 067 584	42,2 %
41051	Investeren- ja ovddidandoarjj	3 637 283	3 000 000	-637 283	-17,5 %
41052	Duodjestepeanddat	120 000	200 000	80 000	66,7 %
41053	Čálgoortnegat	83 116	60 000	-23 116	-27,8 %
41054	Gealbudandoaibmabijut	0	330 000	330 000	-
41055	Doaibmabijut mat eanedit vuovdima	200 000	550 000	350 000	175,0 %
41510	Ovddideapmi meahcceealáhusain	-1 435 068	900 000	2 335 068	-162,7 %
42000	Álggahanstepeanddat	428 000	900 000	472 000	110,3 %
Submi		16 668 326	28 252 000	11 583 674	69,5 %

Poasttas ealáhusovddideapmi lea badjelbáza 11 583 674 ru. Badjelbáza boahdá das go prošeavttat leat gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta prošeavttaid ovddas

mat eai čađahuvvon, 6 567 856 ru. Várrejuvvo 28 851 198 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 2.36 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2008	0	–	830 500	0
2009	566 000	2,0 %	740 752	0
2010	2 196 500	7,6 %	2 958 182	0
2011	10 112 350	35,1 %	1 699 322	0
2012	15 976 348	55,4 %	339 100	0
Submi	28 851 198	100,0 %	6 567 856	0

Tabealla 2.37 Prošeavttat iežamet hálddus – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
40500	Ovddidanbirraiid čuovvoleapmi ja ovttasbargu singuin	204 100	600 000	395 900	194,0 %
41500	Fágalaš forum ja ovddidanforum	0	150 000	150 000	–
41000	Gánnáhahtti sámi kulturealáhusaid ovddideapmi	45 200	800 000	754 800	1669,9 %
41058	Fága- ja ekonomalaš lávdegoddi	125 077	100 000	-25 077	-20,0 %
42020	Gealbudeapmi ja čuovvoleapmi	131 363	1 400 000	1 268 637	965,7 %
Submi		505 740	3 050 000	2 544 261	503,1 %

Poasttas iežas prošeavttat lea badjelbáza oktiibuot 2 544 261 ru, čuovvovaš sivaidda geažil:

- Badjelbáza poasttas čuovvoleapmi ja ovttasbargu ovddidanbirrasiiguin bohtá das go ortnet lei ođas reviderejuvvon 2012 bušehtas. Sámediggi barggai ollu ovddidanbirrasiiguin, oažžut áigái buriid prošeavttaid, muhto ii lihkostuvvan oažžut ohcamiid ortnegii mat livčče váikkuhan ulbmilolahusa.
- Fágalaš forum ja ovddidanforum lei plánejuvvon skábmamánnui 2012, muhto dat ii šaddan.

Forum dollojuvvui ođđajagimánus 2013, ja dasa ledje 58 dieđihan.

- Proseassa prošeavttain sámi kulturealáhusa ovddideapmái álggahuvvui 2012:s. Badjelbáza poasttas bohtá das go prošeakta ii sáhtán álggahuvvot ovdal go hálldahus oaččui kapasitehta álggahit dan. Ođđajagimánu 2. b. 2013 lea prošeakta álggahuvvon.
- Badjelbáza poasttas gelbbolašvuoda buorideapmi ja čuovvoleapmi bohtá das go prošeakta almmuhuvvui ja addojuvvui Price Waterhouse Coopers 2012:s, ja dat álggahuvvo 2013:s.

Čilgehus 10 Regionála ovddideapmi

Tabealla 2.38

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjja	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %
	Submi	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %

Tabealla 2.39 Ohcanvuđot doarjagat - Regionála ovddideapmi

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
450	Regionála ovddideapmi	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %
	Submi	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %

Poasttas regionálaovddideapmi lea vuolláibáza 1 477 600 ru. Vuolláibáza bohtá das go poasttas lea liiggás geavahuvvon. Čujuhit fápmudussii ahte sámediggeráđdi sáhtá eará láhkai geavahit ruđaid. Prošeavttat mat eai leat čađahuvvon leat

gessojuvvon ruovttoluotta 395 900 ru ovddas. Várrejuvvo 5 859 250 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 2.40 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2009	52 500	0,9 %	189 000	0
2010	687 500	11,7 %	175 000	0
2011	1 369 000	23,4 %	31 900	0
2012	3 750 250	64,0 %	0	0
Submi	5 859 250	100,0 %	395 900	0

Čilgehus 11 Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Tabealla 2.41

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggodoarjagat	619 000	619 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	331 416	600 000	268 584	81,0 %
	Submi	950 416	1 219 000	268 584	28,3 %

Tabealla 2.42 Njuolggodoarjagat - Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
500	Barents álgoálbmotkantuvra Lujávrris	258 000	258 000	0	0,0 %
501	Sámeráđdi – norgga juogus	361 000	361 000	0	0,0 %
	Submi	619 000	619 000	0	0,0 %

Tabealla 2.43 Ohcanvuđot doarjagat - Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
510	Riikkaidgaskasaš doaimmabijut	331 416	600 000	268 584	81,0 %
	Submi	331 416	600 000	268 584	81,0 %

Poasttas riikkaidgaskasaš doaimmabijut lea 268 584 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza boahtá das go doarjja lea gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čađahuvvon, 473 584 ru

ovddas. Várrejuvvo 1 856 037 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Tabealla 2.44 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksjuvvon ruovttoluotta/gessojuvvon 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2003–07	0	–	195 484	0
2008	0	–	274 600	0
2009	208 000	11,2 %	0	0
2010	474 037	25,5 %	0	0
2011	599 000	32,3 %	3 500	0
2012	575 000	31,0 %	0	0
Submi	1 856 037	100,0 %	473 584	0

Čilgehus 12 Sámi organisašuvnnat

Tabealla 2.45

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
–	Njuolggodoarjagat	2 449 884	2 451 000	1 116	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	1 199 995	1 200 000	5	0,0 %
	Submi	3 649 879	3 651 000	1 121	0,0 %

Tabealla 2.46 Njuolggodoarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
55000	Sámi válldoorganisašuvnnat	2 449 884	2 451 000	1 116	0,0 %
Submi		2 449 884	2 451 000	1 116	0,0 %

Tabealla 2.47 Ohcanvuđot doarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
56000	Doarjagat Sámedikkis ovddastuvvon bello- dagaid ja joavkkuid organisašuvnnaide	499 995	500 000	5	0,0 %
56100	Sámi kultur- ja nuoraidorganisašuvnnat	400 000	400 000	0	0,0 %
56200	Sámi dásseárvoorganisašuvnnat	300 000	300 000	0	0,0 %
Submi		1 199 995	1 200 000	5	0,0 %

Tabealla 2.48 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksjuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2011	136 546	26,4 %	0	0
2012	381 423	73,6 %	0	0
Submi	517 969	100,0 %	0	0

Čilgehus 13 Eará váikkuhangaskaoamit

Tabealla 2.49

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
-	Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša	1 516 949	1 440 000	-76 949	-5,1 %
-	Váikkuhangaskaoamit maid dievasčoahkkinjođihangoddi hálddaša	4 232 004	4 232 000	-4	-0,0 %
	Submi	5 748 953	5 672 000	-76 953	-1,3 %

Tabealla 2.50 Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
60000	Friija váikkuhangaskaoamit	978 350	300 000	-678 350	-69,3 %
60100	Dásseárvodoaimbajut	0	300 000	300 000	-
60200	Ásahusdieđáhusa čuovvoleapmi	538 599	390 000	-148 599	-27,6 %
60300	Verddeprošeakta	0	250 000	250 000	-
60400	Sámiid boazomearkavuogatuodaid kárten	0	200 000	200 000	-
Submi		1 516 949	1 440 000	-76 949	-5,1 %

Poasttas váikkuhangaskaoamit Sámediggeráđi geavahussii lea vuolláibáza oktiibuot 76 949 ru. Vuolláibáza poasttas Friija ruđat bohtá das go ruhta lea geavahuvvon liiggás. Čujuhit sámediggeráđi fápmudussii eará láhkai geavaheami birra. Vuolláibáza poasttas

ásahusdieđáhusa čuovvoleapmi, bohtá das go poasttas lea liiggás geavahuvvon ruhta.

Badjelbáza poasttain Verdde prošeakta ja sámiid vuogatuoda boazomearkii kárten bohtá das go dat eai álggahuvvon 2012:s. Badjelbáza poasttas dásseárvodoaimbajut bohtá das go doarjja Gálđui bissehuvvu jahkái 2012.

Tabealla 2.51 Váikkuhangaskaoamit maid dievasčoahkkinjođihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
62000	Sámedikki politihkalaš joavkkut	3 219 004	3 219 000	-4	-0,0 %
62100	Opposišuvnna bargoeavttut	1 013 000	1 013 000	0	0,0 %
Submi		4 232 004	4 232 000	-4	-0,0 %

Čilgehus 14 Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Tabealla 2.52 Eará doaibmabijut

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
800	Konferánsat	3 174 743	2 573 000	-601 743	-19,0 %
801	Sámiid guoski statistihkka Norggas	375 000	375 000	0	0,0 %
850	Bálkkašumiid geigen	82 115	100 000	17 885	21,8 %
860	Dutkan ja ovddideapmi, čielggadeamit ja duod.prošeavttat	836 746	752 419	-84 327	-10,1 %
870	Árvvoštallamat	945 000	1 000 000	55 000	5,8 %
Submi		5 413 604	4 800 419	-613 185	-11,3 %

Vuolláibáza poasttas 800 konferánsat bohtá das go lea liiggás geavahuvvon Álttá 2013 konferánsii ráhkkanepmái. Sámediggi Norgga bealde lea váldán badjelasas doaimma bovdet ráhkkanepmái čoačkimii ovdal 2014 álgoálbmogiid máilmmi-konferánsa. Dat čoačkin lea Álttás geassemánus 2013:s. Proseassa lea buktán stuorát goluid go navddiimet. Dárbu lei eanet geavahit ruđaid vai sáhtta sihkkarastit buoremus vejolaš searvama álgoálbmogiid beales. Earret eará lea biddjojuvvon máilmmi viidosas oktiordnenjoavku buot 7 álgoálbmotguovllu várás. Dán barggu ruhtadeami lea Sámediggi ferten vuoruhit oalle guhkás.

Vuolláibáza poasttas 860 Dutkan, ovddideapmi, čielggadeapmi ja duodašteapmi lea 84 327 ru ja bohtá das go lea liiggás geavahuvvon

bušehta ektui. 100 000 ru lea várrejuvvon bargui meahci dohkkeheapmi geavahussii, šiehtadusa vuodul Sámedikki ja Stiftelsen Protect gaskka. Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 200 000 ruvdnosaš juolludusa 2012:s Ođasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeanttas dutkanprošektii jagi 2013 sámediggeválgga ektui – sámediggeválggaiskkadeapmi 2013. Sámi allaskuvllain lea dahkojuvvon golmma jahkái šiehtadus oktiibuot 3 miljon ru nu ahte lea juogaduvvon 1 miljon ru guđege jahkái jagis 2013 rájes jagi 2015 rádjai. Šiehtadusa vuodul lea várrejuvvon 200 000 ru jahkái 2013.

Giellaprošeavttaid ja dáiddáršiehtadusa evalueren leat loahpahuvvomin ja barggu čadaha Norut Alta AS. Mañimus oassi doarjagis máksojuvvo jagi 2013 álggus ja danne várrejuvvo dasa 472 500 ru jahkái 2013.

Čilgehus 15 Sámeálbmotfoanda

Tabealla 2.53

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
	Njuolggadoarjagat	1 450 000	1 450 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjagat	4 095 407	5 000 000	904 594	22,1 %
–	Prošeavttat iežamet hálddus	185 128	1 500 000	1 314 872	87,7 %
	Submi	5 730 535	7 950 000	2 219 465	27,9 %

Tabealla 2.54 Njuolggadoarjagat – Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
20000	Giellaprográmma	800 000	800 000	0	0,0 %
20100	Árbevirolaš máhtu duodašteapmi ja gaskusteapmi	650 000	650 000	0	0,0 %
	Submi	1 450 000	1 450 000	0	0,0 %

Tabealla 2.55 Ohcanvuđot doarjagat – Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
11020	Giellaprošeavttat	966 340	1 200 000	233 660	24,2 %
17011	Girjálášvuhta	1 975 400	2 000 000	24 600	1,2 %
21120	Stipeanddat rávisolbmuidohpahussii	67 500	500 000	432 500	640,7 %
21300	Árbevirolaš máhttu - Duodaštan- ja gaskkustanprošeavttat	1 086 167	1 300 000	213 834	19,7 %
	Submi	4 095 407	5 000 000	904 594	22,1 %

Poasttas sámeálbmotfoanda lea 904 594 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza bohtá das go ruhta lea gessojuvvon ruovttoluotta prošeavttain mat eai leat čadahuvvon, 588 665 ru ovddas. Dasa lassin eai bohtán doarvái ohcamat stipendii rávisolbmuidohpahusa várás. Várrejuvvo 6 950 500 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juov-

lamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. 30 000 ruvdnosaš juolludeapmi lea boastut fievrriduvvon dán postii ja vásttolaš spiehkastat lea nuppe guvlui gustovaš doarjjalohpádusain oahpponeavvuid ráhkadeapmái. Dát divvojuvvo 2013:s.

Tabealla 2.56 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2008	247 500	3,6 %	153 000	0
2009	332 500	4,8 %	232 145	0
2010	798 000	11,5 %	33 260	0
2011	2 041 500	29,4 %	153 260	0
2012	3 531 000	50,8 %	17 000	0
Submi	6 950 500	100,0 %	588 665	0

Tabealla 2.57 Prošeavttat iežamet hálddus - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
12100	Hállansyntesa	185 128	1 000 000	814 872	81,5 %
12200	Sámi sátnebáŋku	0	500 000	500 000	100,0 %
Submi		185 128	1 500 000	1 314 872	87,7 %

Tabealla 2.58

Reantoboađut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-12 muttus	77 542 180
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2012 reantoboađut	2 542 180

Tabealla 2.59

Sámeálbmotfoanda - Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantoboađut 1/1-2012 muttus	13 670 664
2012 reantoboađut	2 542 180
Geavahuvvon 2012:s Sámeálbmotfoanddas	-5 730 535
Reantoboađut buohkanassii 31/12-2012 muttus	10 482 309

Čilgehus 16 Politihkalaš dási doaimmagolot

Tabealla 2.60

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
Sámedikki dievasčoahkkin	10 421 748	8 651 000	-1 770 748	-20,5 %
Sámedikki čoahkkinjodihangoddi	2 397 812	2 072 000	-325 811	-15,7 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	407 210	500 000	92 790	18,6 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	546 192	700 000	153 808	22,0 %
Sámediggeráđđi	9 564 717	8 742 000	-822 718	-9,4 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	332 133	335 000	2 867	0,9 %
Sámedikki vorrasiidráđđi	447 391	100 000	-347 391	-347,4 %
Sámedikki váiddalávdegoddi	141 009	150 000	8 991	6,0 %
Politihkalaš dási doaimma submi	24 258 212	21 250 000	-3 008 212	-14,2 %

Poasttas politihkalaš dási doaimmagolot lea vuolláibáza 3 008 212 ru.

Vuolláibáza dás bohtá váldoáššis guovtti siva geažil: Jagi 2012 bušehtas lei biddjojuvvon okta dievasčoahkkin unnit go maid dievasčoahkkin lei mearridan čoahkkinplánas ja mii čadahuvvui. Rievdadusat Sámedikki politihkalaš dási njuolggadusaid rievdadeamis, mat bohte fápmui miessemánu 1. b. 2012, dagahedje stuorra goluid mat eai lean vuhtii váldojuvvon bušehtas.

Vuolláibáza Sámedikki dievasčoahkkinjodihangottis bohtá váldoáššis

das go jagi 2012 bušehtas eai lean várrejuvvon ruđat oddasis organiserema lávdegoddái maid dievasčoahkkin lei nammadan. Dasa lassin leat dievasčoahkkinjodihangoddi geavahan veaháš ruđaid bargui ávvugirjiin Sámedikki birra, mii galgá gárvvistuvvot čakčat 2014.

Sámediggerádis lea vuolláibáza 822 718 ru, mii bohtá das go lea leamaš eanet doaimma go mii lei eaktuduvvon, nugo earret eará sámediggerádi riikkaidgaskasaš bargu. Sámediggi Norggas galgá lágidity álgoálbmotkonferánssa mii dollojuvvo Ált-tás geassemánu 10. – 12. b. 2013.

Vuorasolbmuid rádis – Fágálávdegoddi lei vuolláibáza 347 391 ru, mii boahdá das go lei stuorat aktivitehta dássi go mii lei eaktuduvvon.

Čilgehus 17 Hálldahusdási doaibmagolud

Tabealla 2.61

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
Hálldahusa doaibmagolud	94 440 455	90 200 000	-4 240 455	-4,7 %
Submi	94 440 455	90 200 000	-4 240 455	-4,7 %

Rehketdoallu hálldahusa doibmii čájeha vuolláibáhčaga mii lea 4 240 455 ru bušeahta ektui. Várrejumit leat dahkkojuvvon áigodat goluide ja boađuide, gč. čilgehusa 22.

Lea maiddái várrejuvvon 870 740 ru sámi vistiid registreremii. Dáinna bargguin jotkojuvvo 2013:s. Sámediggi oaččui 1 725 000 ru dán prošehtii Riikaantikváras 2012:s.

Dasto lea várrejuvvon 132 648 ru prošehtii arkeologalaš kulturmuittuid suodjaleapmái 2012:s. Dáinna bargguin jotkojuvvo 2013:s. Sámediggi oaččui 173 500 ru dán prošehtii Riikaantikváras 2012:s. Dasa lassin lea várrejuvvon 292 840 ru billašuvvan kulturmuittuid ođasteapmái Čáhcesullos. Sámediggi oaččui buhtadusa Finnmarkku fylkkagielddas 292 840 ru vahágiid ovdas jagi 2012 loahpas. Plánejuvvo ahte dát bargu čadahuvvošii 2013:s.

Ollislaččat lea dál várrejuvvon juovlamánu 31. b. 2012 nammii, 3 865 846 ru Sámediggevistti boahhteáiggi bajásdoallan- ja divvungoluide, gč.

čilgehusa 21. Jahkái 2012 ii leat várrejuvvon mihkkege dan geažil go vásttolaš submi ovddas lea bajásdoallan bargu čadahuvvon 2012:s.

Sámedikki hálldahusas lea mañimuš golmma jagis leamaš ollislaš rámmán sullii 90 miljon ru. Dát ruđat mannet bálkkáide, viessoláigui, mátkkiide, investeremiidda ja eará doaibmagoluide Sámedikki 8 fágaossodagas, dievasčoahkkinbargoveagas ja direktivrara bargoveagas. Váldooassi goluin manna bálkkáide. Jahkásaš bálká- ja haddegoarknun ii leat muddejuvvon golmma mañimuš jagi bušeahtain, mii earret eará lea dagahan dan ahte hálldahus lea bargan rievdatit vuoruhemiid ja gávdat ruđaid gustovaš rámmaid siskkobeaide. Bálká- ja haddegoarknun leat liigegollun maid hálldahus ii sáhte stivret. Jahkásaš bálkášiehtadallamiid bohtosat stáhtas leat buktán viehka ollu eanet goluid hálldahussii, ja nu maid eará gollolassaneamit (jahkásaš haddegoarknun).

Tabealla 2.62

Benevnelse	Bud 2010	Bud 2011	Bud 2012
Driftsutgifter administrasjon	85 430	89 300	90 000
Spesielle prosjekter	4 570	1 400	0
Submi	90 000	90 700	90 000
Endring i kroner	-260	700	-700
Endring i %	-0,3 %	0,8 %	-0,8 %

Dasa lassin lea hálldahus 2012:s bargan oahppoplánaid revideremiin mii lea buktán midjiide liige goluid sullii 983 000 ru ovddas. Sámediggi nammadii dán bargui guokte olggobeali bargojoavkku main leat mielde oahpaheaddjit vuoddo- ja joatkkaskuvllain ja allaskuvlla/universitehta fágabargit. Dán bargui leat maiddái nammaduvvon referánsabargit. Oktii buot lea Sámediggi bálkáhan dán bargui 15 olbmo olggobealde. Giđdat 2012 dollojuvvui álggahanseminára bargojoavkkuide ja referánsajoavkkuide, ja mañnelis

dan jagi dollojuvvojedje eanet bargočoahkkimat joavkkuide. Sámedikki hálldahusas lea oktiordnenovddasvástádus barggus ja njeallje bargi leat leamaš mielde hálldahuslaš bargojoavkkus. Hálldahus čadaha oahppoplánaid gulaskuddama ja heiveheami mañná gulaskuddama giđdat 2013, ja ođastuvvon oahppoplánat váldojuvvojit atnui skuvlaálgimis 2013/2014.

Jagi 2012 juolludusreivve ektui leat dát golud mielde juolludusas maid Máhttodepartemeanta addá. Ovdal leat juolluduvvon sierra ruđat depar-

temeanttas/Oahpahusdirektoráhtas oahppoplánaid ođasteapmái.

Hálddahus leat maiddá leamaš viehka ollu golut jorgalanbarggu ovddas 2012:s. Dát boahtá earret eará das go min neahttasiiddut galget leat álo davvi-, julev- ja máttasámegillii. Ollislaš golut

jorgaleapmái ja dulkomii 2012:s leamaš sullii 1 miljon ru.

Bajábealde namuhuvvon bealit leat buktán viehka ollu lassigoluid hálddahussii, man geažil hálddahus lea ge gártan geavahit liiggás ruđaid bušehtas.

Čilgehus 18 Finánsalaš rusttetgolut

Tabella 2.63

Ruđalaš vuodđorusttegiid spesifiseren	Submi
Beaivváš Sámi Našunálateáhtera ossosat	1,00
Davvi álbmogiid guovddáš OS ossosat	1,00
Áarjelsaemien teatere ossosat	1,00
Ruđalaš vuodđorusttegiid submi	3,00

Sámediggi eaiggáda čuovvovaš ossosiid:

- Beaivváš Sámi Našunálateáhter, oktiibuot 40 000 ru (40 ossosa á 1 000 ru)
- Davvi álbmogiid guovddáš OS, oktiibuot 1 308 000 ru (6 540 ossosa á 200 ru)
- Áarjelsaemien teatere, oktiibuot 61 600 ru (55 ossosa á 1 120 ru)

Beaivváža ossosiid leat ožžon nuvtá Kulturdepartemeanttas. Davvi álbmogiid guovddáš OS ossosiid leat oastán 2009:s. Áarjelsaemien teatere ossosat ostojuvvojedje 2012:s.

Buot ášahusat leat sámi kulturásahusat, mat ruhtaduvvojit eanaš almmolaš ruđaiguin, maiddá Sámedikkis. Dáid ulbmil ii leat gávppálaš, muhto

- Oainnusmahttit sámi kultureallima ja doaibmat sámi kultureallima ovddidanarenan
- Doaibmat kulturvásihan- ja gaskkustan arenan, ja sámegeala geavahan ja oainnusmahttin arenan

Dán vuodul leat buot ášahusaid oasusárvu vuoliduvvon 1 ruvdnui.

Čilgehus 19 Kunddargáibádusat

Tabella 2.64

Kunddargáibádusaid spesifiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	348 843
Gáibádus departameanttaidguin	
- BSD: Sámeálbmofoandda 2012 reanttut	2 542 180
- MDD: Juolludus 2012	1 000 000
Submi kunddargáibádusat	3 891 023

Čilgehus 20 Eará gáibádusat

Tabealla 2.65

Eará gáibádusaid spesifiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	98 694
Eará gáibádusat	1 551 664
Submi eará gáibádusat	1 650 359

Čilgehus 21 Sámediggeviesu bajásdoallan

Tabealla 2.66

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejuvumi sámediggevistti bajásdoallamii	3 865 846
Submi eará guhkesáiggi vealggit	3 865 846

Čilgehus 22 Eará golut

Tabealla 2.67

Eará goluid spesifiseren	Meark	Submi
Álggahuvvon, muhto eai gárvvistuvvon prošavttat/bargu mii sirdojuvvo jahkái 2013:		
Giellaprosšovttaid árvvoštallan		247 500
Sámi dáiddáršiehtadus árvvoštallan		225 000
Dutkan ja ovddideapmi, čielggadeamit ja duod. prošavttat		300 000
Eará golut:		0
Iešgudetlágan goluid juohkin áigodagaide/golut rehkegiidda mat eai leat bohtán sisa 2012s	16–17	3 450 657
Submi eará golut		4 223 157

Čilgehus 23 Iežas kapitála

Tabealla 2.68

Iežaskapitála	Submi
Iežaskapitála 31/12-2011	-1 402 419
Iežaskapitála 31/12-2012	-4 407 772
Iežaskapitála rievdadus	3 005 353

Iežas kapitála rievdadus vástida bohtosa/badjelbáhčaga jahkái 2012.

Čilgehus 24 Eará láhkai geavahuvvon ohcanvuđot ulbmiliid siskkobealde

Geahčastat ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid eará láhkai geavaheamis lea ráhkaduvvon rehketdoalu ektui golggotmánu nammii 2012. Dát eará

láhkai geavaheapmi diedihuvvo rádi diedáhusas dievasčoahkkimis skábmamánus.

Eará láhkai lea geavahuvvon oktiibuot 6 717 500 ru ovddas, gč. tabealla vuolábealde.

Tabealla 2.69

Poasat	Čilgehus	Buš 2012	Rudat maid eará		Supmi
			láhkai sáhtta geavahuvvot	Eará láhkai geav- huvvot	
17010	Girjjálašvuohta	2 586 000	0	2 672 500	2 672 500
17020	Musihkkaalmmuheamit	1 900 000	0	800 000	800 000
17030	Samegielat sárggusráiddut	460 000	0	415 000	415 000
17300	Sámi deaivvadansajit	1 350 000	240 500	-240 500	0
Supmi kultuvra		6 296 000	240 500	3 647 000	3 887 500
21110	Stipeanda alit ohppui	2 350 000	0	1 280 000	1 280 000
21120	Stipeanda rávisolbmuidoahpahu- sii	500 000	425 000	-425 000	0
Supmi máhttu		2 850 000	425 000	855 000	1 280 000
40010	Eanadoallu	4 165 000	851 000	-851 000	0
40020	Lasseeláhusat boazodoalus	1 000 000	1 000 000	-1 000 000	0
40510	Mággabealat ealahuseallin	6 447 000	2 070 000	-2 070 000	0
41010	Sámi mátkeealáhus	2 300 000	800 000	-800 000	0
41510	Ovddideapmi meahcceealáhusain	900 000	1 080 000	-1 080 000	0
42000	Álgahanstipeanda	900 000	108 000	-108 000	0
Supmi ealáhus		15 712 000	5 909 000	-5 909 000	0
45000	Regionála ovddideapmi	3 707 000	0	650 000	650 000
Supmi regionála ovddideapmi		3 707 000	0	650 000	650 000
51000	Riikkaidgaskasaš doaimmat	600 000	143 000	-143 000	0
Supmi riikkaidgaskasaš doaimmat		600 000	143 000	-143 000	0
60000	Friija váikkuhangaskaoamit	300 000	0	900 000	900 000
Supmi eará váikkuhangaskaoamit		300 000	0	900 000	900 000
Supmi váikkuhangaskaoamit		29 465 000	6 717 500	0	6 717 500

Almmolaš ásašusat sáhttet dingot
lassigáhppálagaid dáppe:
Departemeantta bálvalusguovddáš
Poasta ja distribušuvdna
E-poasta:
publikasjonsbestilling@dss.dep.no
www.publikasjoner.dep.no

Dieduid dingojumi, gávppiin vuovdima ja
hattiid birra oaččut dáppe:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-poasta: offpub@fagbokforlaget.no
Telefovdna: 55 38 66 00
Fákša: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Čállosa gávnnat dán interneahhtačujuhusas
www.ráddehus.no

Departemeanta háliida buktit ovdan davvinorgalaš dahje
sámi dáiddára dáiddabarggu ovdasiiddus mii lea jahkásaš
stuorradiggediedáhusas Sámedikki doaimma birra.

Dán jagi dáiddár lea Aslaug Juliussen. Govva čájeha "Pioneer
voices", nammasaš čájáhusa oasáža , man namma lea Merkede og
umerkede.

Govvideaddji: Vidar Dons Lindrupsen

Deaddileapmi: 07 Aurskog AS – 10/2013

